

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce po Soborze Watykańskim II

Author: Idzi Rafał Soroburski

Citation style: Soroburski Idzi Rafał. (2021). Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce po Soborze Watykańskim II. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

**UNIWERSYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH
INSTYTUT NAUK TEOLOGICZNYCH**

o. mgr lic. IDZI RAFAŁ SOROBURSKI OFM

**PRZEPOWIADANIE SŁOWA BOŻEGO
W PROWINCJI WNIEBOWZIĘCIA NMP
ZAKONU BRACI MNIEJSZYCH W POLSCE
PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II**

ROZPRAWA DOKTORSKA

Promotor:

Ks. prof. dr hab. Leszek Szewczyk

Katowice 2021

Słowa kluczowe:

homilia, kaznodziejstwo, bracia mniejsi, charyzmat, duchowość franciszkańska, misje ludowe, rekolekcje.

Oświadczenie autora pracy

Świadomy odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca została napisana przeze mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem stopnia naukowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

.....
data

.....
podpis autora pracy

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	5
WSTĘP.....	10
ROZDZIAŁ I	
PROWINCJA WNIĘBOWZIĘCIA NMP ZAKONU BRACI MNIEJSZYCH W POLSCE.....	18
1.1. Podstawy i struktura Zakonu, historia i ustrój Prowincji	19
1.1.1. Reguły życia Braci Mniejszych.....	20
1.1.2. Struktura Zakonu Braci Mniejszych	27
1.1.3. Historia Prowincji	30
1.1.4. Ustrój i zarząd Prowincji.....	36
1.2. Charakterystyka domów zakonnych i stan personalny Prowincji.....	38
1.2.1. Domy zakonne	39
1.2.2. Duszpasterstwo przy kościele zakonnym.....	41
1.2.3. Inne miejsca posługi i misje <i>ad gentes</i>	45
1.2.4. Stan personalny	47
1.3. Ośrodek studiów Prowincji	49
1.3.1. Historia domu studiów	50
1.3.2. Struktura sekretariatu formacji i studiów	54
1.3.3. Struktura ośrodka studiów.....	56
ROZDZIAŁ II	
FORMACJA KAZNODZIEJSKA W PROWINCJI WNIĘBOWZIĘCIA NMP ZAKONU BRACI MNIEJSZYCH W POLSCE.....	60
2.1. Dokumenty zakonne na temat posługi głoszenia słowa Bożego.....	62
2.1.1. Reguła	64
2.1.2. Konstytucje i statuty generalne	67
2.1.3. Dokumenty kurii generalnej.....	72
2.1.4. Uchwały kapituł prowincjalnych i projekty życia prowincji	75
2.1.5. Statuty partykularne	78
2.2. Formacja do posługi kaznodziejskiej w Prowincji.....	80
2.2.1. Ratio studiorum Ordo Fratrum Minorum.....	82
2.2.2. Ratio formationis franciscanae.....	84
2.2.3. Zasady i statuty formacji i studiów	86
2.2.4. Nauczanie homiletyki.....	89
2.2.5. Spotkania kwinkwenalne	95
2.2.6. Komisja ds. duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego.....	97

ROZDZIAŁ III

PRZEPOWIADANIE SŁOWA BOŻEGO W LITURGII.....	102
3.1. Charakterystyka przepowiadania słowa Bożego.....	104
3.1.1. Osoba kaznodziei w badaniach ankietowych.....	105
3.1.2. Przepowiadanie homilijne w kościołach zakonnych.....	108
3.1.3. Inne miejsca głoszenia homilii.....	112
3.2. Treść przepowiadania homilijnego.....	114
3.2.1. Prawdy wiary i Magisterium Ecclesiae.....	116
3.2.2. Kwestie moralne i społeczne.....	126
3.2.3. Życie codzienne słuchaczy.....	132
3.3. Formalna strona głoszenia słowa Bożego.....	136
3.3.1. Proces tworzenia jednostek homilijnych.....	137
3.3.2. Elementy formalne przepowiadania.....	145

ROZDZIAŁ IV

PRZEPOWIADANIE SŁOWA BOŻEGO POZA LITURGIĄ.....	157
4.1. Przepowiadanie seryjne.....	158
4.1.1. Misje ludowe.....	161
4.1.2. Rekolekcje parafialne.....	174
4.1.3. Rekolekcje dla różnych grup.....	184
4.2. Pozostałe formy przepowiadania.....	190
4.2.1. Dni skupienia.....	191
4.2.2. Kazania pasyjne.....	195
4.3. Cechy kaznodziejstwa franciszkańskiego.....	198
4.3.1. Między charyzmatem a duchowością.....	201
4.3.2. Elementy charyzmatu franciszkańskiego w przepowiadaniu.....	206
4.3.3. Elementy duchowości franciszkańskiej w przepowiadaniu.....	213

ROZDZIAŁ V

WNIOSKI I POSTULATY.....	221
5.1. Troska struktur prowincjalnych o stałą odnowę homiletyczną w Prowincji.....	222
5.2. Troska o osobistą formację homiletyczną.....	227
5.3. Dowartościowanie znaczenia franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa.....	231
ZAKOŃCZENIE.....	238
BIBLIOGRAFIA.....	243
ANEKS.....	263
SPIS TABEL I WYKRESÓW.....	278

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Skróty źródłowe:

1 Bon	ŚW. BONAVENTURA, <i>Życiorys większy św. Franciszka</i> .
1 Cel	TOMASZ Z CELANO, <i>Pierwszy Życiorys św. Franciszka</i> .
2 Cel	TOMASZ Z CELANO, <i>Drugi Życiorys św. Franciszka</i> .
ATK	Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie.
CIC 1917	Codex Iuris Canonici, 1917.
CMF	Cordis Mariae Filii (potocznie: Klaretyni).
CSsR	Congregatio Sanctissimi Redemptoris (potocznie: redemptoryści)
CT	JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska <i>Catechesi tradendae</i> , 16.10.1979.
DA	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o apostołstwie świeckich <i>Apostolicam actuositatem</i> , 28.10.1965.
DB	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele <i>Christus Dominus</i> , 28.10.1965.
DFK	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o formacji kapłańskiej <i>Optatam totius</i> , 28.10.1965.
DH	KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, <i>Dyrektorium homiletyczne</i> , Poznań 2015.
DK	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów <i>Presbyterorum ordinis</i> , 7.12.1965.
DM	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła <i>Ad gentes</i> , 7.12.1965.
DV	JAN PAWEŁ II, Encyklika <i>Dominum et vivificantem</i> , 18.05.1986.
DZ	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego <i>Perfectae caritatis</i> , 28.10.1965.
EG	FRANCISZEK, Adhortacja apostolska <i>Evangelii gaudium</i> , 24.11.2013.

EN	PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska <i>Evangelii nuntiandi</i> , 8.12.1975.
ES	PAWEŁ VI, Encyklika <i>Ecclesiam suam</i> , (6.08.1964).
ET	PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska <i>Evangelica testificatio</i> , 29.06.1971.
FC OFM	<i>Zostaliście powołani do wolności. Formacja ciągła w Zakonie Braci Mniejszych</i> , Rzym 2008.
FCMP	Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołaniowe „Trzej Towarzysze” w Chorzowie.
FZŚ	Franciszkański Zakon Świeckich.
ISF	Instytut Studiów Franciszkańskich w Krakowie.
KDK	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym <i>Gaudium et spes</i> , 7.12.1965.
KG	<i>Konstytucje generalne Zakonu Braci Mniejszych</i> , Katowice-Kraków-Poznań-Wrocław 2005.
KK	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele <i>Lumen gentium</i> , 21.11.1964.
KKK	<i>Katechizm Kościoła Katolickiego</i> , wyd. II popr., Poznań 2002.
KL	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej <i>Sacrosanctum Concilium</i> , 4.12.1963.
KNSK	<i>Kompendium Nauki Społecznej Kościoła</i> , Kielce 2005.
KO	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o Objawieniu Bożym <i>Dei Verbum</i> , 18.11.1965.
KPK	<i>Kodeks Prawa Kanonicznego</i> z 1983 r., Poznań 1984.
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski.
LA	List do św. Antoniego, <i>Pisma</i> , s. 268-269.
LD I i II	List do duchownych (redakcja I i II), <i>Pisma</i> , s. 246-250.
LDF	Leksykon duchowości franciszkańskiej.
LK I i II	List do kustoszów (redakcja I i II), <i>Pisma</i> , s. 262-265.
LM	List do ministra, <i>Pisma</i> , s. 258-261.
LRN	List do rządców narodów, <i>Pisma</i> , s. 244-245.
LS	FRANCISZEK, Encyklika <i>Laudato si</i> , 24.05.2015.

LW I i II	List do wiernych (redakcja I i II), w: <i>Pisma</i> , s. 226-243.
LZ	List do całego Zakonu, w: <i>Pisma</i> , s. 250-257.
NMP	Najświętsza Maryja Panna.
Np	Napomnienia św. Franciszka, w: <i>Pisma</i> , s. 114-133.
OCD	Ordo Fratrum Carmelitarum Discalceatorum Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo (<i>Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel</i> - potocznie: <i>karmelici</i>).
OE	KONGREGACJA DS. INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO, Instrukcja <i>Optiones Evangelicae</i> , 12.08.1980.
OFM	Ordo Fratrum Minorum (<i>Zakon Braci Mniejszych</i> – potocznie: <i>franciszkanie</i>).
OFMCap.	Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum (<i>Zakon Braci Mniejszych Kapucynów</i> – potocznie: <i>kapucyni</i>).
OFMConv.	Ordo Fratrum Minorum Conventualium (<i>Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych</i> – potocznie: <i>franciszkanie konwentualni</i>).
OP	Ordo Praedicatorum (<i>Zakon Kaznodziejski</i> – potocznie: <i>dominikanie</i>).
OWML	<i>Ogólne wprowadzenie do lekcjonarza mszalnego</i> , w: <i>Lekcjonarz mszalny</i> , t. 1., Poznań 1981.
OWMR	<i>Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego</i> , w: <i>Mszał Rzymski dla diecezji polskich</i> , wyd. II popr., Poznań 2010.
PAT	Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PC	SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego <i>Perfectae caritatis</i> , 28.10.1965.
PDV	JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostołska <i>Pastores dabo vobis</i> , 25.03.1992.
Pisma	<i>Święci Franciszek i Klara z Asyżu. Pisma</i> , Kraków-Warszawa 2004.
PSFiS	Prowincjalne <i>Statuty ds. Formacji i Studiów</i> , Katowice-Panewniki 2017.
PWN	Polskie Wydawnictwo Naukowe.
RFF	<i>Ratio formationis franciscanae</i> , Rzym 2004.

RM	JAN PAWEŁ II, Encyklika <i>Redemptoris missio</i> , 7.12.1990.
RnZ	<i>Regula niezatwierdzona</i> , w: <i>Pisma</i> , s. 136-177.
RS OFM	<i>Ratio studiorum Ordo Fratrum Minorum</i> , Rzym 2001.
RS	KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Instrukcja <i>Redemptionis sacramentum</i> , (25.03.2004 r.).
RZ	<i>Regula zatwierdzona</i> , w: <i>Pisma</i> , s. 178-191.
SC	BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska <i>Sacramentum caritatis</i> , 22.02.2007.
SG	<i>Statuty generalne Zakonu Braci Mniejszych</i> , Katowice-Kraków-Poznań-Wrocław 2010.
SNE	Szkoła Nowej Ewangelizacji
SP	<i>Statuty partykularne Prowincji</i> , Katowice-Panewniki 2020.
Testament	Testament św. Franciszka, w: <i>Pisma</i> , s. 214-219.
UKSW	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
UPJPII	Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.
VC	JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostolska <i>Vita consecrata</i> , 25.03.1996.
VD	BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska <i>Verbum Domini</i> , 30.09.2010.
VG	FRANCISZEK, Konstytucja apostolska <i>Veritatis gaudium</i> , 8.12.2017.
WSD	Wyższe Seminarium Duchowne
WNMP	Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny.
WTL UŚ	Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
ZFiS	Prowincjalne <i>Zasady Formacji i Studiów</i> , Katowice-Panewniki 2002.
ZFK 1999	<i>Zasady formacji kapłańskiej w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia</i> , Częstochowa 1999.

2. Skróty ogólne

art.	artykuł
b. kl.	biblioteka klasztorna
BP	biblioteka prowincjalna w Panewnikach
bp	biskup
Br. / Fr.	brat
cyt.	cytat
dz. cyt.	dzieło cytowane
j.	język
kan.	kanon
kol.	kolumna
msp.	maszynopis
nr kat.	numer katalogu
O. / o.	ojciec
oprac.	opracowanie / opracował
p.	punkt
pr. zb.	praca zbiorowa
przyp.	przypis
red.	redaktor
s.	strona
t.	tom
tłum.	tłumacz / tłumaczenie
w.	wiersz
wyd.	wydawnictwo / wydanie
z.	zeszyt
zob.	zobacz

WSTĘP

Głoszenie słowa Bożego we współczesnym świecie niezmiennie należy do podstawowych zadań Kościoła oraz tych osób, które Kościół ustanawia urzędowymi szafarzami i głosicielami Ewangelii. To zadanie Kościoła jest zdeterminowane przykładem głoszącego Jezusa Chrystusa oraz Apostołów i uczniów Pańskich. Zmieniające się uwarunkowania historyczne, społeczne, polityczne i eklesjalne w żaden sposób nie wpływają na zasadniczą treść przepowiadanego słowa Bożego, lecz nieustannie aktualizują się w formie i metodzie jego głoszenia. Przykłady apostołowskiej działalności ewangelizacyjnej ukształtowały i określiły nie tylko sposoby przepowiadania słowa Bożego, lecz również świadomość urzędowej i osobistej odpowiedzialności za powierzone zadanie głoszenia Dobrej Nowiny. Święty Paweł – Apostoł Narodów pisał: „Nie jest dla mnie powodem do chluby to, że głoszę Ewangelię. Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku. Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii” (1 Kor 9,16). Te trzy zdania warunkują kościelną posługę kaznodziejską w każdym czasie, miejscu i okolicznościach. Nie opierają się jedynie na lęku czy strachu wobec wielkości powierzonego zadania, lecz mają stanowić przypomnienie o odpowiedzialności kaznodziei za dzieło przepowiadania słowa Bożego¹.

Współczesna odnowa duszpasterskiej działalności Kościoła dokonana na Soborze Watykańskim II objęła swoim zasięgiem również posługę kaznodziejską, ze szczególnym uwzględnieniem przepowiadania homilijnego. Soborowe *aggiornamento* trwa nieprzerwanie od 50 lat. Jest ono również jednym z owoców odnowy studiów biblijnych zainicjowanych w początkach XX w. Słowo Boże stanowi fundament posługi głoszenia Ewangelii i niezmiennie kształtuje życie i misję Kościoła każdego czasu². W szerokim znaczeniu obejmuje ona rolę podstawową w przepowiadaniu słowa Bożego na mocy sakramentu chrztu świętego wszystkich członków Kościoła (kapłaństwo powszechne), z uwzględnieniem powierzonych im funkcji³. W znaczeniu węższym, należąc do istoty

---

¹ SZ. SZPYRA, „Biada mi gdybym nie głosił Ewangelii” (1Kor 9,16c). Motywy przepowiadania u św. Pawła, „Nurt SVD” 2 (2016), s. 251-254.

² Zagadnienie to podejmują liczne dokumenty Kościoła, m. in.: SOBÓR WATYKAŃSKI II: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21.11.1964); Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (18.11.1965); BENEDYKT XVI, Adhortacja apostołska *Verbum Domini* (30.09.2010); FRANCISZEK, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium* (24.11.2013); KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSZYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium homiletyczne*, Poznań 2015.

³ Zob. S. DYK, *Podmiot przepowiadania homilijnego w świetle współczesnych dokumentów Kościoła*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 8 (2009), s. 283-297.

działalności Kościoła, do której zobowiązani są wszyscy jego członkowie, obejmuje różne sposoby i zakres wypełniania tego posługiwania, odróżniając je znacząco od zadań kapłanów (kapłaństwo służebne), jak i wiernych świeckich⁴.

Przez wieki historii Kościoła ustanowieni szafarze posługi przepowiadania słowa Bożego na mocy Chrystusowego kapłaństwa hierarchicznego służyli Ludowi Bożemu w dziele przepowiadania Ewangelii. Ich zadaniem, uwzględniając zmieniające się okoliczności historyczno-społeczne, było czuwanie na straży niezmienności prawd objawionych i przekazywanie ich w taki sposób, i za pomocą takich środków, aby uwydatnić prawdziwość Dobrej Nowiny ludziom każdego czasu⁵. Te wskazania odnoszą się również do działalności kaznodziejskiej *Zakonu Braci Mniejszych* (potocznie zwanych *franciszkanami*), którzy zjednoczeni z Kościołem Rzymskim, na mocy ślubu posłuszeństwa i przykładu samego św. Franciszka z Asyżu, włączyli się w dzieło przepowiadania słowa Bożego na przestrzeni wieków. Zadanie to realizowane jest od samego początku istnienia wspólnoty franciszkańskiej i wpisuje się w jej charakterystyczny rys działalności duszpastersko-ewangelizacyjnej⁶ „według sposobu życia, jakie było właściwe św. Franciszkowi; służąc i kochając ludzi na wzór Poverella oraz głosząc Ewangelię: powołaniem, misją i tym wszystkim, co czyni nas Braćmi Mniejszymi; napełniać ludzi naszych czasów potrzebą nadziei, poprzez wyjątkowy wkład, który wypływa z doświadczenia charakterystycznego dla św. Franciszka”⁷. Ten specyficzny i charakterystyczny rys działalności Braci Mniejszych nazywany jest *charyzmatem*, który stanowi podstawę do podejmowanej w łonie całego *Zakonu* od czasów Soboru Watykańskiego II weryfikacji „franciszkańskiej tożsamości [...] powracając do źródeł powołania, dostosowując się do zmieniających się warunków swoich czasów”⁸. Bogactwo franciszkańskiego charyzmatu opiera się na wierności Ewangelii i jej uobecnianiu, będącej „duchem i życiem” (J 6,63) oraz pierwszorzędnym

---

⁴ Zob. A. ŚLIWIŃSKI, *Słowo Boże w Kościele. Z problematyki przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Elbląskie” 4 (2002), s. 198-202.

⁵ B. KUŹNIK, *Problematyka dogmatyczno-moralna w kaznodziejstwie ks. dra Stanisława Bisty. Studium homiletyczne*, Katowice 2016, s. 8.

⁶ LDF, kol. 1689-1690.

⁷ J. R. CARBALLO, *List Ministra Generalnego Zakonu braci Mniejszych z okazji śmierci Jana Pawła II*, „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 13-14.

⁸ PC 2.

zadaniem wypełnianym wobec braci i siostr w Chrystusie, „w czujności, miłości Kościoła i bezgranicznej ufności Bogu”⁹.

Te wskazania dotyczą nie tylko całego *Zakonu Braci Mniejszych*, lecz również poszczególnych jednostek na całym świecie. Do grupy wielu jednostek zakonu franciszkańskiego należy jedna z pięciu polskich prowincji, z siedzibą prowincjałatu w Katowicach Panewnikach, pod wezwaniem *Wniebowzięcia NMP*. Rok Pański 2021 jest już 166. rokiem istnienia *Prowincji*. Jej bogata i skomplikowana historia wypełniona jest nie tylko bogactwem wydarzeń, lecz również życiorysami braci zakonnych i kapłanów tworzących jej struktury na przestrzeni dziesiątek lat historii. Franciszkanie są jednym z najbardziej popularnych i znanych na Śląsku zakonów. Wiąże się to również z ogromem prac o charakterze duszpasterskim i kaznodziejskim wielu członków *Prowincji*. Nie sposób ująć całościowo dorobku kaznodziejskiego na przestrzeni dotychczasowej historii, mając na uwadze różne koleje historii Polski, *Prowincji*, klasztorów i poszczególnych braci. Zakres tematyczny niniejszej pracy określony w tytule rozprawy: *Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce po Soborze Watykańskim II*, precyzuje główny przedmiot opracowania dotyczący szeroko rozumianej posługi kaznodziejskiej oraz cezurę czasową podejmowanych rozważań w niniejszej dysertacji. Punktem granicznym omawianego zagadnienia jest czas odnowy Kościoła po Vaticanum II. Zamiarem autora nie jest analiza dokumentów Soboru Watykańskiego II na temat przepowiadania słowa Bożego w Kościele, co raczej wypływający z nich impuls do odnowy homiletyczno-kaznodziejskiej podejmowanej przez *Zakon Braci Mniejszych* i realizowany we wskazaniach dokumentów generalnych, ustawodawstwie partykularnym oraz uwidoczniony w praktyce kaznodziejskiej w *Prowincji Wniebowzięcia NMP*.

Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania aktualnego stanu szeroko rozumianego kaznodziejstwa podejmowanego i wypełnianego przez prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*. Chodzi przede wszystkim o ukazanie faktycznego stanu przepowiadania słowa Bożego w *Prowincji* (cel teoretyczny) i ukazanie wpływu struktur zakonnych (generalnych i prowincjalnych) na kształt kaznodziejstwa (cel praktyczny). Podstawowym źródłem dla niniejszego opracowania są przeprowadzone wśród członków *Prowincji* badania

---

⁹ Zob. E. DYMOWSKI, *Od prorocstwa do świadectwa czyli nasz wspólny charyzmat*, „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 17-19.

ankietowe. Uzyskane wyniki omówione będą w świetle posoborowych wskazań Kościoła po *Vaticanum II* oraz dokumentów zakonnych wydawanych przez zarząd generalny i prowincjalny. Kwestionariusz ankiety badawczej został opracowany w oparciu o aktualne dokumenty *Zakonu* odnoszące się do tematyki przepowiadania słowa Bożego oraz o wypracowane metody kaznodziejskie, na które wskazuje literatura badanego przedmiotu.

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w kilku etapach. Etap przygotowawczy polegał na przygotowaniu wzorca kwestionariusza ankiety, w programie Microsoft Office Word 2019, w oparciu o wstępny plan niniejszego opracowania. Postawione pytania lub poruszane zagadnienia miały na celu ukazanie jak najszerszego *spectrum* aktualnego stanu kaznodziejstwa realizowanego wśród braci *Prowincji*, zarówno w Polsce, jak i za granicą, uwzględniające warunki zwyczajnej pracy duszpasterskiej oraz specyficznej posługi w krajach misyjnych oraz w obrządku wschodnim (Ukraina). Taką samą ankietę utworzono w wersji elektronicznej za pomocą formularza Google na odpowiedniej stronie internetowej. Kolejnym etapem było rozprowadzenie kwestionariusza wśród prezbiterów *Prowincji*, z pominięciem diakonów formujących się jeszcze w seminarium ze względu na brak posiadanego doświadczenia kaznodziejskiego. Badanie ankietowe przeprowadzone zostało pomiędzy 25 stycznia a 31 maja 2019 roku. Do prawie każdego klasztoru w Polsce autor dysertacji dostarczył kwestionariusz ankiety i osobiście odebrał w umówionym terminie. Każdy z ankietowanych miał ok. 2 tygodni na jej wypełnienie, z jednoczesną możliwością wypełnienia jej za pomocą strony internetowej. Osobiste dostarczenie i odbiór arkuszy ankiet pozwoliły autorowi na dokładny zapis ilości wypełnionych i niewypełnionych ankiet. Następnym etapem było rozesłanie odpowiednich formularzy w wersji elektronicznej do wszystkich klasztorów zagranicznych oraz indywidualnie do poszczególnych braci poza granicami Polski. Ten etap zbierania danych zakończył się 31 sierpnia 2019 roku. Kolejnym etapem prac nad kwestionariuszem ankiety badawczej było wprowadzenie wszystkich uzyskanych danych na formularzach w wersji drukowanej do formularza elektronicznego. Formularz internetowy pozwolił uzyskać już skonwertowane dane, zamieszczone w formie zapisów procentowych lub średnich liczbowych, w programie MS Office Excel 2019. Wszystkie wytworzone źródła danych na podstawie przeprowadzonych badań są w dyspozycji autora pracy.

Spośród grupy wszystkich prezbiterów *Prowincji*¹⁰ kwestionariusz ankiety został przesłany do 206 braci kapłanów. Spośród tej grupy badawczej, w dalszej analizie arkuszy odpowiedzi, w niniejszym opracowaniu uwzględniono 138 ankiet, co stanowi 66,9% wszystkich badanych¹¹. Najstarszy z ankietowanych miał 76 lat, najmłodszy – 29. Średnia wieku ankietowanych wyniosła 47,0 lat. Gdy chodzi o staż życia zakonnego: najstarszy ankietowany przeżył 67 lat w zakonie, najmłodszy – 7. Staż życia kapłańskiego: najstarszy – 51 lat, najmłodszy – 1 rok kapłaństwa; średnia stażu kapłańskiego wśród ankietowanych wyniosła 18,6 lat, a średnia stażu życia zakonnego to 26,1 lat. Wskazania uzyskanych odpowiedzi wykazały, że większość ankietowanych pracuje i posługuje w Polsce (118 – 85,5%) w klasztorach prowadzących duszpasterstwo parafialne (97 – 70,3%).

Kwestionariusz, dołączony w aneksie do niniejszego opracowania wraz z sumą uzyskanych odpowiedzi, zawiera 32 pytania obejmujące 5 grup zagadnień. Do pierwszej grupy zagadnień należą pytania odnoszące się do charakterystyki osoby kaznodziei uwzględniające takie informacje, jak: wiek ankietowanego, staż życia zakonnego i kapłańskiego, aktualne miejsce i rodzaj pełnionej posługi. Do drugiej grupy należą zagadnienia poruszające kwestie dotyczące formalnej strony przepowiadania, zarówno homilijnego, jak i pozaliturgicznego. Trzecią grupę obejmują zagadnienia dotyczące materialnej strony przepowiadania słowa Bożego. Czwartą grupę stanowią wskazania wpływające z praktycznego wymiaru realizowanego kaznodziejstwa z uwzględnieniem franciszkańskiej specyfiki przepowiadania i praktyki rekolekcyjno-misyjnej. Ostatnią grupę zagadnień stanowią pytania związane z formacją kaznodziejską podejmowaną na szczeblu prowincjalnym lub indywidualnym.

Prowincja Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce w swoich archiwach posiada zasób zarówno przepisanych, jak i oryginalnych zapisków homiletycznych, prezentujących bogatą spuściznę przepowiadania kaznodziejskiego podejmowanego przez wybitnych rekolekcjonistów i misjonarzy ludowych. Jeszcze wiele materiałów dorobku kaznodziejskiego oczekuje na stosowne i właściwe opracowanie. Wielką rolę w zachowaniu dziedzictwa kaznodziejskiego w *Prowincji* odegrał o. Tarsycjusz Waszecki OFM († 2013), który przez wiele zajmował się przepisywaniem oryginalnych materiałów kaznodziejskich zawartych w aktach

---

¹⁰ Według *Schematyzmu Prowincji* na dzień 1 stycznia 2020 r. liczba prezbiterów wynosiła 219.

¹¹ Wobec wszystkich 219 prezbiterów *Prowincji* współczynnik ten wynosi 63,0%.

i materialnych zasobach zmarłych członków *Prowincji*. Swoją pracę zawarł w kilkudziesięciu tomach poświęconych dorobkowi kaznodziejskiemu wybranych głosicieli słowa Bożego. Materiały te stanowią niewątpliwie cenny zasób źródeł dla prac naukowo-homiletycznych i historycznych. Sięgnięcie do nich z pewnością będzie wymagało dotarcia do oryginalnych zapisów i analizy dostępnych materiałów, by uniknąć wszelkiego rodzaju błędów lub przekłamań wynikających z wtórnego charakteru dzieł opracowanych przez o. Tarsycjusza.

Niniejsza dysertacja stawia sobie również za cel próbę uchwycenia franciszkańskiej specyfiki przepowiadania słowa Bożego we współczesnej rzeczywistości Kościoła i *Prowincji*. Jak do tej pory problematyka określona w tytule rozprawy nie była przedmiotem badań naukowych w danym zakresie badawczym. Praca może stanowić pomoc dla starań związanych z formacją kaznodziejską w *Prowincji*, uwzględniając zarówno etap formacji w ramach kształcenia filozoficzno-teologicznego w seminarium, jak również doskonalenie warsztatu kaznodziejskiego diakonów i prezbiterów. Wobec powyższych stwierdzeń pojawiają się następujące pytania: czy można mówić o franciszkańskim rysie w kaznodziejstwie? Czy w kontekście soborowej odnowy Kościoła jest widoczny ów rys? Czy współcześnie *Prowincja* zachowuje swój franciszkański charyzmat w przepowiadaniu słowa Bożego? Jeśli tak, to co można uczynić, by go skuteczniej realizować w praktyce kaznodziejskiej?

Niniejsza praca będzie obejmowała pięć rozdziałów. Pierwszy rozdział będzie miał charakter wprowadzający. Zaprezentowana w nim będzie charakterystyka *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*. Rozdział pierwszy będzie podzielony na 3 podrozdziały. Pierwsza część rozdziału zawierać będzie krótką prezentację bogatej historii *Zakonu i Prowincji*, omówi podstawy prawne konstytuujące franciszkańską wspólnotę życia i nakreśli schemat struktur ustrojowych i zarządzających w *Zakonie Braci Mniejszych i Prowincji*. Druga część rozdziału będzie opisywała obecny stan personalny i duszpasterski w *Prowincji*, a trzecia część obejmować będzie opis struktur formacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem historii i aktualnego stanu funkcjonowania domu studiów.

Drugi rozdział będzie poświęcony sprawie formacji kaznodziejskiej w *Prowincji*. W jego pierwszej części omówione zostaną te dokumenty, które dla całego *Zakonu i Prowincji* stanowią podstawę prawną w interesującym nas zakresie badawczym. Druga część obejmować będzie te wskazania dokumentów zakonnych, które odgrywają

kluczową rolę w formacji kaznodziejskiej na wszystkich etapach formacji brata mniejszego.

Trzeci i czwarty rozdział pracy będzie zawierał omówienie podstawowych elementów przepowiadania słowa Bożego, zarówno w czasie liturgii, jak i w kontekście pozaliturgicznym. Rozważania zawarte w tych rozdziałach oparte będą o analizę odpowiedzi uzyskanych w badaniach ankietowych w świetle wcześniej wskazanych dokumentów zakonnych i posoborowego nauczania Kościoła. Obejmować one będą również zagadnienia dotyczące formalnej i materialnej strony przepowiadania homilijnego i pozaliturgicznego, ze szczególnym uwzględnieniem przepowiadania słowa Bożego podczas rekolekcji i misji ludowych. Przedstawiona zostanie również charakterystyka osoby kaznodziei w *Prowincji* oraz aspekty związane z rodzajami przepowiadania słowa Bożego w kontekście charakterystyki poszczególnych miejsc posługi duszpasterskiej. Zwieńczeniem tej części dysertacji będzie uwypuklenie cech kaznodziejstwa franciszkańskiego wypływającego z charyzmatu św. Franciszka i duchowości franciszkańskiej.

Ostatni, piąty rozdział dysertacji będzie zawierał wnioski i postulaty homiletyczne, będące wynikiem analizy danych omawianych we wcześniejszych rozdziałach. Zawarte w nim wskazania będą uwzględniały również osobiste uwagi i spostrzeżenia ankietowanych zamieszczone w zebranych kwestionariuszach ankiet badawczych.

Omówienie zagadnienia zawartego w tytule opracowania domagało się przeprowadzenia kwerendy dostępnych źródeł. Do źródeł podstawowych należą zarówno źródła wytworzone, które zostały uzyskane w wyniku przeprowadzenia badań ankietowych, jak i źródła zastane, czyli dokumenty Kościoła, Zakonu i *Prowincji*, zasoby archiwalne poruszające kwestie historii *Prowincji* i szeroko rozumianego kaznodziejstwa, opracowania dokumentów zakonnych i literatury franciszkańskiej. Źródła zastane zostały podzielone na kilka kategorii, do których należą: Pismo święte, księgi liturgiczne, dokumenty Kościoła powszechnego i lokalnego, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty zarządu generalnego *Zakonu Braci Mniejszych*, dokumenty *Prowincji* oraz pisma i literatura franciszkańska. Literaturę przedmiotu stanowią publikacje naukowe z zakresu homiletyki oraz literatura przedmiotu. Do literatury pomocniczej należą inne opracowania z dziedziny teologii pastoralnej (szczególnie uwzględniające dziedzinę homiletyczną), innych dyscyplin

teologicznych i pozateologicznych, maszynopisy omawiające zagadnienia z duchowości franciszkańskiej oraz zasoby umieszczone w różnego rodzaju opracowaniach zawartych na stronach internetowych. Kwerendy źródeł dokonano metodą analityczną i krytyczną. Całość pracy cechować się będzie procesem przejścia od analizy zebranych źródeł do ujęcia wpływających z nich wniosków w sposób syntetyczny w badanym przedmiocie rozprawy.

Całość pracy wpisuje się w klasyczny paradygmat teologii pastoralnej¹², ze szczególnym uwzględnieniem użycia metody analityczno-homiletycznej¹³. W poszczególnych rozdziałach pracy, przy opracowaniu podejmowanego zagadnienia, użyto kilku metod badawczych. Pierwszy i drugi rozdział, opierający się na metodzie dedukcyjnej, uwzględnia przede wszystkim metodę analizy oraz interpretacji tekstów źródłowych a także metodę historyczną i porównawczą. Trzeci i czwarty rozdział będzie opierał się na metodzie socjologicznej w oparciu o metodę indukcyjną i analogii na podstawie analizy źródeł wytworzonych uzyskanych w wyniku przeprowadzonych badań ankietowych. Piąty rozdział będzie miał charakter prakseologiczny, oparty na metodzie syntezy, prowadzący do postawienia wniosków i postulatów homilijnych dotyczących przepowiadania słowa Bożego wśród braci kaznodziejów należących do *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*.

---

¹² Zob. W. PRZYCZYNA, *Paradygmaty metodologiczne we współczesnej teologii pastoralnej*, „Studia Pastoralne” 10 (2009), s. 36-43; R. KAMIŃSKI, *Normatywny i praktyczny wymiar refleksji teologicznopastoralnej*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 58,3 (2011), s. 324-330; TENŻE, *Z metodologii teologii pastoralnej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 243-247.

¹³ Na schemat sylogizmu praktycznego składają się trzy elementy merytoryczne: normatywny, empiryczny i praktyczny. Nazywa się je, zgodnie z powszechnie stosowaną terminologią, etapem eklezjologicznym, kairolologicznym i prakseologicznym. Zdaniem Ryszarda Kamińskiego wszystkie trzy etapy postępowania badawczego zachowują wewnętrzną jedność, która wyraża się w tym, że analiza terażniejszej sytuacji Kościoła zakłada wcześniej ukształtowaną refleksję nad jego istotą, zasady zaś i dyrektywy działania są wnioskami wynikającymi z dwóch poprzednich etapów badawczych jako swoich przesłanek. R. KAMIŃSKI, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2000, s. 24-26.

ROZDZIAŁ I

Prowincja Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce

Zatwierdzenie sposobu życia pierwszej wspólnoty założonej przez Franciszka z Asyżu¹ w 1209 roku stanowi podstawową cezurę czasową w historii Zakonu Braci Mniejszych. Od tego momentu wspólnota zaczęła bardzo szybko się rozwijać. Fakt liczebnego wzrostu, jak i ewangeliczne wezwanie do głoszenia Dobrej Nowiny po całym świecie, przyczyniły się również do podjęcia misji ewangelizacyjnej, która objęła najpierw Italię, następnie kraje tzw. *przedalpejskie*, a w konsekwencji również kraje *zaalpejskie*². Bardzo szybki wzrost liczebny i instytucjonalny Zakonu doprowadził również do konieczności instytucjonalizacji terenów „misyjnych”, na których zaczęły powstawać nowe fundacje i samodzielne prowincje. Na tereny dzisiejszej Polski pierwsi Bracia Mniejsi przybyli już kilka lat po śmierci św. Franciszka. Jednymi z pierwszych fundacji Zakonu na ziemiach polskich były klasztory założone m. in. w Krakowie (ok. 1232 r.), Opolu i Wrocławiu (1236 r.), Wodzisławiu Śląskim i Bytomiu (1257 r.).

Powstanie i rozwój poszczególnych Prowincji Zakonu jest procesem długotrwałym. Pierwsze prowincje powstawały często w ważnych ośrodkach naukowych, kulturalnych i religijnych ówczesnej Europy. Zakładane były one przez braci przybyłych z polecenia św. Franciszka jak i jego następców na urządzie Ministra Generalnego. Rozwój poszczególnych jednostek zakonu, jak również ich usamodzielnienie, stanowiły także inspirację do podejmowania własnej działalności

---

¹ Św. Franciszek – Jan Bernardone, urodzony w Asyżu w roku 1181 lub 1182 z rodziców Piki i Piotra Bernardone. Pochodził z rodziny kupieckiej. Odebrał w miarę dobre wykształcenie w szkole przy kościele św. Jerzego, jednak nie zaliczał się do grupy *clerici* czy *litterati* (kleryków czy wykształconych). Dość dobrze znał łacinę mówioną, znał język prowansalski, czytał Nowy Testament. Pod wpływem osobistych doświadczeń duchowych, w wieku 25 lat przeżył swoje nawrócenie. W 1208 roku założył wspólnotę, której regułą było kilka fragmentów Ewangelii. Do pierwszych jego uczniów należeli: Bernard z Quintavalle, Piotr Cattani i Idzi z Asyżu. W 1209 roku otrzymał od papieża Innocentego III ustne zatwierdzenie *forma vitae*. W 1212 roku, razem z Klarą Favarone, założył wspólnotę Ubogich Pań (II Zakon), a w 1221 r. wspólnotę *świeckich pokutników* (III Zakon). W 1224 roku, na górze La Verna, otrzymał dar stygmatów. Zmarł 3 października 1226 roku. Dwa lata później został kanonizowany, a jego relikwie przeniesiono w 1230 roku do nowo wybudowanej bazyliki ku jego czci (*Sacro convento*).

² „Liczna wspólnota braterska zostaje podzielona na *prowincje* (kapituła z 1217 roku). Jest to struktura zupełnie nowa w tradycji zakonnej. W rzeczywistości bracia pod kierunkiem *ministra prowincjonalnego* prowadzili wędrowny styl życia na pewnym obszarze geograficznym, nie mając ściśle określonego miejsca pobytu. Pozytywną konsekwencją podziału na prowincje jest rozprzestrzenienie się zakonu poza Italię, na Wschodzie oraz misje wśród niewiernych (kapituła z roku 1219)”. L. IRIARTE, *Historia franciszkanizmu*, Kraków 1998, s. 35.

misyjno-kaznodziejskiej w kolejnych wiekach. Stanowiło to początek zaistnienia nowych prowincji Zakonu na nowych terenach franciszkańskiej obecności. Prowincja Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Polsce także wpisuje się w ten wielowiekowy proces, a swymi korzeniami skomplikowanej historii sięga do istniejących już wcześniej prowincji.

Pierwszy rozdział niniejszej rozprawy będzie miał za zadanie przedstawić historyczne i strukturalne podstawy Zakonu Braci Mniejszych ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. W pierwszej części niniejszego rozdziału przedstawione będą podstawy prawne Zakonu oraz jego struktura, jak również przybliżona zostanie historia *Prowincji* wraz z omówieniem jej ustroju i zarządu. W drugiej części, opierającej się na aktualnym stanie materialnym, personalnym i duszpasterskim, przybliżona będzie obecna charakterystyka *Prowincji*. Trzecia część pierwszego rozdziału ma zamiar przedstawić historię domu studiów wraz z aktualną sytuacją ośrodka studiów filozoficzno-teologicznych w Katowicach-Panewnikach a także omówione zostaną struktury prowincjalne odpowiedzialne za sprawy formacji i studiów w *Prowincji*.

1.1. Podstawy i struktura Zakonu, historia i ustrój Prowincji

Istotną cechą Zakonu Braci Mniejszych jest zachowanie jedności z Kościołem Rzymskim, w całkowitym posłuszeństwie Ojcu Świętemu³, jak i św. Franciszkowi i jego prawnym następcom⁴. W rozwoju poszczególnych prowincji widoczne jest zachowanie wspólnego i duchowego dziedzictwa, które pozostawił Zakonodawca, z jednoczesnym dostosowaniem wymogów życia franciszkańskiego do zaistniałych warunków lokalnych. Analizując ewangeliczną postawę św. Franciszka wobec Kościoła Powszechnego oraz wkład franciszkanów w rozwój chrześcijaństwa w Europie i na świecie, przyglądając się

---

³ KPK kan. 590 § 2.

⁴ RZ 1,2-3: „Brat Franciszek przyrzeka posłuszeństwo i uszanowanie papieżowi Honoriuszowi i jego prawnym następcom, i Kościołowi Rzymskiemu. A inni bracia mają obowiązek słuchać brata Franciszka i jego następców”. KG 5 § 2: „W naszym Zakonie profesja składana w ręce prawowitego ministra, brzmi następująco: *Na cześć i chwałę Najświętszej Trójcy. Ja, brat N. N., pobudzony Bożym natchnieniem, aby wierniej iść za Ewangelią, i wstępować w ślady naszego Pana, Jezusa Chrystusa, wobec zgromadzonych tutaj braci, w twoje ręce, Bracie N. N. z mocną wiarą i zdecydowaną wolą: ślubuję Bogu Ojcu, świętemu i wszechmogącemu, żyć przez cały czas mego życia w posłuszeństwie, bez żadnej własności i w czystości; jednocześnie ślubuję zachowywać życie i Regułę braci Mniejszych, zatwierdzoną przez papieża Honoriusza, zgodnie z Konstytucjami Zakonu Braci Mniejszych. Dlatego całym sercem oddaję się tej braterskiej wspólnotcie, abym pod działanie Ducha Świętego, powodowany przykładem Maryi Niepokalanej, za wstawiennictwem naszego ojca św. Franciszka i wszystkich Świętych, i wspomagany waszą braterską pomocą, mógł nieustannie zmierzać do doskonałej miłości w służbie Boga, Kościoła i ludzi”.*

rozwojowi Zakonu w poszczególnych krajach, można te procesy zwięzić stwierdzeniem: jedna tradycja, różne zwyczaje. Historyczny rozwój Zakonu Braci Mniejszych, jego upadek, podziały i reformy, wszelkie próby odnowienia charyzmatu franciszkańskiego są widoczne dziś na religijnej mapie franciszkańskiej obecności i działalności na ziemiach polskich⁵. Obecnie na terenie Polski istnieje 5 prowincji Zakonu Braci Mniejszych, będących odrębnymi jednostkami Zakonu, z zachowaniem własnej struktury wspólnej dla całego Zakonu⁶.

1.1.1. Reguły życia Braci Mniejszych

Reguła, *in sensu stricto*, to „zbiór norm postępowania, ustalonych dla zakonników przez założyciela zakonu i potwierdzonych przez papieża lub biskupa”, natomiast w znaczeniu szerokim to „zasada postępowania ustalona przez kogoś lub przyjęta na mocy zwyczaju”⁷. Reguła stanowi podstawowy wymiar charakterystyki życia konsekrowanego zawierając w sobie skodyfikowaną wykładnię odczytanego z Ewangelii natchnienia, sposób jej realizacji w konkretnej rzeczywistości w posłuszeństwie Duchowi Świętemu oraz pewną dyscyplinę w prawnym aspekcie działalności apostołskiej w przestrzeni Kościoła, w Jego imieniu i z Jego polecenia⁸.

Historia Kościoła widzi życie zakonne już od samych początków istnienia młodej wspólnoty wyznawców Jezusa Chrystusa, którzy chcąc bardziej doskonalic swoje życie duchowe i chrześcijańskie, wybierali pewną odosobnioną formę życia, dla której inspiracją była zawsze Ewangelia i doskonałość wewnętrzna. Tak rodziło się życie anachoreckie (pustelnicze), następnie cenobityczne (wspólnotowe)⁹. Rozwój poszczególnych form życia zakonnego, zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie,

⁵ Do *Rodziny Franciszkańskiej* I Zakonu należą współcześnie trzy zakony: *Zakon Braci Mniejszych* (OFM – Ordo Fratrum Minorum), *Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych* (OFMConv. – Ordo Fratrum Minorum Conventualium), *Zakon Braci Mniejszych Kapucynów* (OFMCap. – Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum). Każdy z zakonów stanowi odrębną strukturę pod kątem zarządu, prowincji i własnych konstytucji, lecz wspólnym dziedzictwem jest zarówno osoba św. Franciszka z Asyżu, jego pisma i *Reguła* z 1223 r. Minister generalny Braci Mniejszych (OFM) jest duchowym zwierzchnikiem całego Zakonu Braci Mniejszych. Franciszkanie mają w Polsce 5 prowincji, franciszkanie konwentualni – 3 prowincje, kapucyni – 2 prowincje.

⁶ Zakon Braci Mniejszych w Polsce posiada obecnie 5 prowincji: 1) Prowincja Niepokalanego Poczęcia NMP – Kraków (*obecnie siedziba prowincjalatu mieści się w Kalwarii Zebrzydowskiej*); 2) Prowincja Matki Bożej Anielskiej – Kraków; 3) Prowincja św. Jadwigi – Wrocław; 4) Prowincja Wniebowzięcia NMP – Katowice Panewniki; 5) Prowincja św. Franciszka – Poznań.

⁷ *Reguła*, w: *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/Regu%C5%82a.html> [dostęp: 23.02.2021].

⁸ Zob. E. GAMBARI, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 42-61.

⁹ Tamże, s. 67.

dzięki założycielom tychże wspólnot, w obliczu coraz szybciej wzrastającej liczby nowych uczniów i naśladowców, wymusiło niejako na protoplastach zakonnych spisanie sposobu życia swojej wspólnoty. Miało to na celu, przede wszystkim, ujednoczenie sposobu praktykowania rad ewangelicznych, zachowanie ducha ewangelicznego przekazanego przez założyciela, ale również zachowanie jedności z całym Kościołem, który widział w życiu zakonnym obraz pierwotnego Kościoła i pierwotnej gorliwości chrześcijańskiej w zjednoczeniu „Apostołów z Mistrzem i Jego Matką Maryją, w Wieczerniku” (Dz 2, 42-46; 4, 32-37)¹⁰. Tak rodzą się *Reguły* zakonne, spośród których najistotniejsze zostały przekazane przez św. Pachomiusza (zreformowana przez św. Bazylego Wielkiego), św. Augustyna z Hippony i św. Benedykta z Nursji¹¹.

Rozwój życia zakonnego, jego reformy i rozprzestrzenianie się w ówczesnej Europie, prowadziły do powstawania coraz to nowych wspólnot, a co za tym idzie także poszczególnych reguł życia tychże wspólnot. Kościół, widząc niebezpieczeństwo rodzenia się i popadania kolejnych wspólnot w coraz bardziej indywidualistyczną interpretację życia ewangelicznego, prowadzącą do herezji lub schizmy, postanowił zahamować powstawanie nowych wspólnot zakonnych. Na Soborze Laterańskim IV w 1215 r. orzeczono, że zostanie nałożone ograniczenie dla powstających zakonów w postaci zakazu tworzenia nowych reguł zakonnych (*Const.* 13). Każda taka wspólnota miała przyjąć jedną z już istniejących reguł, których liczbę ograniczono do trzech wspomnianych nieco wcześniej¹². Zakon Braci Mniejszych (św. Franciszek z Asyżu) wraz z Zakonem Kaznodziejskim (św. Dominik Guzman), rozwijające się mniej więcej w tym samym czasie, dały początek nowej formie życia zakonnego, która określana jest mianem *zakonów mendykanckich* (zakony żebrzące)¹³. Cechą charakterystyczną dla

¹⁰ Tamże, s. 67; PC 2a.

¹¹ Rodzące się życie zakonne w łonie Kościoła katolickiego, wraz z napływem uczniów i stopniowym kształtowaniem się pewnej specyficznej formy życia, doprowadziły do powstania *reguł zakonnych*. Normowały one sposób życia danej wspólnoty. Do czasów św. Franciszka obowiązywały trzy podstawowe reguły: *eremicka* – ułożona przez św. Pachomiusza († 346), zreformowana przez św. Bazylego Wielkiego († 379) i obowiązująca w tradycji Kościoła wschodniego, przyjęta i przetłumaczona również przez św. Hieronima († 419 lub 420), który założył wspólnotę męską i żeńską w Betlejem; *kanonicka* – autorstwo przypisuje się św. Augustynowi z Hippony († 430), obejmująca zasady życia wspólnego duchownych (celibatarusze); *mnisza* – ułożona przez św. Benedykta z Nursji († 457), określająca zasady wspólnego życia cenobitycznego.

¹² E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 69.

¹³ Jest to powszechnie znane w historii określenie, jednak nie do końca zgodne jest ono z duchem św. Franciszka. W *Regule zatwierdzonej* z 1223 roku, umieszcza zapis o sposobie pracy: „Ci bracia, którym Pan dał łaskę, że mogą pracować, niech pracują wiernie i pobożnie, tak żeby uniknąć lenistwa, nieprzyjaciela duszy, nie gasili ducha świętej modlitwy i pobożności, któremu powinny służyć wszystkie sprawy doczesne. Jako wynagrodzenie za pracę mogą przyjmować rzeczy potrzebne do utrzymania siebie i swoich braci, z wyjątkiem pieniędzy lub rzeczy mających wartość pieniężną, i niech to czynią z pokorą,

wspólnot mendykanckich, „oprócz ubóstwa indywidualnego i zbiorowego” jest nacisk na życie wspólnotowe (braterskie), co powoduje nadanie poszczególnym członkom tychże wspólnot nazwy: *bracia (fratres)*¹⁴. Ich status staje się zinstytucjonalizowany i określony w stosunku do papieża lub biskupa. To odniesienie nazywane jest prawem *egzempcji*¹⁵. We współczesnym prawodawstwie kościelnym zostaje zachowane to historyczne rozróżnienie. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 589 rozróżnia dwa rodzaje instytutów zakonnych: oparte na prawie papieskim i oparte na prawie diecezjalnym. *Ordo Fratrum Minorum* zaliczane jest do instytutów na prawie papieskim, gdyż został erygowany (zatwierdzony) przez Stolicę Świętą, w osobie papieża Innocentego III, wiosną 1209 r. Prawdopodobnie również w tym czasie św. Franciszek otrzymał święcenia diakonatu, co pieczętowało pewność posłuszeństwa Stolicy Apostolskiej, nadawało jurysdykcyjną kontrolę nad młodą wspólnotą oraz umożliwiało jemu samemu i jego braciom (tym, którzy byli kapłanami – poprzez nadanie tonsury) prawo do głoszenia kazań¹⁶.

Rozwój Zakonu sprawił, że w miarę upływu lat i wzrostu liczby członków wspólnoty (na kapitule w Zielone Świąta w 1217 r. zgromadziło się ok. 3000 braci), koniecznością stało się spisanie Reguły życia Braci Mniejszych. Domagała się tego coraz większa liczba braci rozsianych po różnych częściach Italii. Także ze strony władzy kościelnej widoczny był nacisk na ujednoczenie struktur zakonnych, wprowadzenie obowiązkowego nowicjatu i ukrócenie samowoli niektórych wędrownych braci,

---

jak przystoi sługom Bożym i zwolennikom najświętszego ubóstwa” (RZ 5). Podobne wskazania zamieszcza ponownie w swoim *Testamencie* (w. 20-22). O. Lázaro Iriarte OFM Cap. tak opisuje tę kwestię: „Środkiem utrzymania była *praca*. Jeśli ona nie wystarczała, by się utrzymać, uciekano się do *stolu Pana* poprzez zbieranie jałmużny (kwesta). Franciszek jednak nie miał zamiaru zakładania zakonu „żebraczego”. Wstępując do wspólnoty braterskiej bracia nie porzucali swego dotychczasowego zawodu czy też wykonywanego rzemiosła, ale dalej wykonywali je dla zapewnienia środków do życia, a także jako wyraz posługi minoryckiej. Niektórzy byli służącymi i pomagali rolnikom w pracach polowych. Jako wynagrodzenie przyjmowali dary w naturze, nigdy zaś pieniędzy. Zajęciem jednak preferowanym była opieka nad trędowatymi, z którymi dzielili się owocami swojej pracy i kwesty (RnZ 7-9). W ciągu dnia pracowali, głosili kazania i zbierali jałmużnę, nocą zaś gromadzili się w jakimś eremie, w leprozorium lub w kościółkach, jeśli nikt nie okazał im gościnności”. L. Iriarte, *Historia franciszkanizmu...*, s. 33-34.

¹⁴ E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 69.

¹⁵ *Egzempcja*, czyli wyłączenie instytutu spod władzy biskupa miejsca, w odniesieniu do Zakonu Braci Mniejszych obejmuje nie tylko fakt papieskiego zatwierdzenia sposobu życia, lecz porządkowała również relację między biskupami i kapłanami a Zakonem. Daje też możliwość zachowania wszelkiej autonomii w sprawach wewnętrznych wspólnoty. Papież Grzegorz IX, w bulli *Nimis iniqua* z 21 sierpnia 1231 r. nadał prawo *egzempcji* braciom mniejszym, którzy w przyszłości będą zależni od biskupów jedynie w kwestii założenia klasztoru, głoszenia kazań, sprawowania kultu i sakramentów. L. IRIARTE, *Historia franciszkanizmu...*, s. 53.

¹⁶ R. PREJS, *Za Franciszkiem. Dzieje Pierwszego Zakonu Franciszkańskiego 1209-1517*, Kraków 2011, s. 127-128.

„wałęsających się poza posłuszeństwem”¹⁷. W 1220 roku św. Franciszek widząc coraz szersze zmiany zachodzące w interpretacji *forma vitae*, przekazał władzę kierowania Zakonem br. Piotrowi z Katanii, a po jego śmierci w 1221 roku br. Eliaszowi Buonbarrone, usunął się na pustelnię, aby napisać *Regulę*. Podyktowany przez niego tekst, nie opierał się już wyłącznie na kilku cytatach z Pisma świętego (jak było w przypadku *Reguły pierwotnej – forma vitae* z 1209 r.), lecz zawierał bardziej szczegółowe wskazania regulujące życie i działalność braci. Tekst *Reguły* zawierał się w 24 rozdziałach i został przedstawiony na Kapitule w 1221 roku uzyskując jej aprobatę. Tekst *Reguły* nie uzyskał natomiast zatwierdzenia bullą papieską¹⁸. Dlatego nazywana jest *Regula non bullata – Regula niezatwierdzona*. Zarzucano jej zbytnią obszerność, co przy powszechnym analfabetyzmie braci uniemożliwiało jej zapamiętanie. Bracia mieli również wątpliwości, czy można tworzyć nową regulę, skoro Sobór Laterański IV z 1215 roku tego zakazał. W końcu pojawiła się też opozycja wśród braci (z br. Eliaszem Buonbarrone na czele), która uważała ją za zbyt radykalną i niemożliwą do wypełnienia. Ponadto uważano, że jej szczegółowość zamyka możliwość swobody interpretacyjnej. Ciekawym wydaje się fakt, dyskutowany do dziś, zaginięcia tekstu *Reguły*. Część braci zakonu uważała br. Eliasza za winnego zgubienia lub nawet zniszczenia tekstu *Reguły niezatwierdzonej*¹⁹.

Cały Zakon znalazł się w sytuacji, w której coraz wyraźniej dochodziła do głosu potrzeba zweryfikowania wcześniejszej *Reguły* i spisanie jej ostatecznej wersji, posiadającej również aprobatę ze strony papieża. Temu stanowisku sprzyjał kardynał Hugolin di Segni²⁰ – protektor Zakonu ze strony Stolicy Apostolskiej, a prywatnie wielki przyjaciel Franciszka z Asyżu. Z jego pomocą, a także życzliwych prawników, udało się doprecyzować dokument *Reguły*, którą Franciszek podyktował w Fontecolombo, gdzie udał się zimą na przełomie 1222 i 1223 roku. Dokument ten, konsultowany w Rzymie wiosną 1223 roku z kardynałem Hugolinem di Segni, w Zielone Świąta tego samego roku, zostaje przedstawiony zgromadzonym braciom na kapitule. *Reguła*, zawarta

---

¹⁷ Tamże, s. 130; RnZ 2,10; RZ 2,11; *Testament* w. 27-28.

¹⁸ LDF kol. 1512: „Wiele skłania do tego, aby uważać, że dla Franciszka pierwsza reguła nie miała stanowić ostatecznej wersji choćby tylko dlatego, iż po jej promulgowaniu nie zatroszczył się o uzyskanie dla niej zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej; ponadto bardzo szybko planował wprowadzenie w niej zmian (LM 13-20; RnZ 13,1; 20,1-4)”.

¹⁹ R. PREJS, *Za Franciszkiem...*, s. 131-133.

²⁰ Późniejszy papież Grzegorz IX, który kanonizował św. Franciszka 16 lipca 1228 r. w czasie uroczystości przed kościołem św. Jerzego w Asyżu (dzisiaj znajduje się tu Bazylika św. Klary).

w 12 prostych rozdziałach, pozbawiona większej ilości cytatów biblijnych, opatrzona bardziej prawniczym językiem, zyskuje aprobatę Kapituły 11 czerwca 1223 roku. Po ostatecznym przestudiowaniu tekstu przez Stolicę Apostolską otrzymuje ona zatwierdzenie bullą papieża Honoriusza III *Sollet annuere* 29 listopada 1223 roku. Oponenci nowej *Reguły* zarzucali papieżowi niekonsekwencję wobec postanowień Soboru Laterańskiego IV, który zakazywał tworzenia nowych reguł zakonnych. Bulla *Sollet annuere* nie tworzy, według papieża, nowej reguły, lecz jedynie oficjalnie potwierdza wcześniejsze, ustne zatwierdzenie sposobu życia *Braci od Pokuty z Asyżu* przez Innocentego III z 1209 r. W ten sposób do kanonu istniejących trzech wielkich reguł dołącza reguła franciszkańska²¹. Kończy się więc długi proces kształtowania się *forma vitae*, która od ewangelicznego zachwyty św. Franciszka prowadzi całą wspólnotę do ukonstytuowania się *Reguły i życia Braci Mniejszych*, obowiązującej do dziś w niezmienionej formie pod nazwą *Regula bullata – Regula zatwierdzona*²².

Proces prawnego kształtowania się podstaw Zakonu, jak i duchową ewolucję św. Franciszka, można zauważyć również w innym ważnym dokumencie, jakim jest *Testament*. Tekst ten Franciszek podyktował niedługo przed swoją śmiercią, która nastąpiła 3 października 1226 roku. Choć *Testament*, wbrew ostatniej woli św. Franciszka w nim zapisanej, nie stanowił i nie stanowi dziś żadnego dokumentu prawnego, to jednak ma on istotne znaczenie dla zrozumienia samej idei *Reguły*. Wydaje się być zatem rzeczą konieczną, aby w tym miejscu o nim wspomnieć. W końcowym fragmencie *Testamentu*, Franciszek pisze: „A ministrowi generalnemu i wszystkim innym ministrom i kustoszom zabraniam na mocy posłuszeństwa cokolwiek do tych słów dodawać lub ujmować. Niech to pismo zawsze mają przy sobie wraz z regułą. I na wszystkich kapitułach, które odprawiają, czytając regułę, niech przeczytają i te słowa. I wszystkim moim braciom, klerykom i nie klerykom zakazuję stanowczo na mocy posłuszeństwa wprowadzać wyjaśnienia do reguły i do tych słów; niech nie mówią: *Tak należy je rozumieć*. Lecz jak

---

²¹ Postanowienie Soboru Laterańskiego IV skutkowało zakazem tworzenia nowych wspólnot zakonnych z własną regułą. Zakon kaznodziejski założony przez św. Dominika Guzmana uzyskał aprobatę papieską w 1216 r. By obejść zarzut o złamanie postanowień soborowych, papież Honoriusz III nadał nowej wspólnotcie istniejącą *Regułę św. Augustyna*, choć dominikanie przyjęli formę życia wspólnego połączoną z odrzuceniem własności. Stali się tym samym częścią ruchu *mendykanckiego*; E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 84.

²² LDF kol. 1512-1513; Zob. R. PREJS, *Za Franciszkiem...*, s. 133; R. MANSELLI, *Pierwsze stulecie historii franciszkanów*, Kraków 2006, s. 52-57; CZ. GNIECKI, *Św. Franciszek z Asyżu jako zakonodawca – założyciel trzech zakonów*, „Studia Franciszkańskie” 20 (2010), s. 90-94.

Pan dał mi prosto i jasno mówić, i napisać regułę, i te słowa, tak prosto i bez wyjaśnień rozumiecie je i gorliwie zachowujcie aż do końca”²³.

Testament wniósł niemało zamieszania wśród braci. Spowodował także nasilenie się, obecnej jeszcze za życia św. Franciszka, ostrej dyskusji nad interpretacją *Reguły* i nad możliwością jej dosłownego wypełnienia. Doprowadziło to do coraz bardziej zauważalnej polaryzacji poglądów i sposobu realizowania życia franciszkańskiego wśród braci, którzy podzielili się na dwie grupy. Z jednej strony była to grupa braci opowiadających się za *observantia laxata* tzw. spirytuałowicie (opcja radykalna, konserwatywna), natomiast z drugiej strony coraz bardziej rosła w siłę i dochodziła do głosu opcja bardziej liberalna, zwolennicy *observantia mitigata*, nazywana również opcją *conventualis* (zwolennicy budowania nowych i dużych konwentów wbrew pierwotnej idei ubóstwa franciszkańskiego). Sytuacja była na tyle niejednoznaczna, że Kapituła Zielonych Świąt z 1230 roku postanowiła wysłać swoich przedstawicieli do papieża Grzegorza IX z prośbą o odniesienie się i wyrażenie opinii Stolicy Apostolskiej na temat obowiązywalności *Testamentu*, na równi z *Regułą*. Wśród tej reprezentacji był obecny również św. Antoni Padewski. Grzegorz IX, rozumiejąc ideę św. Franciszka, w deklaracji z 29 września 1230 roku²⁴ zdecydował, że bracia nie są zobowiązani do przestrzegania *Testamentu*, choć sam Franciszek „miał chwalebą intencję”, dyktując ten tekst. Nieobowiązywalność *Testamentu* rozumiana jest przez papieża jedynie z prawnego punktu widzenia. Wskazał dwie główne tego przyczyny. Po pierwsze: *Testament* został promulgowany przez Franciszka z pominięciem Kapituły lub chociaż zgody ministrów; po drugie: Franciszek nie mógł zobowiązywać swojego następcy do jego przestrzegania (osoby o równej władzy nie mogą nakazywać sobie czegoś nawzajem). Grzegorz IX jednak stał na stanowisku, że bracia dobrze uczynią, gdy będą w sposób właściwy trzymali się poleceń Franciszka zawartych w *Testamencie*. Sytuacja jednak nie została do końca rozwiązana. W dalszych wiekach interpretacyjne spory odnośnie do *Reguły* i *Testamentu* doprowadzą Zakon Braci Mniejszych do licznych podziałów i reform, które skutkować będą zaistnieniem i prawnym ukonstytuowaniem się w XVI w. trzech odrębnych gałęzi Zakonu: Zakonu Braci Mniejszych (zwanych Obserwantami), Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych i Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów. Wszystkie

---

²³ *Testament*, w. 35-39.

²⁴ Ponowiona i przypomniana także przez deklarację papieża Mikołaja III 14 sierpnia 1279 roku; zob. LDF, kol. 1831.

te trzy gałęzie Zakonu są dziś odrębnymi Zakonami, z własną strukturą, hierarchią i konstytucjami, lecz tą samą Regułą²⁵.

W kan. 578 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, odnoszącym się do Instytutów Życia Konsekrowanego, czytamy: „Wszyscy powinni wiernie zachowywać myśl i zamierzenia założycieli, zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną, dotyczące natury, celu, ducha i charakteru instytutu, jak również zdrowych jego tradycji, co stanowi dziedzictwo tegoż instytutu”. Współczesne prawodawstwo kościelne podtrzymuje historyczną troskę Kościoła o zachowanie zdrowego ducha każdego zakonu. Jednocześnie też zwraca uwagę i zastrzega sobie prawo do „interpretacji rad ewangelicznych, prawnego regulowania ich praktyk, ustanawiania stałych form takiego życia przez kanoniczną aprobatę, aby instytuty wzrastały i rozwijały się zgodnie z duchem ich założycieli i zdrowej tradycji” (KPK 576). Dlatego też obowiązującą Regułą Zakonu Braci Mniejszych, niezmienną od 800 lat, Kościół i Zakon interpretują i dostosowują do obecnych czasów poprzez przepisy wyjaśniające, które nazywa się Konstytucjami Generalnymi, „które mogą być odpowiednio odnawiane i przystosowywane, stosownie do wymagań miejsca i czasu” (KPK 587 § 4)²⁶.

W omawianej nieco wcześniej historii tworzenia się *Reguły Zakonu Braci Mniejszych*, możemy zauważyć ewolucję jej powstawania, ale również samo duchowe dojrzewanie św. Franciszka do napisania *Reguły zatwierdzonej*. Sam Zakonodawca widział i zrozumiał potrzebę dostosowania reguł życia wspólnoty do zmieniających się szybko (i to na jego oczach) realiów życia wspólnotowego. Istotną rolę Ducha Świętego w tym procesie jest to, co św. Franciszek odczytał jako ponadczasowe zachowanie i przekazanie „ducha” zakonu, który dziś nazywamy charyzmatem. Wierność w realizowaniu życia charyzmatycznego ma prowadzić do układania swojego życia według niego i „zdążyć do osiągnięcia doskonałości własnego stanu” (KPK 598 § 2).

---

²⁵ LDF kol. 1830-1832.

²⁶ KG 2 § 1; PC 2 d-e.

1.1.2. Struktura Zakonu Braci Mniejszych

Zakon Braci Mniejszych, jak już zostało to wspomniane wyżej, zalicza się do instytutów zakonnych opartych na prawie papieskim (KPK 589)²⁷. Skutkiem tego jest istniejące prawo *egzempcji*, które wyłącza każdy instytut spod władzy biskupa diecezjalnego w zakresie „wewnętrznego zarządu i dyscypliny” (KPK 593), z wyjątkiem tych spraw, które zostały powierzone Zakonowi i jej poszczególnym członkom z upoważnienia ordynariusza miejsca, i w tym zakresie podlegają jego jurysdykcji np. powierzona troska duszpasterska w prowadzeniu parafii lub innych dzieł apostolskich (KPK 679 § 1; KG art. 4 § 2). W powierzaniu zakonnikom dzieł apostolskich i duszpasterskich, Kodeks Prawa Kanonicznego stoi na straży zachowania praw przełożonych instytutów na podstawie zawartej na piśmie umowy pomiędzy ordynariuszem miejsca a wyższym przełożonym zakonnym instytutu (KPK 681 § 1 i 2)²⁸.

Kolejną kwestią porządkującą charakter danego instytutu jest określenie przez prawodawcę charakteru Zakonu ze względu na status kanoniczny przynależących do niego członków, jak i specyfikę charyzmatu, uwzględniającego również zewnętrzną aktywność apostolską. Ponieważ stan życia konsekrowanego, ze swej natury, nie jest ani klerycki ani laicki (KPK 588 § 1), dlatego też Kodeks mówi o nim jako o „trwałej formie życia, w której wierni pod działaniem Ducha Świętego naśladować dokładniej Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu, [...] aby przez śluby lub inne zobowiązania [...] złączyć się w sposób szczególny z Kościołem i jego tajemnicą” (KPK 573, § 1 i 2). Ze względu więc na przynależność członków do instytutu, którzy tworzą daną wspólnotę przez fakt trwałej inkorporacji²⁹ i inkardynacji³⁰ do danego instytutu, określa się dany instytut jako klerycki lub laicki. Konstytucje Generalne Zakonu Braci Mniejszych określają, że Zakon „tworzą bracia tak duchowni, jak i bez święceń. Na mocy profesji wszyscy bracia są całkowicie równi co do praw i obowiązków zakonnych, z wyjątkiem tych, które wypływają ze święceń. Kościół zalicza Zakon Braci Mniejszych

---

²⁷ KG 2 § 1.

²⁸ Dotyczy np. prawa prezentacji, nadawania godności i obowiązków zgodnie z KPK 158-163; 520 § 1 i 2; 523; 682 § 1 i 2; KG 58 § 1-3.

²⁹ Inkorporacją nazywa się trwałe i definitywne włączenie do danego instytutu życia zakonnego lub stowarzyszenia życia apostolskiego poprzez złożenie profesji wieczystej lub innych świętych więzów.

³⁰ Inkardynacją nazywa się włączenie kandydata do stanu duchownego poprzez sakrament święceń. Inkardynacja włącza do konkretnego Kościoła lokalnego. Zakonnicy, po inkorporacji, poprzez sakrament święceń są również inkardynowani do instytutu, chyba, że natura i charakter danego instytutu stanowi inaczej.

do instytutów kleryckich”³¹. Fakt ten, choć wbrew idei św. Franciszka, który założył wspólnotę braterską, wpływa także na charakter prowadzonej posługi i charakteru samej Wspólnoty. W pierwszych latach po śmierci św. Franciszka kontynuowano powierzenie wyższych urzędów *braciom nie-kapłanom*, lecz wskutek powolnego kryzysu Zakonu, jak i pojawiania się w jego szeregach coraz większej ilości wykształconych braci, którzy byli też kapłanami, stopniowo najwyższe urzędy przełożonych generalnych oraz ministrów prowincjalnych powierzano braciom kapłanom. Taka klerykalizacja Zakonu rozpoczęła się mniej więcej od czasów generalatu Hymona z Faversham († 1243) i św. Bonawentury († 1274), a w następnych wiekach przyniosła już prawne umocowanie ze strony Stolicy Apostolskiej. Współcześnie, fakt zaliczania Braci Mniejszych do instytutów kleryckich, skutkuje koniecznością powierzenia urzędów tym braciom, którzy jako „przełożeni instytutów kleryckich na prawie papieskim posiadają ponadto kościelną władzę rządzenia, w zakresie zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym” (KPK 596 § 1 i 2). Dlatego też wyższy przełożony Zakonu nazywany jest *ordynariuszem własnym* i w prawie powszechnym zrównany jest, w zakresie posiadanej władzy rządzenia, z *ordynariuszem miejsca* z wyjątkiem tego, co wynika z władzy święceń biskupich (KPK 134 § 1 i 2)³².

Posoborowa odnowa życia zakonnego zwraca uwagę i podkreśla na nowo cele, jakie charakteryzują posługę poszczególnych wspólnot. Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Prefectae caritatis*, spośród innych form życia zakonnego, mówi o takich, które ukierunkowane są na kontemplację (nr 7), jak i oddanych różnym rodzajom dzieł apostołskich (nr 8). *Ordo Fratrum Minorum*, za przykładem św. Franciszka, jak i we współczesnej praktyce życia, określić można jako Zakon o charakterze kontemplacyjno-czynnym, ponieważ „aby zakonnicy mogli przede

---

³¹ KG 3 § 1 i 2.

³² W sprawozdaniu ministra generalnego o. Giacomo Biniego OFM z 2003 r. znajduje się wzmianka o próbach podjęcia prac, w porozumieniu ze Stolicą Apostolską, w celu zmiany charakteru Zakonu Braci Mniejszych. W posoborowej rzeczywistości odnowy życia zakonnego, zwłaszcza po ukazaniu się posynodalnej adhortacji apostołskiej *Vita consecrata*, zaistniała w Zakonie dyskusja nad ewentualnością powrotu do struktury prawnej *Institutu mieszanego*. Analiza prawnych i rzeczywistych możliwości miałyby stanowić o „odzyskaniu w pełni naszej tożsamości braterskiej wspólnoty charyzmatu założycielskiego, potwierdzonego przez Papieża Honoriusza”. *Międzyfranciszkańska Komisja do spraw zbadania Zakonu franciszkańskiego jako instytutu mieszanego*, powołana przez Konferencję Ministrów generalnych Pierwszego Zakonu 30 grudnia 1997 r., opracowała dokument, który w 1999 r. został przesłany do Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego. Do dziś trwają prace i dyskusje nad tym otwartym problemem w kontekście mentalności braci, ewangelizacji, kierunków formacji i posługi duszpasterskiej. Zob. G. BINI, *Vocavit nos eamus per mundum. Realcja ministra generalnego. Kapituła generalna OFM 2003*, Rzym 2003, nr 29, s. 25; por. KG 182-183.

wszystkim odpowiedzieć swemu powołaniu do pójścia za Chrystusem [...] ich działalność apostołska winna wypływać z najgłębszego z Nim zjednoczenia”³³, gdyż „ostateczną normą życia zakonnego jest naśladowanie Chrystusa ukazane w Ewangelii”³⁴.

W celu lepszego i bardziej owocnego prowadzenia dzieł ewangelizacyjnych oraz sprostania wymogom prowadzenia życia franciszkańskiego Zakon Braci Mniejszych posiada własną strukturę, której istnienie i funkcjonowanie reguluje zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego, jak i normy fundamentalne, nazywane *Konstytucjami Generalnymi*³⁵. W rozdziale VII tychże *Konstytucji* czytamy: „Zakon Braci Mniejszych tworzą wszyscy bracia inkorporowani do własnej prowincji lub kustodii, którymi kieruje *minister generalny* ze swoim *definitorium*” (KG 168). Wynika więc stąd fakt, że to prowincja stanowi podstawową jednostkę dla spełniania misji i życia Zakonu na danym terenie. Na czele każdej prowincji stoi *minister prowincjalny* wraz ze swoim *definitorium*. Najwyższą władzą w Zakonie jest *kapituła generalna*³⁶; w prowincji lub kustodii niezależnej – kapituła prowincjalna lub kustodialna (KG 173). Poza kapitułą władzę sprawują wyżsi przełożeni zakonni, do których zalicza się: *ministra generalnego*, *ministra prowincjalnego*, *kustosza Ziemi Świętej*, *kustosza kustodii niezależnej i ich wikariuszy* (KG 174). Wszystkie urzędy w Zakonie Braci Mniejszych są kadencyjne. Wybór poszczególnych braci na urzędy dokonuje się zazwyczaj na kapitule generalnej lub prowincjalnej (kustodialnej) na czas określony w tychże konstytucjach (KG 181-187, 196-210).

W celu lepszego wypełniania dzieła ewangelizacji i zadań apostołskich kapituła generalna, a poza nią minister generalny wraz ze swoim *definitorium*, mianuje odpowiednich braci do zadań poszczególnych sekretariatów. Sekretariaty te stanowią działy kurii generalnej koordynujące prace i dzieła, w powierzonym sobie zakresie, na szczeblu całego Zakonu i poszczególnych konferencjach prowincjalnych. Oprócz sekretarza generalnego w kurii generalnej mają się znajdować: prokura generalna do kontaktów ze Stolicą Świętą, sekretariat generalny do spraw ewangelizacji, sekretariat

---

³³ PC 7; KG 1, 2, 83-84.

³⁴ PC 2a.

³⁵ *Konstytucje generalne* stanowią normę prawa ogólnego, zgodną z duchem i autentyczną wykładnią *Reguły*, w świetle obowiązujących przepisów prawa kościelnego. *Statuty generalne* zawierają uszczegółowione przepisy Konstytucji, które z kolei znajdują swoje odzwierciedlenie w prawie prowincjalnym tj. w *Statutach partykularnych*.

³⁶ E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 637-639.

generalny do spraw formacji i studiów, postulatura generalna do spraw beatyfikacji i kanonizacji, ekonomat generalny, urząd do spraw sprawiedliwości i pokoju oraz nienaruszalności stworzenia, urząd do spraw mniszek i instytutów franciszkańskich, urząd do spraw Franciszkańskiego Zakonu Świeckich i Młodzieży Franciszkańskiej, urząd sprawozdań i archiwum generalne, urząd do spraw informacji oraz inne określone przez definitorium generalne³⁷. Poszczególne prowincje Zakonu – zwłaszcza sąsiadujące – mogą łączyć się w Konferencje (regiony), w których należy rozwijać wzajemne kontakty, wymieniać informacje i wspólne doświadczenia dla powiększenia i zabezpieczenia większego wspólnego dobra całego Zakonu³⁸. Prowincja Wniebowzięcia NMP w Polsce wchodzi w skład Konferencji Północnośląskiej, do której należą: pozostałe polskie prowincje oraz prowincje w Czechach, na Słowacji, Ukrainie i Białorusi. Kustodia niezależna (np. Kustodia Ziemi Świętej) i jej najwyższy przełożony (kustosz) zrównani są w prawie własnym z prowincją i ministrem prowincjalnym. Jednostkami zależnymi od innych prowincji są kustodie i fundacje, które są na etapie zaawansowanego lub początkowego rozwoju w kierunku usamodzielnienia się, jako pełnoprawne jednostki administracyjne czyli prowincje. Do zaistnienia tego faktu, konieczne jest spełnienie kilku istotnych wymagań, między innymi: odpowiednia ilość profesów wieczystych, odpowiednia ilość domów samodzielnych (gwardianatów), własne struktury formacyjne, niezależność finansowa i personalna od macierzystej prowincji³⁹.

1.1.3. Historia Prowincji

W 2005 roku przy klasztorze Braci mniejszych w Katowicach-Panewnikach, z inicjatywy o. Witosława J. Szytyka, ówczesnego rektora franciszkańskiego Wyższego Seminarium Duchownego i Prowincjalnego Sekretarza do Spraw Formacji i Studiów, zorganizowano sympozjum naukowe z racji przypadającej w tym czasie 150. rocznicy powstania *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*. Powstało pytanie, które postawił jeden z prelegentów: „Która rocznica?”. Pytanie to nie jest bezzasadne, ale wynika ono ze skomplikowanej historii utworzenia, powstania, rozwoju i dalszych losów interesującej nas prowincji. To pytanie zostało także postawione zgromadzonym braciom na kapitule prowincjalnej Prowincji Wniebowzięcia

---

³⁷ SG 151 § 1 i 2.

³⁸ SG 208.

³⁹ Zob. E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 632-634.

NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce rok wcześniej (20-25 czerwca 2004 roku)⁴⁰. Niniejsza dysertacja nie ma na celu opracowania szczegółowej monografii historycznej o dziejach prowincji, dlatego też ogranicza się ona do zakreślenia istotnych cezur czasowych oraz opisu ogólnej sytuacji wydarzeń historycznych. Nakreślenie ogólnych ram historycznych dziejów Prowincji pozwoli łatwiej zrozumieć zachodzące w niej zmiany i proces kształtowania się współczesnego obrazu śląskiej prowincji Braci Mniejszych.

Historię Prowincji możemy podzielić na 4 okresy rozwoju, które umożliwią skondensowane spojrzenie na jej losy. Pierwszy okres obejmuje lata 1855-1875, drugi okres to lata 1875-1923, trzeci okres to lata 1923-1991, czwarty okres obejmuje lata od 1991 roku do chwili obecnej⁴¹.

Na mocy dekretu ministra generalnego o. Wenantego z Celano *In regimine universi Ordinis* z dnia 12 maja 1855 roku, za zgodą Stolicy Apostolskiej, powołano do istnienia nową prowincję nadając jej oficjalną nazwę: *Prowincja Niepokalanego Poczęcia NMP w Prusach Zachodnich i Wielkim Księstwie Poznańskim*. Nowa prowincja składała się z nielicznych pozostałych klasztorów istniejących wcześniej prowincji reformackich: św. Antoniego w Wielkopolsce oraz Wniebowzięcia NMP w Prusach⁴²

---

⁴⁰ Zob. R. PREJS, *Która rocznica? Czy 150-lecie erygowania Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce?*, „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 437-440.

⁴¹ Całość streszczenia historii Prowincji opiera się na materiałach dostępnych w następujących publikacjach: *Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, Katowice 1989, s. 20-36; *Katalog Prowincji Wniebowzięcia N.M.P Zakonu Braci Mniejszych*, Rzym-Katowice-Panewniki 1979, s. 23; *Katalog Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, Katowice 2005, s. 23-29; *Katalog Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, Katowice-Panewniki 2015, s. 49-57; R. PREJS, *Która rocznica? Czy 150-lecie erygowania Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce?*, „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 437-440; A. SZTEINKE, *Reformackie korzenie Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, w: *150 lat historii prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych*, red. A. BARCIAK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2008, s. 9-27; S. TOMCZAK, *Zarys dziejów Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (1923-1991)*, w: *150 lat historii prowincji...*, s. 75-130.

⁴² Obie prowincje uległy skasowaniu na mocy dekretu króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III z 30 października 1810 r. zakładające całkowitą likwidację życia zakonnego. Dekret ten od razu położył kres istnieniu klasztorów w Gliwicach i na Górze św. Anny. Pozostawiono tylko niektóre klasztory, które zostały skazane na wymarcie starszych zakonników. Pozostawiono czynnymi klasztory w Wejherowie i Łąkach Bratniańskich, gdzie znajdowały się wielkie sanktuaria maryjno-pasyjne, gdzie mieszkańcy i pielgrzymi wymusili na władzach pruskich pozostawienie zakonników w tych miejscach. Młodszy kapłani i zakonnicy pozostałych klasztorów albo wyjechali do innych krajów europejskich, albo przeszli do duchowieństwa diecezjalnego, przeszli do innych prowincji lub też zostali zsekularyzowani. Ostatecznie prowincje te uległy likwidacji w latach 30. XIX w. W pozostałych przy życiu klasztorach widoczne były również problemy jurysdykcyjne w zarządzaniu klasztorami, gdyż 9 klasztorów prowincji Wniebowzięcia NMP leżało na terenach polskich i podległo polskiemu prowincjałowi, natomiast dwa (Wejherowo i Łąki Bratniańskie) znajdowały się na terenie Prus Zachodnich, pozostając pod władzą komisarza. Wewnętrzne spory w zarządzaniu prowincją, brak karnośći zakonnej i naganne naruszenie zachowania obserwancji, w relacji wizytatora generalnego o. Bernarda Horna z wizytacji klasztorów w Wejherowie, Łąkach

zlikwidowanych kilkadziesiąt lat wcześniej. Na mocy nowej konstytucji rządu pruskiego z 30 stycznia 1850 roku otworzyła się możliwość odnowienia życia zakonnego na terenach państwa pruskiego, poprzez zawarty w niej rozdział o tolerancji religijnej. Fakt ten stał się początkiem do rozpoczęcia zabiegów u władz kościelnych i świeckich o przejęcie byłych klasztorów franciszkańskich w Wielkopolsce i Prusach Zachodnich. W 1853 roku udało się odkupić od władz gminnych klasztor w Miejskiej Górcie na tzw. Goruszkach. Oprócz tego czynne były klasztory w Wejherowie, Łąkach Bratiańskich i Poznaniu (Boże Ciało). Początki nowej prowincji w 1855 roku obejmowały te cztery klasztory, gdzie mieszkało w sumie 33 braci (w tym 18 kapłanów). W dalszych latach przejęto jeszcze cztery klasztory: Bysławek (1857), Osieczna (1861), Wronki (1868) i Zamarte (1870). Szybko rozwijająca się prowincja posiadała swój nowicjat w Wejherowie, natomiast studium seminaryjne w Miejskiej Górcie (filozofia) i w Łąkach Bratiańskich (teologia). Siedzibą prowincjała był początkowo klasztor w Miejskiej Górcie, a następnie w Łąkach Bratiańskich. Bracia pielęgnowali odradzające się życie zakonne i franciszkańskie. Podejmowali różne formy działalności duszpasterskiej, zwłaszcza przez głoszenie misji i rekolekcji. Wypracowali również własną metodę prowadzenia misji ludowych opierającą się na dwutygodniowym cyklu⁴³. Podejmowali również posługę kaznodziejów odpustowych, spowiedników, kapelanów wojskowych, duszpasterzy pielgrzymów w sanktuarium maryjnym w Łąkach Bratiańskich (nazywanym „Częstochową Północy” lub „Pruską Częstochową”) i Męki Pańskiej w Wejherowie (nazywanym „Kaszubską Jerozolimą”) oraz kaznodziei katedralnego. W ciągu tych 20 lat liczba braci nowej prowincji wzrosła do 120 zakonników. Pomyślny rozwój prowincji został przerwany pruską ustawą o zniesieniu zakonów z dnia 31 maja 1875 roku i wprowadzeniem tzw. Kulturkampf. Prowincja została zlikwidowana przez władze świeckie. Jednak władze kościelne i zakonne nie przyjęły tego do wiadomości i nakazano przełożonym wyższym trwać na swoich stanowiskach. Bardzo bolesnym faktem nowego etapu historii prowincji było całkowite zniszczenie sanktuarium

---

Bratiańskich i Miejskiej Górcie, która rozpoczęła się 5 sierpnia 1854 roku, skutkowałą nałożeniem stosownych kar, łącznie z suspensą wszystkich ojców w Łąkach Bratiańskich, złożeniu przełożonych z urzędu i uporządkowaniem sytuacji. Dzięki oczyszczeniu atmosfery starano się dalej o utworzenie samodzielnej jednostki, co nastąpiło w 1855 roku.

⁴³ Pierwszy tydzień misji ludowych polegał na obchodzeniu wszystkich miejscowości należących do danej parafii, gdzie nawiązywano bliższy kontakt z wiernymi, zachęcając ich do słuchania kazań w kościele i pouczając o znaczeniu i potrzebie misji. Istotne było również to, że bracia utrzymywali się wtedy z jałmużny i gościnności mieszkańców. Drugi tydzień to misje właściwe, polegające na głoszeniu kazań w kościele parafialnym, odprawianiu nabożeństw i procesji, słuchaniu spowiedzi świętej i odwiedzaniu chorych w ich domach.

maryjnego (kościół i klasztor) w Łąkach Bratiańskich, który ucierpiał wskutek pożaru w 1882 roku, a pozostałości nakazano rozebrać na inne budowle. Udało się jedynie uratować cudowną figurę Matki Bożej z ołtarza głównego i przenieść ją do kościoła w Nowym Mieście Lubawskim. Klasztor nie został już nigdy odbudowany.

Drugi okres historii prowincji (lata 1875-1923) to czas upadku prowincji wskutek działań rządu pruskiego. Spora część zakonników poszukała schronienia w innych prowincjach lub wyjechała na misje do Kustodii Ziemi Świętej, Rzymu, Konstantynopola i Ameryki. Na miejscu pozostało kilkunastu starszych i schorowanych braci. Przy klasztorze w Miejskiej Górze zamieszkał o. Pacyfik Bydłowski – pierwszy prowincjał. Po jednym kapłanie pozostało w innych kościołach klasztornych: we Wronkach, Wejherowie i Poznaniu. Pozostali kapłani rozeszli się po parafiach diecezjalnych lub zamieszkali w domach rodzinnych. Klerycy i bracia po wygaśnięciu ślubów czasowych opuścili Zakon. Urzędujący prowincjał o. Rogeriusz Binkowski zamieszkał w Nowym Mieście Lubawskim, skąd utrzymywał kontakt z pozostałymi zakonnikami. Po upływie kadencji prowincjała, ponieważ nie mogła się odbyć kapituła wyborcza, na prośbę generała o. Binkowski pozostał na stanowisku aż do złożonej rezygnacji z urzędu w 1890 roku z powodu podeszłego wieku. W jego miejsce mianowano komisarzem prowincjalnym o. Anastazego Szpręga, który rezydował w Miejskiej Górze, a później w Osiecznej, gdzie zmarł w 1911 roku. Po jego śmierci urząd komisarza prowincjalnego pozostawał nieobsadzony przez kolejne dwa lata. Od 1913 do 1923 roku urząd ten został powierzony, przez kurię generalną, ministrom prowincji galicyjskiej. Choć nie było to całkowicie zadowalające rozwiązanie nie ustały starania o odrodzenie pruskiej prowincji. W 1887 roku pojawiły się pierwsze symptomy odwilży podczas Kulturkampfu z roku 1875. Władze pruskie jednak nie zgadzały się na otwarcie zlikwidowanych klasztorów. Wszelkie próby odrodzenia życia zakonnego w Wielkopolsce władze pruskie tłumili w zarodku. Umożliwiono jednak formację nowiejuszy w innych prowincjach. O. Anastazy Szpręga, za namową władz kościelnych i świeckich, prowadził szeroko zakrojoną korespondencję z prowincjałem prowincji saksońskiej. Kontakty te stanowiły jakiś punkt wyjścia w kierunku odrodzenia się prowincji. Jednak te starania nie znalazły pozytywnej atmosfery do zrealizowania. Komisariat liczył tylko 3 ojców i 3 braci zakonnych. Rząd pruski łagodniejszą politykę wobec Zakonu prowadził na Śląsku. Tam franciszkanie wrócili do Prudnika już w 1882 roku, a w pięć lat później na Górę św. Anny. Udało im się nawet wybudować nowe klasztory we Wrocławiu-Karłowicach (1897 r.),

Nysie (1900-1902 r.), Borkach Wielkich (1906 r.) i Panewnikach (1902 r.), z których utworzona została Kustodia św. Jadwigi (1902 r.) podniesiona do rangi prowincji w 1911 roku. Sytuację skomplikowały z kolei kolejne przemiany polityczne. Po odrodzeniu Polski w 1918 r. tereny Wielkopolski i Prus Zachodnich oraz niewielka część Górnego Śląska, przypadły Polsce. W wyniku Powstań Śląskich i przeprowadzonego plebiscytu, spora część Górnego Śląska, z istniejącymi tam klasztorami prowincji św. Jadwigi, pozostała po stronie polskiej. Zarząd prowincji św. Jadwigi postanowił utworzyć dla tych klasztorów Komisariat Zależny, w skład którego wchodziły klasztory w Panewnikach (1902 r.) i Rybniku (1921 r.). Dołączono także odzyskane klasztory z byłego zaboru rosyjskiego w Choczcu (1920 r.) i Wieluniu (1921 r.). W wyniku prowadzonych rozmów, mających na celu uporządkowanie podziału terytorialnego prowincji z ich domami w nowej rzeczywistości politycznej, generał zakonu o. Bernardyn Klumper, 17 marca 1923 r. dekretem *Antiqua Ordinis Provincia*, dokonał włączenia Komisariatu Zależnego św. Jadwigi do formalnie istniejącej prowincji w Wielkopolsce, i mianował zarząd prowincji z komisarzem na czele. Prowincja złożona z domów wielkopolskich i śląskich nosiła nazwę: *Prowincja Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkopolsce (in Polonia Maiore)*. Spośród 64 członków nowej prowincji 58 z nich stanowili zakonnicy z prowincji św. Jadwigi. Siedzibą prowincjałatu stały się odtąd Panewniki.

Trzeci okres rozwoju *Prowincji* obejmuje lata 1923-1991. Był to czas szybkiego rozwoju, który został znów brutalnie przerwany w 1939 roku przez wybuch II wojny światowej. W okresie międzywojennym prowincja objęła nowe placówki: Wronki (1924), Kobylin (1929), Pakość-Kalwaria (1931), Turze (1933-1937), Jarocin (1934), Chorzów-Klimzowiec (1935). Przy klasztorach w Panewnikach, Rybniku i Chorzowie-Klimzowcu erygowano parafie, co otworzyło prowincję na nowy etap działalności duszpasterskiej. Otwarto na powrót nowicjat i zorganizowano studium filozoficzno-teologiczne. Ważną datą był rok 1932. Już od 3 lat prowincja funkcjonowała w pełni jako samodzielna jednostka z własnym prowincjałem i definitorium. Minister Generalny 13 października 1932 roku wydał dekret zmieniający nazwę prowincji z *Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkopolsce* na *Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Było to spowodowane chęcią uniknięcia niejednoznacznego określania prowincji na jednym terenie, gdyż istniała już Prowincja Niepokalanego Poczęcia NMP w Małopolsce, z siedzibą prowincjałatu we Lwowie. W momencie wybuchu II wojny światowej liczba członków

provincji wynosiła 206 zakonników, w tym 56 kapłanów. Działania wojenne drastycznie przerwały proces odradzania się prowincji. Tereny, na których prowincja miała klasztory zostały włączone do III Rzeszy. Likwidacji uległy wszystkie klasztory na terenie Wielkopolski. Większe możliwości działań duszpasterskich miały jedynie parafie przyklasztorne na Śląsku, choć i tam większość zakonników została wysiedlona z klasztorów lub znalazła schronienie w innych prowincjach. Spora część zakonników została wcielona do armii niemieckiej, aresztowana lub wywieziona do obozów koncentracyjnych, z których nie wszyscy powrócili⁴⁴. Wojna przerwała także dobrze rozwijającą się drukarnię i wydawnictwo franciszkańskie przy klasztorze w Panewnikach, które już nigdy więcej nie powróciło do swojej działalności. Prowincja poniosła również ogromne straty materialne w postaci kradzieży i zniszczeń ruchomości klasztornych, a zwłaszcza cennych księgozbiorów i dzieł sztuki⁴⁵. Po zakończeniu działań wojennych prowincja znajdowała się w bardzo trudnym położeniu materialnym i personalnym. Jednak determinacja braci pozwoliła na kolejną w historii prowincji jej odbudowę. Czas powojenny to nowa, trudna rzeczywistość komunistyczna z przejawami represji⁴⁶. Czas ten, oprócz przejmowania nowych klasztorów i obejmowania nowych placówek duszpasterskich, zmienił także charakter prowincji, która bardziej nastawiła się na działalność duszpasterską w powierzanych sobie parafiach przyklasztornych. Obejmowano kolejne placówki: Opole (1945), Wejherowo, Wschowa i Hel (1946), Poznań (1947/48), Bytom (1954), Zabrze (1957), Stare Panewniki (1958), Pakość-Miasto (1971), Wieżyca (1977), Woźniki (1978), Rybnik-Zamysłów i Częstochowa (1983), Toruń-Podgórz (1987), Koszarawa Bystra (1989), Górki Wielkie (1990). Na rzecz diecezji utracono jedynie klasztor w Choczu w 1957 roku, zwrócony *Prowincji* wraz z objęciem prowadzenia parafii w 2005 roku. Pierwsze 15 lat powojennej rzeczywistości były czasem intensywnych działań nad odbudowaniem materialnego zaplecza prowincji. Lata 60. XX w. cechowały się pewną małą stabilizacją. Był to czas pewnego okrzepnięcia i przyjrzenia się dalszym perspektywom rozwoju prowincji. Lata 70. XX w. dały impuls do podjęcia posługi misyjnej w Afryce i Boliwii oraz pracy duszpasterskiej w Niemczech i Austrii. Sprzyjał temu również liczebny wzrost członków prowincji, która w 1979 roku

---

⁴⁴ Zob. S. TOMCZAK, *Zarys dziejów Prowincji...*, s. 97-100.

⁴⁵ Zob. Tamże, s. 101-106.

⁴⁶ Zob. Tamże, s. 123-129.

liczyła 272 zakonników, a w 10 lat później 391. *Prowincja Wniebowzięcia NMP w Polsce* swoim zasięgiem rozciągała się od Beskidu Śląskiego aż do Helu.

Ostatni okres rozwoju prowincji liczy się od roku 1991 do dnia dzisiejszego. Ten właśnie rok stał się momentem powstania nowej prowincji w Polsce – pod wezwaniem *św. Franciszka z Asyżu* z siedzibą w Poznaniu, na mocy dekretu ministra generalnego o. Johna Voughna z 19 marca 1991 roku. Do nowo utworzonej prowincji weszło 12 klasztorów z prowincji śląskiej, kilka z prowincji krakowskich „reformatorów” Matki Bożej Anielskiej oraz z „bernardyńskiej” prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP. Prowincja Wniebowzięcia NMP utraciła najwięcej klasztorów (od Poznania aż do Helu). Z wielkopolskich klasztorów przy prowincji pozostały jedynie klasztory w Kobylinie i Miejskiej Górcie. W latach 90. XX w. prowincja objęła i utworzyła nowe placówki: Tychy i Podłęże Królewskie (1995), Cieszyn (1996) i wspomniany już wcześniej Chocz (2005). W 2001 roku powstała w *Prowincji* pustelnia franciszkańska (romitorium), najpierw w ramach klasztoru w Wieluniu, a od 2003 roku w Jaworzynce. Po upadku państw bloku byłego Związku Radzieckiego pojawiły się również możliwości działalności duszpasterskiej na tych terenach. Otwarto nowe domy na Ukrainie (Sądowa Wisznia – 1993; Tarnopol – 1994), w Estonii (Athme – 1993; Narwa – 1995), na Białorusi (Słuck – 1992) oraz w Rosji (Smoleńsk – 1992). Otwarto również nowe domy w Czechach (Bogumin – 1992; Jabłonków – 1994), we Włoszech (Pereto – 2000; Viareggio – 2007). Oprócz tego kontynuowana jest posługa misyjna w Afryce, Tanzanii, Maroku, Boliwii i Ziemi Świętej oraz pomoc duszpasterska w krajach języka niemieckiego.

1.1.4. Ustrój i zarząd Prowincji

Prowincja Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce jest samodzielną jednostką Zakonu, w rozumieniu prawa kościelnego i własnego. W tym zakresie cechuje się autonomią w sposobie jej zarządzania i prowadzenia dzieł apostolskich i duszpasterskich. Prowincję stanowią domy, które połączone są ze sobą pod kierownictwem jednego przełożonego a stanowią one bezpośrednią część tejże jednostki (KPK 621)⁴⁷. Najwyższą władzę w prowincji ma *kapituła prowincjalna*⁴⁸, która zwoływana jest co 3 lata (SG 165-166). Poza kapitułą

---

⁴⁷ E. SZTAFAROWSKI, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985, s. 247.

⁴⁸ Zob. E. GAMBARI, *Życie zakonne...*, s. 637-639.

najwyższą władzę sprawuje *minister prowincjalny*, który wraz ze swoim *wikariuszem* wybierany jest przez kapitułę na kadencję trwającą 6 lat. Mogą być wybrani ponownie, lecz jedynie już tylko na 3-letnią kadencję (SG 180 § 1 i 2; 182). *Minister prowincjalny* jest dla wszystkich braci prowincji *ordynariuszem własnym*, zachowującym prawa przyznane mu na mocy przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego, z wyjątkiem tego, co wynika z władzy święceń biskupich.

Minister prowincjalny sprawuje swój urząd z pomocą swego *wikariusza* oraz wybranego *definitorium*, które stanowi ciało doradcze dla ministra prowincjalnego. W określonych przez prawo własne przypadkach, do niektórych decyzji, minister prowincjalny potrzebuje zgody własnego definitorium (SG 193-199). Definitorium wybierane jest na kapitule na 3-letnią kadencję a funkcję tę można sprawować przez 3 kadencje bez przerwy (SG 215). Do prowincji należą domy zakonne prawnie erygowane, które zamieszkują bracia inkorporowani do prowincji (SP 90 § 6). Każdy dom zakonny ma swojego przełożonego. W Zakonie Braci Mniejszych przełożonych domów prawnie erygowanych nazywa się *gwardianami* (SG 229-230; SP 90 § 2). W domach filialnych lub jeszcze prawnie nieerygowanych przełożonych nazywa się *prezesami*. Przełożeni domów zakonnych wybierani są na 3-letnie kadencje. Mogą ten urząd sprawować przez 3 kadencje, po których musi nastąpić przynajmniej 3-letnia przerwa (SG 235 § 1-3). Prezes domu filialnego nie jest objęty prawem kadencji. Dla każdego domu, w którym mieszka braterska wspólnota, oprócz gwardiana należy wybrać *wikariusza domu* (SP 95 § 1-3). W celu lepszego zarządzania domem każda wspólnota kierowana jest nie tylko przez gwardiana i jego radę (czyli *dyskretorium*), lecz również przez kapitułę domową, tworzoną przez braci danego domu, którzy złożyli już profesję uroczystą (SG 242-245; SP 97 § 1 i 2). Poszczególne funkcje w domu zakonnym minister prowincjalny, wraz ze swoim definitorium, powierza odpowiednim braciom, zachowując przy tym normy prawa własnego i powszechnego, zwłaszcza, gdy chodzi o wyznaczenie obowiązków, funkcji i urzędów duszpasterskich w parafiach powierzonych opiece prowincji (KPK 678 § 1 i 2; SP 95 § 1-3). Pozostałe obowiązki wynikające ze *Statutów Partykularnych* i charakteru danego domu, z jego porządkiem dziennym i praktykami pokutnymi, pozostałym członkom wspólnoty braterskiej wyznacza gwardian domu zakonnego wraz z kapitułą lokalną (SG 8; 16,2; SP 98-100, 101 § 1-4).

W celu lepszej koordynacji działań ewangelizacyjnych i apostołskich każda prowincja ustanawia u siebie odpowiednich koordynatorów poszczególnych sekretariatów na szczeblu prowincjalnym, do których zobowiązują *Statuty Generalne* i wynikające z nich prawo własne prowincji, czyli *Statuty Partykularne*. Obecnie w prowincji funkcjonują poszczególne sekretariaty i duszpasterstwa: sekretariat formacji i studiów, wicepostulatura do spraw beatyfikacji, sekretariat misji i ewangelizacji, duszpasterstwo Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, duszpasterstwo misyjno-rekolekcyjne, duszpasterstwo młodzieżowo-powołaniowe, duszpasterstwo młodzieży franciszkańskiej, duszpasterstwo ekologiczne, delegatura do spraw mniszek⁴⁹. Ich zadaniem jest koordynacja działań na szczeblu prowincjalnym z uwzględnieniem wytycznych kurii generalnej, priorytetów Zakonu oraz wskazaniami i postanowieniami kapituł prowincjalnych zawartych w *Projektach Życia Prowincji* (SP 90 § 3-4).

1.2. Charakterystyka domów zakonnych i stan personalny Prowincji

Współczesne prawodawstwo kościelne, w odniesieniu do miejsca zamieszkania osób konsekrowanych, tworzących wspólnotę danego instytutu życia konsekrowanego (instytut zakonny), używa dwóch rodzajów określeń. Pierwszy z nich określony jest jako *domus religiosa* (dom zakonny) i odnosi się do wspólnoty zamieszkującej dany dom, którą łączą wspólne *święte więzi* (profesja uroczysta lub inne stałe przyrzeczenia), charakteryzująca się wspólnym prowadzeniem dzieła apostołskiego, mająca własnego przełożonego domu. Drugim określeniem stosowanym przez prawo powszechne Kościoła jest *monasterium* (klasztor), odnoszący się, w sensie ścisłym, do mnichów i mniszek, szczególnie klasztorów *sui iuris* (domów niezależnych), które mają swojego przełożonego wybieranego spośród siebie i określany jest w prawie jako przełożony wyższy. Zakony zebrzące często określały miejsce zamieszkania wspólnoty jako *conventus*, a nowsze zgromadzenia, jak np. jezuici, używali określenia *residentia*⁵⁰. W potocznym rozumieniu często zamiennie używano określenia *monasterium, conventus et domus*. Sam Franciszek bardziej skłaniał się do używania takiego określenia jak *miejsce*, które nie dotyczy faktycznego budynku, lecz obejmuje braci będących i przebywających w jakimś *miejscu*⁵¹.

⁴⁹ Zob. *Katalog Prowincji Wniebowzięcia NMP 2015*, s. 30-43.

⁵⁰ B. SZEWCZUL, *Pojęcie domu zakonnego i jego znaczenie w życiu zakonnym*, „Prawo Kanoniczne” 56,2 (2013), s. 18.

⁵¹ L. IRIARTE, *Historia franciszkanizmu...*, s. 47.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku używa takich określeń jak: *dom*, *dom instytutu*, *dom zakonny*, *dom lub klasztor niezależny* (kan. 608-616), *dom nowicjatu* (kan. 646-653). Ze względu na przeznaczenie danego domu można wyróżnić jeszcze inne określenia: *dom macierzysty*, *dom filialny*, *dom formacyjny*, *dom główny (generalny)*⁵². Istotną rzeczą jest również świadomość, że każdy *dom instytutu* musi mieć prawne uregulowanie swojego statusu, które określa prawo kanoniczne i prawo własne instytutu⁵³. Obecne Konstytucje Generalne Zakonu Braci Mniejszych używają jedynie określenia *dom zakonny*. Termin ten, ani jemu pokrewne określenia, nie pojawiają się w *Regule* pozostawionej przez św. Franciszka z Asyżu, a jego prawne wskazania zawsze odnoszą się do *wspólnoty braci*. Wydaje się być słusznym wniosek, że cechą konstytutywną każdego domu zakonnego jest przede wszystkim *wspólnota braterska*.

W dalszej części opracowania omówiony zostanie aktualny stan domów, dzieł apostołskich i duszpasterskich oraz dane statystyczne w personalnej obsadzie *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* na podstawie *Schematyzmu Prowincji* z dnia 1 stycznia 2020 roku oraz wcześniejszych publikacji.

1.2.1. Domy zakonne

W skład każdej prowincji, kustodii lub fundacji Zakonu Braci Mniejszych wchodzi poszczególne domy zakonne, które charakteryzują się odpowiednim statusem prawnym w świetle prawa kanonicznego, konstytucji oraz przepisów prawa państwowego. Prawnie erygowany dom zakonny (*guardianat*) nabywa również prawa i obowiązki osoby prawnej⁵⁴. Takich praw nie posiada dom filialny, który jest domem zależnym od innego domu zakonnego prawnie erygowanego. Prowincję tworzą poszczególne domy, które w głównej mierze skupione są na jakimś terenie, te jednak prowincje nie są podzielone na ściśle określone terytorium, jak w przypadku diecezji. Dlatego też terytorium prowincji, a właściwie położenie jej domów, może przenikać się wzajemnie z umownie określonym terytorium innej prowincji. Domy Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce obecne są na terenie aż 7 polskich diecezji, nie mówiąc o domach poza granicami Polski, które też należą do Prowincji. Podział administracyjny prowincji franciszkańskich nie ma więc charakteru ściśle terytorialnego.

---

⁵² B. ZUBERT, *Dom zakonny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. IV, Lublin 1983, kol. 50.

⁵³ Zob. KPK 608-616; KG 232-236.

⁵⁴ KG 244 § 1 i 2.

W skład Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce wchodzi dziś 37 domów, które znajdują się na terenie Polski, Czech, Ukrainy, Białorusi, Rosji, Niemiec, Austrii i Włoch⁵⁵. Stan prawny poszczególnych domów przedstawia się następująco:

- 1) Domy prawnie erygowane (gwardianaty):
  - a) na terenie Polski: *Katowice-Panewniki, Bytom, Chocz, Chorzów-Klimzowiec, Cieszyn, Częstochowa, Górki Wielkie, Kobylin, Koszarawa-Bystra, Miejska Górka, Opole, Podłęże Królewskie, Rybnik, Rybnik-Zamysłów, Katowice-Stare Panewniki, Tychy, Wieluń, Zabrze;*
  - b) poza granicami Polski: Niemcy (*Bensheim, Berchtesgaden, Freystadt*); Białoruś (*Ślucsk*); Rosja (*Smoleńsk*); Ukraina (*Tarnopol, Użhorod, Złoczów*); Włochy (*Viareggio*).
- 2) Domy prawnie erygowane nie będące gwardianatami: Austria (*Bezau, Maria Lankowitz*); Białoruś (*Soligorsk*).
- 3) Domy filialne zależne od innych domów zakonnych: Czechy – *Bohumin (zależny od klasztoru w Rybniku), Jabłonków (zależny od klasztoru w Cieszynie)*; Polska – *Jaworzynka (zależny od klasztoru w Cieszynie)*; Ukraina – *Khust (zależny od klasztoru w Użhorodzie)*; Białoruś – *Osipowicze (zależny od klasztoru w Ślucsku)*.
- 4) Rezydencje o nieuregulowanym statusie prawnym: *Lubliniec, Rybnik-Stodoły*.

Stan prawny domów erygowanych, a nie będących pełnoprawnymi, samodzielnymi domami zakonnymi, spowodowany jest kilkoma czynnikami: bądź brakiem wystarczającej ilości braci do stworzenia pełnoprawnej wspólnoty domowej, bądź też czasowym przebywaniem zakonników w danym miejscu, na zasadzie umowy z właściwym ordynariuszem, lub też nieposiadaniem przez *Prowincję* pełnych praw do własności i użytkowania danego domu (np. własność diecezji, innej prowincji lub zakonu)⁵⁶. Sytuacje te regulują odpowiednie umowy zawierane pomiędzy ordynariuszami miejsca i wyższymi przełożonymi za zgodą swoich definitoriów. Franciszkański wymiar życia zakonnego cechujący się życiem we *wspólnocie braterskiej*, w domu prawnie erygowanym, z własnym przełożonym, nie przewiduje życia jakiegoś

---

⁵⁵ Wykaz na podstawie: *Katalog Prowincji 2005; Katalog Prowincji 2015; Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, wyd. w wersji elektronicznej, Katowice 2020.

⁵⁶ KPK 610 § 1 i 2; SG 230 § 2 i 3.

zakonnika poza wspólnotą⁵⁷, choć *Konstytucje* dopuszczają taką możliwość, że „bracia, których szczególne okoliczności zmuszają do życia w samotności”⁵⁸ mają być złączeni z jakąś wspólnotą zakonną i brać udział w jej życiu⁵⁹. To skutkuje tym, że każdy profesor uroczysty *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, przypisany jest do jednego z domów zakonnych prawnie erygowanych (na zasadzie: *pro familia*⁶⁰), nawet jeśli faktycznie w nim nie przebywa. Domy zakonne, przynależące do śląskiej prowincji oraz te, w których posługują zakonnicy *Prowincji Wniebowzięcia NMP* na terenie Europy, rozmieszczone są na terenie następujących diecezji: *archidiecezja częstochowska; archidiecezja katowicka; archidiecezja Lucca; archidiecezja mińsko-mohylewska; archidiecezja moskiewska; archidiecezja München-Freising; archidiecezja poznańska; diecezja bielsko-żywiecka; diecezja Eichstätt; diecezja Feldkirch; diecezja gliwicka; diecezja Graz-Seckau; diecezja Gurk; diecezja kaliska; diecezja Linz; diecezja Mainz; diecezja mukaczewska; diecezja opolska; diecezja ostrawsko-opawska; diecezja tarnopolska*. Nie są tu ujęte diecezje, w których posługują bracia misjonarze, bracia pełniący obowiązki w różnych instytucjach zakonnych i kościelnych oraz pełniący obowiązki duszpasterskie w innych krajach.

1.2.2. Duszpasterstwo przy kościele zakonnym

Zgoda na założenie domu zakonnego instytutu kleryckiego, której udziela właściwy ordynariusz miejsca na mocy kan. 611 § 3 KPK, zawiera w sobie prawo do „posiadania kościoła [...] celem wypełniania świętych posług, zgodnie z przepisami prawa”. Kanon 608 KPK zakłada dla każdego domu, w którym mieszka zakonna społeczność, prawo do posiadania „przynajmniej kaplicy, w której należy odprawiać i przechowywać Eucharystię”. Ordynariusz miejsca może również powierzyć instytutowi prowadzenie parafii w kościele zakonnym, z zachowaniem prawa powszechnego i własnego, na mocy umowy zawartej pomiędzy właściwymi ordynariuszami⁶¹.

⁵⁷ Poza przypadkiem czasowej *eksklustracji*, czyli *separacji*, której udziela minister prowincjalny za zgodą swojego definitorium lub zostaje nałożona przez kompetentnych przełożonych. Zgoda na prawne przebywanie poza klasztorem może być udzielona na okres nie przekraczający trzech lat. W *eksklustracji* należy zachować przepisy KPK 686 § 1 i 3; 687, a także KG 254 i wynikających z niego przepisów szczegółowych zawartych w SG 264-265.

⁵⁸ KG 236; SG 233; SP 95 § 3.

⁵⁹ SP 25 § 2; 95 § 3.

⁶⁰ Dotyczy to w szczególności braci posługujących na misjach, będących w innych jednostkach zakonu, wypełniając powierzone zadania w instytucjach kościelnych, odbywających studia specjalistyczne na uczelniach kościelnych w kraju lub za granicą, pracownikom naukowym lub w innych, szczególnych przypadkach.

⁶¹ KPK 520 § 1 i 2; 681 § 2; KG 56-59.

W *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* istnieją domy, które posiadają kościół klasztorny lub kaplicę publiczną bądź domową. Do wszystkich odnoszą się stosowne prawa przepisów powszechnych lub własnych. Aktualna rzeczywistość duszpasterska w kościołach i kaplicach przy domach zakonnych *Prowincji* wygląda następująco:

- 1) Kościoły zakonne, przy których prowadzi się duszpasterstwo parafialne:
  - a) polskie: *Katowice-Panewniki, Bytom, Chocz, Chorzów-Klimzowiec, Częstochowa, Górki Wielkie, Kobylin, Koszarawa, Podłęże Królewskie, Rybnik, Rybnik-Zamysłów, Katowice-Stare Panewniki, Tychy, Zabrze (razem: 14);*
  - b) zagraniczne: *Bohumin, Maria Lankowitz, Khust, Osipowicze, Sluck, Smoleńsk, Soligorsk, Tarnopol, Użhorod, Viareggio, Złoczów (razem: 11).*
- 2) Kościoły klasztorne:
  - a) polskie: *Cieszyn, Miejska Górka, Opole, Wieluń (razem: 4);*
  - b) zagraniczne: *Bensheim, Berchtesgaden, Bezau, Freystadt (razem: 4).*
- 3) Kaplice publiczne: *Rybnik-Stodoły (jako kaplica filialna parafii diecezjalnej w Rudach Raciborskich).*
- 4) Kaplice domowe: *Jabłonków, Jaworzynka, Lubliniec.*

W każdym kościele klasztornym „zgodnie z prawem poświęconym lub pobłogosławionym, mogą być sprawowane wszystkie czynności kultu Bożego, z zachowaniem uprawnień parafialnych” (KPK 1219). Podobny przepis odnosi się do kaplic zakonnych z uwzględnieniem odnośnych przepisów wynikających z prawa powszechnego lub przepisów liturgicznych (KPK 1226). Każdy przełożony jest równocześnie *rektorem kościoła*, któremu powierzona jest troska o stan materialny kościoła i prowadzone duszpasterstwo, z wyjątkiem czynności parafialnych, których bez zgody lub delegacji właściwego proboszcza, nie może wykonywać (KPK 530 §1-6). Gdy instytutowi zakonnemu powierzona jest prowadzenie parafii, kompetentny przełożony mianuje we wspólnocie kapłana, mającego pełnić urząd proboszcza w odniesieniu do powierzonych sobie wiernych i tylko w tym zakresie podlega on jurysdykcji biskupa miejsca. To samo odnosi się do mianowanych wikariuszy

parafialnych (KPK 515-552). Pieczę nad kościołem klasztornym, będącym również świątynią służącą duszpasterstwu parafialnemu, sprawuje lokalny przełożony domu⁶².

Rzeczywistość duszpasterska w *Prowincji* ukazuje jej współczesne oblicze, które ukierunkowane jest, w głównej mierze, na duszpasterstwo parafialne. Jest to również zgodne z obowiązkiem ewangelizacji, do której *bracia mniejsi* wezwani są na mocy charyzmatu św. Franciszka z Asyżu, będąc „położonymi pod stopy świętego Kościoła rzymskiego”, podejmując każdą działalność z polecenia Kościoła, odpowiadając na jego potrzeby. Zmiany, jakie zaszły w charakterze życia franciszkańskiego i prowadzonego w *Prowincji* apostołstwa, zarysowane zostały we wcześniejszym paragrafie rozprawy, opisującym historię *Prowincji*. Duszpasterstwo przy kościołach klasztornych obejmuje w głównej mierze sprawowanie Eucharystii (szczególnie msza św. wspólnotowa⁶³) oraz udzielanie sakramentu pokuty i pojednania. W niektórych kościołach klasztornych, zwłaszcza formacyjnych lub większych wspólnotach, odprawia się publicznie Liturgię Godzin, z możliwością uczestnictwa w niej wiernych. Rozwinięte są również inne formy pobożnościowe np. kultu Męki Pańskiej, Najświętszej Maryi Panny, świętych franciszkańskich (szczególnie św. Franciszka z Asyżu, św. Antoniego z Padwy i in.) oraz tajemnic Wcielenia Chrystusa (budowa okazałych żłóbków, adoracje stanowe). Te cechy franciszkańskiej duchowości włączone są również w rytm życia wspólnoty parafialnej, gdy kościół służy również duszpasterstwu parafialnemu⁶⁴. Chociaż troska o duszpasterstwo parafialne spoczywa na proboszczu i wikariuszu parafialnym, to jednak cała wspólnota bierze udział „w zadaniu ewangelizacji” działając zawsze w zależności od przełożonych⁶⁵.

Wartym podkreślenia jest fakt, że bracia *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, pracując na terenach Ukrainy, prowadzą duszpasterstwo parafialne w dwóch obrządkach:

⁶² Analiza kompetencji kanoniczno-jurysdykcyjnych, opisująca status i zakres działania *proboszcza zakonnego*, na podstawie doświadczeń dominikańskich, bardzo zbliżona do franciszkańskiej rzeczywistości, omówiona jest w dostępnym artykule: P. SKONIECZNY, *Kim jest proboszcz zakonny? O relacji pomiędzy przełożonym zakonnym a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Annales Canonici” 10 (2014), s. 59-80.

⁶³ Jest to tzw. *msza konwentualna* lub *konwencka*, w której biorą udział wszyscy członkowie konwentu, o ile pozwalają im obowiązki. Każdy kapłan ma prawo koncelebrować mszę św. wspólnotową, choćby było to jego druga msza święta w tym dniu. Dopuszcza się wtedy prawo *binacji*, jednak nie może być ono związane ze stypendium mszalnym. Zazwyczaj do mszy św. konwenckiej dołączają się kapłani, mający wyznaczone msze św. stypendialne do odprawienia w dowolnym czasie (*ad libitum*), czyli poza zwykłymi godzinami publicznego sprawowania mszy świętych w kościele lub kaplicy.

⁶⁴ SG 7-8; 12; SP 5; 6; 11 § 1-3; 12.

⁶⁵ KG 4 § 1 i 2; SP 44 § 1; 45 § 1.

rzymskokatolickim i grekokatolickim. Na terenie Ukrainy funkcjonuje *Fundacja Wszystkich Świętych Zakonu Serafickiego*, która jako jednostka zakonna złączona jest i wyrosła z *Prowincji Wniebowzięcia NMP*. Fundacja została powołana dekretem ministra generalnego o. José Rodríguez Carballo dnia 25 marca 2006 roku. W głównej mierze *Fundacja* ma za zadanie przeszczepić Zakon Braci Mniejszych na teren ukraiński wśród społeczności Kościoła Katolickiego obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. *Fundację* tworzą zakonnicy *Prowincji* pochodzący z Polski, jak i rodzime powołania oraz niektórzy zakonnicy z innych prowincji, którzy podejmują posługę w *Fundacji Wszystkich Świętych Zakonu Serafickiego*. Początkowo obecność franciszkańska na Ukrainie była projektem kurii generalnej, w który zaangażowała się *Prowincja Wniebowzięcia NMP w Polsce*. W miarę upływu czasu, rozwoju materialnego i personalnego projektu kurialnego, stworzono struktury *Fundacji* zależnej od polskiej prowincji, która w perspektywie lat i pozytywnego rozwoju ma stać się samodzielną i pełnoprawną jednostką Zakonu. Obecnie na Ukrainie posługuje 20 braci. Drugą fundacją jaką prowadzi *Prowincja* jest *Fundacja Stygmatów św. Franciszka*, obejmująca teren Białorusi i Rosji. Fundacja została powołana dekretem ministra generalnego o. José Rodríguez Carballo dnia 25 marca 2006 roku. Tworzą ją klasztory w Słucku, Soligorsku, i Osipowiczach na Białorusi oraz klasztor w Smoleńsku (Rosja). Bracia posługują tam przy kościołach klasztornych oraz kościołach lub kaplicach filialnych wiernym obrządku rzymskokatolickiego. Obecnie w *Fundacji Stygmatów św. Franciszka* posługuje sześciu braci (4 na Białorusi i 2 w Rosji).

Szczególnymi miejscami kultu w kościołach zakonnych *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* są trzy sanktuaria, spośród których tylko jedno jest oficjalnie ustanowione *sanktuarium diecezjalnym*. Dwa pozostałe są „sanktuariami” lokalnymi, nazywanymi tak ze względu na ich szczególną wartość duchową i historyczną dla *Prowincji*. Szczególnymi miejscami kultu są: 1) bazylika św. Ludwika IX i Wniebowzięcia NMP oraz kalwaria (Droga Krzyżowa, dróżki maryjne) w Katowicach Panewnikach; 2) kościół Podwyższenia Krzyża Świętego i krypta św. Franciszka w Miejskiej Górcie; 3) sanktuarium Matki Bożej przy Żłóbku w Kobylinie, które dekretem biskupa kaliskiego, odczytanym 26 grudnia 2018 roku, zostało ogłoszone *sanktuarium diecezjalnym*. Każde z tych miejsc ma swój charakter i tradycje, które pielęgnuje przez konkretne nabożeństwa, a elementem właściwym dla wszystkich jest troska

o „obfitsze środki zbawienia”⁶⁶ przez sprawowanie sakramentu spowiedzi (całodzienny dyżur w kościele lub przez furtę klasztorną)⁶⁷. Elementem pracy duszpasterskiej wspólnot przy kościołach zakonnych jest również kaznodziejstwo misyjno-rekolekcyjne, zastępstwa w parafiach diecezjalnych, kapelanie itp. co będzie stanowiło przedmiot analizy w dalszej części dysertacji.

1.2.3. Inne miejsca posługi i misje *ad gentes*⁶⁸

Analizując współczesny obraz duszpasterstwa i apostołstwa w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, nie sposób pominąć wielorakiej obecności i działalności na różnych płaszczyznach służby Kościołowi w dziele ewangelizacji. Zakonnicy zaangażowani są w działalność naukową, dydaktyczną, formacyjną, duszpasterską i misyjną w różnych częściach kontynentu europejskiego, afrykańskiego, południowoamerykańskiego, na terenie Kustodii Ziemi Świętej oraz w dalekiej Azji. Nie będzie to szczegółowy opis wszystkich form obecności i duszpasterstwa, a jedynie zasygnalizowanie obecnego stanu.

Od końca lat 70. XX w. *Prowincja Wniebowzięcia NMP w Polsce* rozpoczęła starania o obecność i posługę duszpasterską w krajach języka niemieckiego. W dużej mierze była to pozytywna odpowiedź *Prowincji* na zapotrzebowanie tamtejszych prowincji franciszkańskich i diecezji na pomoc personalną w obsadzeniu klasztorów, którym groziła likwidacja z powodu stale malejącej liczby powołań zakonnych i kapłańskich. Ta obecność łączyła się również z pomocą Kościołowi lokalnemu w duszpasterstwie parafialnym. Tendencja ta wzrasta z każdym rokiem. Dzisiaj zakonnicy z katowickiej prowincji obecni są w trzech domach na terenie Niemiec, w dwóch domach na terenie Austrii oraz w innych miejscach, gdzie posługują lub przynależą do lokalnej wspólnoty niemieckojęzycznej.

Na terenie Niemiec bracia zamieszkują w trzech klasztorach i pełnią dodatkowo posługi w diecezji: Bensheim (1 – proboszcz dwóch szpitali; 1 – proboszcz w dwóch parafiach diecezjalnych), Berchtesgaden (1 – duszpasterz parafialny w parafii diecezjalnej; 1 – kapelan szpitala; 1 – duszpasterz parafialny w dwóch parafiach diecezjalnych)

---

⁶⁶ SG 13.

⁶⁷ SP 13 § 1 i 2.

⁶⁸ Dane na dzień 1 stycznia 2020 roku na podstawie *Schematyzmu Prowincji 2020*.

i Freystadt (1 – administrator dwóch parafii diecezjalnych; 1 – proboszcz ośmiu parafii diecezjalnych – zrzeszenie parafii).

Na terenie Austrii bracia zamieszkują w dwóch klasztorach i pełnią dodatkowo inne posługi duszpasterskie: Bezau (1 – wikariusz dwóch parafii diecezjalnych; 1 – proboszcz trzech parafii diecezjalnych; 1 – duszpasterz imigrantów j. hiszpańskiego w Szwajcarii), Maria Lankowitz (duszpasterstwo parafialne przy kościele zakonnym i kościołach filialnych). W innych klasztorach prowincji austriackiej jest obecnych jeszcze innych trzech braci, którzy duszpasterzują przy klasztorach w Maria Enzersdorf (duszpasterstwo młodzieżowo-powołaniowe), Wiedniu (duszpasterz) i Villach (administrator parafii). Ponadto 6 braci pełni funkcję administratorów parafii diecezjalnych⁶⁹, gdzie również zamieszkują.

We Włoszech, oprócz wspólnoty duszpasterzującej w parafii w Viareggio, obecnych jest czterech braci, pełniących inne zadania. Jeden z braci jest penitencjarzem stałym w Bazylice św. Jana na Lateranie, trzech pozostałych mieszka w klasztorze przy Papieskim Uniwersytecie „Antonianum” (1 – rektor międzynarodowej wspólnoty studentów „Antonianum”; 1 – członek Międzynarodowej Komisji Szkotystycznej; 1 – pracownik Sekretariatu Stanu przy Stolicy Apostolskiej i pracownik naukowy Papieskiego Uniwersytetu „Antonianum”).

Bracia *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* podejmują również działalność misyjną *ad gentes* odpowiadając na potrzeby Kościoła w dziele ewangelizacji. Dlatego też, od końca lat 70. XX w., rozwinęły się misje w Afryce i Boliwii. Dziś na misjach w Afryce pracuje 5 braci (Tanzania, Republika Środkowoafrykańska), a w Boliwii 6 misjonarzy. W Kustodii Ziemi Świętej obecnych jest 7 braci na czterech placówkach (Betlejem, Jaffa – duszpasterstwo grekokatolików, Jerozolima oraz Nikozja). Wśród braci posługujących w Kustodii, co warto zaznaczyć, jeden z braci pełni funkcję wikariusza Kustodii Ziemi Świętej. Ponadto jeden brat jest wykładowcą w seminarium duchownym i w instytucie biblijnym dla świeckich w Hong Kongu (Chiny – Tajwańska Prowincja Matki Bożej Królowej Chin).

---

⁶⁹ Sytuacja pojedynczego zamieszkania wynika z faktu, że od 1978 do 2013 roku *Prowincja* miała do dyspozycji klasztor i kościół należący do prowincji austriackich kapucynów w Braunau am Inn. Po sprzedaży klasztoru przez kapucynów kościół zamknięto, klasztor przeznaczono na dom dla uchodźców, a bracia w nim mieszkający przeprowadzili się na plebanie administrowanych parafii diecezjalnych.

1.2.4. Stan personalny

Przyglądając się historii *Prowincji*, można zauważyć, że jej żywotność nie zależała jedynie od ilości braci, ale przede wszystkim od ich zaangażowania w życie zakonne, siłę ducha oraz determinację w wypełnieniu powierzonych zadań duszpasterskich. „Śląscy” franciszkanie przeżywali momenty rozkwitu liczebnego *Prowincji*, jak i jej upadek. Analizując dane, które zostały przekazane w sprawozdaniach ministrów prowincjalnych⁷⁰, opisujących stan personalny *Prowincji*, widać utrzymującą się liczbę członków prowincji, mniej więcej na tym samym poziomie, na przestrzeni ostatnich 20 lat. Dane liczbowe dotyczące ilości członków *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, od czasu Soboru Watykańskiego II, zawarte są w tabeli nr 1. Dane te przedstawiają się następująco:

Tabela 1. Stan personalny Prowincji w latach 1965-2020

Rok	Kapłani	Bracia zakonni	Klerycy	RAZEM
1965	113	43	35	191
1968	122	43	28	193
1971	123	43	22	188
1974	126	32	32	190
1977	brak danych			
1980	brak danych			
1983	164	30	215	409
1986	brak danych			
1989	197	28	170	395
1992	146	26	92	264
1995	brak danych			
1998	170	23	113	306
2001	191	39	60	290
2004	206	27	59	292
2007	brak danych			282
2010	214	42	37	293
2013	218	38	37	293
2016	brak danych			297

W archiwum prowincjalnym dostępne są także inne zestawienia stanu personalnego *Prowincji*, zawarte w dwóch drukowanych publikacjach, czyli *Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, z roku 1979 i 1989⁷¹,

⁷⁰ Archiwum i Sekretariat Prowincji WNMP, *Sprawozdanie ministra prowincjalnego na kapitułę prowincjalną*, w: *Akta kapituły Prowincjalnej z lat 1965-2016*.

⁷¹ *Schematyzm* z 1979 roku podaje stan personalny na dzień 1 września 1979 roku, a *Schematyzm* z 1989 roku zawiera dane z dnia 31 grudnia 1987 roku. Pierwszy z nich był drukowany w Rzymie, drugi

oraz w wykazie wysyłanym do Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich przy Konferencji Episkopatu Polski w latach 2002-2017⁷². Rozbieżności w liczbach zawartych w powyższych opracowaniach, względem podanego wyżej wykazu na podstawie sprawozdań ministrów prowincjalnych na kapituły, w niektórych miejscach stanowiące uzupełnienie bazy danych, wynikają z różnicy dat, według których podawane były dane statystyczne.

Na podstawie *Schematyzmu* z dnia 1 stycznia 2020 roku, stan personalny *Prowincji*, ze szczegółowym uwzględnieniem stopni formacji zakonnej i opcji kapłańskiej, przedstawia tabela nr 2.

Tabela 2. Szczegółowy stan personalny Prowincji na dzień 1 stycznia 2020 r.

Statystyka ogólna⁷³	
Wszystkich (profesów, nowicjuszy, postulantów)	300
Profesów wszystkich	290
Profesów wieczystych	270
Profesów czasowych	20
Nowicjuszy (Miejska Górka – 7; Tarnopol - 0)	7
Postulantów (Kobylin – 3; Złoczów - 0)	3
Statystyka z uwzględnieniem opcji kapłańskiej	
Biskupów ⁷⁴	2
Prezbiterów	219
Diakonów stałych	0
Diakonów	6
Braci nie kapłanów i nie alumnów o profesji wieczystej	36
Braci alumnów	31
Braci alumnów o profesji wieczystej (bez diakonów)	7
Braci alumnów o profesji czasowej	18
Braci nie alumnów o profesji czasowej (juniorat)	2

natomiast w Polsce, jednak wydany z opóźnieniem w 1989 roku z powodu ograniczeń w druku spowodowanych reglamentacją usług i dostępności materiałów drukarskich w czasach komunistycznych.

⁷² Wykazy dostępne w: *Sekretariat Prowincji WNMP*, korespondencja z: *Konferencją Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich przy Konferencji Episkopatu Polski*.

⁷³ Z pominięciem misjonarzy z Boliwii, którzy należą do prowincji boliwijskiej i nie mogą być uwzględniani w spisach *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*.

⁷⁴ 1) o. BP ZBIGNIEW TADEUSZ KUSY OFM – ordynariusz diecezji Kaga-Bandoro w Republice Środkowoafrykańskiej; 2) o. BP NIL YURIY LUSHCHAK OFM, biskup pomocniczy eparchii mukaczewskiej Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-rusińskiego.

Biorąc pod uwagę główny aspekt niniejszego opracowania, a więc posługę kaznodziejską w *Prowincji*, trzeba podkreślić liczbę braci kapłanów, którzy zajmują się przepowiadaniem słowa Bożego w różnych aspektach działalności duszpasterskiej. Spośród liczby wszystkich kapłanów *Prowincji Wniebowzięcia NMP* w duszpasterstwie polskim bierze się pod uwagę około 149 braci, z uwzględnieniem braci chorych, eksklastrowanych i w podeszłym wieku. Bez kapłanów eksklastrowanych mówimy o liczbie 138 kapłanów. 68 braci kapłanów (w tym 2 biskupów) pracuje poza granicami Polski. Kwestionariusz ankiety badawczej został przesłany do 206 kapłanów. Spośród nich odpowiedziało na nią 138 braci, co stanowi 66,9% całej grupy badawczej.

1.3. Ośrodek studiów Prowincji

Podstawowym zadaniem Kościoła jest głoszenie słowa Bożego i sprawowanie sakramentów świętych. Aby wypełnić to fundamentalne posłannictwo zleczone Kościołowi przez samego Chrystusa, Kościół potrzebuje wyświęconych szafarzy, którzy „będąc sługami słowa Bożego, czytają codziennie i słuchają słowa Bożego, którego mają uczyć innych”⁷⁵. W tym zadaniu apostolskim biorą również udział zakony, „które na mocy reguły czy konstytucji łączą ściśle życie apostolskie z obowiązkiem chóru [...] zachowując wiernie własną formę życia”⁷⁶. Wyższe Seminarium Duchowne są niezbędnym elementem formacji do kształcenia i formacji kapłańskiej i stają się pierwszą szkołą kaznodziejstwa⁷⁷. Obowiązek założenia i troski o seminarium duchowne, jak również troska o przygotowanie i kształcenie duchownych, spoczywa zawsze na ordynariuszu miejsca, dla którego seminarium powinno być taktowane jak „serce diecezji”⁷⁸.

Również zakony, zwłaszcza należące do instytutów kleryckich, nakładają na wyższych przełożonych obowiązek troski o właściwe przygotowanie przyszłych szafarzy, którzy na mocy sakramentu święceń, zgodnie z własnym charyzmatem, włączeni są w apostolską działalność Kościoła. Zakon Braci Mniejszych, oprócz formacji franciszkańskiej, kładzie równie silny nacisk na kształcenie przyszłych duchownych we własnych ośrodkach studiów⁷⁹. Warto zwrócić uwagę, że dokumenty ogólnozakonne nie używają nigdzie określenia „seminarium”. Jedynie w statutach partykularnych *Prowincji*

---

⁷⁵ DK 13.

⁷⁶ DZ 9.

⁷⁷ DFK 4.

⁷⁸ DFK 5; KPK 232-233; 235; 237; 248.

⁷⁹ KG 167 § 2.

pojawia się to stwierdzenie: „bracia, którzy zamierzają przyjąć święcenia kapłańskie, odbywają studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym naszej prowincji”⁸⁰, które jest przede wszystkim domem formacji czasowej dla wszystkich zakonników – zarówno zmierzających do kapłaństwa, jak i braci laików. *Statuty Generalne Zakonu Braci Mniejszych* w art. 109 § 1 określają, że „każda prowincja lub, jeśli wydaje się to wskazane, kilka prowincji razem powinny mieć własne centrum studiów celem formowania braci zmierzających do posług i święceń, które rządzi się własnymi statutami za zachowaniem prawa”. Wyższe Seminarium Duchowne Zakonu Braci Mniejszych Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce nie jest *in sensu stricto* seminarium duchownym w rozumieniu prawa powszechnego, zarówno kościelnego, jak i cywilnego. Nie jest autonomiczną jednostką naukową, która posiada wszelkie przywileje i zobowiązania związane z działalnością naukową, ale stanowi odrębny ośrodek studiów, w którym alumni zdobywają określoną wiedzę i stopnie naukowe na mocy umowy afiliacyjnej, która wiąże zdobywanie wszelkich kompetencji naukowych z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. W tej mierze, jak i w kwestii realizacji *Ratio Studiorum sacerdotalis pro Polonia* dla formacji kapłańskiej, dom studiów *Prowincji* w Katowicach Panewnikach zależny jest od Uniwersytetu w Krakowie. Specyfika formacji franciszkańskiej, umożliwiona również posiadaniem własnego ośrodka studiów, musi uwzględniać także własne „*Ratio Studiorum Ordinis Fratrum Minorum*”, zatwierdzone przez ministra generalnego, które łączy w sobie przepisy prawa powszechnego, konferencji episkopatu oraz ustaw i instrukcji Zakonu. Ten program stanowi także podstawę w formacji braci do posług i święceń”⁸¹.

1.3.1. Historia domu studiów

Od samego początku istnienia *Prowincji*, kolejni ministrowie prowincjalni wykazywali ogromną troskę o kształcenie przyszłych kapłanów. Skomplikowana historia początków utworzonej *Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP w Wielkim Księstwie Poznańskim i Prusach Zachodnich*, później odrodzonej w 1923 roku, przemianowanej niespełna 10 lat później na *Prowincję Wniebowzięcia NMP w Polsce*, ukazuje starania kolejnych pokoleń zakonników o kształcenie przyszłych duchownych posługujących w jej ramach. W latach 1855 – 1875 *Prowincja* posiadała własne studium filozoficzno-teologiczne przygotowujące kandydatów do kapłaństwa. Cykl filozoficzny umieszczony

---

⁸⁰ SP 66 § 1.

⁸¹ SG 110 § 1-2.

był w klasztorze w Goruszkach (Miejska Górka), natomiast cykl teologiczny mieścił się w największym podówczas konwencie w Łąkach Bratiańskich. Całością studiów kierował każdorazowy prowincjał. Kadre profesorską stanowili jedynie odpowiednio przygotowani współpracownicy. Całość studium podlegała nadzorowi wizytatora diecezjalnego. W tym czasie liczba kleryków nie przekraczała kilkunastu. W 1875 roku, na krótko przed kasatą, było jedynie dwóch kleryków⁸². Wraz z kasatą *Prowincji*, a co za tym idzie również likwidacją wszelkich domów formacyjnych i ośrodków studiów, na mocy dekretu kanclerza Niemiec Otto von Bismarcka, zlikwidowane zostały również klasztory w Miejskiej Górcie i Łąkach Bratiańskich⁸³. Do 1923 roku *Prowincja* coraz szybciej chyliła się ku upadkowi ze względu na braki personalne. Nieliczni klerycy zmuszeni byli do kształcenia się w innych ośrodkach studiów, poza granicami macierzystej *Prowincji*⁸⁴.

Od momentu odrodzenia się *Prowincji* w 1923 roku zaistniała równocześnie konieczność odbudowania struktur kształcenia przyszłych kapłanów. W tym samym roku utworzono kurs filozoficzny, a dwa lata później otwarto studium teologiczne w Miejskiej Górcie k. Rawicza. W 1928 roku studium filozofii przeniesiono do Osiecznej k. Leszna, gdzie istniało do 1939 roku. W 1931 roku zdecydowano, że studenci teologii zostaną przeniesieni do klasztoru we Wronkach, gdzie zajęcia odbywały się w normalnym rytmie aż do wybuchu II wojny światowej. W okresie zawieruchy wojennej seminarium nie miało możliwości funkcjonowania, a nieliczni klerycy zmuszeni byli kontynuować swoje studia we Wrocławiu lub innych ośrodkach europejskich⁸⁵. W okresie międzywojennym władze ówczesnej *Prowincji* zadbały również o formację młodzieńców, którzy stanowiliby grupę nowych kandydatów do zakonu. Powstało *Niższe Seminarium*

---

⁸² A. SZTEINKE, *Reformackie korzenie Prowincji...*, s. 16.

⁸³ *Wyższe Seminarium Duchowne w Panewnikach*, w: *Katalog Prowincji 2015*, s. 34.

⁸⁴ „Ojciec komisarz [o. Anastazy Szpręga – przyp. red.] już od początku 1893 roku zaczął przyjmować pojedynczych młodzieńców zgłaszających się do zakonu i wysyłać ich do nowicjatu oraz na studia w Prowincji Krzyża Świętego w Westfalii, a później także w zjednoczonej Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP w Galicji i kustodii św. Jadwigi na Śląsku”. A. SZTEINKE, *Reformackie korzenie Prowincji...*, s. 22. O studentach w nowo wybudowanym Kolegium Serafickim we Lwowie, którzy mają stanowić fundament dla odbudowy i odrodzenia *Prowincji*, pisze w swoim sprawozdaniu do ministra generalnego o. J. Maciejczyk – prowincjał Prowincji Matki Bożej Anielskiej w Galicji, pełniący również funkcję komisarza dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego i Prus Zachodnich - z dnia 26 maja 1913 roku, po przeprowadzonej wizytacji: „jedyna nadzieja w młodych, którzy prawdopodobnie już w tym roku, także z prowincji poznańskiej, przybędą do nowo zbudowanego kolegium serafickiego we Lwowie, u nas ukończą studia, a po święceniach kapłańskich wrócą do swej prowincji, w której będą mogli lepiej pracować na chwałę Bożą i dla odnowienia naszego Zakonu”. Tamże, s. 24-25.

⁸⁵ *Wyższe Seminarium Duchowne w Panewnikach*, w: *Katalog Prowincji 2015*, s. 34.

Duchowne, które w *Prowincji* przybrało nazwę *Kolegium Serafickie*⁸⁶. Kolegia w Rybniku i Kobylinie, z utrudnieniami, funkcjonowały z przerwami aż do 1962 roku, gdy na mocy dekretu władz komunistycznych w Polsce, wszystkie tego typu szkoły i instytucje uległy likwidacji, a budynki i majątek zajęły władze państwowe⁸⁷, które najczęściej umieszczały w nich publiczno-państwowe ośrodki edukacyjne⁸⁸.

Po zakończeniu działań wojennych postanowiono uruchomić wraz z *Prowincją św. Jadwigi* wspólne studium w Nysie, jednakże już w 1948 roku zdecydowano się na otwarcie własnego studium. Jeszcze w tym samym roku przeniesiono studentów do Wroniek. Rok akademicki 1949/1950 rozpoczęto już we własnych ośrodkach studiów, które podzielono na studium filozofii umieszczone w Opolu i studium teologii mieszczące się w Panewnikach. Znaczącą datą w historii domu studiów był rok 1970, kiedy zarząd *Prowincji* postanowił połączyć dwa ośrodki w jeden z siedzibą w Katowicach Panewnikach, i nadać mu obowiązującą do dziś nazwę: *Wyższe Seminarium Duchowne*⁸⁹, którego patronem stał się św. Bonawentura – jeden z największych filozofów i teologów średniowiecza, nazywany często odnowicielem

⁸⁶ Pierwsze takie *Kolegium* umieszczono w Panewnikach, gdzie funkcjonowało aż do roku 1929. Nie było to *Niższe Seminarium Duchowne*, lecz bardziej internat, gdyż chłopcy uczęszczali do szkół państwowych w Katowicach lub Mikołowie. Po jego likwidacji uczniów przeniesiono do Wroniek i Rybnika. W 1931 roku, po odzyskaniu klasztoru w Kobylinie, postanowiono umieścić tam *Niższe Seminarium Duchowne*, a w 1934 roku ze względu na coraz szybciej rosnącą liczbę uczniów zdecydowano się na budowę nowego kompleksu dla *Kolegium* w Jarocinie. Było to przedsięwzięcie priorytetowe dla *Prowincji*. Budowę ukończono z końcem 1938 roku. Nauka miała rozpocząć się od nowego roku szkolnego 1939/1940, lecz wybuch wojny przekreślił te plany. Po wojnie otwarto na nowo *Kolegium* w Jarocinie, które ostatecznie władze państwowe zlikwidowały w 1952 roku. Katalog osobowy z 1930 roku wskazuje liczbę uczniów w poszczególnych domach *Kolegium*: Wronki – 50 chłopców, Rybnik – 17 chłopców. Katalog z 1936 roku wskazuje już znaczny wzrost: Kobylin – 80 chłopców, Rybnik – 36 chłopców. Jednym z najśłynniejszych uczniów *Kolegium* w Kobylinie jest o. Tadeusz Matura (1922-2020), urodzony w Zalesiu Wielkim k. Gostynia. Po emigracji do Kanady w 1940 roku wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych. Po święceniach kapłańskich w 1948 roku odbył studia specjalistyczne w Rzymie i Jerozolimie. Prowadził wykłady w wielu ośrodkach uniwersyteckich oraz posiada liczny dorobek piśmienniczy w zakresie bibliistyki i franciszkanizmu, tłumaczone na kilka języków (m. in. polski). Zob. S. TOMCZAK, *Zarys dziejów Prowincji...*, s. 84-88; L. WOJSYK, *Muzyka w seminariach prowincji franciszkańskiej Wniebowzięcia NMP (wspomnienia)*, w: *150 lat Prowincji...*, s. 295-296.

⁸⁷ Całe skrzydło klasztoru w Kobylinie, w którym mieściło się *Kolegium* zostało dostosowane do wymogów dodatkowych klas miejscowej szkoły, a następnie umieszczono tam muzeum ziemi kobylińskiej oraz miejski magiel. Nieremontowane i zniszczone zabudowania części klasztoru opuszczono dopiero na początku lat 2000, a dopiero kilka lat temu całkowicie zwrócono klasztorowi. Natomiast w pomieszczeniach *Kolegium* w Rybniku zainstalowano liceum pielęgniarstwa. Zniszczoną część klasztoru opuszczono pod koniec lat 80-tych XX w. Dopiero jednak kilkanaście lat temu przeprowadzono generalny remont i skrzydło klasztoru oddano do użytku miejscowej wspólnocie.

⁸⁸ Zob. S. TOMCZAK, *Zarys dziejów Prowincji...*, s. 127-129; *Katalog Prowincji 2005*, s. 26-27. Ogólne naświetlenie ówczesnej sytuacji politycznej przedstawiono w publikacji: A. MEZGLEWSKI, *Proces likwidacji niższych seminariów duchownych w latach 1959-1963*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 4 (2002), s. 31-57.

⁸⁹ *Wyższe Seminarium Duchowne w Panewnikach*, w: *Katalog Prowincji 2015*, s. 35; PSFiS art. 102 § 2.

i drugim założycielem Zakonu Braci Mniejszych. Pierwszym rektorem seminarium w Panewnikach był o. Joachim Mazurek⁹⁰. W latach 80. XX w., za prowincjałatu o. Damiana Szojdy, postanowiono rozbudować istniejące zabudowania gospodarcze⁹¹ na wewnętrznym terenie konwentu panewnickiego. Dotąd uczniowie mieszkali i studiowali w zabudowaniach „starego” klasztoru. Jednakże ze względu na znacznie zwiększającą się ilość kleryków zaczynało brakować miejsca. Po ukończeniu przebudowy obiektu umieszczono w nim zarówno sale wykładowe, jak i bibliotekę seminaryjną, która stanowi równocześnie bibliotekę prowincjalną, oraz pokoje dla studentów. Od 2000 roku budynek seminarium stał się jednocześnie domem formacyjnym dla braci niezmiernych do kapłaństwa. Od tego momentu nosi nazwę: *Dom Profesów Czasowych*. Choć dom studiów w Panewnikach ma charakter wewnątrzzakonny, to jednak otwarty jest również na studentów z innych zakonów (np. cystersi od lat 80. XX w.) czy alumnów obrządku ukraińsko-bizantyjskiego (w latach 1996-2005) z *Fundacji Wszystkich Świętych Zakonu Serafickiego* na Ukrainie. W powojennej historii *Prowincji* sporo absolwentów i wykładowców seminarium w Panewnikach poświęciło się również pracy naukowo-dydaktycznej w wielu innych uczelniach jak np. Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie czy Papieski Uniwersytet „Antonianum” w Rzymie. Do grona wybitnych zakonnych wykładowców należeli m. in. absolwenci Alma Mater Panevnicensis: o. Jozafat Nowak, o. Hubert Danecki, o. Euzebiusz Wiczorek, o. Wenanty Zubert, o. Hipolit Lipiński, o. Idzi Tic, o. Joachim Mazurek, o. Sebastian Jasiński, o. Sławomir Ledwoń⁹². Byli oni i są kontynuatorami wybitnych współbraci, którzy w okresie międzywojennym i po

---

⁹⁰ Rektorami *Wyższego Seminarium Duchownego Zakonu Braci Mniejszych Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* byli: o. Joachim Mazurek (1970-1980), o. Hieronim Dłubis (1980-1989), o. Gaudenty Kustusz (1989-1991), o. Marian Jankowski (1991-1998), o. Tacjan Wójciak (1998-2003), o. Lucjusz Wójtowicz (2003-2004), o. Witosław Szytk (2004-2015), o. August Smyczek (2015-).

⁹¹ Zabudowania gospodarcze powstały bez zgody na budowę ze strony władz komunistycznych w okresie gwardianatu o. Korneliusza Czecha, który zarówno w prowincji, jak i wśród urzędników w różnych oddziałach Urzędu Bezpieczeństwa, służył z tego rodzaju działalności. Tak pisze o nim, w artykułach na podstawie dostępnych dokumentów personalnych i archiwalnych, o. Ezdrasz Biesok: „O. Korneliusz Czech w latach 1962-65 pełnił urząd gwardiana w Panewnikach. Przeprowadził w tym czasie malowanie bazyliki oraz doprowadził do zakupu i ponownego zawieszenia czterech dzwonów. Nie obyło się i tym razem bez kolejnej samowolki. Była to budowa domu gospodarczego na podwórzu klasztornym, który bracia nazwali prześmiewczo „Parteihauserm”. Dzisiaj, po wielu kolejnych przeróbkach jest to dom profesów czasowych”. E. BIESOK, *Kryptonim „Oset”*, <http://prowincja.panewniki.pl/arttykul,904,s,sub8.html> [dostęp: 13.05.2020].

⁹² A. SOBKOWSKI, *Historia Prowincji*, <http://prowincja.panewniki.pl/historiaprowincji,s,sub2.html> [dostęp: 15.03.2020].

zakończeniu wojny, dzięki znakomitemu wykształceniu, kształtowali wiele pokoleń kapłańskich powołań franciszkańskich⁹³.

Ukształtowanie się jednolitej formy i sposobu kształcenia kandydatów do kapłaństwa, dostosowane do odnowy Kościoła po Soborze Watykańskim II w każdym wymiarze jego działalności, zarówno duszpasterskiej, jak i naukowej, wpłynęło również na kształt seminarium panewnickiego. Od samego początku jego istnienia w Panewnikach realizowano program kształcenia i formacji alumnów przewidzianych w *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* w połączeniu z formacją franciszkańską opartą na *Ratio studiorum Ordinis Fratrum Minorum*. Na stanowiska wykładowców poszczególnych dyscyplin filozoficzno-teologicznych powoływano wykładowców zakonnych i diecezjalnych, którzy spełniali wymogi prawa kanonicznego. Wykładowcami innych, dodatkowych dyscyplin przewidzianych planem kształcenia, były również osoby świeckie. Taki stan utrzymuje się do dnia dzisiejszego.

1.3.2. Struktura sekretariatu formacji i studiów

Konstytucje generalne w art. 134 nakładają na ministra generalnego oraz jego definitorium „władzę kierowania działalnością formacyjną i nadzoru nad nią w Zakonie”. Narzędziem w wypełnianiu tego zadania są zarówno dokumenty zakonne, które w oparciu o współczesne wskazania Kościoła w aspekcie teologicznym, prawnym i formacyjnym, stają się podstawą posoborowej wizji życia zakonnego, jak i struktury *Sekretariatu Generalnego ds. Formacji i Studiów*. Całość formacji w Zakonie Braci Mniejszych ma mieć charakter „organiczny, stopniowy i harmonijny⁹⁴”, dlatego też konkretne uściślenia i wskazania, które przyjmowane są również w ramach struktur poszczególnych *Prowincji*, określają *Statuty generalne*. Wskazane są tam „właściwe środki, urzędy i obowiązki dla osiągnięcia tego celu”⁹⁵. W art. 81 § 1 *Statutów generalnych* czytamy: „Zgodnie z art. 138 konstytucji generalnych ministrowi prowincjalnemu wraz z definitorium przysługuje prawo kierowania wychowaniem

---

⁹³ W okresie międzywojennym i po jej zakończeniu w celu powiększenia kadry profesorskiej wysyłano zdolnych braci na studia zagraniczne i krajowe. Do wysłanych na studia w tym okresie kapłanów należeli: o. Paweł Kurek (Antonianum w Rzymie), o. Edward Frankiewicz (Instytut Katolicki w Paryżu), o. Ambroży Lubik (Uniwersytet Katolicki w Leuven), o. Jerzy Czembor (Uniwersytet w Salzburgu), o. Damascen Janosz, o. Stefan Hawlicki, o. Bonifacy Domagała (Uniwersytet Katolicki w Lublinie), o. Chryzostom Kurek, o. Anzelm Czyż, o. Ignacy Grządziel, o. Makary Żogała, o. Anaklet Borowicz (Uniwersytet Poznański), o. Paschalis Pawełczyk (Uniwersytet Lwowski), o. Norbert Chudoba (Wyższa Szkoła Dziennikarska w Warszawie). S. TOMCZAK, *Zarys dziejów Prowincji...*, s. 86.

⁹⁴ KG 133.

⁹⁵ Tamże.

w swojej prowincji i czuwania nad nim według norm prawa powszechnego i własnego”. Należy więc rozumieć, że to *minister prowincjalny* jest pierwszym formatorem w *Prowincji*⁹⁶. Na mocy art. 82 tychże statutów w każdej prowincji powinien być ustanowiony sekretariat prowincji i studiów, a jego sekretarza wybiera się na kongresie kapitulnym⁹⁷.

W *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* każdy kongres kapitulny dokonuje wyboru prowincjalnego sekretarza ds. formacji i studiów oraz członków tego sekretariatu, w skład którego wchodzi: sekretarz formacji i studiów, magistrzy i wicemagistrzy domów formacyjnych, rektor i prorektor seminarium, prowincjalny moderator formacji ciągłej, prowincjalny animator duszpasterstwa powołań⁹⁸. *Statuty Formacji i Studiów*⁹⁹ obejmują swoim zasięgiem całość formacji i studiów w *Prowincji*, obejmując wszystkich braci i poszczególne etapy, którymi są: duszpasterstwo powołań, formacja początkowa, formacja czasowa i formacja ciągła¹⁰⁰. W *Prowincji* istnieją następujące domy formacyjne: duszpasterstwo powołaniowe we Franciszkańskim Centrum Młodzieżowo-Powołaniowym „Trzej Towarzysze” w Chorzowie, postulaty w Kobylinie i Złoczewie, nowicjaty w Miejskiej Górcie i Tarnopolu oraz dom profesów czasowych w Katowicach Panewnikach (będący jednocześnie ośrodkiem studiów) i w Użhorodzie¹⁰¹. Każdy z tych domów posiada odrębne grono wychowawców, czyli rektorów domu formacyjnego¹⁰², którzy cieszą się częściową autonomią i własnym regulaminem¹⁰³, choć należą do konkretnego domu, w ramach którego posiadają odrębną klauzurę. Gwardian domu formacyjnego pełni jednak rolę nadrzędną, najczęściej należąc do grona wychowawców, nie wchodząc w kompetencje poszczególnych magistrów¹⁰⁴, którym powinien zapewnić swobodne wypełnianie powierzonych zadań według przyjętego programu formacji¹⁰⁵.

---

⁹⁶ PSFiS 4 § 1.

⁹⁷ SP 52 § 1.

⁹⁸ SP 52 § 2; 56 §2 i 3; PSFiS 5 § 1.

⁹⁹ PSFiS 1 § 2: „Podstawę prawną *Statutów Formacji i Studiów* stanowią: Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK 659 § 2), Statuty generalne Zakonu Braci Mniejszych (SG 4 § 2), Statuty partykularne Prowincji (SP 4 § 4), Zasady formacji i studiów Prowincji (ZFiS) oraz Zasady formacji kapłańskiej w Polsce (ZFK)”.

¹⁰⁰ SP 55; PSFiS 2 § 1 i 2.

¹⁰¹ PSFiS 3 § 1 i 2.

¹⁰² SG 88 § 1.

¹⁰³ PSFiS 47; 68; 85; 103.

¹⁰⁴ KG 140 § 2; SG 105 § 2; PSFiS 6 i 7.

¹⁰⁵ SP 54 § 2; 55; 56 § 4; 57 § 3; 59 § 3 i 4; 63; 66 § 1-3.

Należy zwrócić uwagę na używaną terminologię w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, określającą poszczególne urzędy i funkcje w sekretariacie formacji i studiów. O ich zadaniach i funkcjach będzie mowa w dalszej części niniejszej rozprawy. Bracia wchodzący w skład sekretariatu formacji i studiów, na czele z ministrem prowincjalnym, są *formatorami*. Wśród nich rozróżniamy poszczególne funkcje: a) *sekretarz ds. formacji i studiów* – kierujący pracami całego sekretariatu; b) *animator duszpasterstwa powołań* – koordynujący duszpasterstwo młodzieżowo-powołaniowe; c) *magister* – wychowawca domu formacji początkowej i profesów czasowych; d) *rektor WSD* – kieruje studiami w Wyższym Seminarium Duchownym; e) *moderator formacji ciągłej* – odpowiedzialny za formację braci po ślubach wieczystych; f) *gwardian* – choć nie należy do sekretariatu formacji i studiów, spoczywa na nim obowiązek odpowiedzialności za formację lokalnej wspólnoty. Ogólne obowiązki poszczególnych formatorów określone zostały w *Ratio Formationis Franciscanae*¹⁰⁶, a bardziej szczegółowo traktują o nich *Zasady Formacji i Studiów*¹⁰⁷ oraz *Statuty do spraw Formacji i Studiów*¹⁰⁸.

Dokumenty *Zakonu* wskazują również i podkreślają formacyjną rolę lokalnej wspólnoty oraz osobistą odpowiedzialność za nią każdego brata, niezależnie od etapu na jakim się znajduje. Kapituła domowa, a także *coetus*¹⁰⁹, oprócz magistra, wyraża swoją opinię, poprzez tajne głosowanie nad dopuszczeniem danego brata do dalszego etapu formacji. Taką opinię przedstawia się ministrowi prowincjalnemu, który jako jedyny posiada prawo dopuszczania poszczególnych braci do kolejnych etapów formacji, posług lektoratu i akolitu, do święceń lub wydalenia ze wspólnoty.

1.3.3. Struktura ośrodka studiów

Zasadniczą rolę w procesie formacji do kapłaństwa, jak również do wypełniania jednego z podstawowych zadań tego stanu, jakim jest posługa głoszenia słowa Bożego, odgrywa seminarium duchowne. Tę rolę podkreślają zarówno dokumenty Kościoła¹¹⁰,

¹⁰⁶ RFF 114-123; 135-157; 165-172; 181-187; 197-201; 209-214.

¹⁰⁷ ZFiS 23-28.

¹⁰⁸ PSFiS 4-10; 14; 24; 34; 51; 73; 86; 105.

¹⁰⁹ Poszerzone grono opiniotwórczo-doradcze wychowawców w domach formacyjnych, zwłaszcza dużych jak np. dom profesów czasowych w Panewnikach (w jego skład wchodzi: magister i wicemagistrzy, rektor i prorektor seminarium, gwardian, proboszcz). W pozostałych domach formacyjnych rolę *coetusu* pełni kapituła domowa.

¹¹⁰ Dokumenty o formacji kapłańskiej: 1) SOBÓR WATYKAŃSKI II: Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (28.10.1965), Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (28.10.1965), Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (7.12.1965). 2) PAWEŁ VI:

jak również *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku, który w kan. 232-264 na temat kształcenia duchowieństwa, określa status, rolę i znaczenie seminarium duchownego, jako „wspólnoty uczniów zgromadzonych wokół Chrystusa”¹¹¹. Wyższe Seminarium Duchowne w Panewnikach przyjmuje, w ramach swojej struktury zakonnej, powyższe wskazania prawne, aplikując również odpowiednie rozporządzenia wydawane przez Konferencję Episkopatu Polski. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* wydane staraniem biskupów polskich w 1999 roku, wskazują, że seminarium powinno nosić także na sobie charakter wyższej uczelni, spełniając warunki kompetentnego przygotowania naukowego i merytorycznego kandydatów do kapłaństwa. Wymagania te dotyczą zarówno kształcenia alumnów, jak i grona wychowawczego oraz kadry profesorskiej. „Wymóg ten w pewnym charakterze i zakresie spełniany jest przez afiliację seminariów diecezjalnych i zakonnych do wyższych katolickich uczelni w Polsce”¹¹².

Seminarium franciszkańskie w Panewnikach, od początków swojego istnienia w jednolitej formie ukształtowanej decyzją władz *Prowincji* w 1970 roku, było związane umową afiliacyjną z wyższą uczelnią, by absolwenci studium w Panewnikach mogli kończyć uczelnię uzyskawszy tytuł magistra teologii. Początkowo umowa afiliacyjna łączyła katowickich franciszkanów z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, a od 1982 roku związane się umową z Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie (od 2009 roku Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie)¹¹³. Seminarium panewnickie posiada swoją autonomię w kwestiach personalnych i merytorycznych. Przyjmuje również prawne ramy struktur seminaryjnych wyznaczonych przez prawodawcę kościelnego, dostosowując je do zakonnego i franciszkańskiego charakteru ośrodka studiów, realizując również wewnątrzzakonne programy kształcenia i formacji do posług i święceń¹¹⁴.

Ratio institutionalis sacerdotalis pro Polonia z 1999 roku określa kompetencje poszczególnych osób odpowiedzialnych za całokształt formacji seminaryjnej. Ponieważ Wyższe Seminarium Duchowne w Panewnikach posiada charakter prywatnej uczelni, określanej prawem zakonnym jako własny ośrodek studiów, to na poziomie *Prowincji*

Encyklika *Sacerdotalis caelibatus* (26.06.1968). 3) JAN PAWEŁ II: Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30.12.1988), *Pastores dabo vobis* (25.03.1992).

¹¹¹ ZFK 1999, nr 69-77.

¹¹² Tamże, nr 87. Szerzej o znaczeniu, roli i zadaniach wyższej uczelni katolickiej pisze papież FRANCISZEK w konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* z 2017 roku o uniwersytetach i wydziałach kościelnych.

¹¹³ *Katalog Prowincji 2005*, s. 27; PSFiS 102 § 1.

¹¹⁴ RS OFM 81; 83; 118; 121; PSFiS 103.

struktura zarządzania seminarium posiada własne, wewnętrzne ustalenia, które implikują wskazania wynikające z prawa kanonicznego oraz *Zasad formacji kapłańskiej w Polsce*¹¹⁵.

Wymienione źródła norm prawnych wskazują biskupa diecezjalnego jako pierwszego odpowiedzialnego za całokształt formacji alumnów, dobór właściwej kadry profesorskiej i wychowawczej oraz formację ciągłą i intelektualną dla zapewnienia właściwego zasobu własnych kadr profesorskich¹¹⁶. Taką rolę w *Prowincji* wypełnia minister prowincjalny, będący ordynariuszem własnym dla podległych mu braci, jak również będący *kierownikiem studiów*¹¹⁷. Rola rektora seminarium, i wspomagającego go prorektora, jest ograniczona do kierowania całością przebiegu studiów¹¹⁸. Jego zadania wychowawcze, na które wskazują omawiane dokumenty, prawo własne *Prowincji* nakłada na magistra profesów czasowych. Magister, w formacji braci juniorystów, pełni rolę nadrzędną. Jest to funkcja odpowiadająca roli prefekta. Warto zwrócić uwagę również, że wychowawcą alumnów seminarium może być również brat po ślubach wieczystych, nie będący kapłanem¹¹⁹. Wymienieni w *Zasadach formacji kapłańskiej* pozostali członkowie tworzący zarząd seminarium, w realiach zakonnych pełnią rolę pomocniczą (ojciec duchowny) lub ich funkcje są pominięte (dyrektor ds. administracyjnych, opiekun rocznika) lub spoczywają na innych braciach wypełniających zakonne obowiązki na mocy *obediencji*¹²⁰ i powierzonego stanowiska w konkretnym domu zakonnym, przy którym znajduje się ośrodek studiów. Rola ojca duchownego i spowiedników w seminarium zakonnym odpowiada zaleceniom interesującego nas dokumentu i ściśle określa ich zadania, przymioty i kompetencje¹²¹. Kadre profesorską, która posiada odpowiednie przygotowanie naukowe i dydaktyczne¹²², stanowią zarówno kapłani zakonni i diecezjalni, jak i osoby świeckie. Wszyscy wykładowcy, zwłaszcza z dyscyplin filozoficzno-teologicznych, spełniają wymogi prawa kościelnego określone

---

¹¹⁵ SP 66 § 2; RS OFM 82.

¹¹⁶ ZFK 1999, nr 88-93.

¹¹⁷ PSFiS 4 § 1 i 2.

¹¹⁸ SP 66 § 3; PSFiS 104 § 1-4.

¹¹⁹ PSFiS 72 § 1 i 2; 73.

¹²⁰ Tzn. *dekret* ministra prowincjalnego polecający wypełnić powierzony urząd, stanowisko lub funkcję w określonym czasie i miejscu.

¹²¹ ZFK 1999, nr 107-111.

¹²² Tamże, nr 112-117.

w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (KPK 253 § 1) i otrzymali nominację ministra prowincjalnego poprzedzoną konsultacją z rektorem seminarium¹²³.

Pozostałe wskazania dokumentu o formacji kapłańskiej realizowane są w oparciu o zakonne dokumenty generalne i prowincjalne dotyczące formacji. W dalszej części dysertacji wskazane zostaną jedynie te aspekty, które odnoszą się do formacji kaznodziejskiej na różnych etapach formacji franciszkańskiej, co stanowi istotną rolę wprowadzającą do analizy głównego tematu niniejszego opracowania.

---

¹²³ PSFiS 106 § 1.

ROZDZIAŁ II

Formacja kaznodziejska w Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce

Do istotnych celów życia zakonnego należy formacja, która na osobie formowanej wyciska swoje znamię, dające podwaliny do ukształtowania podstawowego osobistego warsztatu osobistej doskonałości i świętości osiąganey we wspólnocie zakonnej. Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* Soboru Watykańskiego II w nr. 18 zauważa, że zarówno odnowa, jak i przystosowanie instytutów zakonnych do czasów współczesnych, w dużej mierze zależy od formacji ich członków. Na obowiązek formacji, zarówno zakonnej jak i kapłańskiej, wskazują dokumenty Stolicy Apostolskiej¹ oraz normy prawne zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku, który na omówienie formacji zakonników przeznaczają aż 20 kanonów (KPK 641-661)².

Proces formacyjny osoby formowanej jest dość złożonym aspektem wykonywanego zadania wychowawczego. Obowiązek formacji spoczywa zarówno na przełożonych kościelnych i zakonnych, jak również na osobie samego formowanego. W tym zadaniu zawsze należy uwzględniać element nadprzyrodzony, który towarzyszy każdemu powołanemu. Choć wszelkie zadania formacyjne, w różnych aspektach formacji, dotyczą zawsze relacji człowiek-człowiek, człowiek-instytucja, to nie można zapominać o podstawowym elemencie osobistej relacji człowiek-Bóg. Każde powołanie jest odpowiedzią człowieka na osobiste wezwanie do wypełniania konkretnych zadań w świecie i wspólnocie Kościoła. Inicjatorem powołania jest zawsze Bóg. Osoba

---

¹ Wykaz dokumentów na temat życia zakonnego: 1) PAWEŁ VI: a) motu proprio: *Pastorale munus* (30.11.1963), *Ecclesiae sanctae* (6.08.1966); b) adhortacja apostolska: *Evangelica testificatio* (29.06.1971). 2) JAN PAWEŁ II: adhortacje apostolskie: *Redemptionis donum* (25.03.1984), *Vita consecrata* (25.03.1996). 3) KONGREGACJA DS. INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO: a) dekrety: *Religionum laicalium* (31.05.1966), *Cum superiores generales* (27.11.1969), *Ad instituenda experimenta* (4.06.1970), *Dum canonicarum* (8.12.1970), *Experimenta circa regimis rationem* (2.02.1970); b) instrukcje: *Renovationis causam* (6.01.1969), *Venite seorsum* (15.08.1969), *Nel presentare* (6.04.1980), *Optiones Evangelicae* (12.08.1980), *Essential elements* (31.05.1983), *Congregavit nos in unum Christi amor* (4.02.1994), *Ripartire da Christo* (19.05.2002), *Faciem tuam, Domine, requiram* (11.05.2008), *Tożsamość i misja brata zakonnego w Kościele* (4.10.2015); c) wskazania: *O przystosowaniu formacji w postulacie i nowicjacie* (5.03.1967), *Mutuae relationes* (14.05.1978), *Dimensio contemplativa* (12.08.1980), *Potissimum institutioni* (2.02.1990), *Nowe wino, nowe bukłaki* (6.01.2017). Zob. *Dokumenty Kościoła o życiu konsekrowanym*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty-kosciola-o-zyciu-konsekrowanym/> [dostęp 23.02.2021].

² E. GAMBRARI, *Życie zakonne...*, s. 275-276.

powołana przez swoją wolną odpowiedź i współpracę z łaską Bożą wchodzi na drogę osobistej formacji, która aktualizuje się i udoskonala w czasie oraz konkretnej posłudze. Proces formacyjny jest zawsze poddany pod osąd Kościoła³.

Formacja jest niczym innym jak rozwojem, który powinien, we właściwych proporcjach, koncentrować się na osobie. Rozwój osobowy nie może wpadać w przesadny personalizm z jednej strony i – z drugiej strony – instytucjonalizm, pomijający w ogóle cechy charakterystyczne dla danej osoby. Formacja musi holistycznie uwzględniać czynniki osobiste, które są jej liniami przewodnimi formacji. Dotyczą one aspektu „ludzkiego, chrześcijańskiego, zakonnego, charyzmatycznego, duchowego, eklezjalnego, apostołskiego, teologicznego i, zależnie od przypadku, zawodowego na różnych jego etapach, zgodnie z prawem stopniowości, jedności, pomocniczości, przystosowania się do szczególnych wymogów osoby i otoczenia, w którym ona żyć musi”⁴.

Formacja w Zakonie Braci Mniejszych obejmuje trzy podstawowe wymiary: ludzki, chrześcijański i franciszkański⁵. Każdy z tych wymiarów posiada szczegółowe wytyczne, które wpisane są w proces formacyjny wszystkich członków wspólnoty franciszkańskiej na różnych etapach życia zakonnego. Etapami w procesie formacyjnym są zarówno okres propedeutyczny, jak i okres profesji czasowej oraz formacja permanentna (ciągła). Poszczególnymi etapami formacji w Zakonie Braci Mniejszych są: w okresie propedeutycznym to rozeznawanie powołania; w okresie formacji początkowej to postulat i nowicjat; w okresie formacji czasowej to czas junioratu (formacja braci niezdejmujących do kapłaństwa oraz braci alumnów); w okresie po profesji wieczystej to formacja ciągła. Proces formacyjny obejmuje zatem każdego członka wspólnoty przez całe życie.

W niniejszej części rozprawy, w drugim jej rozdziale, poruszone będą jedynie te kwestie, które w procesie formacyjnym związane są z przygotowaniem do posługi głoszenia słowa Bożego, związane przede wszystkim z przyjęciem sakramentu święceń. Ukazana zostanie również kwestia specyfiki formacji kaznodziejskiej w charakterystycznym rysie franciszkańskim obecna w dokumentach Zakonu, *Prowincji* oraz praktyczny wymiar przygotowania kaznodziejskiego poprzez nauczanie homiletyki

---

³ PDV 41; DFK 2; ZFK 1999, nr 25; 67-68.

⁴ KG 126-133.

⁵ KG 127.

w czasie studiów seminaryjnych oraz innych spotkań wpisujących się w program formacji permanentnej mających na celu m. in. doskonalenie warsztatu kaznodziejskiego⁶.

2.1. Dokumenty zakonne na temat posługi głoszenia słowa Bożego

Zakon Braci Mniejszych zrodził się z osobistego procesu nawrócenia św. Franciszka z Asyżu i odkrycia wartości słowa Bożego, które uczynił podstawową treścią *sposobu życia* swojej wspólnoty. Samo doświadczenie Franciszka wpisywało się w ogólny nurt XII-wiecznej odnowy biblijnej, która z wąskich kręgów monastycznych zaczyna znajdować swoją realizację w coraz powszechniejszym pragnieniu życia Ewangelią wśród wiernych. Było to „pragnienie życia duchem ewangelicznym, pragnienie realizacji chrześcijańskiej autentyczności, wypełniania *dosłowności ewangelicznej*”. Sobory Laterańskie III (1179 r.) oraz IV (1215 r.) dały jeszcze większy impuls do powstawania oddolnych ruchów odnowy chrześcijańskiej, opierającej się na radykalizmie ewangelicznym. Wiele z tych ruchów popadło z czasem w herezję (np. albigensi, katarzy). Ruch założony przez Franciszka z Asyżu, oparty o przesłanie biblijne będące sposobem życia, świadectwa i przedmiotem przepowiadania, dzięki rygorystycznej postawie posłuszeństwa wobec Kościoła, uchronił się od wejścia na drogę herezji i odpadnięcia od wspólnoty Kościoła. Choć Franciszek nie był zbyt wykształcony, posiadał jednak „głębokie zrozumienie słowa Pańskiego”⁷.

Doświadczenie kontemplacji obecności Boga uwidacznia się w pismach, które Franciszek pozostawił po sobie. Ich analiza wskazuje jasno na fakt, że słowo Boże było dla niego inspiracją zarówno doświadczenia kontemplacji Boga, jak i źródłem wiedzy, które przekazywał swoim braciom. Teksty *Pism św. Franciszka*, ukazują również ogromną znajomość pamięciową poszczególnych fragmentów Starego i Nowego Testamentu, którymi przeplatane są reguły, modlitwy i listy spisane przez towarzyszy Franciszka. To z Pisma świętego czerpał on inspirację mądrościową, która w opisywaniu świata, relacji człowieka do Boga i wobec świata, jak i relacji międzyludzkich, towarzyszyła mu aż do śmierci. Biografowie św. Franciszka tak opisują ten fakt: „Potrafił wyjaśniać Pismo święte i jednym zdaniem rozwiązywał kwestie wątpliwe, a poprzez

⁶ Zob. O. R. SANCHEZ, *Planowanie formacji franciszkańskiej*, w: *Współczesna formacja franciszkańska*, red. A. SCHMUCKI, Wrocław 2014, s. 283-323.

⁷ LDF, kol. 1689.

oszczędność słów objawiał wielkość umysłu i głębię dociekań” (2 Cel 102; 1 Bon 11,2)⁸. O dobrej znajomości Pisma świętego może świadczyć fakt, że w swoich pismach Franciszek używa 248 cytatów ze Starego Testamentu i aż 426 z Nowego Testamentu⁹.

Wobec słowa Pańskiego Franciszek wyrażał ogromną cześć i szacunek, który sam porównał do czci i szacunku wobec Ciała i Krwi Pańskiej. W *Liście do braci* zebranych na kapitule generalnej pisze tak: „Dlatego upominam wszystkich moich braci i zachęcam w Chrystusie, aby gdziekolwiek znajdą słowa Boże napisane, uszanowali je, jak tylko mogą, i jeśli nie są należycie przechowywane lub leżą bez szacunku w jakimś miejscu rozrzucone, o ile tylko od nich to zależy, niech je zbiorą i złożą, czcząc w tych słowach Pana, które je wypowiedział. Wiele rzeczy poświęca się przez słowa Boże i mocą słów Chrystusowych dokonuje się sakrament Ołtarza” (LZ 35-37). Innym świadectwem jest również treść *Listu do wiernych*, gdzie Franciszek na równi traktuje głoszone słowo z Krwią Chrystusa, która zbawia: „Nikt nie może inaczej się zbawić, jak tylko przez święte słowa i Krew Pana naszego Jezusa Chrystusa, które duchowni głoszą, przekazują i udzielają”¹⁰.

Takie doświadczenie Franciszka staje się podstawą do aktualizacji franciszkańskiego charyzmatu kaznodziejskiego we współczesnych czasach. Odzwierciedla się to również i aktualizuje w dokumentach zakonnych, które posiadają rangę prawną i interpretacyjną duchowości oraz franciszkańskiej posługi w służbie głoszenia słowa Bożego w dzisiejszym świecie. Ten franciszkański rys kaznodziejski opiera się na trzech podstawowych filarach ewangelicznego radykalizmu, zaczerpniętego od św. Franciszka: *doświadczenie, kontemplacja, świadectwo*¹¹ wskazywanych w prawodawstwie Zakonu Braci Mniejszych. W *Napomnieniu 7*. zawarte są słowa, które stają się przestrożą dla braci, by swoim życiem i posługiwaniem bardziej kierowali się duchem słowa Bożego, które daje życie: „Apostoł mówi: *Litera zabija, a duch ożywia* (2 Kor 3,6). Litera zabija tych, którzy pragną poznać tylko same słowa, aby uchodzić za mądrzejszych od innych i zdobyć wielkie bogactwa, i rozdać je krewnym i przyjaciołom. I tych zakonników zabija litera, którzy nie chcą postępować według ducha Pisma Bożego,

⁸ Tamże, kol. 1690.

⁹ Zob. *Pierwsza Niedziela Słowa Bożego i myśl franciszkańska*, <https://www.franciszkanie.pl/artykuly/pierwsza-niedziela-slowa-bozego-i-mysl-franciszkanska> [dostęp: 1.06.2020].

¹⁰ LDF, kol. 1692.

¹¹ I. SOROBURSKI, *Specyfika kaznodziejstwa franciszkańskiego*, w: *Wielcy mówcy franciszkańscy. Nasi mistrzowie posługi słowa*, red. L. SZEWCZYK, Katowice-Panewniki 2016, s. 12.

lecz pragną poznać tylko słowa i wyjaśniać je innym. I tych ożywia duch Pisma Bożego, którzy żadnej wiedzy, jaką posiadają i pragną osiąść, nie przypisują ciału, lecz słowem i przykładem odnoszą do Najwyższego Pana Boga, do którego należy wszelkie dobro”¹².

2.1.1. Reguła

Reguła zatwierdzona z 29 listopada 1228 roku stanowi normę i podstawę prawną Zakonu Braci Mniejszych, dotyczącą zarówno sposobu życia, jak i zadań jakie stawia wobec braci włączonych do wspólnoty podległej bezpośrednio papieżowi¹³. Rozdział I *Reguły* zawiera dwa podstawowe wskazania, warunkujące franciszkański wymiar kaznodziejstwa wypełnianego w duchu Założyciela. Pierwszym wskazaniem jest określenie sposobu życia braci mniejszych, który „polega na zachowywaniu świętej Ewangelii Pana naszego Jezusa Chrystusa” (RZ 1,2). Ten ważny fragment, zawarty w pierwszym zdaniu *Reguły*, nawiązuje do ewangelicznych początków wspólnoty i doświadczenia samego Franciszka, który Ewangelię uczynił regułą życia. Nie jest wskazany tu żaden konkretny fragment, ale ukazana jest całość Ewangelii. Ujmując zatem uwarunkowania i okoliczności powstania wspólnoty z Asyżu, osobiste doświadczenie Franciszka i praktykę życia, można stwierdzić, że także nakaz misyjny Chrystusa „idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19) zawiera w sobie polecenie wszelkiego działania kaznodziejskiego. Obecne było ono od samego początku istnienia wspólnoty, lecz miało charakter bardziej spontaniczny i dość swobodny. Rozwój wspólnoty, a także jej prawne umocowanie w łonie Kościoła zobowiązało franciszkanów do coraz lepszego przygotowania i pełnienia posługi głosicieli słowa Bożego. Urzędowe głoszenie słowa Bożego domaga się również działania z polecenia Kościoła, jak i w jego imieniu. Dlatego ten sam rozdział zawiera w sobie również inne ważne stwierdzenie: „Brat Franciszek przyrzeka posłuszeństwo i uszanowanie [...] Kościołowi Rzymskiemu. A inni bracia mają obowiązek słuchać brata Franciszka i jego następców” (RZ 1, 3-4). Zatem drugie istotne wskazanie odnosi się do posłuszeństwa Kościołowi, który niejako bierze odpowiedzialność za posługę kaznodziejską braci św. Franciszka. Posłuszeństwo warunkowało również postać kaznodziejskiego zadania poprzez oficjalne posłanie w imieniu Kościoła, jak i jego jakość. Na zakończenie *Reguły*, w rozdziale XII jeszcze

¹² Np 7, w: *Św. Franciszek i św. Klara. Pisma*, Kraków 2015, s. 82.

¹³ Mówi o tym *bull*a papieża Honoriusza III dołączona do *Reguły zatwierdzonej*: „Stolica Apostolska [...] regułą waszego zakonną [...] powagą apostolską wam potwierdzamy i niniejszym pismem bierzemy w opiekę” (RZ, *Bulla* 2-3).

raz Franciszek przypomina o posłuszeństwie wobec Ewangelii i Kościoła, którego widocznym znakiem ma być kardynał-protektor, „by kierował tym braterstwem, opiekował się nim i utrzymywał w karności, abyśmy zawsze poddani i położeni pod stopy tego świętego Kościoła, ugruntowani w wierze (por. Kol 1,23) katolickiej, zachowywali ubóstwo, pokorę i świętą Ewangelię Pana naszego Jezusa Chrystusa, jak to stanowczo przyrzekliśmy” (RZ 12, 4-5).

Rozdział IX *Reguły Braci Mniejszych* w całości został poświęcony kaznodziejom¹⁴ i ich zadaniom. Jest on niejako konsekwencją treści zawartych w I rozdziale *Reguły*, jak również ściślejszym określeniem regulującym prawny wymiar kaznodziejstwa podejmowanego przez franciszkanów. Rozdział ten zawiera się w czterech zdaniach. Jednak ten krótki tekst wskazuje zarówno obowiązki przełożonych, jak i kaznodziejów w posłudze głoszenia słowa Bożego. Z analizy tekstu możemy wywnioskować następujące zobowiązania, które nakłada *Reguła* na: 1) przełożonych, mających obowiązek egzaminowania kandydatów przeznaczonych do kaznodziejstwa oraz „powierzenie obowiązku kaznodziejskiego”, oraz 2) kaznodziejów, którzy mają przekazywać w sposób prosty i jasny prawdy wiary chrześcijańskiej.

Zapis o obowiązkach przełożonych oznacza zarówno odpowiedzialność za odpowiednie przygotowanie teologiczne, jak i zarazem posiadanie przez nich święceń, umożliwiające głoszenie homilii. Warto zaznaczyć, że kaznodziejstwo jest terminem szerokim i do tego zadania byli posyłani również bracia nieposiadający święceń. Kaznodziejstwo bowiem realizowało się często w formie kaznodziejstwa wędrownego. Jednakże i ci bracia musieli posiadać odpowiednie przygotowanie i posłanie ze strony Zakonu. W następnych latach po śmierci św. Franciszka, w kształtowaniu się zakonu i poszczególnych prowincji, ten zapis *Reguły* delegowano na poszczególnych ministrów prowincjalnych, którzy sprawują władzę we własnej prowincji w imieniu ministra generalnego. Taki sposób egzaminowania i powierzania zadań kaznodziejskich odbywa się współcześnie. Prowincjał, jako kierownik studiów i odpowiedzialny za formację w całej prowincji, za pomocą dostępnych ośrodków studiów, domów formacyjnych i odpowiednio przygotowanej kadry, wypełnia ten obowiązek. Minister prowincjalny,

¹⁴ *Reguła zatwierdzona*, rozdział IX, *Kaznodzieje*: „Bracia niech nie głoszą kazań w diecezji biskupa, który by im tego zabronił. I żaden z braci niech się nigdy nie waży głosić kazań do ludu, dopóki go minister generalny tego braterstwa nie podda egzaminowi, nie zatwierdzi i nie powierzy obowiązkowi kaznodziejskiego. Upominam również i zachęcam braci, aby ich *słowa* w kazaniach, jakie głoszą, były *wypróbowane i czyste* (por. Ps 11, 7); 17, 31) na użytek i zbudowanie ludu. Niech mówią mu o wadach i cnotach, o karze i chwale słowami zwięzłymi; bo *słowo* skrócone uczynił *Pan na ziemi* (por. Rz 9, 28)”.

jako ordynariusz własny, ma władzę wystawiania *dymisoriów* kandydatom do święceń, jak i udzielania zezwolenia na głoszenie kazań braciom-niekapłanom własnej prowincji, z wyjątkiem tych, które związane są z władzą święceń. Pośrednio ukazana jest tu także rola biskupa¹⁵, który w ramach swojej diecezji posiada władzę jurysdykcyjną nad posługą kaznodziejską na jej terenie. Także współcześnie, obecność i posługa braci, uzależniona jest od zgody biskupa miejsca, z zachowaniem przywileju *egzempcji* Zakonu Braci Mniejszych.

Obowiązkiem braci oddających się obowiązkowi kaznodziejскому był zawsze sposób życia, który Franciszek nazywa świadectwem. Jest to zadanie odkrywania obecności Boga w jego słowie, poddane praktyce kontemplacji i przekazane przez „wypróbowane i czyste” słowo skierowane do słuchaczy. Rola świadectwa życia osobistego jest przedkładana ponad wypowiedziane słowa przez osobę kaznodziei¹⁶. W *Regule niezatwierdzonej* z 1221 roku, w rozdziale XVII, zawarte zostało to określenie, którego nie znajdziemy w *Regule zatwierdzonej*: „Wszyscy [...] bracia niech głoszą kazania czynami” (RnZ 17, 3). Choć Franciszek sam nie był biegłym w kwestiach teologiczno-naukowych, i nawet w *Regule* odradzał braciom naukę pisanie i czytania, gdyby chcieli ją osiąść z powodu pychy i chciwości (RZ 10, 8), zalecał jednak usilnie studiowanie teologii „byle nie gasić ducha modlitwy i pobożności” (por. RZ 10, 9; LA 2). Zachęcał również braci do szacunku wobec uczonych, teologów i innych duchownych¹⁷ (*Testament* 13). Uwidocznione w tym rozdziale wymagania wobec treści, jakie miał podejmować kaznodzieja odzwierciedlają ogólnie panujący trend w kaznodziejstwie średniowiecznym. Przeciwwstawienie sobie dwóch rzeczywistości: wady i cnoty, kara i chwała, były znamienymi cechami charakterystycznymi dla średniowiecznego i wędrownego kaznodziejstwa¹⁸. Prostota używanych słów, obrazowość przykładów, postawa braci wobec słuchaczy i wiele innych aspektów na

¹⁵ „Sobór Laterański IV podkreśla znaczenie kaznodziejstwa: posługa ta należy do biskupa, który ma obowiązek wypełniać ją osobiście lub zlecić ją *ludziom odpowiednim, mocnym w czynie i słowie*” (zob. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1973, s. 239-240). *Pisma...*, s. 185.

¹⁶ Św. Franciszkowi przypisuje się zdanie: „*Zawsze należy głosić Ewangelię; a gdyby to było konieczne, to także słowami*”. O tej roli i sile świadectwa wspominał w swoim przemówieniu w Asyżu papież Franciszek 4 października 2013 roku podczas spotkania z młodzieżą przed bazyliką Matki Bożej Anielskiej w Asyżu (Porejunkula). Zob. I. SOROBURSKI, *Specyfika kaznodziejstwa franciszkańskiego...*, s. 11-12.

¹⁷ *Testament św. Franciszka*, w. 13: „I wszystkich teologów i tych, którzy nam podają najświętsze słowa Boże, powinniśmy szanować i czcić jako tych, którzy dają nam ducha i życie (por. J 6, 64)”.

¹⁸ Zob. K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele powszechnym*, cz. 1, Kraków 1999, s. 157-163; TENŻE, *Historia kaznodziejstwa*, Kraków 2007, s. 131-137.

jakie wskazuje św. Franciszek, uzmysławiają zarówno ówczesnym braciom, jak i współczesnym adresatom charakterystykę franciszkańskiego przepowiadania. Franciszek, sam będąc „prosty i chory” (*Testament* 29), ukierunkował swój zakon w stronę ludzi prostych i „chorych” z powodu grzechów, którzy potrzebują prostego i nieskomplikowanego przekazania prawd Bożych, wzywający do osobistego nawrócenia związanego z praktyką sakramentu pokuty¹⁹. Zastrzeża jednak by bracia nie osądzali wielkich i bogatych ludzi tego świata (RZ 2, 18), lecz „niech im powiedzą słowa Ewangelii świętej” (RZ 2, 6).

Konsekwencją wypełniania posługi głoszenia słowa Bożego w posłuszeństwie Ewangelii, jest również fragment XII rozdziału *Reguły* zatytułowany: *Ci, którzy udają się do Saracenów i innych niewiernych*. Misja głoszenia słowa Bożego, tzw. misja *ad gentes*, jest również wpisana w charyzmat franciszkański. Sam Franciszek udał się na misje ewangelizacyjne do Ziemi Świętej, która dzięki jego działaniom, do dnia dzisiejszego gości Braci Mniejszych, będących strażnikami miejsc świętych. Posługa misyjna w zakonie franciszkańskim, a także związana z nią posługa słowa Bożego, warunkowana jest dwoma aspektami: 1) udanie się na misje ma „boskie natchnienie” oraz 2) otrzymało się pozwolenie swojego „ministra prowincjalnego”, który uznaje kandydata za zdanego oraz widzi rzeczywistą potrzebę pracy misyjnej w danym miejscu (RZ 12, 2-3).

2.1.2. Konstytucje i statuty generalne

Posoborowa odnowa prawodawstwa zakonnego rozpoczęła się tuż po zakończeniu Vaticanum II. Jej owocem były odnowione konstytucje generalne obowiązujące od 1970 roku. Na kapitule generalnej *Zakonu* w Asyżu w 1985 roku przyjęto wypracowany tekst nowych Konstytucji generalnych, uwzględniające nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Na mocy kan. 587 KPK powstały dwa różne zbiory prawne: *Konstytucje Generalne*, które wraz z *Regułą* tworzą kodeks fundamentalny prawodawstwa, oraz *Statuty Generalne*, zawierające pozostałe przepisy, stanowiące uzupełnienie Konstytucji Generalnych²⁰. Oba dokumenty zostały w ostatnich latach uaktualnione podczas kapituł generalnych. Obecnie moc obowiązującą mają teksty

¹⁹ K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa...*, s. 159.

²⁰ Dekret ministra generalnego br. Johna Vaughna OFM z 2 sierpnia 1987 roku promulgujący *Konstytucje Generalne*, w: *Reguła i Konstytucje Generalne Zakonu Braci Mniejszych*, Wrocław 2005, s. 41.

Konstytucji Generalnych promulgowanych 15 lipca 2004 roku²¹, z późniejszymi zmianami niektórych artykułów dokonanymi na kapitule generalnej w 2010 roku²², oraz *Statutów Generalnych* promulgowanych 8 grudnia 2009 roku²³, zaktualizowanych na kapitule z 2015 roku²⁴. Powyższe dokumenty stanowią istotny punkt odniesienia w tworzeniu prawodawstwa na poziomie poszczególnych prowincji i kustodii. Wszystkie dokumenty prawa partykularnego, jak i innych dokumentów odnoszących się np. do formacji, muszą uwzględniać aktualne prawo ogólne Zakonu (KG 16 § 1-2). Jedynie *kapituła generalna* ma władzę „wykładni deklaratywnej konstytucji generalnych”, natomiast Stolicy Apostolskiej zawsze przysługuje prawo „wykładni autentycznej” (KG 15 § 1).

Kwestię formacji kaznodziejskiej w omawianych dokumentach *Konstytucji* i *Statutów Generalnych*, można zawrzeć w 4 punktach, określających tożsamość i zadania franciszkańskiego głosiciela słowa Bożego. Stanowią one podstawowy punkt odniesienia dla uwidocznienia w posłudze kaznodziejskiej charyzmatu franciszkańskiego, jak również określają główne tematy stanowiące treść przepowiadania.

Pierwszym elementem odnoszącym się do źródeł franciszkańskiego sposobu przepowiadania, na który wskazują dokumenty prawne Zakonu, jest *aspekt powołaniowy*. Ewangelia jest tą rzeczywistością, która wzywa powołanych braci do realizowania jej we wspólnocie Kościoła, w wierności duchowi, który wskazał św. Franciszek z Asyżu (KG 1 § 1; 4 § 1)²⁵. Domaga się ona również posłuszeństwa wobec Kościoła, zwłaszcza wobec biskupów, w sprawach dotyczących podejmowanego i powierzanego obowiązku duszpasterskiego, do którego, z natury rzeczy, należy przepowiadanie słowa Bożego (KG 4 § 2)²⁶.

²¹ Dekret ministra generalnego br. José Rodrigeza Carballo OFM z 15 lipca 2004 roku promulgujący odnowione *Konstytucje Generalne*, w: *Regula i Konstytucje Generalne...*, s. 48-49.

²² Dekret ministra generalnego br. José Rodrigeza Carballo OFM z 2 lutego 2010 roku promulgujący uaktualnione *Konstytucje Generalne*, w: *Constituzione generali dell'Ordine dei Frati Minori*, Roma 2016, s. 20.

²³ Dekret ministra generalnego br. José Rodrigeza Carballo OFM z 8 grudnia 2009 roku promulgujący *Statuty Generalne*, w: *Statuty Generalne Zakonu Braci Mniejszych*, Katowice-Kraków-Poznań-Wrocław 2010, s. 7-8.

²⁴ Dekret ministra generalnego br. Michela A. Perry'ego OFM z 8 grudnia 2015 roku promulgujący uaktualnione *Statuty generalne*, w: *Statuti generali dell'Ordine dei Frati Minori*, Roma 2016, s. 73.

²⁵ *Testament*, w. 14-15; KPK 573; 662.

²⁶ KPK 678 § 1.

Drugim elementem jest *aspekt kontemplacyjny*. Jest on nieodzownym elementem każdej formacji franciszkańskiej. Obejmuje on całość życia modlitwy, które koncentruje się zarówno na modlitwie wspólnotowej, jak i indywidualnej. W modlitwie wspólnotowej pierwszeństwa udziela się sakramentowi Eucharystii, która jest „centrum i źródłem całej jedności braterskiej” (KG 21 § 2)²⁷, Liturgii Godzin (KG 23 § 1-3)²⁸ oraz nabożeństwu słowa Bożego (KG 22 § 2), podczas których głosi się homilię, zwłaszcza wtedy, gdy odprawia się je z udziałem ludu (SG 7). Codzienne rozmyślanie, odprawiane wspólnotowo bądź indywidualnie, nie tylko jest przejawem troski o ducha modlitwy i pobożności (KG 24), ale stanowi także konieczny element przygotowania duchowego do posługi kaznodziejskiej. Kolejnym elementem kształtowania duchowości kaznodziei franciszkańskiego jest również sprawowanie i pielęgnowanie innych nabożeństw pobożnościowych (SG 7), które wynikają ze zdrowej i właściwej pobożności ludowej. Stanowią one tradycję *Zakonu*, a odnosząc się do tajemnic życia Chrystusa, Jego Najświętszej Matki oraz „Serafickiego Ojca”, są wzorcem mniejszych – *forma minorum*. „Wszystkie pobożne praktyki powinny być mocno oparte na Piśmie świętym, nauce teologicznej i dostosowane do przepisów liturgicznych Kościoła” (KG 26 § 1-4; SG 11 § 1-2; 12 a-c). Indywidualny wymiar życia kontemplacyjnego, który jest fundamentem wszelkiej działalności apostołskiej, charakteryzujące *Zakon Braci Mniejszych*, opiera się na „oddawaniu się czytaniu i rozważaniu świętej Ewangelii, aby czyniąc postępy w rozumieniu słowa Bożego, mogli osiągnąć pełniejszą doskonałość swojego stanu” (KG 22 § 1).

Trzecim elementem franciszkańskiej formacji kaznodziejskiej jest *aspekt świadectwa*. Jest on nieodzownym elementem wpływającym na obiór postaci kaznodziei w myśl słów św. Franciszka: „Zawsze należy głosić Ewangelię; a gdyby to było konieczne, to także słowami”. W rozdziale IV *Konstytucji generalnych*, w tytule I zawarte są słowa zaczerpnięte z *Reguły zatwierdzonej* 3, 11: „Niosący pokój i pokorni”. Ta część poświęcona jest charakterystyce brata mniejszego, a co za tym idzie, braci kaznodziejów. Będąc naśladowcami Jezusa Chrystusa „bracia niech idą przez świat w *radości i weselu* (KG 64), uważając się za „słabych, prostych i godnych pogardy” (KG 65), jako *mniejsi* „mają przyczyniać się do nadejścia Królestwa Bożego” (KG 66 § 1). Zobowiązani są również do nieustannego nawracania się (KG 67), głosząc wszystkim sprawiedliwość,

²⁷ LZ 12; 30-33; KPK 663 § 2; 902.

²⁸ RZ 3,1-3; KPK 1174.

pokój i dobro, nie dając innym powodów do gniewu lub zgorszenia (KG 68 § 1-2). W kolejnych dwóch częściach IV rozdziału *Konstytucji* wskazuje się na inne aspekty świadectwa *braci mniejszych*. Należą do nich świadectwo życia „ubogiego i pokornego w służbie Kościoła i świata” (KG 72 § 1; SG 35), podejmując i kształtując w sobie stałe przyzwyczajenie do pracy, która jest „zwyczajnym i podstawowym sposobem zapewnienia sobie tego, co jest konieczne do życia” i pozwala „uniknąć lenistwa jako nieprzyjaciela duszy” (KG 76 § 2; 77; SG 31). Praca, którą podejmują bracia, także ta w wymiarze duszpasterskim i apostołskim, zapewniająca rzeczy potrzebne do życia, nie może być „celem pierwszorzędym, ani jedynym kryterium w wyborze prac; co więcej, bracia niech także będą gotowi do pełnienia swojej posługi bez zapłaty” (KG 78 § 2; SG 20; 31 § 1; 34 § 1-3).

Czwarty aspekt formacji kaznodziejskiej ukazany w fundamentalnych dokumentach zakonnych jest wynikiem trzech powyższych. Ich konsekwencją jest podjęcie zadania *ewangelizacji i misji*. Temu zagadnieniu poświęcony jest V rozdział *Konstytucji* oraz *Statutów*. Dzieło ewangelizacji podjęte pod natchnieniem Ducha Świętego, rozpoczyna się od osobistego doświadczenia Boga, którego głosi się przez „słowa i przykład”, za wzorem św. Franciszka, dla zbudowania słuchaczy (KG 83 § 1-2). To zadanie dotyczy każdego brata, czy to poprzez życie kontemplacyjne, działalność w sferze intelektualnej lub „posługę duszpasterską w parafiach” głosząc Ewangelię „świadectwem samej obecności franciszkańskiej” (KG 84; SG 46 § 1; 54 § 1; 56; 57), będąc samemu pierwszym podmiotem ewangelizacji (KG 86). Ewangelizacja misyjna *ad gentes* jest szczególnym wymiarem posługi słowa wśród różnych ludów, które jeszcze nie słyszały Dobrej Nowiny i pozwala budować i ugruntować Kościół partykularny wśród tych, którzy już są chrześcijanami (KG 117 § 2; SG 66). Szczególnym przejawem ewangelizacji misyjnej za pomocą samej „obecności franciszkańskiej” są misje w krajach muzułmańskich. W takich warunkach siłę ma wyłącznie świadectwo życia braci, będących przede wszystkim „strażnikami kultury” (KG 93 § 2; 94; 95 § 1-3; SG 46 § 1-2)²⁹.

Powyższe wskazania są przyczynkiem do ukazania osoby kaznodziei w *Zakonie Braci Mniejszych*. Specyfiką franciszkańską jest fakt, że *munus praedicandi* może być

---

²⁹ Zob. *Jedna wiara w wielu kulturach. Doświadczenie franciszkańskie*, w: *Jeden jest Pan*, t. 8, red. S. B. BRZUSZEK, Z. M. STYŚ, Warszawa – Rzym 2011, s. 251-272.

powierzone każdemu bratu w Zakonie, zarówno posiadającemu święcenia kapłańskie, jak i bratu bez święceń, w takim zakresie, jakie określa powszechne prawo Kościoła, jak i prawo własne. Bracia, posiadający władzę wynikającą z sakramentu święceń, mają możliwość spełniania swego urzędu przepowiadania słowa Bożego, wszędzie tam, gdzie zostaną posłani, z zachowaniem przepisów prawa (SG 58 § 1-3). Bracia nie posiadający święceń mają tę samą władzę przepowiadania „wszędzie [...] współbraciom i wiernym świeckim” z wyjątkiem homilii liturgicznej, z zachowaniem odnośnych norm według ustaleń konferencji episkopatu, na podstawie upoważnienia swojego ministra (KG 101 § 1). Kaznodzieja winien odbyć odpowiednie przygotowanie teologiczne, zakończone egzaminem dla kandydatów do posługi słowa, zatwierdzone, po uznaniu zdatności, przez właściwego ministra (KG 101 § 2; SG 113 § 1-2). W przypadku alumnów seminarium zakonnego obowiązek ten spełniany jest w trakcie realizacji programu studiów i odpowiednich egzaminów przewidzianych w *Ratio studiorum*. Gdy zaś chodzi o braci nie zdążających do kapłaństwa i nie będących kapłanami, obowiązek ten spoczywa na ordynariuszu własnym, którym jest minister prowincjalny. W kościołach i kaplicach klasztornych do głoszenia kazań dla braci *Konstytucje* wymagają zezwolenia ministra lub gwardiana (KG 101 § 4). Artykuł 107 *Konstytucji generalnych* wskazuje również na charakterystyczny rys adresatów kaznodziejskiej posługi *ministrów słowa*, którymi mają być „ludzie prości i niewykształceni”, którym odpowiednio należy „przedstawić prawdę Ewangelii”. W obecnej rzeczywistości duszpasterskiej w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, poza szczególnymi okolicznościami i jednostkowymi wydarzeniami, nie ma praktyki kaznodziejstwa powierzanego niewyświęconym szafarzom.

Rzeczywistość odnowienia posługi kaznodziejskiej i dowartościowanie jej priorytetu nie jest rzeczą nową w zakonie franciszkańskim. Pewne aspekty pojawiają się w prawodawstwie *Braci Mniejszych* na kilka lat przed soborowym *aggiornamento*. Konstytucje z 1953 roku (przetłumaczone i wydane w języku polskim w 1963 roku)³⁰ kaznodziejstwo wiążą z franciszkańską troską o właściwie sprawowany kult Boży (art. 140) oraz traktują ją jako wypełnianie charyzmatu i sposobu pracy (art. 218 § 4-6), także w charakterze posługi apostoelskiej (art. 219 § 1-2). Ciekawą rzeczą, nieobecną już osobno w następnych wersjach konstytucji, jest poświęcenie całego rozdziału osobie kaznodziei. Jego obowiązki określone są w artykułach 544-554 konstytucji z 1953 roku. Po Soborze Watykańskim II, pierwsze odnowione konstytucje mają już całkiem inny

---

³⁰ Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-4/15-16.

schemat, który bardzo ogólnie nakreśla charakter kaznodziei. Ogłoszone w 1969 roku *Konstytucje*³¹ zadania głosiciela słowa Bożego traktują jako życie apostołskie w wymiarze wypełnianego obowiązku pracy (art. 55-109), zobowiązując kaznodzieję do pogłębiania własnej formacji (art. 155-163) oraz przykładania większej dbałości o pełnienie powierzonych posługi w trosce o jakość kazań i związanego z nimi sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (art. 123-125). Kolejna weryfikacja ustawodawstwa zakonnego zawartego w *Konstytucjach generalnych* z 1976 roku³² wskazuje, że głoszenie kazań jest częścią podejmowanego apostołstwa (art. 62-65) w duchu franciszkańskim (art. 93-97) traktując kaznodziejstwo jako wzniosłe zadanie, którego podstawą ma być Pismo święte i liturgia (art. 114). O konieczności formacji franciszkańskiej jako tożsamości franciszkańskiego kaznodziei wspominają również art. 160-165 *Konstytucji generalnych* z 1986 roku³³.

2.1.3. Dokumenty kurii generalnej

Publikacje kurii generalnej *Zakonu Braci Mniejszych* nie odnoszą się wprost do posługi kaznodziejskiej podejmowanej przez wszystkich braci Zakonu. Ten aspekt *ministerium Verbi* ujęty jest w ramach rozważań na temat tożsamości *brata mniejszego*. Z analizy dostępnych materiałów wydawanych przez kurię generalną wynika, że żaden z braci nie powinien i w żaden sposób nie może uchylać się od dzieła przepowiadania słowa Bożego. We wcześniejszych częściach niniejszej pracy wskazano przestrzenie, które stają się wśród braci płaszczyzną głoszenia słowa Bożego. Nieodzownym elementem tego przepowiadania jest świadectwo życia, które mówi więcej niż słowa. Rysem charakterystycznym dla osoby franciszkańskiego kaznodziei staje się własna tożsamość, którą gruntuje się przez odkrycie wartości własnego powołania opartego na Ewangelii, życiu modlitwy opartym o aktualizację słowa Bożego oraz podjęcie zadania formacji prowadzącej do podjęcia dzieła ewangelizacji. Samo kaznodziejstwo jest rozumiane bardzo szeroko. W dokumentach generalnych wpisuje się ono w posługę „brata mniejszego jako powołanego do ewangelizacji w misji”, gdzie pierwszym ewangelizowanym jest osoba przepowiadającego.

Dokumenty kurii generalnej można podzielić na kilka kategorii, w których zawiera się ogólne naświetlenie zarówno blasków, jak i cieni życia braci mniejszych we

³¹ Tamże, nr kat. 7-B-4/17-18.

³² Tamże, nr kat. 7-B-4/19.

³³ Tamże, nr kat. 7-B-4/20.

współczesnym świecie. Każdy z tych elementów nieustannie podlega wspólnotowej refleksji, ewaluacji i wskazaniu priorytetów na przyszłość. Powołanie braci mniejszych jest powołaniem do podjęcia drogi ewangelizacji. To stwierdzenie określa zarówno cel, jak i metodę działania Zakonu Braci Mniejszych w szybko zmieniającym się świecie. Dokumenty kurialne posiadają charakter: *sprawozdawczy, kierunkujący i formacyjny*. Nie sposób omówić wszystkich dostępnych materiałów dokumentujących odnowę życia franciszkańskiego w łonie Kościoła po Soborze Watykańskim II. Dlatego też w tej części opracowania wymienione i zasygnalizowane będą tylko niektóre dokumenty odnoszące się, w nieznaczej mierze, do trzech wspomnianych wyżej aspektów. Szczegółowy wykaz dokumentów, w których poruszona jest kwestia kaznodziejstwa rozumiana jako ewangelizacja, umieszczony będzie w wykazie bibliograficznym.

Po soborowym *aggiornamento* Kościoła powszechnego Zakon franciszkański był świadomy konieczności odnowy swoich struktur oraz nowego określenia własnej tożsamości i pełnionej misji w łonie Kościoła i z jego polecenia³⁴. Zmieniająca się rzeczywistość czasów odnowy postawiła Wspólnotę braci św. Franciszka przed koniecznością nowego odczytywania znaków czasu w duchu nieziennej Ewangelii. Posługa apostolska coraz częściej zaczęła opierać się na duszpasterstwie parafialnym, a co za tym idzie, coraz częściej charyzmat franciszkański w przepowiadaniu słowa Bożego nabierał charakteru *ad intra*³⁵. Coraz częściej i mocniej nakreślano konieczność podjęcia ewangelizacji *ad gentes*, jako sensu powołania franciszkańskiego. Rzeczywistość prowadzonej ewangelizacji na poziomie duszpasterstwa parafialnego zaczęła być zauważana kilka lat po Soborze Watykańskim II. Dopiero jednak *Konstytucje generalne* z 1986 roku uwzględniają tę przestrzeń posługi apostolskiej jako część misji powierzonej *Zakonowi* przez Kościół. W sprawozdaniu *Prowincji* na kapitułę generalną w 1979 roku³⁶ poruszone są kwestie związane ze „zreformowaną” posługą kaznodziejską w nowej rzeczywistości, także w wymiarze parafialnym (p. 172 i 177), jak i trudnościami w kaznodziejstwie oraz koniecznością praktycznego przygotowania do posługi kaznodziejskiej (p. 180).

---

³⁴ *Nadzwyczajna Kapituła Generalna 2006, Pan mówi do nas w drodze*, nr 40, Wrocław 2006, s. 29.

³⁵ *Kapituła Generalna Zakonu Braci Mniejszych - Komisja „Forma vitae”, Prezentacja dokumentu „Powołanie Zakonu dzisiaj”, w: W drodze ku nadzwyczajnej kapitule generalnej. Powołanie Zakonu dzisiaj*, Rzym 2005, s. 5.

³⁶ Archiwum Prowincji WNMP, *Sprawozdanie na Kapitułę Generalną 1979*, nr kat. 7-B-3/4.

Dostrzegając potrzebę opracowania nowych wytycznych, w tym samym duchu ewangelicznym, który inspirował św. Franciszka, *Zakon* podejmuje wspólnotowe rozważania w czasie ogólnozakonnych spotkań. Do takich spotkań należą przede wszystkim Kapituła Generalna oraz Rada Plenarna Zakonu. Kapituła na poziomie generalnym zwoływana jest co 6 lat. Natomiast Rada Plenarna odbywa się w danym 6-leciu, gdy takie ciało doradcze zostanie powołane przez kapitułę generalną do omówienia bieżących i istotnych w danym czasie spraw ważnych dla istotnej działalności Zakonu. Owocem tych spotkań są opublikowane dokumenty. Do dokumentów związanych z kapitułą generalną należą: relacja ministra generalnego o stanie Zakonu³⁷, dokument podsumowujący kapitułę generalną³⁸ i wyznaczający priorytety formacyjne na następne lata³⁹ stanowiący podstawę dla projektów życia realizowanych w poszczególnych prowincjach. Rada Plenarna, po zakończeniu prac, publikuje także przesłanie do Zakonu⁴⁰. Minister generalny jak również poszczególne sekretariaty generalne stanowiące urzędy kurii generalnej oraz wyznaczone komisje do opracowania bieżących kwestii odnoszących się do tożsamości, charyzmatu i misji *Zakonu*, publikują

³⁷ K. KOSER OFM, *Powołanie Zakonu dzisiaj. Deklaracja Kapituły generalnej w Madrycie w 1973*, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/5; G. BINI OFM, *Vocavit nos Deus ut eamus per mundum. Capitulum generale 2003*, Rzym 2003; J. R. CARBALLO OFM, *Z jasnością i śmiałością. Nadzwyczajna Kapituła Generalna. Alwernia – Asyż 2006*, Wrocław 2006;

³⁸ K. KOSER OFM, *Formacja w Zakonie Braci Mniejszych. Dokument Kapituły Generalnej Nadzwyczajnej, Meddelin 1971*; J. VOUCHN OFM, *Nasze powołanie do ewangelizacji. Propozycja działania. Kapituła generalna 1985* w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/6-7; H. SCHALÜCK OFM, *Zakon i ewangelizacja dzisiaj. Kapituła generalna w San Diego (USA) 1991*, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/6-7; G. BINI OFM, *Od wspomnienia do prorocstwa. Kapituła generalna w Asyżu 1997*, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/8-9; J. R. CARBALLO OFM, *Niech Pan obdarzy cię pokojem. Dokument Kapituły generalnej Zakonu Braci Mniejszych. Asyż, Zielone Świąta 2003*, Rzym – Kuria Generalna 2003; J. R. CARBALLO OFM, *Pan mówi do nas w drodze. Nadzwyczajna Kapituła Generalna. Alwernia – Asyż 2006*, Wrocław 2006; J. R. CARBALLO OFM, *Niosący dar Ewangelii. Asyż, Zesłanie Ducha Świętego 2009*, Wrocław 2010; M. PERRY OFM, *Ku peryferiom z radością Ewangelii. Fratres et Minores in Nostra Aetate. Asyż, Zielone Świąta 2015*, Roma 2015.

³⁹ H. SCHALÜCK OFM, *Zakon i ewangelizacja dzisiaj. Wytyczne dla działania Zakonu na lata 1991-1997*, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/6-7; KURIA GENERALNA, *Ratio Evangelizationis „Wypełnić ziemię Ewangelią Chrystusa”*, Rzym 1994-1995, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/8-9; KURIA GENERALNA OFM, *Naśladowcy Chrystusa dla braterskiego świata. Priorytety na lata 2003-2009*, Rzym 2004; CURIA GENERALIS OFM, *Łaska początków. 800-lecie powstania Zakonu Braci Mniejszych. Projekt przygotowujący do jubileuszu całego Zakonu*, Rzym 2005; CURIA GENERALE DEI FRATI MINORI, *Rozpocząć na nowo od Ewangelii. Wytyczne do animacji na lata 2010-2015*, Rzym 2010; ZAKON BRACI MNIEJSZYCH, *Bracia i Mniejsi ku peryferiom. Wytyczne Definitorium Generalnego do animacji Zakonu na lata 2016-2017*, Rzym 2016

⁴⁰ Dokumenty RADY PLENARNEJ ZAKONU: *Dokument na temat formacji*, Rzym 1981; „*Ewangelia wzywa nas*”, Salvador de Bahia 1983, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/5; *W drodze do nowych czasów*, Rzym 1995, w: Archiwum Prowincji WNMP, nr kat 7-B-3/8-9; *Nowe wino do nowych bukłaków*, Konstancin-Jeziorna 2013, Rzym 2014; *Kto ma uszy niechaj posłyszy co mówi Duch do Braci Mniejszych, Nairobi 2018*, Rzym 2018.

odpowiednie dokumenty obejmujące powierzone sobie zagadnienia⁴¹. Jednym z istotnych dokumentów generalnych, najszerzej naświetlający kwestię kaznodziejstwa opartego na posłudze parafialnej, co jest główną rzeczywistością duszpasterską w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* jako głównego przedmiotu dysertacji, jest dokument wydany staraniem Sekretariatu generalnego ds. Ewangelizacji pt.: „Posłani, by ewangelizować jako bracia mniejsi w parafii”. Będzie on stanowił jeden z głównych punktów odniesienia analizy przeprowadzonych badań wśród braci *Prowincji* odnoszących się do posługi przepowiadania słowa Bożego.

2.1.4. Uchwały kapituł prowincjalnych i projekty życia prowincji

Formacja kaznodziejska w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* wpisuje się w całość formacji zakonnej, którą objęci są wszyscy członkowie *Prowincji*, niezależnie od przeżywanego etapu formacji. Wyróżniamy zatem dwie podstawowe przestrzenie formacji do posługi głoszenia słowa Bożego: 1) formacja do kaznodziejstwa, obejmująca początkowe etapy formacji łącznie ze studiami seminaryjnymi – co będzie przedmiotem rozważań w dalszej części pracy; 2) formacja kaznodziejska – obejmująca braci wypełniających *munus praedicandi*. Kapituła prowincjalna, stanowiąca najwyższe ciało ustawodawczej władzy kolegialnej, w czasie swojego trwania podejmuje się analizy dotychczasowej realizacji wyznaczonych zadań poprzedzającego ją *trienium*. Wszystkie sprawozdania przekazuje się do wiedzy braci zgromadzonych na kapitule i archiwizuje w *Aktach Kapituły Prowincjalnej*, które przesyłane są następnie do kurii generalnej. Prawo partykularne określa zakres działania kapituły. Odnosi się ono do przedstawienia sprawozdań, dokonania wyborów na określone prawem urzędy oraz wyznacza kierunki działania duchowego, prawnego, formacyjnego i duszpasterskiego na następne *trienium*,

---

⁴¹ G. BINI OFM, *Zakon dzisiaj. Refleksje i perspektywy*, Rzym 2000; J. R. CARBALLO OFM, List Ministra generalnego OFM na temat studiów, *Smak Słowa. Powołanie intelektualne Braci Mniejszych dzisiaj*, Rzym 2005; SEKRETARIAT DS. FORMACJI I STUDIÓW, *Formacja w Zakonie Braci Mniejszych*, Rzym 1995; SEKRETARIAT DS. FORMACJI I STUDIÓW, *Duch modlitwy i pobożności*, Rzym 1997; Dokument końcowy KONGRESU ANIMATORÓW POWOŁANIOWYCH ZAKONU BRACI MNIEJSZYCH, *Pan daje mi braci. Duszpasterstwo powołaniowe w Zakonie Braci Mniejszych na przyszłość*, Asyż 2000; KOMISJA MIĘDZYNARODOWA DS. PRIORYTETU „DUCH MODLITWY I POBOŻNOŚCI”, *Wędrowanie ku głębi serca. Refleksje służące odkrywaniu na nowo wartości życia wewnętrznego i milczenia w życiu franciszkańskim*, Rzym 2003; SEKRETARIAT DS. FORMACJI I STUDIÓW, *Zostaliście powołani do wolności. Formacją ciągłą w Zakonie Braci Mniejszych*, Rzym 2008; SEKRETARIAT GENERALNY DS. EWANGELIZACJI, *Posłani by ewangelizować jako bracia mniejsi w parafii. Materiały dla duszpasterstwa parafialnego*, Rzym 2009; SUBSYDIUM DEFINITORIUM GENERALNEGO dla formacji do przejrzystego, solidarnego i etycznego używania naszych zasobów ekonomicznych (por. Kapituła Generalna OFM 2009, Mandat 54), *Franciszkańskie zarządzanie finansami*, Rzym 2014; KOMISJA DLA „SŁUŻBY W WIERNOŚCI I WYTRWAŁOŚCI”, *Nasze powołanie. Między rezygnacją a wiernością*, Rzym 2019.

które muszą być zgodne zarówno z prawem generalnym, jak i priorytetami wskazanymi przez kapitułę generalną. Od momentu zakończenia obrad Soboru Watykańskiego II w czasie odnowy prawodawstwa zakonnego stopniowo ewoluowały zapisy poszczególnych dokumentów kapitulnych. Od lat 70. XX w. wszystkie uchwały *Kapituły prowincjalnej* stanowiły część dokumentu podsumowującego obrady tego gremium. Od 2001 roku, zgodnie ze wskazaniem kapituły generalnej oraz definitorium generalnego, uchwały kapituł prowincjalnych wpisane są w tzw. *Projekt Życia Prowincji*, stanowiący podstawę dla lokalnych i osobistych projektów życia na następne trzecie dziesięciolecie.

Wszystkie *Akta Kapituły Prowincjalnej* do roku 1995 są złożone w archiwum prowincjalnym, które przechowuje wskazane dokumenty⁴². W sekretariacie prowincjalnym dostępne są dokumenty kapitulne od 1998 roku⁴³. Z ich analizy można wyciągnąć wniosek, że kapituły prowincjalne bardziej akcentowały potrzebę strukturalnego i merytorycznego przygotowania i pełnienia posługi kaznodziejskiej. Aspekt duchowy, czy też formacyjny osoby kaznodziei pozostaje niezauważony, choć w ostatnich latach widać oddolną konieczność pogłębienia duchowości opartej na Piśmie świętym, np. przez *lectio divina*⁴⁴, co z pewnością jest wartością dodaną w jakości franciszkańskiego kaznodziejstwa. Kapituła z 1974 roku w swoich uchwałach, wyznaczających kierunek życia i działania prowincji, postanowiła powołać nadzwyczajną kapitułę prowincjalną w ciągu następnego trzecie dziesięciolecia, która miałaby zająć się zatwierdzeniem statutów dla studiów i wychowania (w świetle odnowionych *Konstytucji generalnych*) oraz statutów dla misjonarzy i rekolekjonistów. Projekt tych ostatnich został jednak przyjęty dopiero na kapitule zwyczajnej w 1977 roku i ostatecznie zatwierdzony przez zarząd *Prowincji* w 1979 roku. Statut misjonarza i rekolekjonisty został poddany ponownej weryfikacji na kapitule w 1998 roku i przyjęty ostatecznie w 2001 roku. W ogólnej ocenie stanu kaznodziejstwa w *Prowincji*, w sprawozdaniu rektora WSD na kapitułę w 1983 roku (str. 17), wskazano na „konieczność inicjacji rekolekcyjno-misyjnej” młodych współbraci-prezbiterów. Trzy lata później stwierdzono pozytywny wynik zabiegów o możliwość wdrażania do tej posługi młodych

---

⁴² Archiwum Prowincji WNMP, nr kat od 9-B-6/4 do 9-B-6/14c.

⁴³ W sekretariacie prowincjalnym akta kapitulne zebrane są w jednym lub dwóch tomach (w zależności od zgromadzonych dokumentów), opisanych nazwą i rokiem odbytej kapituły (są to lata: 1998, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 i 2019).

⁴⁴ Kapituły prowincjalne w 2010, 2013, 2016 i 2019 roku. Wszystkie kwestie odnoszą się do *Projektów Życia Prowincji* w rozdziale I: „Życie modlitwy i pobożności”. Zob. również: T. TOMASZEWSKI, „*Lectio divina*” w nauczaniu Benedykta XVI i w pracach Synodu Biskupów z 2008 roku, „*Studia Koszalińsko-Kołoברzeskie*” 15 (2010), s. 255-267.

kaznodziejów i zaapelowano do wszystkich współbraci w *Prowincji*, aby „chętnie podejmowali pracę rekolekcyjno-misyjną” (1986 r.), nie wyłączając z tego obowiązku neoprezbiterów (1992 r.), podejmując również próby powołania specjalnej grupy „braci wyspecjalizowanych w prowadzeniu rekolekcji szkolnych” (2001 i 2010 r.). Ten ostatni aspekt nigdy nie znalazł praktycznego zastosowania w działalności kaznodziejskiej *Prowincji*.

W trosce o większą dbałość formacji kaznodziejskiej, zwrócono uwagę na zakres treści w czasie formacji ciągłej, obejmującej zwłaszcza młodych kapłanów w pierwszych latach po święceniach. Tzw. *spotkania kwinkwenalne* również obejmowały aspekt formacji do posługi kaznodziejskiej. W 1992 roku kapituła prowincjalna postanowiła powołać do istnienia komisję ds. duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego, mająca zająć się moderowaniem tej przestrzeni działalności apostolskiej w *Prowincji*. O charakterze tych spotkań będzie mowa w dalszej części pracy. Od kapituły w 1992 roku aż do kapituły w 2019 roku, co kilka lat pojawiała się konieczność opracowania nowych obrzędów rekolekcyjno-misyjnych, uwzględniających aspekt duchowości i tradycji franciszkańskiej. Ostatnia kapituła z 2019 roku podjęła po raz kolejny uchwałę w tej kwestii. W 2013 roku bracia zgromadzeni na kapitule prowincjalnej dyskutowali nad przyjęciem dokumentu *Dyrektorium dla parafii zakonnej*, która reguluje różne aspekty działalności duszpasterskiej prowadzonej przy kościele zakonnym. Jednak z powodu braków formalnych decyzję pozostawiono zarządowi *Prowincji*. Definitorium postanowiło przyjąć dokument *ad experimentum* do czasu następnej kapituły, co jednak nie znalazło kontynuacji ani na kapitule w 2016 roku, ani w 2019. Pierwszy projekt takiego dokumentu powstał już w 1977 roku. Promulgowany został dwa lata później, w 1979 roku, przez o. Damiana Szojdę OFM, ówczesnego prowincjała. Uaktualniony projekt *Dyrektorium* z 2013 roku, pomimo prób prawnego usankcjonowania wypracowanych metod duszpasterskich w rzeczywistości parafii przyklasztornej, ciągle pozostaje w formie *ad experimentum*, w sensie ściśle prawnym nie ma mocy obowiązującej, choć wiele zapisów weszło w zwyczajny sposób funkcjonowania parafii i klasztoru⁴⁵.

Projekt Życia Prowincji opiera się na wytycznych zawartych w *Konstytucjach generalnych* oraz wskazaniach do animacji wspólnoty, redagowanej na kapitule

---

⁴⁵ SEKRETARIAT GENERALNY DS. EWANGELIZACJI, *Posłani, by ewangelizować...*, s. 31-35.

generalnej i polecanej przez definitorium generalne. Schemat propozycji do *Projektu* opiera się na 5 kluczowych punktach: 1) duch modlitwy i pobożności; 2) komunია życia we wspólnocie; 3) życie w umniejszeniu, ubóstwie i solidarności; 4) ewangelizacja i misja; 5) formacja. Kwestie dotyczące posługi kaznodziejskiej najczęściej dotyczą punktu 4 oraz 5 *Projektu Życia*.

W wypracowanym i przyjętym na kapitule prowincjalnej w 2001 roku *Projekcie formacji prowincji 2001-2004* zalecono podjęcie starań o „formację przyszłych misjonarzy oraz tych, którzy już głoszą misję przez specjalistyczne studia i udział w spotkaniach formacyjnych”, jak również „zorganizowanie kursu formacyjnego dla misjonarzy i rekolekjonistów”. Poruszono także problem rekolekcji szkolnych dla dzieci, które należałoby powierzyć „utworzonej ekipie braci” specjalizującej się w tej materii. Kapituła zaproponowała również „usiłnie pracować nad franciszkańskim modelem parafii powierzonych naszej Prowincji”, a wypracowane *Dyrektorium* dla parafii franciszkańskich ma stanowić „punkt odniesienia”. Do tego aspektu powrócono również na kapitule w 2013 r. Kwestia formacji kaznodziejskiej w *Prowincji* oraz spotkań rekolekjonistów i misjonarzy ludowych powtarza się permanentnie w kolejnych *Projektach Życia Prowincji* na lata: 2004-2007; 2007-2010; 2010-2013; 2013-2016; 2016-2019; 2019-2022. Ponadto wskazano również inne przestrzenie i metody formacji kaznodziejskiej zarówno na płaszczyźnie prowincjalnej, jak i indywidualnej. Zaproponowano zorganizowanie spotkań dla wszystkich braci głoszących słowo Boże (2010 i 2013 r.) oraz warsztaty tematyczne dla kaznodziejów (2013 r.). Propozycją, która nie znalazła praktycznej realizacji, była próba odnowienia instytucji *rekolekjonisty i misjonarza*, który przedstawiony prowincjałowi z każdego klasztoru, miałby otrzymać od niego pisemną nominację (2013 r.). Wraz ze zmianami w trendach duszpasterskich, wskazano również na obowiązek „szukania nowych form ewangelizacyjnych, nie zaniehbując tradycyjnych form duszpasterskich” (2013; 2016; 2019 r.). Ostatnia kapituła w 2019 roku wskazała, że koniecznym jest „w ramach formacji początkowej przygotowanie braci do głoszenia rekolekcji i misji ludowych”. Ta kwestia poruszana była już w *Projekcie Życia* na lata 2013-2016.

2.1.5. Statuty partykularne

„Podstawę życia w naszym Zakonie stanowią: Reguła Świętego Ojca Naszego Franciszka, Konstytucje Generalne oraz Statuty Generalne (KG 12 § 1; 14 § 1)”, natomiast *Statuty Partykularne* „są uzupełnieniem wyżej wymienionych zbiorów

naszego prawa własnego i mają one służyć wierniejszemu zachowywaniu życia zakonnego z uwzględnieniem warunków, w jakich rozwija swoją działalność nasza *Prowincja* (KPK 587; KG 16 § 1; SG 3 § 1)”⁴⁶.

W ciągu ostatnich 50 lat dokument *Statutów prowincjalnych* ulegał kilkakrotnej aktualizacji. W archiwum prowincjalnym dostępny jest dokument *Statutów* z 1932 roku oraz 1959 roku, który zaktualizowany został dopiero po Soborze Watykańskim II⁴⁷. Zmiany prowincjalnego prawodawstwa wynikały przede wszystkim z konieczności dopasowania prawa wewnętrznego do norm ogólnych prawa kościelnego i zakonnego. Dokumenty te są świadectwem zmieniającej się rzeczywistości w *Prowincji* i prób ciągłego odczytywania na nowo „ducha Pańskiego”. Zmian w *Statutach* dokonuje się na kapitule prowincjalnej, która zatwierdza projekt *Statutów*. Wymagają zatwierdzenia ze strony ministra generalnego. Następnie zostają promulgowane przez ministra prowincjalnego i wchodzi w życie wraz z ich ogłoszeniem. Dlatego też *Statuty* podają inny rok wydania i obowiązywania, różny od roku kapituły prowincjalnej. *Statuty partykularne* aktualizowano w następujących latach (wg daty wydania): 1969 - projekt, 1971, 1977 - projekt, 1979, 1980, 1991, 1993, 1998, 2001 – poprawka, 2007, 2011 i 2020. W związku z aktualizacją prawa prowincjalnego w latach 70. XX w., pojawiła się konieczność określenia i ujednoczenia za pomocą *Statutów specjalnych* różnych form franciszkańskiej działalności. Dotyczyło to utworzenia projektów m. in. statutu dla parafii zakonnej, statutu dla misjonarzy i rekolekcyjistów oraz statutu dla spraw studiów i wychowania w *Prowincji Wniebowzięcia NMP*⁴⁸.

W analizie dokumentu *Statutów*, zatrzymując się nad kwestią formacji kaznodziejskiej w *Prowincji*, znajdziemy te same główne punkty odniesienia, które przybliżone były już wcześniej, w omawianych dokumentach zakonnych dotyczących posługi przepowiadania słowa Bożego. Przepowiadanie jest „kościelnym zadaniem ewangelizacji”, które powinno być ochoczo podejmowane przez wszystkich braci, na wzór św. Franciszka, który *całym sobą przepowiadał* (SP 44 § 1; 47 § 1). Istotną rolę odgrywa tu szczególna posługa głoszenia, zwłaszcza w czasie misji i rekolekcji ludowych (SP 47 § 1). Ciekawą rzeczą jest nałożony na ministra prowincjalnego i jego definitorium

---

⁴⁶ SP 1 § 1-2.

⁴⁷ Archiwum Prowincji WNMP, nr kat od 9-A-3P.

⁴⁸ Tamże, nr kat od 9-A-3P.

obowiązek troski o istnienie w Prowincji „dużej grupy wyspecjalizowanych misjonarzy i rekolekjonistów ludowych przeznaczonych szczególnie do tej funkcji”. Mają oni obowiązek „dołożenia wszelkich starań, aby głoszone przez nich słowo Boże odznaczało się odpowiednim poziomem” (SP 47 § 2). Do osobistej odpowiedzialności za własny rozwój oraz podnoszenie własnych kwalifikacji wezwani są także pozostali bracia, którzy „podejmują jakiegokolwiek inne zadania” (SP 47 § 3), przez co rozumie się także posługę kaznodziejską. W obecnej rzeczywistości prowadzonych dzieł apostoelskich, zapis o „wyspecjalizowanej grupie misjonarzy i rekolekjonistów” wydaje się być nie do końca zrealizowany. Współcześnie taką posługę podejmują wszyscy bracia, którzy są do tego zdolni, a „specjalizacja” bardziej opiera się na wieloletnim i praktycznym doświadczeniu. Zapis SP 47 § 2 jest echem przeszłości, którą próbuje się odrodzić przez przywrócenie instytucji *misjonarza ludowego i rekolekjonisty*. Szczególną rolę w dziele ewangelizacji posiada również działalność misyjna *ad gentes*, którą *Prowincja* podejmuje w krajach misyjnych, krajach Europy południowej, zachodniej, jak i terenach byłego bloku wschodniego, tzw. państw demokracji ludowej (SP 49 § 1-5).

Obowiązek przepowiadania słowa Bożego spoczywa na wszystkich braciach posiadających święcenia prezbiteratu. *Statuty* zachowują przywilej powierzania obowiązku kaznodziejskiego braciom bez święceń, którzy mogą głosić słowo Boże wszystkim współbraciom, poza przypadkiem homilii liturgicznej, po spełnieniu wymogów prawa własnego (SP 45 § 2-3). Urząd kaznodziejski mogą wypełniać również wobec osób świeckich zgodnie z prawem własnym i przepisami Konferencji Episkopatu (KG 101 § 1; SP 45 § 2). Wszyscy bracia przepowiadający słowo Boże mają to czynić, kierując się „ideałami franciszkańskimi, działając zawsze w zależności od przełożonych” (SP 45 § 1). W imieniu ministra prowincjalnego odpowiedzialnym za działalność ewangelizacyjną jest *Prowincjalny Sekretariat do spraw Misji i Ewangelizacji* (SP 44 § 2), którego przewodniczący, wraz z innymi moderatorami wchodzącymi w skład sekretariatu, jest mianowany na kongresie kapitulnym (SP 94 § 3). W skład tego gremium wchodzi również *Prowincjalny Moderator Duszpasterstwa Misyjno-Rekolekcyjnego* oraz *Prowincjalny Moderator Duszpasterstwa Parafialnego*, których działalność regulują osobne statuty specjalne (SP 44 § 4).

2.2. Formacja do posługi kaznodziejskiej w Prowincji

„Wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10,17). Słowa św. Pawła – Apostoła Narodów, najlepiej odzwierciedlają główną myśl

franciszkańskiej formacji do pełnienia dzieła ewangelizacji we współczesnym świecie. Powołanie franciszkańskie rozpoczyna się od słuchania słowa Bożego (*fides ex auditu*), którym powinno żyć się na wszystkich etapach formacji zakonnej. Jak wskazano wcześniej, pierwszym elementem formacji kaznodziejskiej jest osobiste spotkanie ze słowem Bożym. Pogłębianie jego znajomości, zarówno w życiu modlitwy i pobożności, jak i w sferze intelektualnego rozwoju, prowadzi do podjęcia *munus praedicandi* wobec wspólnoty Kościoła w myśl łacińskiej sentencji: *non sibi soli vivere, sed aliis proficere*.

W myśl tego, co zostało już powiedziane o formacji w *Zakonie Braci Mniejszych*, słuchanie słowa Bożego, które jest początkowym doświadczeniem samego św. Franciszka, jest również wyznacznikiem dla podjęcia głosu powołania do życia ewangelicznego w *Zakonie franciszkańskim*. Słowo Boże – słuchane, rozważane i pogłębiane od strony intelektualnego poznania – jest najistotniejszym elementem formacji do kaznodziejstwa w *Prowincji*. Program formacyjny obejmuje każdy etap powołania zakonnego i wskazania dotyczące *życia Ewangelią*, którą się głosi własnym życiem. W tej części rozprawy poruszone będą kwestie, które w największym stopniu podejmują zadanie bezpośredniego przygotowania do posługi kaznodziejskiej czyli studiów seminaryjnych. Punktem odniesienia będą jedynie obecnie obowiązujące dokumenty zakonne poruszające tę kwestię. Drugą część będzie stanowiło ukazanie praktycznego wymiaru formacji do kaznodziejstwa, obejmujące młodych kapłanów w pierwszych latach po święceniach prezbiteratu oraz działalność moderatora duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego, którego zadaniem jest koordynacja działań na polu formacji stałej kaznodziejów, mających różny wiek i bagaż doświadczeń.

Odnowa soborowa wycisnęła ogromne piętno na aktualnej wizji kaznodziejstwa podejmowanego przez *braci mniejszych*. Zobowiązanie do stałego podnoszenia własnych kwalifikacji jest nie tylko obowiązkiem prawnym, ale „związek między studiami a ewangelizacją jest jedną z istotnych racji bytu naszego Zakonu”. Ojciec Święty Jan Paweł II, zwracając się w liście do kapituły generalnej w 1991 roku, stwierdził: „trzeba uznać formację intelektualną za podstawowy wymóg ewangelizacji”⁴⁹.

---

⁴⁹ J. R. CARBALLO OFM, *Smak Słowa...*, s. 3-4.

2.2.1. Ratio studiorum Ordo Fratrum Minorum

W historii *Zakonu* centralnym punktem uwagi nigdy nie były argumenty dotyczące studiów w samoświadomości franciszkańskiej. Kwestia studiów jest bardzo szerokim i złożonym tematem, który niejednokrotnie był powodem poważnych zatargów i podziałów między braćmi. Temat ten był często używany jako argument w walce pomiędzy dwoma stronnictwami, które pojawiły się jeszcze pod koniec życia Franciszka i pogłębiły się po jego śmierci. Z jednej strony istniała grupa braci, którzy wstąpili do Zakonu za życia św. Franciszka, pociągnięci jego świadectwem nawrócenia i prostego życia ewangelicznego, z drugiej jednak, coraz liczniejszą stawała się grupa, która w szeregi franciszkańskie wstępowała z posiadaniem już wykształceniem, niejednokrotnie posiadając także święcenia kapłańskie (np. św. Antoni z Padwy). Pomiędzy *spiritualami*⁵⁰, broniącymi ideału franciszkańskiego *minoritas*, a „oświeconymi” (intelektualiści)⁵¹, broniącymi studiów jako koniecznego wymogu rozwijania kaznodziejstwa w celu spełniania misji powierzonej przez Kościół, kwestią dialogu było właściwe odczytanie tzw. *intentio Francisci*. Odpowiedź przyszła od samego Franciszka, który w *Liście do św. Antoniego* napisał, że nie tylko nie zakazuje i nie potępia studiów, ale „zgadza się”, by nauczano teologii, podejmowano naukę i studia „byle nie gasić ducha świętej modlitwy i pobożności” (LA 2)⁵².

Współczesny *sposób życia braci mniejszych*, odczytany w duchu soborowych przemian, które znalazły swoje odzwierciedlenie w nowych *Konstytucjach*, pozwala

⁵⁰ „Wewnątrz Zakonu rysowały się coraz bardziej dwie tendencje. Jedną reprezentowali *spiritualni*, można rzec skrajna prawica, choć jeszcze nie stanowili zorganizowanego stronnictwa. „Spiritualni” nazywani tak dlatego, że domagali się dla siebie prawa zachowywania Reguły w *sposób duchowy*, uważali że nie jest możliwe pogodzenie entuzjazmu do nauki i troski o prestiż Zakonu z ubóstwem. Chwała, jaką zdobył Zakon, nie pociągała ich, lecz budziła lęk. Grupie tej przypisywali wielkie znaczenie „towarzysze św. Franciszka”, którzy byli liczni i nie opuścili kolebki Zakonu: brat Bernard, brat Idzi, brat Rufin, brat Leon, brat Anioł, siostra Klara. Przez swoje opowiadania o heroicznych początkach rozbudzali tęsknotę za wolnością, oryginalnością i prostotą, które teraz uważali za bezpowrotnie utracone. Ta mniejszość nie przywiązywała wagi do deklaracji i przywilejów papieskich. Dla nich św. Franciszek nadal był „regułą żywą”, a jego nauczanie stanowiło stały punkt odniesienia”. L. IRIARTE, *Historia franciszkanizmu...*, s. 58-59.

⁵¹ „W łonie samej wspólnoty braterskiej powstało zaniepokojenie wśród najbardziej utalentowanych członków. Ciągłe pozyskiwali znaczenie bracia wykształceni, na ogół klerycy (duchowni), także z powodu zaufania jakie pokładał w nich Franciszek. Źródła franciszkańskie nazywają ich *fratres sapientes, scientiati, clerici* (bracia mądrzy, uczeni, klerycy), często nawet, jeśli chodzi o nazwę myli się ich z *ministri (ministrami, czyli przełożonymi)*, ponieważ wybierano ich przede wszystkim spośród nich. Ta grupa [...] pragnęła bardziej skutecznej organizacji i bardziej precyzyjnego prawodawstwa, uporządkowanego jako narzędzie zarządzania. Opowiadali się za wprowadzeniem elementów wziętych z zakonów monastycznych, wypróbowanych przez długie doświadczenie”. L. IRIARTE, *Historia franciszkanizmu...*, s. 37. Taka postawa sprzeciwiała się to Franciszkiej wizji „drogi prostoty”.

⁵² RS OFM, s. 5.

wyciągnąć wniosek, że franciszkańska formacja do kaznodziejstwa musi zawierać się w tych dwóch elementach, będących przez wieki przyczyną niezgody. Istotą, w duchu św. Franciszka, jest zachowanie „i-i” („et-et”): i postawy *minoritas*, i rozwoju *intelektualnego*. Na to wezwanie stara się odpowiedzieć także *Prowincja Wniebowzięcia NMP w Polsce*, która będąc częścią *Zakonu Braci Mniejszych* również przyjmuje za swoje w planie formacyjnym wskazania dotyczące kierunków w studiowaniu, szczególnie teologii. Obowiązujące obecnie *Ratio studiorum OFM* mieści w sobie zarówno wyzwanie współczesności do nieustannego pogłębiania intelektualnych zdolności, jak i łączy dzisiejszą wspólnotę z całą tradycją myśli i „szkoły franciszkańskiej⁵³” uosabianej w postaciach wielkich uczonych *Zakonu*, zarówno filozofii, teologii, psychologii, matematyki jak i biblistyki (m. in. św. Bonawentura, bł. Jan Duns Szkot, Aleksander z Halles, Robert Grosseteste, Wilhelm Okham, Roger Bacon, Luca Pacioli, Agostino Gemelli, bł. Gabriel Allegra).

Dokument *Ratio studiorum* „In notitia veritatis proficere“ (przez *studium* *postępując w znajomości prawdy*), jest wynikiem prac zleconych przez kapitułę generalną, obradującą w 1991 roku w San Diego (USA) oraz w Asyżu w 1997 roku, a przyjętym przez definitorium generalne 19 marca 2001 roku, promulgowane dekretem ministra generalnego 25 marca 2001 roku. *Ratio* ukazuje zasadnicze kierunki, cel, metodę i środki w podejmowanym zadaniu rozwoju intelektualnego, które ma się przyczynić do lepszego wypełniania misji *braci mniejszych*⁵⁴.

W formacji kaznodziejskiej *brata mniejszego* wskazuje się zawsze w kontekście szeroko rozumianej ewangelizacji, skierowanej nie tylko do wierzących, ale również ludzi innych wierzeń, wyznań i kultur. Studiowanie, a co za tym idzie, nabycie

---

⁵³ Filozoficzna i teologiczna szkoła założona w XIII w. przez scholastyków franciszkańskich. Jej cechą charakterystyczną jest odwołanie się zarówno do św. Franciszka z Asyżu, jak i do augustynizmu wczesnej scholastyki. Była również polemiką ze scholastyką dominikańską (tomizmem). Do wczesnej szkoły franciszkańskiej zalicza się Jana z La Rochelle i św. Bonawenturę z uczelni w Paryżu, oraz Roberta Grosseteste z Oksfordu, którzy starali dokonać syntezy platonizmu i augustynizmu z arystotelizmem. Średnia *szkoła franciszkańska* to przede wszystkim uczniowie św. Bonawentury, którzy wykładali filozofię i teologię na uczelniach w Paryżu, Oksfordzie i Rzymie. Zdecydowanie opowiadali się za augustynizmem, odrzucając arystotelizm (także w wydaniu tomistycznym). Młodsza *szkoła franciszkańska* w myśli naukowej ponownie dążyła do syntezy nurtu augustynizmu a arystotelizmem. Jej najwybitniejszym przedstawicielem jest bł. Jan Duns Szkot, którego dzieła myśli filozoficzno-teologicznej na temat Niepokalanego Poczęcia NMP stały się podstawą do ogłoszenia w 1854 r. dogmatu maryjnego. Myśl *szkoły franciszkańskiej*, oparta przede wszystkim na św. Bonawenturze i bł. Janie Dunsie Szkocie, przetrwała od średniowiecza aż do dzisiaj, znajdując wielu zwolenników, wpływając na sposób uprawiania nauk teologicznych. Zob. *Szkoła franciszkańska*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/szkola-franciszkańska;3902475.html> [dostęp: 6.06.2020].

⁵⁴ RS OFM, s. 9.

odpowiedniej zdolności i wiedzy w zakresie języka, myśli i dziedzictwa innych kultur, stanowi podstawę owocnego ewangelizowania w duchu franciszkańskim (RS OFM 14; 16; 70-74). Podstawę tej ewangelizacji stanowi wewnętrzna łączność ze Słowem Bożym – Jezusem Chrystusem, który odbija się na kartach Pisma świętego jak w zwierciadle (RS OFM 22; 63-66). Zjednoczenie z Chrystusem buduje wspólnotę, która ewangelizuje (RS OFM 28) za Bożym natchnieniem, rozpoznając znaki czasu i potrzeby Kościoła (RS OFM 29). Studia stanowią nieodłączny element formacji do posług i święceń (RS OFM 32), a samo obowiązkowe studium obejmuje wszystkich braci bez różnicy (RS OFM 39-41) we wszystkich obszarach zainteresowania nauki, którymi są: świat stworzony (RS OFM 48-50), człowiek (RS OFM 51-61) i Bóg (RS OFM 62-69).

Część III *Ratio* poświęcona jest studiom szczegółowym (RS OFM 80-98). W tym zakresie wyróżnia się kilka przestrzeni, które są przedmiotem studiów podejmowanych przez braci, jednak zawsze z zastrzeżeniem, że mają one służyć Zakonowi i Kościołowi, z zachowaniem ich franciszkańskiego ducha i tożsamości (RS OFM 75-77). Gdy spośród braci niektórzy zostają powołani do pełnienia posług wynikających ze święceń, zakonnicy zobowiązani są do realizacji programu studiów według programu formacji przewidzianej dla kandydatów do kapłaństwa, z zachowaniem prawa powszechnego Kościoła, Konferencji Episkopatu oraz Zakonu (RS OFM 80-82). Sama więc formacja kaznodziejska wynika z programu studiów seminaryjnych. *Ratio studiorum OFM*, usilnie zaleca zachowanie i kształcenie, także w tym wymiarze, w duchu franciszkańskim (RS OFM 81; 99; 110)⁵⁵.

2.2.2. *Ratio formationis franciscanae*

Długa droga zmierzająca do odnowy życia zakonnego po Soborze Watykańskim II w dużej mierze przypada na pontyfikat papieża Jana Pawła II, który bardzo cenił, dla siebie i pożytku całego Kościoła, różnorodność powołań zakonników. Wśród wielu dokumentów o odnowie życia zakonnego można wymienić jego adhortację apostolską *Vita Consecrata* z 1996 roku. Niejako klamrą adhortacji papieskiej są m. in. dwa dokumenty Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Potissimum Insitutionis* z 1990 roku, zawierające wskazania i instrukcje dotyczące formacji zakonnej oraz instrukcja *Rozpocząć na nowo od Chrystusa*

⁵⁵ Zob. J. R. CARBALLO OFM, *Smak Słowa...*, s. 10-14.

z 2002 roku o odnowionym zaangażowaniu życia konsekrowanego w trzecim tysiącleciu. U podstaw odnowy życia zakonnego we wszelkich jej wymiarach leży przede wszystkim zdecydowana opcja na rzecz troski o formację ciągłą i wstępną. Formacja trwa przez całe życie osoby konsekrowanej i „nigdy się nie kończy” (VC 65). Dla *Zakonu Braci Mniejszych* formacja staje się również priorytetem, dlatego obowiązujące obecnie *Ratio formationis franciscanae* jest owocem ponad 30 lat troski *Zakonu* o większą świadomość własnej tożsamości i posłannictwa spełnianego w Kościele⁵⁶.

W prezentacji odnowionego *Ratio OFM* zaprezentowano przejrzysty podział dokumentu na IV części, które wzbogacone są odniesieniami do aspektów formacji zakonnej w wymiarze ludzkim, chrześcijańskim i franciszkańskim. Dokument ten określa również cele, metody i środki realizowania *Ratio*. I część dokumentu dotyczy „powołania ewangelicznego Brata Mniejszego” i zawiera się w numerach 5-35. W dalszej części, w numerach 36-106, zawarte są wszystkie aspekty dotyczące „formacji franciszkańskiej”. III część *Ratio*, mieszcząca się w numerach 107-216, odnosi się do „etapów formacji”. Ostatnia, IV część, w numerach 217-240 omawia zagadnienia związane z „formacją ogólną, teologiczną, zawodową i do posług”. O. José Rodríguez Carballo, ówczesny sekretarz generalny ds. formacji i studiów, prezentując dokument określa jego wskazania w procesie formacyjnym jako charakteryzujące się: *globalizmem, szczegółowością, elastycznością, personalizmem, eklezjalnością i otwartością na współczesny świat*⁵⁷.

W przygotowaniu kaznodziejskim *Ratio studiorum franciscanae* wskazuje, że istotną cechą kaznodziei jest świadomość swojego powołania do „bycia mniejszym” i charakteru „ewangelicznego powołania”, które wypełnia we wspólnocie braterskiej, gdzie „nikt siebie nie wybiera, lecz każdy jest dla drugiego darem Boga” (RFF 18; 46; 84). Silny nacisk jest kładziony na rozumienie kaznodziejstwa jako działania wpisanego w ewangelizację w szerokim rozumieniu, a głoszenie Ewangelii świadectwem słowa, jeśli taka jest wola Boża, zawsze powinno zmierzać do głoszenia Chrystusa „ubogiego i ukrzyżowanego” „słowami prostymi i wyważonymi” (RFF 26; 29), także w wymiarze praktycznym, „gdyż dąży do wprowadzenia w życie tego, czego naucza” (RFF 48). Projekt formacyjny ma także zapewnić braciom odpowiednie studia i przygotowanie intelektualne, pozwalające podjąć misję ewangelizacyjną (RFF 65), aby „bracia głosili kazania czynami” (RFF 84). Temu rozwojowi kaznodziejskiemu mają służyć także

---

⁵⁶ RFF, s. 5-6.

⁵⁷ RFF, s. 8-9.

„dzieła pokoju i sprawiedliwości, zwyciężając zło dobrem, z szacunkiem wobec stworzenia jako znaku Stworzyciela” (RFF 86). Przepowiadanie *brata mniejszego* musi uwzględniać również odniesienie do współczesnego człowieka, który szuka odpowiedzi na nurtujące go pytania. Dlatego też franciszkański kaznodzieja, w tematyce przepowiadania, musi uwzględniać aktualne osiągnięcia myśli teologicznej, katechetycznej, technicznej poprzez nieustanne studium nauk humanistycznych, historycznych i filozoficznych (RFF 90). Przygotowując braci do złożenia profesji wieczystej *brat mniejszy* ma wносить w misję Kościoła i Zakonu swoje aspiracje i talenty, którymi odpowiadałby na potrzeby Ludu Bożego (RFF 207), gdzie zdolność do „dawania świadectwa i głoszenia słowa Bożego” jest jednym z kryteriów dopuszczenia kandydata do profesji uroczystej (RFF 215; 238). Istotnym elementem okresu formacji do kaznodziejstwa jest czas studiów seminaryjnych, gdzie formacja do posług i święceń w Kościele ma być odpowiedzią na działanie Ducha Świętego (RFF 233-234), który posyła wybranych do ludu w jego duchowej i materialnej codzienności (RFF 235), ale z zachowaniem wierności duchowi św. Franciszka z Asyżu (RFF 236). *Ratio OFM*, w numerze 240 *b*, wskazuje jeszcze 4 elementy w odniesieniu do „posługi Słowa”: 1) szacunek i cześć dla Słowa Bożego; 2) studiowanie i rozważanie Pisma świętego; 3) rozpoznawanie obecności i działania Boga w historii i całym stworzeniu; 4) głoszenie Ewangelii popierając wartości prawdziwie ludzkie, obecne w każdej kulturze. Urząd kaznodziejski służący przepowiadaniu słowa Bożego, w tradycji franciszkańskiej duchowości, związany jest nierozdzielnie z dwoma innymi elementami posługi słowa, a mianowicie: z czcią dla świętej Eucharystii oraz z wzywaniem do nawrócenia i sprawowaniem sakramentu pokuty i pojednania (RFF 240 *c, d*).

2.2.3. Zasady i statuty formacji i studiów

Prowincjalne *Zasady Formacji i Studiów* oraz uściślające je *Statuty Formacji i Studiów* są dokumentami, które ogólne normy i wskazania formacyjne dokumentów generalnych przenoszą na poziom realizacji w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Są one wyznacznikiem kierunku, w jakim podąża wspólnota prowincjalna, zgodnie z duchem całego *Zakonu Braci Mniejszych*. O ile *Zasady* nie są dokumentem obligatoryjnym, to *Statuty Formacji i Studiów* muszą być uchwalone, przyjęte i realizowane na poziomie poszczególnych jednostek zakonnych. *Zasady formacji* zostały opracowane i uchwalone na kapitule prowincjalnej w 2001 roku i promulgowane dekretem ministra generalnego 8 maja 2002 roku. Dokument ten posiada charakter bardzo

ogólny, którego większość zapisów stanowi powtórzenie *Ratio formationis franciscanae* z 1995 roku. Od prawie 20 lat dokument nie był aktualizowany, choćby w świetle wskazań zaktualizowanych w 2004 roku *Statutów Generalnych* oraz nowego *Ratio OFM* z 2004 roku. Nie było takiej konieczności ze względu na fakt ich fakultatywnego funkcjonowania. Nad dokumentem *Statutów formacji w Prowincji* pracowano od wydania *Ratio OFM* w 2004 roku. Kapituła prowincjalna w 2007 roku zleciła ich zredagowanie, a następną z 2010 roku przyjęła ich wersję *ad experimentum*. Ostatecznie, w 2016 roku po naniesionych poprawkach wniesionych przez kurię generalną, minister prowincjalny o. Antonin Brząkalik OFM promulgował *Statuty do spraw Formacji i Studiów Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*.

Zasady i Statuty Formacji i Studiów dotyczą programów całości formacji w *Prowincji*. W tej części pracy wskazane zostaną jedynie te kwestie, które w sposób bezpośredni odnoszą się do posługi głoszenia słowa Bożego, w duchu i z uwzględnieniem tego wszystkiego, co zostało już wcześniej powiedziane na temat franciszkańskiego kaznodziejstwa. Po raz kolejny pojawia się element franciszkańskiej tożsamości, która jest tu wzbogacona o doświadczenie duchowe św. Franciszka i św. Klary oraz o tradycję *Prowincji*. Dotyczy to w szczególności czasu i okoliczności powstania *Prowincji* w 1855 roku, związków z Prowincją św. Jadwigi z Wrocławia oraz wielkimi postaciami jak o. Euzebiusz Huchracki i o. Euzebiusz Wieczorek, „którzy, jak ufamy, w przyszłości dostąpią chwały ołtarzy” (ZFiS 9)⁵⁸.

⁵⁸ SŁUGA BOŻY O. EUZEBIUSZ JÓZEF HUCHRACKI urodził się w Katowicach dnia 15 października 1885 roku. Rodzice jego Piotr i Stanisława Bonczkowska pochodzili z Wielkopolski. W poszukiwaniu pracy przeprowadzili się na Górny Śląsk. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Katowicach. Tam też rozpoczął naukę w gimnazjum, lecz na skutek wykrycia jego przynależności do tajnej polskiej organizacji młodzieżowej został z niego usunięty. Przeniósł się wtedy do Wrocławia. Uzyskawszy maturę postanowił wstąpić do zakonu franciszkańskiego i zostać kapłanem. Zgłosił się do Braci mniejszych – Franciszkanów we Wrocławiu - Karłowicach i został przyjęty. Nowicjat rozpoczął 7 IV 1906 roku i otrzymał imię zakonne: Euzebiusz. Uroczyste śluby zakonne złożył 16 IV 1910 roku. Święcenia kapłańskie przyjął 21 VI 1913 roku z rąk metropolity wrocławskiego, księdza kardynała Jerzego Koppa. Prymicje odbyły się w nowo wybudowanym, kościele franciszkańskim (dzisiaj Bazylice Mniejszej) w Katowicach Panewnikach. W sierpniu 1914 roku wybuchła I wojna światowa. W październiku tego roku o. Euzebiusz został powołany do służby w Wehrmachcie, do jednostki wojskowej w Olsztynie, na stanowisko kapelana wojskowego. Spędził przeszło dwa lata na froncie wschodnim (nad Dźwiną) a resztę lat na froncie zachodnim, we Francji. Całą kampanię wojenną - co warto podkreślić - odbywał w habitie franciszkańskiej a nie w mundurze niemieckim, z czego się szczycił. Otrzymał też odznaczenie wojskowe „Żelazny Krzyż” II klasy, jako proboszcz (mjr) 37. Dywizji Piechoty. Po klęsce Niemiec w roku 1918 o. Euzebiusz wrócił szczęśliwie do swojej zakonnej prowincji św. Jadwigi. Później przeniósł się do tzw. komisariatu poznańskiego, który w roku 1929 uzyskał prawa prowincji - dziś pw. Wniebowzięcia NMP w Polsce. Dnia 16 VI 1938 r. o. Euzebiusz, został mianowany przełożonym klasztoru w Miejskiej Górze na Goruszkach k/ Rawicza. I tam właśnie zastała go II wojna światowa. Dnia 1 kwietnia 1941 roku nastąpiła likwidacja klasztoru na Goruszkach i oddanie go na rzecz III Rzeszy na cele więziennictwa w Rawiczu. Do obozu koncentracyjnego w Dachau przyjechał pociągiem przepelnionym polskimi księżmi 30 października 1941

Formacja ciągła, obejmująca różne etapy życia ludzkiego⁵⁹, ma pomagać w rozwoju osobistym do „służby apostołskiej” (ZFiS 19; SFiS 11 § 1) i świadomości osobistej odpowiedzialności za proces formacyjny (ZFiS 23; SFiS 12; 70 § 1-3; 76 § 1-3). Formacja czasowa, w czasie której podejmowane są konieczne studia do pełnienia posług wynikających z przyjętych święceń diakonatu i prezbiteratu, zakłada poznanie metod prowadzenia kaznodziejstwa w duchu franciszkańskim, jak i konieczność intelektualnego

---

roku, gdzie otrzymał numer 28240. O. Euzebiusz cierpiąc na serce, został zaliczony do inwalidów. W nocy z 5/6 maja 1942 roku w transporcie inwalidów zginął zagazowany śmiercią męczeńską. Żył 56 lat, z tego 36 lat w zakonie i 29 lat w kapłaństwie.

O. EUZEBIUSZ FRANCISZEK WIECZOREK urodził się 14.08.1931 roku w Rybniku. Wzrastał w kręgu oddziaływania placówki duszpasterskiej franciszkanów w Rybniku, gdzie był ministrantem. W 1945 roku wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego Franciszkanów w Nysie. Po trzech latach nauki w 1948 roku uzyskał małą maturę i został przyjęty do nowicjatu. Nowicjat rozpoczął 14.09.1948 roku w Panewnikach. Profesję czasową złożył 27.09.1951 roku. Po nowicjacie został skierowany do Jarocina, gdzie kończył szkołę średnią i w 1950 roku uzyskał maturę. Studia filozoficzne odbył w Opolu (1950-1952), a teologiczne w Panewnikach (1952-1955). Profesję wieczystą złożył 15.09.1952 roku w Panewnikach. Święcenia prezbiteratu przyjął 6.02.1955 roku z rąk bp Bernarda Czaplńskiego z Pelplina. Po święceniach został skierowany na studia specjalistyczne z zakresu teologii dogmatycznej na KUL. W 1957 roku uzyskał licencjat teologii. Po uzyskaniu licencjatu natychmiast rozpoczął przygotowywać pracę doktorską. Pisał ją pod kierunkiem ks. prof. Wincentego Granata. Ze względu jednak na brak miejsca zamieszkania w Konwiktie Księży Studentów w Lublinie był zmuszony wrócić do Panewnik, gdzie kontynuował pisanie pracy doktorskiej. Obronił ją w 1961 roku. Zmarł w szpitalu w Katowicach-Bogucicach w wyniku powikłań pooperacyjnych 13.02.1964 roku. W szpitalu zdumiewał otoczenie swoją postawą. Zmarł w opinii świętości. Pogrzeb odbył się w Panewnikach. Wziął w nim udział bp Herbert Bednorz, który odprawił Mszę św. pogrzebową i odprowadził zmarłego na cmentarz. Ponadto w pogrzebie wzięło udział 141 księży i zakonników, duża ilość siostr zakonnych, tercjarze i liczni wierni miejscowi, także wierni z Rybnika. Został pochowany na cmentarzu zakonnym w Panewnikach. Żył 32 lata, w Zakonie 15, w kapłaństwie 9.

⁵⁹ „W życiu konsekrowanym pierwsze lata pełnego udziału w działalności apostołskiej to okres z natury krytyczny, jako że dokonuje się w nim przejście od życia pod kierownictwem innych do pełnej odpowiedzialności za własne działanie. Ważne jest, aby młode osoby konsekrowane mogły liczyć na wsparcie i obecność brata lub siostry, którzy pomogą im w pełni przeżywać młodość, pełną entuzjazmu miłość do Chrystusa. Następny etap może się łączyć z ryzykiem przyzwyczajenia i z pokusą rozczerwania nikłością rezultatów. Należy zatem pomagać osobom konsekrowanym w średnim wieku, aby raz jeszcze spojrzały na swój pierwotny wybór w świetle Ewangelii i charyzmatycznej inspiracji i nie utożsamiały doskonałego poświęcenia z doskonałymi rezultatami. Pozwoli im to znaleźć nową energię i nową motywację dla wybranej drogi. Ten okres życia jest czasem poszukiwania wartości istotnych. Faza wieku dojrzałego może przynieść obok rozwoju osobowości także niebezpieczeństwo pewnego indywidualizmu, któremu towarzyszy lęk przed nieprzystosowaniem do nowych czasów lub przejawy zamknięcia się w sobie, braku elastyczności, rozluźnienia dyscypliny. Na tym etapie formacja stała ma nie tylko pomagać w odzyskaniu odpowiednio wysokiego poziomu życia duchowego i apostołskiego, ale także w odkryciu szczególnego charakteru tej fazy życia. W tym okresie bowiem, dzięki oczyszczaniu pewnych aspektów osobowości, ofiara z siebie składana Bogu staje się czystsza i bardziej wielkoduszna, a braci i siostry wzbogaca jeszcze większym spokojem i dyskrecją, większą przejrzystością i bogactwem łaski. Na tym polega dar i doświadczenie duchowego ojcostwa i macierzyństwa. Wiek podeszły stwarza nowe problemy, którym trzeba zawczasu stawić czoło przez rozważny program duchowej pomocy. Stopniowa rezygnacja z aktywnego życia, a w niektórych przypadkach choroba i wymuszona bezczynność - wszystko to składa się na doświadczenie, które może mieć wielką wartość formacyjną. Jest to często okres bolesny, jednakże daje on osobie konsekrowanej możliwość poddania się formującemu wpływowi doświadczenia paschalnego i upodobnienie się do Chrystusa ukrzyżowanego, który we wszystkim spełnia wolę Ojca i cały mu się powierza aż do oddania w Jego ręce swego ducha. To upodobnienie jest nowym sposobem przeżywania konsekracji, która nie jest już związana ze skutecznym wykonywaniem żadnej kierowniczej funkcji lub pracy apostołskiej” (VC 70).

przygotowania do nich (ZFiS 62-64; 68-69; 71-73; SFiS 76 § 1-3; 77). Zdolność do głoszenia słowa Bożego jest jednym warunków koniecznych do udzielenia sakramentu święceń (ZFiS 67; 75-76; SFiS 110; 119 § 1; KPK 104-1052).

2.2.4. Nauczanie homiletyki

Studia filozoficzno-teologiczne w seminarium duchownym podejmowane są przez alumnów aktem wiary w odpowiedzi na Chrystusowe wezwanie: „Pójdźcie za Mną, a uczynię was rybakami ludzi” (Mt 3, 19). Ta odpowiedź warunkuje również zadanie, które stoi przed kandydatem do kapłaństwa, uświadamiając mu zadania, jakie Chrystus i Kościół przed nim stawia, a mianowicie głoszenie Ewangelii. Ta posługa głoszenia słowa Bożego, konstytuująca misję Kościoła we współczesnym świecie⁶⁰, domaga się właściwego i kompetentnego przygotowania⁶¹. Tym bardziej, że „dobre kazanie to dobry kaznodzieja”⁶². Stąd też wynika fakt konieczności odpowiedniego poziomu studiów teologicznych oraz formacji intelektualnej w różnych dziedzinach współczesnej nauki, która pozwoli przyszłym kapłanom głosić „niezmienną Ewangelię Chrystusową”, ukazując jej uniwersalność, także w kontekście osiągnięć innych dziedzin wiedzy człowieka⁶³. Koniecznością w przygotowaniu do posługi kaznodziejskiej, czemu służą zajęcia z homiletyki, jest połączenie nauk teologicznych, szczególnie biblijnych, z wymiarem pastoralnym, które w swoich różnych wymiarach staną się rzeczywistością przyszłej pracy duszpasterskiej⁶⁴.

Po reformach soborowych nauczanie homiletyki było stopniowo dopasowywane do wytycznych Stolicy Apostolskiej oraz Konferencji Episkopatu Polski. Obecnie nauczanie homiletyki oparte jest o *Ratio studiorum*, zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski w 1999 roku. Dwadzieścia lat później, w 2019 roku, zatwierdzono nowe *Ratio* dla seminariów w Polsce, które czeka obecnie na aprobatę Stolicy Apostolskiej. *Ratio studiorum* wskazuje, że homiletyka ma przygotować kandydatów do kapłaństwa do głoszenia słowa Bożego. Ze względu na to, iż homiletyka należy do grupy

⁶⁰ KK 25, 28; DB 12; DK 4; DM 1; EN 14; RM 20.

⁶¹ W. BRONSKI, *Kształcenie alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce do posługi kaznodziejskiej we współczesnym świecie*, w: *Kapłan w posłudze słowa Bożego*, red. L. SZEWCZYK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2010, s. 46.

⁶² A. LEWEK, *Teologiczno-misyjny i personalistyczny model formacji kaznodziei*, w: *Integralne kształcenie kaznodziei*, red. W. BRONSKI, Lublin 2006, s. 67.

⁶³ ZFK 1999, nr 201.

⁶⁴ ZFK 1999, nr 205; 209. L. SZEWCZYK, *Odnowa przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009, s. 138.

przedmiotów pastoralnych, dlatego też jej wykładaniu w ramach studiów wyższych towarzyszą dwie formy: teoretyczna i praktyczna. Aspekt teoretyczny obejmuje zagadnienia homiletyki fundamentalnej, materialnej, formalnej i szczegółowej, ukazując kwestie z zakresu historii kaznodziejstwa, źródeł homilii oraz sposobów jej wygłaszania. Aspekt praktyczny homiletyki obejmuje cały zakres ćwiczeń, w ramach których alumni zdobywają i ćwiczą zdolność właściwego wygłaszania przygotowanych przez siebie treści⁶⁵.

Proces dydaktyczny z zakresu homiletyki obejmuje studentów od IV do VI roku seminarium⁶⁶. Rok IV to czas przybliżenia alumnom zagadnień z zakresu homiletyki fundamentalnej. W jej zakres wchodzi takie zagadnienia, jak: teologia słowa Bożego, teologia przepowiadania, rodzaje przepowiadania, historia kaznodziejstwa. Zakres tematyczny realizowany jest w wymiarze 28 godzin wykładowych w ciągu roku. Rok V obejmuje treści związane z homiletyką materialną, w ramach której alumni przyswajają sobie treści związane z następującymi zakresami: Pismo święte jako źródło przepowiadania, kerygmat i eklezjalność posługi głoszenia słowa Bożego, moralność oraz elementy liturgiczno-mistagogiczne przepowiadania jak również personalistyczny i egzystencjalny wymiar przepowiadania słowa Bożego. Ta część homiletyki wykładana jest w wymiarze 28 godzin wykładowych oraz 28 godzin ćwiczeń w ciągu roku akademickiego. Ćwiczenia odbywające się w grupie studentów, z wykorzystaniem środków audio-wizualnych, z oceną prowadzącego zajęcia, jak i pozostałej części słuchaczy, mają przygotować alumnow do głoszenia homilii, która będzie ich zadaniem po święceniach diakonatu, które zazwyczaj udzielane są pod koniec V roku studiów. Rok VI przeznaczony jest w głównej mierze dla diakonów, którzy już weszli w praktykę przepowiadania słowa Bożego, zarówno w ramach homilii, jak i innych sposobów głoszenia (jak konferencje, kazania okolicznościowe itp.). Treść wykładów homiletyki na roku VI obejmuje zagadnienia z homiletyki formalnej i szczegółowej. W trakcie przewidzianych w *Ratio studiorum* zajęć, zajmujących 14 godzin wykładowych i 14 godzin ćwiczeń alumni VI roku zapoznają się z: komunikacyjnym i retorycznym charakterem przepowiadania, rodzajami homilii ze względu na formę i okoliczności ich wygłaszania, rodzajami kazań a także przyswajają sobie i utrwalają zagadnienia

---

⁶⁵ ZFK 1999, s. 194-197.

⁶⁶ Zob. *Informator Wyższego Seminarium Duchownego* na rok akademicki 2013/2014, Panewniki 2013, s. 68-71; 85-86.

dotyczące procesu tworzenia homilii⁶⁷. W porównaniu do poprzednich *Ratio studiorum* z 1970 i 1986 roku⁶⁸ widać nieznaczny wzrost liczby godzin wykładowych i ćwiczeń z homiletyki oraz fonetyki pastoralnej⁶⁹.

Uzupełnieniem formacji homiletycznej są także zajęcia prowadzone w seminarium z *fonetyki pastoralnej*, które mają na celu „zapoznać studentów z fizjologią ośrodków nerwowych i narządów mowy, z zasadami prawidłowości oddechu, artykulacji i modulacji głosu oraz przypomnieć reguły dotyczące poprawnego posługiwania się mową ojczystą z jednoczesnym podaniem zasad przemawiania i zachowania się na ambonie”⁷⁰. Zajęcia te obejmują studentów I roku w wymiarze 28 godzin ćwiczeń połączonych z teorią. Od lat 80. XX w. te zajęcia we franciszkańskim seminarium w Panewnikach prowadził ks. Władysław Basista⁷¹, a następnie od 2003 do 2020 roku, ks. Leszek Szewczyk.

Rzeczywistość Kościoła jest rzeczywistością będącą wciąż w drodze, która na przestrzeni wieków nieustannie odnawia się, dostosowując się dzięki Duchowi Świętemu do współczesności, nie tracąc niczego, co związane jest z niezmiennym Objawieniem Boga zawartym na kartach Pisma świętego. Odnowa Kościoła dokonana po Soborze Watykańskim II ukazała również konieczność dostosowania form przekazywania niezmiennej treści Objawienia, ale w nowej formie, z użyciem nowych metod. Każde przepowiadanie słowa Bożego opiera się przede wszystkim na nieskażonej interpretacji Pisma świętego. Dowartościowanie roli słowa Bożego widać w nauczaniu Kościoła na przestrzeni XX w. Od encykliki papieża Benedykta XV *Spiritus Paraclitus* z 1920 roku,

---

⁶⁷ ZFK 1999, s. 194-197; 218-221.

⁶⁸ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, Wprowadzenie*, nr 1 i 3.

⁶⁹ L. SZEWCZYK, *Odnowa przepowiadania...*, s. 121.

⁷⁰ ZFK 1999, s. 200.

⁷¹ KS. WŁADYSŁAW BASISTA urodził się 14 lutego 1928 roku w Niedobczycach. Po maturze wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i uczęszczał na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie uzyskał stopień magistra teologii. Świecenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1954 roku w Piekarach Śląskich. Po święceniach podjął studia homiletyczne w Warszawie oraz fonetyczne w instytucie fonetycznym w Katowicach. Ponadto w 1964 roku uzyskał stopień magistra pedagogiki oraz filologii polskiej na uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Był wykładowcą w śląskim seminarium duchownym oraz w seminarium ojców franciszkanów w Katowicach-Panewnikach. Za swoje zasługi dla Kościoła został w 1995 roku kanonikiem honorowym Kapituły Metropolitalnej w Katowicach, a w grudniu 2004 roku papież Jan Paweł II mianował go prałatem. W 2005 roku został kapelanem Jego Świątobliwości. Obecnie jest zaangażowany w duszpasterstwo mniejszości niemieckiej w Katowicach. Do śmierci mieszkał w Katowicach, pomagając w pracy duszpasterskiej przy parafii św. Józefa w Katowicach-Załężu. Zmarł 16 kwietnia 2021 roku. L. SZEWCZYK, *Ksiądz Władysław Basista jako wychowawca, homileta i logopeda*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 47,2 (2014), s. 435.

gdzie papież zachęcał do szerokiego stosowania Pisma świętego w duszpasterstwie, przez encyklikę Piusa XII *Divino afflante Spiritu* z 1946 roku wypowiedzianej się w podobnym tonie, aż po odnowę nauczania Soboru Watykańskiego II, zawartą chociażby w konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym *Dei Verbum*, uwidocznioną staje się konieczność nieustannego odnawiania współczesnej posługi kaznodziejskiej, we wszelkich jej wymiarach. Aktualizacja tej posługi polega na szczerym szukaniu w tekstach biblijnych światła dla obecnych czasów. Ten kerygmat biblijny powinien być aktualizowany „w odniesieniu do tradycji wiary Kościoła i do życia człowieka [...] w dwóch zasadach aktualizacji: teologicznej i antropologicznej”. Zasada aktualizacji teologicznej przepowiadanego słowa Bożego zasadza się na wierności całości nauczania Magisterium Ecclesiae uwzględniając zarówno liturgię, jak i całą teologię wierną objawieniu. Zasada antropologiczna natomiast kieruje przepowiadającego ku słuchaczowi, gdzie sam kaznodzieja, będąc otwartym na słowo Boże, jednocześnie uwrażliwia i otwiera na nie słuchającego, uwzględniając jego doświadczenie i przeżycia egzystencjalne⁷².

Powyższe wskazania wpływają również na konieczność dostosowania form kształcenia w seminariach duchownych przyszłych kaznodziejów. Wiele tekstów współczesnego nauczania Kościoła wskazuje na konieczny związek głoszenia słowa Bożego z dziełem ewangelizacji (Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*), nowej ewangelizacji (Jan Paweł II, *Dominum et vivificantem, Veritatis splendor, Tertio millennio adveniente, Novo millennio ineunte*) oraz reewangelizacji (Benedykt XVI, *Verbum Domini*; Franciszek, *Evangelii gaudium, Veritatis gaudium*). W ostatnich latach, zwłaszcza po odbywających się synodach na temat słowa Bożego i Eucharystii w życiu Kościoła, ogłoszone zostały dwie adhortacje apostolskie: *Verbum Domini* papieża Benedykta XVI oraz *Evangelii gaudium* Ojca Świętego Franciszka. Te dwa dokumenty wskazują jednoznacznie na konieczność odnowy kaznodziejskiej w przepowiadaniu słowa Bożego. Owocem tych dwóch synodów jest *Dyrektorium homiletyczne*⁷³, które ma służyć pomocą kapłanom i alumnom w zrozumieniu podejmowanego przez nich zadania głosicieli słowa Bożego, z uwzględnieniem kontekstu „dokonujących się przemian społeczno-kulturowych, stawiające przed Kościołem nowe wyzwania duszpasterskie i domagające się od kaznodziei określonych kompetencji, a tym samym zmian w formacji przyszłych

⁷² VG 5; J. TWARDY, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemysł 2009, s. 144-145.

⁷³ KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium homiletyczne*, Poznań 2015.

kaznodziejów w wyższych seminariach duchownych w Polsce⁷⁴. Odnowa kaznodziejstwa idzie przez odnowę osoby kaznodziei⁷⁵. Ponieważ seminarium franciszkańskie w Panewnikach znajduje się na terenie archidiecezji katowickiej i jest z tym terenem nierozzerwalnie związane, przygotowując kapłanów – głosicieli słowa Bożego – do pracy duszpasterskiej także na jej terenie, w kwestiach formalnych na temat przygotowania kaznodziejskiego, jak i samego kaznodziejstwa w szeroko rozumianym duszpasterstwie, uwzględnia się także wskazania odnowy przepowiadania wskazywanej podczas I i II Synodu (archi)diecezji katowickiej, odbywające się odpowiednio w latach 1972-1975⁷⁶ oraz 2012-2016⁷⁷.

Formacja homiletyczna i jej kształt uzależniony jest w dużej mierze od wykładowców homiletyki. W okresie kształtowania się własnego ośrodka studiów bardzo często odpowiedzialnymi za nauczanie homiletyki byli współpracownicy, którzy bardziej opierali się na praktycznym wymiarze kaznodziejstwa. Byli bardziej cenionymi rekolekcjonistami i misjonarzami ludowymi niż naukowcami. W okresie soborowej odnowy Kościoła, w latach 1961-1970, wykładowcą homiletyki był ceniony kaznodzieja i rekolekcjonista o. Sylwester Swaczyna⁷⁸. Od początków istnienia jednolitego ośrodka studiów w Panewnikach nauczaniem homiletyki zajmowali się współpracownicy, którzy powoływani byli przez ministra prowincjalnego do pełnienia tej funkcji. Posiadali oni najbardziej zbliżone do wymagań prawnych wykształcenie lub wykształceni byli w dyscyplinie homiletycznej. Byli to m. in.: o. Juliusz Rydlewski⁷⁹ i o. Andrzej Trzęsicki⁸⁰, a także w pewnym okresie ks. dr Jan Sklorz – kapłan diecezji katowickiej.

⁷⁴ W. BROŃSKI, *Kształcenie alumnów...*, s. 46-47.

⁷⁵ Tamże, s. 47.

⁷⁶ Zob. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice 2012, wyd. 2, s. 44-48.

⁷⁷ Zob. *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Katowice 2016, s. 73-79.

⁷⁸ O. SYLWESTER JÓZEF SWACZYNA, kapłan Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, urodzony w 1931 roku w Strzelcach Opolskich. Życie zakonne rozpoczął w 1949 roku, profesję wieczystą złożył w 1953 roku, a święcenia kapłańskie otrzymał w 1955 roku. Ukończył teologię pastoralną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskując tytuł magistra teologii i licencjata kanonicznego w 1961 roku. Zmarł nagle w samochodzie koło Legnicy 17 kwietnia 1970 roku.

⁷⁹ O. JULIUSZ BRONISŁAW RYDLEWSKI, kapłan Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, urodzony w 1934 roku w Jastrzębiu-Zdroju. Życie zakonne rozpoczął w 1952 roku, profesję wieczystą złożył w 1956 roku, a święcenia kapłańskie otrzymał w 1958 roku. Ukończył filologię polską na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskując tytuł magistra.

⁸⁰ O. ANDRZEJ ROMUALD TRZĘSICKI, kapłan Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, urodzony w 1960 roku w Bytomiu. Życie zakonne rozpoczął w 1979 roku, profesję wieczystą złożył w 1983 roku, a święcenia kapłańskie otrzymał w 1986 roku. Ukończył teologię pastoralną (homiletyka) na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskując tytuł licencjata kanonicznego.

Z powodu reform szkolnictwa wyższego oraz konieczności dostosowania kadry profesorskiej do wymogów prawa kościelnego i państwowego, oraz z powodu braku własnej kadry wykładowców, od 2010 roku całość nauczania homiletycznego w Wyższym Seminarium Duchownym w Panewnikach została powierzona kapłanom archidiecezji katowickiej: ks. Andrzejowi Kołkowi⁸¹ oraz ks. Leszkowi Szewczykowi⁸². Od 2020 r., prowadzenia części zajęć podjął się ks. dr Bartłomiej Kuźnik⁸³, w zamian za ks. prof. Szewczyka.

---

⁸¹ KS. ANDRZEJ KOLEK, urodzony w 1960 roku w Mysłowicach. Po maturze studiował na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W latach 1984-1986 uzupełniał studia i formację w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach. Świecenia kapłańskie przyjął w Katowicach w 1986 r. W latach 1990-1995 odbył studia specjalistyczne z zakresu homiletyki w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, zakończone obroną pracy doktorskiej. Od 1998 roku prowadził zajęcia z homiletyki w ramach Studium Pastoralnego (Punkt Konsultacyjny Studiów Zaocznych ATK w Warszawie) oraz wykładał teologię pastoralną, prowadząc także seminarium magisterskie w ramach katowickiej filii Wydziału Teologii KUL. Był adiunktem na Wydziale Teologii Uniwersytetu Śląskiego, prowadząc tam również zajęcia zlecone. Wykłada homiletykę w Kolegium Ojców Dominikanów w Krakowie i w Seminarium Braci Mniejszych w Panewnikach. Dnia 29 lipca 2012 roku mianowany administratorem parafii NMP Uzdrawienia Chorych w Bojszowach Nowych, zaś proboszczem 1 listopada 2013 roku. Zob. Parafia Matki Bożej Uzdrawienia Chorych w Bojszowach, *Proboszcz – ks. Andrzej Kolek*, <http://www.mbuch.pl/?p=main&what=11> [dostęp: 15.05.2020].

⁸² KS. LESZEK SZEWCZYK urodził się 4 kwietnia 1965 roku w Markłowicach. Pracę magisterską z teologii pastoralnej obronił w 1991 roku w PAT w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął z rąk bpa Damiana Zimonia 11 maja 1991 w Katowicach. W 1994 roku uzyskał stopień licencjata teologii w ATK w Warszawie. Jest absolwentem Studium Retoryki w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1998), Studium Logopedii Korekcyjnej UMCS w Lublinie (1999), logopeda dyplomowany. 8 stycznia 2001 obronił pracę doktorską napisaną pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Ryszarda Kamińskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od 1 października 2001 jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Homiletyki i Katechetyki WTL UŚ w Katowicach. Po reorganizacji w 2004 roku został adiunktem w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki. 20 października 2009 roku na podstawie dorobku naukowego oraz zdanego kolokwium otrzymał stopień doktora habilitowanego nauk teologicznych, w zakresie homiletyki. Przewodniczący Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej. 11 maja 2020 roku mianowany przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej profesorem zwyczajnym. Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, *Ks. Leszek Szewczyk*, https://silesia.edu.pl/index.php/Szewczyk_Leszek [dostęp: 13.05.2020].

⁸³ KS. BARTŁOMIEJ KUŹNIK, kapłan archidiecezji katowickiej, urodzony 22 marca 1979 roku w Świerklanach. Świecenia kapłańskie przyjął z rąk abpa Damiana Zimonia 15 maja 2004 roku. W latach 2004-2007 był wikariuszem w Parafii Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa w Piotrowicach. W 2007 roku został mianowany sekretarzem i kapłanem arcybiskupa Damiana Zimonia (do chwili obecnej) i notariuszem Kurii Metropolitalnej w Katowicach (do 2011 roku). W 2009 roku rozpoczął na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego studia doktoranckie, a także pracę dydaktyczną jako asystent w Zakładzie Liturgiki i Homiletyki / w Katedrze Liturgiki, Teologii Pastoralnej, Homiletyki i Katechetyki (od 2011 roku). Wziął udział w pracach II Synodu Archidiecezji Katowickiej jako przewodniczący Podkomisji ds. Głoszenia Słowa Bożego. Jest felietonistą Polskiego Radia Katowice. W 2016 roku obronił pracę doktorską napisaną pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Leszka Szewczyka. W swej pracy naukowej zajmuje się homiletyką, eklezjologią i jej reperkusjami w kaznodziejstwie, retoryką, językiem religijnym oraz zagadnieniami z zakresu dykcji, mowy ciała i poprawnej polszczyzny. Zob. Encyklopedia wiedzy o Kościele katowickim na Śląsku, *Ks. Bartłomiej Kuźnik*, https://silesia.edu.pl/index.php/Ku%C5%BAAnik_Bart%C5%82omiej [dostęp: 15.03.2021].

2.2.5. Spotkania kwinkwenalne

Ważnym etapem formacji franciszkańskiej jest czas po złożeniu ślubów wieczystych, kiedy zakonnik na stałe inkorporowany jest do instytutu życia konsekrowanego. Wraz ze ślubami uroczystymi rozpoczyna się okres formacji permanentnej (ciągłej), która trwa przez większość życia zakonnika, aż do spotkania z „siostrą śmiercią”⁸⁴. W tej części dysertacji przedstawione będą jedynie te kwestie, które odnoszą się do pierwszego okresu po ślubach wieczystych i święceniach kapłańskich, obejmującego pierwsze 5 lat życia i posługi zakonnika: braci zakonnych i braci kapłanów. „Okres pierwszych pięciu lat po profesji wieczystej i święceniach kapłańskich [...] jest z natury rzeczy krytyczny, jako, że dokonuje się w nim przejście od życia pod kierownictwem innych do pełnej odpowiedzialności za własne działanie”⁸⁵. To, co dotyczy formacji stałej kapłanów, a zawarte i uszczegółowione zostało w *Zasadach formacji kapłańskiej*, nie zobowiązuje obligatoryjnie kapłanów zakonnych, ale z polecenia Kościoła zawartych w dokumentach na temat formacji kapłańskich powinno znaleźć odzwierciedlenie w prawie własnym⁸⁶. Ponieważ całe życie *brata mniejszego* jest objęte programem formacji, dlatego na różnych etapach życia podejmuje się tę kwestię w ramach formacji ciągłej we wszystkich aspektach duchowości franciszkańskiej, o których mowa była już wcześniej⁸⁷.

W dokumencie *Zostaliście powołani do wolności* na temat formacji ciągłej w *Zakonie Braci Mniejszych* wydanej staraniem kurii generalnej i sekretariatu ds. formacji i studiów, autorzy dokumentu wskazują na kilka charakterystycznych cech tego „wrażliwego” okresu życia braci, zarówno pozytywne, jak i negatywne: 1) dążenie do osobistej realizacji przez wyraźniejszą tożsamość osobową i większą integrację ze wspólnotą; 2) potrzeba doświadczenia osobistej zdolności do współpracy przy budowaniu Królestwa Bożego; 3) stopniowy wzrost poczucia własnej wartości przez osiągnięcie pierwszych celów, pierwsze odpowiedzialne zadania w posłudze władzy na płaszczyźnie wspólnotowej, kościelnej i zawodowej; 4) ryzyko pierwszych rozczarowań z powodu nikłości rezultatów; 5) ostygnięcie zapału i skłonność do dostosowywania się oraz akceptowanie przeciętności; 6) niezrównoważony aktywizm lub nawet formy

⁸⁴ FC OFM 42.

⁸⁵ RFF 60; FC OFM 42; VC 70.

⁸⁶ ZFK 1999, s. 121-128.

⁸⁷ SUBSYDIUM DEFINITORIUM GENERALNEGO, *Nasza franciszkańska tożsamość*, Rzym 2012.

podwójnego życia; 7) pragnienie sukcesu i doświadczanie porażek; 8) kryzys tożsamości i próba kompensacji przez uzależnienia lub nieporządek w sferze uczuciowo-seksualnej; 9) problemy z komunikacją we wspólnocie; 10) utrata wiary i powołania⁸⁸. Dlatego też *Zakon* proponuje w tym czasie drogę towarzyszenia formacyjnego w wymiarze ludzkim, chrześcijańskim oraz franciszkańskim poprzez spotkania roczne, towarzyszenie indywidualne oraz wprowadzenie do różnych posług i służb ewangelizacji⁸⁹.

W *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* taką formę towarzyszenia formacyjnego w pierwszych pięciu latach po ślubach wieczystych i święceniach kapłańskich mają tzw. *spotkania kwinkwenalne* (SFIS 19). Odpowiedzialnym za ich organizację raz do roku jest Moderator Formacji Ciągłej (SP 53 § 2; SFIS 13-14). Ich przedmiotem są zagadnienia dotyczące kwestii teologicznych, biblijnych, prawnych, duchowych, pastoralnych, kaznodziejskich oraz franciszkańskich. Tematyka uzależniona jest od aktualnych potrzeb formacyjnych w *Prowincji*. Przedmiotem formacji ciągłej dla każdego brata w *Prowincji* jest wszystko to, do czego zobowiązuje życie zakonne i prawo partykularne (SP 5-16; 54-55).

Do początku lat 90. XX w. *spotkania kwinkwenalne* miały charakter wykładowo-formacyjny, kończyły się złożeniem odpowiednich egzaminów przed wybranymi wykładowcami poszczególnych dziedzin prawnoteologicznych. *Egzaminy kwinkwenalne* (jak je nazywano) były podobne do egzaminów jurysdykcyjnych, które kapłani diecezjalni mają obowiązek składać wobec swojego biskupa. Zaliczało się do nich również tzw. egzaminy wikariuszowskie lub proboszczowskie, co stanowiło przygotowanie do podjęcia funkcji duszpasterzy parafialnych. Wraz z upływem czasu *spotkania kwinkwenalne* stopniowo zmieniały swój charakter na bardziej formacyjno-wspólnotowe. Przez kilkadziesiąt lat obowiązkowi udziału w spotkaniach kwinkwenalnych podlegali jedynie bracia-kapłani. Od 2016 roku udział w nich biorą również bracia nie kapłani, co jest pewnym wymownym znakiem powrotu w *Prowincji* do braterskiego wymiaru Zakonu.

Kilkukrotnie, w najnowszej historii kapituł prowincjalnych, poruszano kwestie dotyczące kaznodziejstwa oraz posługi misyjno-rekolekcyjnej. W 1983 roku podkreślono konieczność praktycznego przygotowania i podjęcia praktyki u boku doświadczonych

---

⁸⁸ FC OFM, s. 99-100.

⁸⁹ Tamże, s. 101-103.

misjonarzy w celu inicjacji rekolekcyjno-misyjnej dla młodych współbraci, do której usilnie zachęcała również kapituła z 1986 roku. Ojcowie kapitulni w 1992 roku podjęli uchwałę, aby w ramach *spotkań kwinkwenalnych* każdy z uczestników przygotował plan rekolekcji parafialnych i misji ludowych w oparciu o podaną tematykę. Kolejny raz opowiedziano się za większym zaangażowaniem neoprezbiterów w posługę rekolekcyjno-misjonarza. Tego aspektu uchwały ojców kapitulnych, jak widać z perspektywy czasu, nie udało się do końca zrealizować. Rzeczywistość duszpasterskich obowiązków parafialnych i katechetycznych młodych współbraci, w rzeczywistości zatrudnienia w szkole państwowej, uniemożliwiają zrealizowanie wskazanych postulatów (konflikt z zapisem w: SP 47 § 1). Dlatego też w 2004 i 2007 roku zaproponowano, aby przygotowanie rekolekcyjno-misjonarzy ludowych odbywało się w ramach formacji *kwinkwenalnej*. Jak na razie postulat ten został zrealizowany jedynie raz.

2.2.6. Komisja ds. duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego

Posługa kaznodziejska realizująca się w praktyce głoszenia rekolekcji i misji ludowych była cenioną służbą w *Prowincji* od samego początku jej istnienia. Jak wskazano w rozdziale pierwszym, posługa ta była jednym z głównych zadań rodzącej się wspólnoty i jej szybkiego rozkwitu. Ciekawą rzeczą byłoby opracowanie osobnej publikacji na ten temat. Wymagałoby to żmudnych poszukiwań archiwalnych zapisów o tej formie działalności, co staje się wręcz rzeczą niemożliwą w kontekście kasaty klasztorów z 1875 roku, upadku *Prowincji* na przełomie wieków, aż po zniszczenia i konfiskaty klasztorów w ramach działań w czasie II wojny światowej. Wiadomo jednak, że już przed wojną istniała w klasztorach funkcja *prokuratora* odpowiedzialnego za moderację prowadzonych misji i rekolekcji⁹⁰.

W wykazie prac duszpasterskich zawartych w sprawozdaniach ministrów prowincjalnych z lat 1965-1998 (tabela nr 3), jak również w rocznym zestawieniu prac duszpasterskich z poszczególnych klasztorów od 1981 roku (tabela nr 4), w dostępnych danych można zauważyć skalę posługi rekolekcyjno-misyjnej w *Prowincji*. W obydwu źródłach widoczne są rozbieżności dotyczące liczb posług misyjno-rekolekcyjnych. Dane

---

⁹⁰ Funkcja ta była powierzana wybranym przez prowincjała współbraciom. Trudno odnaleźć jakieś prawne zapisy dotyczące tej funkcji, jednak wymieniana była w schematyzmach. Informacje te przekazane zostały ustnie przez najstarszych zakonników.

z tabeli nr 3 obejmują sprawozdanie ministrów prowincjalnych na kapituły, które odbywają się co 3 lata.

Tabela 3. Posługa kaznodziejska w latach 1965-1998.

Wykaz posługi kaznodziejskiej na podstawie sprawozdań ministrów prowincjalnych na kapituły <i>Prowincji</i> w latach 1965-1998 ⁹¹							
rok	misje ludowe	rekolekcje				kazania ⁹²	konferencje ⁹³
		wielkopostne	kapłańskie	zakonne	zamknięte		
1965	108	486	2	38	4	173	1749
1968	645 ⁹⁴		brak danych			38.206 ⁹⁵	brak danych
1971	125	623	0	83	14	357	779
1974	84	741	6	58	18	238	657
1977	brak danych						
1980	166	779	brak danych			482 + 89 ⁹⁶	brak danych
1983	brak danych						
brak danych z kapituł w latach: 1986, 1989, 1992							
1995	30	542	brak danych				
1998	92	776	113	brak danych			

Także w czasie posoborowej odnowy istniała funkcja moderatora na szczeblu prowincjalnym. Głównym odpowiedzialnym za działalność misyjno-rekolekcyjną był minister prowincjalny, który delegował swoją władzę na komisję ds. duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego. W archiwum prowincjalnym zachowały się księgi⁹⁷ oraz korespondencja⁹⁸ dotycząca tej posługi⁹⁹. Tabela nr 4 przedstawia roczne sprawozdania z działalności kaznodziejskiej przesyłane do kurii prowincjalnej.

⁹¹ Dane dostępne w aktach kapitulnych w Archiwum Prowincji WNMP.

⁹² Podana liczba dotyczy głoszonych tzw. *triduum* przed różnymi uroczystościami parafialnymi lub franciszkańskimi (obchody kalwaryjskie, odpusty, ku czci św. Franciszka itp.).

⁹³ Dotyczy liczby głoszonych konferencji dla siostr zakonnych, grupy parafialnych lub członków III Zakonu św. Franciszka.

⁹⁴ Ogólne sprawozdanie ministra prowincjalnego o. Bernardyna Grzyśki podaje jedynie łączną liczbę rekolekcji i misji.

⁹⁵ Ogólne sprawozdanie ministra prowincjalnego o. Bernardyna Grzyśki podaje liczbę wszystkich kazań, które wygłoszono w latach 1965-1968 we wszystkich klasztorach *Prowincji* na podstawie zestawień z poszczególnych klasztorów, które w tamtym czasie należało przesyłać do kurii prowincjalnej.

⁹⁶ Kazania peregrynacyjne.

⁹⁷ Archiwum Prowincji WNMP: *Praca rekolekcyjno-misyjna w latach 1923-1938*, nr kat. 11-A-2/13; *Księga rekolekcji misji z lat 1937-1939, 1945-1949*, nr kat. 11-A-2/12.

⁹⁸ Archiwum Prowincji WNMP: *Korespondencja dotycząca misji i rekolekcji z lat 1958-1975*, nr kat. 11-A-1/4; *Korespondencja dotycząca misji i rekolekcji z lat 1976-1991*, nr kat. 11-A-2/15; *Dokumenty erekcyjne Via Crucis*, nr kat. 11-A-2/16; *Korespondencja dotycząca misji i rekolekcji z lat 1946-1992*, nr kat. 11-A-2/19; *Korespondencja dotycząca misji i rekolekcji z lat 1988-1989*, nr kat. 11-A-2/20.

⁹⁹ Z pobieżnej analizy korespondencji dotyczącej misji ludowych i rekolekcji wynika, że zapotrzebowanie na prowadzenie tej posługi wpływało ze strony zainteresowanego proboszcza do ministra prowincjalnego drogą listowną. Minister wyznaczał odpowiednich braci, którym wydawał

Tabela 4. Wykaz prac rekolekcyjno-misyjnych w latach 1981-2020

Roczne zestawienie prac misyjno-rekolekcyjnych w <i>Prowincji</i> w latach 1981-2020 przesyłanych do kurii prowincjalnej ¹⁰⁰							
rok	misje ludowe	rekolekcje	inne (kapłańskie, zakonne, peregrynacje, triduua)	rok	misje ludowe	rekolekcje	inne (kapłańskie, zakonne, peregrynacje, tridua)
1981	42	244	117	2001	31	220	161
1982	57	261	201	2002	26	150	114
1983	50	313	226	2003	20	90	102
1984	19	269	316	2004	15	95	77
1985	35	277	316	2005	11	89	62
1986	45	306	282	2006	14	183	204
1987	58	355	149	2007	17	202	251
1988	64	352	340	2008	13	148	212
1989	74	320	283	2009	12	121	217
1990 ¹⁰¹	62	332	brak danych	2010	13	119	196
1991	20	206		2011	11	108	164
1992	16	233		2012	13	99	105
1993	12	226		2013	12	96	82
1994	5	198		2014	9	89	81
1995	15	206		2015	10	155	216
1996	44	284		2016	5	164	282
1997	27	238		2017	brak danych		
1998	25	240		2018			
1999	31	220		2019			
2000	31	194		2020			

W ciągu ostatnich 50 lat posługa moderatora zmieniła się z koordynującej i decydującej o kształcie kaznodziejstwa, na towarzyszącą w tej posłudze. Kapituła *Prowincji* z 1977 roku uchwaliła odpowiedni *Statut dla misjonarzy i rekolekcyjnych*, który zakładał powołanie trzyosobowej komisji, mającej koordynować przyjmowaniem i wyznaczaniem prac rekolekcyjno-misyjnych. Kadencja komisji określona była na *triennium*. Projekt *Statutu* z 1977 roku ściśle określał kompetencje komisji, jak również

odpowiednie zaświadczenie o właściwym przygotowaniu do podjęcia zadania kaznodziejskiego. Czasem wysyłano któregoś z młodszych kapłanów z doświadczonym misjonarzem i proszono w korespondencji o wyrozumiałość dla młodego wieku i nowych, ewangelizacyjnych pomysłów kaznodziei. Po zakończonej posłudze proboszcz przysyłał krótkie sprawozdanie o posłudze misjonarzy lub rekolekcyjnych, z opisem poruszanych treści, formą przepowiadania oraz oceną jego samego i wspólnoty parafialnej. Tego rodzaju korespondencja i pozytywne oceny praktyki kaznodziejskiej stanowiły podstawę nominacji prowincjała na urząd misjonarza ludowego i rekolekcyjnego. Taka korespondencja dotyczyła również wyznaczania kaznodziejów odpustowych, zwłaszcza do dużych i znaczących kościołów lub sanktuariów.

¹⁰⁰ Dane dostępne w Sekretariacie *Prowincji* WNMP, w zestawieniu prac duszpasterskich z poszczególnych klasztorów. Od 2001 do 2016 roku dane o posłudze rekolekcyjno-misyjnej były przekazywane do Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce.

¹⁰¹ Od zestawienia z 1990 r. brak szczegółowego rozróżnienia informacji o innych posługach kaznodziejskich.

opisywał zasady nadawania tytułu *misjonarza ludowego*. W kompetencjach moderatora komisji leżało przyjmowanie prac misyjnych oraz rekolekcji dla duchowieństwa i osób zakonnych, a także wyznaczanie odpowiedniej osoby do ich przeprowadzenia. Możliwość przyjmowania zwyczajnej posługi rekolekcyjnej *Statut* pozostawiał miejscowym przełożonym. Dokument ten został promulgowany w 1979 roku. Do dnia dzisiejszego moderator jest zobowiązany składać sprawozdanie na kapitułę ze swej działalności w minionym *triennium* (SP 70 § 2). Na kapitule prowincji w 1992 roku postanowiono powołać jednego z doświadczonych kapłanów do funkcji moderatora komisji duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego, który już bez innych członków komisji, był mianowany na kongresie kapitulnym. W aktach kapitulnych z 1995 roku zamieszczone jest pierwsze sprawozdanie moderatora komisji. W *Statutach Partykularnych* z 1979 (art. 75 § 2), 1993 (art. 86 § 3), 1998 (art. 86 § 3), 2001 (art. 88 § 3) i 2007 (art. 89 § 3) osoba moderatora duszpasterstwa misyjno-rekolekcyjnego wymieniana jest wśród wybieranych, przez podniesienie ręki lub ustną zgodę, na kongresie kapitulnym. Od zmiany i aktualizacji *Statutów Prowincji* w 2011 roku zapis ten zniknął. Nie jest również obecny w najnowszym dokumencie z 2020 roku, choć moderator ciągle jest mianowany na wyżej wspomnianym kongresie kapitulnym¹⁰².

Analizując dostępne materiały akt kapitulnych oraz zachowane archiwalia, w określeniu zadań związanych z posługą kaznodziejską, można zauważyć istotną zmianę w strukturalnym określeniu, wypełnianiu oraz powierzaniu zadania głoszenia słowa Bożego, ze szczególnym uwzględnieniem działalności rekolekcyjnej i prowadzenia misji ludowych podejmowanych w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Jedną z istotnych i widocznych zmian jest stopniowy zanik funkcji *misjonarza*, który był mianowany przez prowincjała, a jego obowiązki, prawa i zadania określał w *Prowincji* odpowiedni statut. Także funkcja moderatora i jego zadania stopniowo zanikały lub znacząco zmieniały swój charakter. Zaktualizowany *Statut misjonarza i rekolekcyjonisty* został promulgowany rok po kapitule prowincjalnej w 2001 roku przez ministra prowincjalnego o. Józefa Czurę. W dużej mierze *Statut* nie jest dziś realizowany i wymaga koniecznej nowelizacji, uwzględniając odnowione prawodawstwo *Prowincji*.

---

¹⁰² Z analizy dokumentów zgromadzonych w Aktach Kapituły, gdzie istnieje przetłumaczony na j. łaciński i j. włoski oryginalny tekst *Statutów Partykularnych* wysyłany do zatwierdzenia przez kurię generalną, wynika, że zawierają one wzmiankę o *moderatorze duszpasterstwa rekolekcyjno-misyjnego*, wybranego na kongresie kapitulnym przez podniesienie ręki. Najprawdopodobniej błąd powstał na etapie redakcji zatwierdzonych tekstów, w czasie przygotowania do druku.

W ostatnich latach toczą się zabiegi, jak na razie nieskuteczne, o odrodzenie odnowionej instytucji *misjonarza ludowego*.

Obecnie w przyjmowaniu prac o charakterze rekolekcyjno-misyjnym zasadniczą rolę odgrywa gwardian domu, do którego zwraca się z taką prośbą odpowiedni proboszcz (SP 35 §1-3; 47 § 1). W ostatnim dziesięcioleciu widać jednak, że duża część prośb ze strony kapłanów diecezjalnych kierowana jest z wyraźną, personalną prośbą o konkretnego rekolekcjonistę lub misjonarza. Wydaje się, że ciągle jest wiele do zrobienia na tym polu. Przestrzeń prowadzenia misji ludowych i rekolekcji wymaga właściwego poświęcenia się tej posłudze, z uwzględnieniem nowych czasów, nowych form ewangelizacji zgodnych z tradycją Kościoła i wypracowanymi przez wieki metodami franciszkańskimi.

Proces formacyjny *brata mniejszego* obejmuje całość jego życia, koncentrując się w poszczególnych jego etapach na odkryciu własnej tożsamości franciszkańskiej. Punktem wyjścia jest odkrycie charyzmatu św. Franciszka, który aktualizuje się w jego naśladowcach. Formacja franciszkańska zmierza, w swoich założeniach, do odkrycia sposobu i właściwego charakteru posługi wobec Kościoła i dla Kościoła. Życie franciszkańskie ma być nie tylko odbiciem ewangelicznego charyzmatu Założyciela, lecz ma stać się także wezwaniem do podjęcia dzieła ewangelizacji, w różnych aspektach podstawowej misji Kościoła, jaką jest głoszenie słowa Bożego. Zadaniem *braci mniejszych* jest, zgodnie z wytycznymi Kościoła, takie kaznodziejstwo, które przybliży do odkrycia tajemnicy Boga w życiu codziennym ludzi każdego czasu historii.

ROZDZIAŁ III

Przepowiadanie słowa Bożego w liturgii

Naturalną przestrzenią do zaistnienia wydarzenia homilijnego jest przestrzeń liturgiczna, w której zgromadzona wspólnota Kościoła, poprzez akt kultu Bożego, oddaje cześć Bogu i sama się uświęca poprzez dar Bożej obecności w znakach sakramentalnych i słowie Bożym. Kiedy w Kościele czyta się Pismo święte i je wyjaśnia, sam „Bóg przemawia do swego ludu”¹. Dlatego też obowiązkiem wszystkich uczestników liturgii jest uważne słuchanie słowa Bożego, którego treść i znaczenie pogłębiają poprzez homilię będącą częścią akcji liturgicznej. Przez słuchanie słowa Bożego Lud Boży poznaje misterium życia Chrystusa, jego odkupieńczą mękę, śmierć i zmartwychwstanie. Jest to swoisty pokarm duchowy dla słuchającego, konieczny dla „podtrzymania życia chrześcijańskiego”².

Posługa głoszenia słowa Bożego stanowi istotną i podstawową część działalności Kościoła Chrystusowego, który posłuszny nakazowi misyjnemu Chrystusa, pozostawionemu Apostołom tuż przed wniebowstąpieniem w słowach: „*Idźcie i nauczajcie wszystkie narody*” (Mt 28,19-20), podejmować ma to zadanie z wielką starannością. Ta troska wyraża się nie tylko w dbałości o nieskażone błędami przekazywanie prawd objawionych zawartych w Piśmie świętym, lecz również o właściwe przygotowanie urzędowych głosicieli słowa Bożego. Tym zadaniem zajmuje się homiletyka jako część teologii pastoralnej. Jak w każdej dyscyplinie naukowej – także w naukach teologicznych – istotne jest, aby wskazać na ogólnie przyjmowany podział omawianej dyscypliny, jaką stała się wyodrębniona ze starożytnej retoryki, homiletyka rozumiana jako naukowa refleksja nad teorią i praktyką przepowiadania słowa Bożego. W naturalny sposób homiletyka ujawnia dwa działy, którymi się zajmuje: 1) dział teoretyczny (teologia przepowiadania) – dotyczy tego, co jest istotą przepowiadania, co jest niezmiennie i oparte na pryncypiach teologicznych; 2) dział praktyczny (praktyka przepowiadania) – dotyczy tego, co w przepowiadaniu stanowi funkcję zmienną, zależną od okoliczności, nastawioną na dotarcie do konkretnych odbiorców (słuchaczy). Obecnie coraz częściej stosuje się nieco inny wewnętrzny podział homiletyki, który stanowi

---

¹ VD 52.

² KO 24; KL 35; 52; OWMR 29; 55; 65; DH 4.

bardziej precyzyjne rozwinięcie wyżej wymienionych działów. Podział ten sprawia również, że homiletyka staje się coraz bardziej wyróżniającą się dyscypliną w dziale teologii pastoralnej zajmującej się przepowiadaniem słowa Bożego i w naturalny sposób odróżnia się od katechetyki. Bardziej tradycyjny, ale i też szczegółowy, wewnętrzny podział homiletyki wyróżnia: homiletykę fundamentalną, materialną, formalną i szczegółową³.

Liturgia, jako czynność całego zgromadzenia, musi spełniać określone warunki, aby mogła zaistnieć. Do liturgii, w czasie której przewiduje się głoszenie homilii, zalicza się: liturgię sakramentalną (obrzeźdową), liturgię godzin, liturgię pogrzebową, liturgię Słowa i liturgię Męki Pańskiej. Szczególne miejsce zajmuje tu liturgia eucharystyczna. W tych liturgicznych wydarzeniach homilię może głosić jedynie wyświęcony szafarz, którym jest diakon, prezbiter i biskup⁴. W sprawowanej liturgii eucharystycznej homilia zajmuje bardzo ważne miejsce. Nie powinno się jej opuszczać, zwłaszcza w niedziele i święta nakazane, gdy sprawuje się Mszę świętą w zgromadzeniu wiernych⁵.

W tej części rozprawy omówione zostaną wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w grupie prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, odnoszące się do praktyki kaznodziejskiej w przestrzeni liturgicznej. Inne formy przepowiadania kaznodziejskiego, które nie są homilią w ścisłym tego słowa rozumieniu zostaną omówione w rozdziale czwartym, natomiast wnioski i postulaty homiletyczne, wynikające z tychże badań, zostaną zawarte w rozdziale piątym. Celem dysertacji nie jest omawianie wskazań Kościoła dotyczących posługi głoszenia słowa Bożego w jej wymiarze liturgicznym i pozaliturgicznym, które znalazły już swoje miejsce w posoborowych opracowaniach i publikacjach, lecz na ich podstawie podjęta zostanie próba opisanie rzeczywistości kaznodziejskiej w *Prowincji* z uwzględnieniem franciszkańskiego charyzmatu ukazanego w dokumentach zakonnych a przybliżonych już w rozdziale drugim.

---

³ ZFK 1999, s. 194-197.

⁴ Te kwestie poruszają dokumenty Vaticanum II: KONSTYTUCJA O LITURGII ŚWIĘTEJ *Sacrosanctum Concilium*, nr 28, 35; KONSTYTUCJA DOGMATYCZNA O OBJAWIENIU BOŻYM *Dei Verbum*, nr 24; KONSTYTUCJA DOGMATYCZNA O KOŚCIELE *Lumen gentium*, nr 21, 25, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002; a także: KPK 756, 757, 762-765, 767-769; OWML, nr 8; DH 5. Zob. także: W. BROŃSKI, *Kaznodzieja jako autor homilii. Aspekty homiletyczno-prawne*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 119-123.

⁵ KL 52; KPK 767 § 2; OWMR 66.

3.1. Charakterystyka przepowiadania słowa Bożego

Omawiając kwestię posługi przepowiadania słowa Bożego w zgromadzeniu liturgicznym należy uwzględniać trzy podstawowe aspekty, konieczne do zaistnienia homilii: 1) osoba głoszącego (homilista); 2) czas przepowiadania; 3) miejsce głoszenia homilii; 4) odbiorcy homilii (adresaci). Jak już to zostało stwierdzone homilia uwarunkowana jest przestrzenią liturgiczną. Sama zaś liturgia, z natury rzeczy, domaga się spełnienia powyżej wskazanych elementów składających się na wydarzenie homilijne⁶.

Homilia (gr. *homileo* – *wspólna rozmowa w drodze*) ma za zadanie aktualizację odczytanego słowa Bożego, uwzględniając aspekty dogmatyczne, katechetyczne, moralne i egzystencjalne istotne dla słuchaczy⁷. Wydarzenie to, będące „dialogiem z Bogiem”, ma ukazywać prawdziwe i żarliwe pragnienia doświadczania Boga we wspólnocie wierzących⁸. Homilista, głoszący i wyjaśniający słowo Boże, działa *in persona Christi*, ma przekazywać jedynie to, co wynika z Objawienia i opierać się na *Magisterium Ecclesiae*. Nie jest to miejsce i czas na prywatne poglądy, osobiste odczucia ani tym bardziej wygłaszanie przemów, które nie są związane z przeżywanym misterium liturgicznym⁹.

Przeprowadzone badania ankietowe dotyczące tematu niniejszego opracowania: *Przepowiadanie słowa Bożego w Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce po Soborze Watykańskim II*, skierowane zostały do wszystkich braci kapłanów posługujących obecnie w *Prowincji*. Grupę badawczą stanowiła grupa 206 prezbiterów, do których dotarła ankieta w formie drukowanej lub elektronicznej. Spośród wszystkich respondentów, 138 odpowiedziało na przesłany kwestionariusz ankiety, co stanowi 66,9% ankietowanych. Badanie zostało przeprowadzone w okresie od 31 stycznia do 31 maja 2019 roku. Zbieranie danych za pomocą strony internetowej zakończono 31 sierpnia 2019 roku. Kwestionariusze ankiety zostały dostarczone i odebrane osobiście

⁶ DH 4-5; 9; 11.

⁷ Określenie *homilia*, rozumiane jako przepowiadanie dzieł zbawczych w kontekście liturgicznym, bierze swój początek we wpływach i recepcji dzieł Orygenesza († 253). Słowo to jest zbliżone do występujących w starożytności chrześcijańskiej innych form przepowiadania jak: *logos* (mowa), *dialektis* (dialog, rozmowa), *katechesis* (katecheza), oraz średniowiecznymi: *sermo*, *tractatus*, *praedicatio* oraz: *expositio*, *explanatio*, *exhortatio*, *admonitio*. Współczesna teologia przyjęła najbardziej odpowiadającą nazwę dla przepowiadania słowa Bożego – *homilia*. Więcej wyjaśnień w tym temacie podjętych jest w opracowaniu: K. PANUŚ, *Sztuka głoszenia kazań*, Kraków 2008, s. 17-46.

⁸ EG 137, 143, 146; VD 56.

⁹ VD 7.

przez autora dysertacji z 99,0% domów zakonnych na terenie Polski. Do domów zagranicznych oraz poszczególnych osób przebywających w różnych zagranicznych instytucjach kościelnych i zakonnych ankieta została przesłana w formie elektronicznej. Wszystkie odpowiedzi wprowadzono w arkusz kalkulacyjny MS Excel Office 2010. Wyniki z otrzymanych odpowiedzi zamieszczono w kwestionariuszu ankiety, który dołączony jest do rozprawy w aneksie.

3.1.1. Osoba kaznodziei w badaniach ankietowych

Przepowiadanie homilijne, którego przestrzenią występowania jest wydarzenie liturgiczne, zarezerwowane jest dla biskupów, prezbiterów i diakonów, czyli dla wyświęconych szafarzy¹⁰. Dokumenty soborowe, jak i współcześnie opracowane normy dotyczące głoszenia homilii, jasno określają również zadania, jakie stawiane są wobec osoby homilisty¹¹. Przepowiadanie homilijne zawiera się w definicji „kaznodziejstwa”. Obejmuje ono wszelką działalność Kościoła podejmującego głoszenie i przekazywanie słowa Bożego¹². W takim ujęciu rozumieć należy także wszelką posługę głoszenia kazań, konferencji, katechezy oraz świadectw, będących wyrazem dojrzałego życia chrześcijańskiego i inne zadania wykonywane z polecenia Kościoła i w jego imię¹³. Dla określenia wykonywanej posługi często używa się zamiennie słów: kaznodzieja i homilista. W kontekście analizowanego zagadnienia, czyli przepowiadania podczas liturgii, która stanowi uprzywilejowane miejsce głoszenia słowa Bożego (EG 138, DH 4), właściwy jest termin *homilista*.

Dekret Soboru Watykańskiego II o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, podkreśla, że prezbiterzy „w sobie właściwym zakresie uczestniczą w zadaniu Apostołów, [...], by byli sługami Jezusa Chrystusa wśród ludów, wykonując świętą posługę Ewangelii” (DK 2) i „jako współpracownicy biskupów mają przede wszystkim obowiązek przepowiadania wszystkim Ewangelii Bożej. [...] Dotyczy to w szczególności liturgii słowa w sprawowaniu Mszy świętej” (DK 4). Homilista jest więc tym, który sam zjednoczony z Chrystusem i Kościołem, autentycznie przeżywa swoje powołanie jako świadka Zmartwychwstałego i podejmuje posługę głoszenia słowa Bożego, aby innym

¹⁰ VD 50-51, 78-81; EG 135, 138-141, 143, 145, 149, 154, 156, 157-159.

¹¹ Zob. I. R. SOROBURSKI, *Osoba i zadania homilisty według wskazań Verbum Domini i Evangelii gaudium*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 225-229.

¹² W. PRZYCZYNA, G. SIWEK, *Metodologia teologii homiletycznej*, w: *Metodologia teologii praktycznej*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 2011, s. 70.

¹³ KPK, 759-761, 766, 773-780.

również ukazać konieczność podjęcia chrześcijańskiej drogi życia, która prowadzi do Chrystusa (VD 7). Wczytując się w treść Konstytucji o liturgii „*Sacrosanctum Concilium*” Soboru Watykańskiego II można wyciągnąć wniosek, że skoro Chrystus jest rzeczywiście obecny w słowie biblijnym oraz liturgii (KL 7), jest więc obecny także w tłumaczeniu tego słowa w homilii¹⁴. Homilia staje się więc źródłem wypełnienia zadania uobecniania Osoby Chrystusa w zgromadzeniu liturgicznym (VD 59). Słowo Boże głoszone podczas homilii należy więc rozumieć jako sposób poznania objawiającego się Boga w swoim Słowie, którym jest sam Chrystus. Słowem Bożym jest również przepowiadanie Apostołów posłusznych poleceniu Chrystusa „Idźcie i głoscie” (Mt 10,7) i wreszcie słowem Bożym są święte Pisma Starego i Nowego Testamentu (VD 7). Celem homilii i zadaniem głosiciela jest zatem budzenie i pogłębienie wiary, nawrócenie i zjednoczenie z Bogiem¹⁵.

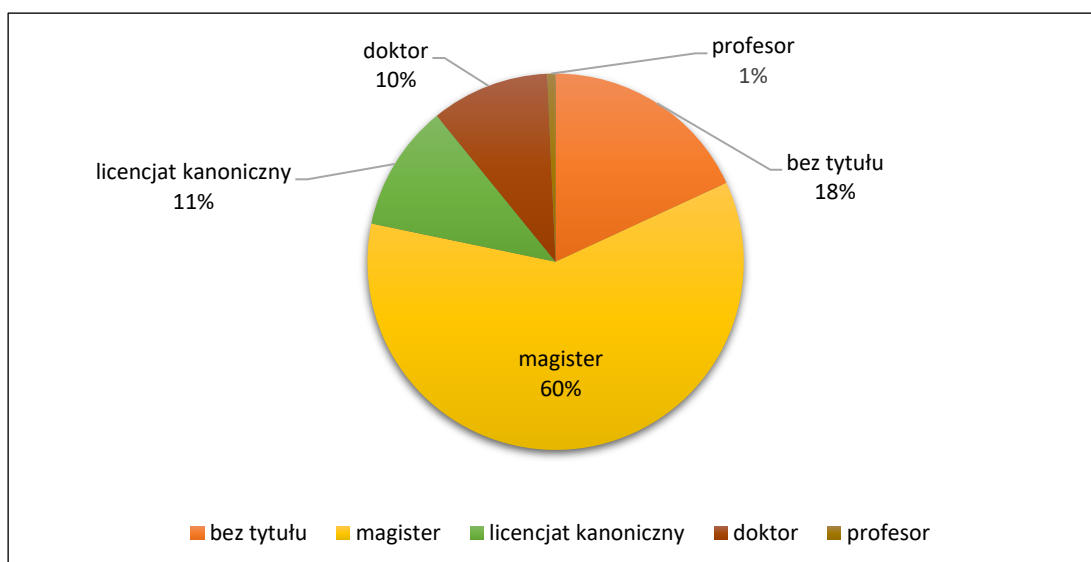
Przeprowadzone badania ankietowe, które obejmowały członków *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, dotyczyły jedynie prezbiterów. Nie zwrócono się z prośbą o ich wypełnienie do dwóch biskupów oraz diakonów, którzy byli w trakcie formacji seminaryjnej. Z analizy przesłanych odpowiedzi kształtuje się obraz kaznodziei franciszkańskiego we współczesnej posłudze głoszenia słowa Bożego w *Prowincji*. Ze 138 udzielonych odpowiedzi wynika, że średni wiek ankietowanych wynosi 47,0 lat. Średnia stażu życia zakonnego wynosi 26,1 lat, natomiast średnia stażu kapłańskiego to 18,6.

Na obraz głosicieli słowa Bożego wpływają również posiadane wykształcenie oraz pełniona funkcja. Gdy chodzi o wykształcenie teologiczne większość respondentów posiada wykształcenie filozoficzno-teologiczne po ukończonym seminarium duchownym posiadając tytuł naukowy magistra. Wśród wszystkich odpowiedzi aż 83 ankietowanych zaznaczyło to wykształcenie. Stanowi to 60,1% wszystkich badanych. Szczegółowe rozróżnienie posiadanego wykształcenia teologicznego wśród ankietowanych kaznodziejów *Prowincji*, na podstawie odpowiedzi w kwestionariuszu ankiety badawczej, zostało przedstawione na wykresie nr 1.

---

¹⁴ KL 52; OWMR 29: W. PRZYCZYNA, *Kazanie jako słowo Boże*, w: *Fenomen kazania*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1994, s. 60.

¹⁵ K. PANUŚ, *Sztuka głoszenia...*, s. 14-15.

Wykres 1. Wykształcenie teologiczne ankietowanych

Wśród badanych znajdują się bracia pełniący wyznaczone funkcje, które w różnym stopniu wpływają na zakres i jakość pełnionej posługi słowa Bożego. Wśród 138 ankietowanych 11 braci pełniło funkcję gwardiana domu zakonnego (8,0%), 16 było wikariuszami domu zakonnego (11,6%) a 20 braci pełniło obowiązki ekonoma klasztoru (14,5%). Należą oni do grupy zarządzającej domem zakonnym. Wśród ankietowanych są również bracia pełniący obowiązki duszpasterzy w powierzonych *Prowincji* parafiach (20 Proboszczów – 14,5%; 21 wikariuszy parafialnych – 15,2%; 22 katechetów – 15,9%). Spośród grupy formatorów, wchodzących w skład sekretariatu formacji i studiów, pracowników naukowych, wykładowców i studentów studiów doktoranckich zebrane odpowiedzi wykazują, że również ta grupa podejmuje się posługi głoszenia słowa Bożego (10 formatorów – 7,2%; 1 pracownik naukowy – 0,7%; 9 wykładowców – 6,5%; oraz 10 studentów – 7,2%). Wśród pozostałych odpowiedzi ankietowani zaznaczyli inne pełnione funkcje, spośród których można wyróżnić kapelanów (11 – 8,0%), emerytów, rezydentów i rekonwalescentów (7 – 5,1%), pracowników kurialnych (4 – 2,9%) oraz stacjonariuszy (36 – 26,1%). Należy zauważyć, że ta odpowiedź w ankiecie miała możliwość wielokrotnego wyboru ze względu na fakt łączenia różnych funkcji w klasztorach.

3.1.2. Przepowiadanie homilijne w kościołach zakonnych

Każdy klasztor, którego sytuacja prawna jest uregulowana odpowiednimi przepisami kościelnymi i zakonnymi, otrzymując zgodę od właściwych ordynariuszy, posiada również prawo do posiadania kościoła lub kaplicy, w którym może być sprawowany kult Boży i głoszone słowo Boże, z wyjątkiem tych spraw, które zarezerwowane są kościołom parafialnym. Szczegółowe omówienie zasad funkcjonowania i erygowania kościołów zakonnych oraz powierzenia instytutowi prowadzenia parafii zostały omówione w rozdziale pierwszym. Zatem kult Boży w kościołach klasztornych będzie sprawowany podobnie jak w kościołach parafialnych, z wyjątkiem sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, sakramentu małżeństwa oraz pogrzebu. Na sprawowanie tych sakramentów i obrzędów potrzebną zgodę wydaje właściwy proboszcz, na którego terenie mieści się dany kościół i dom zakonny. W kościele klasztorным, przy którym mieści się powierzona przez właściwego ordynariusza parafia, będzie sprawowany kult liturgiczny zgodnie z prawem kanonicznym.

Jednym z przejawów działalności Kościoła w sprawowanym kulcie liturgicznym, niezależnie od posiadanej parafii, właściwym dla każdej posługi kapłańskiej, jest głoszenie słowa Bożego. Należy ono do istoty powołania kapłańskiego i nierozdzielnie związane jest również ze sprawowaną Eucharystią. Kościół zachęca, aby w każdej Mszy świętej było miejsce na homilię, z której nie należy rezygnować. W rzeczywistości duszpasterskiej w *Prowincji* homilia głoszona jest zawsze w niedziele i uroczystości we wszystkich kościołach i kaplicach zakonnych. Aż 48 z ogólnej liczby 138 badanych braci, którzy odpowiedzieli na ankietę, głosi homilię każdej niedzieli. Stanowi to 34,8% spośród wszystkich badanych kaznodziejów. Także 45 ankietowanych głosi homilię niedzielną kilka razy w miesiącu (32,6%), a 29 średnio raz w miesiącu (21,0%). W pozostałych odpowiedziach zaznaczono, że 11 braci głosi homilię kilka razy w roku (8,0%), a nigdy 4 braci (2,9%). Ostatnie wskazanie obejmują tę grupę braci, którzy odpowiedzieli na ankietę, lecz ze względu na wiek lub stan zdrowia, nie podejmują już posługi głoszenia słowa Bożego. Wskazania dokumentów soborowych, jak i najnowsze instrukcje dotyczące głoszenia homilii, zarówno w dni powszednie, jak i w dni świąteczne (niedziele, uroczystości), jasno wskazują na osobę homilisty, który ma być tożsamy z przewodniczącym celebracji eucharystycznej¹⁶. Dopuszcza się głoszenie homilii przez

¹⁶ KL 28; 52; OWMR 66; SC 23; DH 5.

innego kapłana lub diakona, z zastrzeżeniem, że powinien uczestniczyć w całości celebracji liturgicznej. Praktyka duszpasterska we współczesnym Kościele polskim, a co za tym idzie również w kościołach zakonnych, w przeważającej większości wydaje się być obok wskazań Kościoła. Podyktowane jest to z pewnością wymiarem praktycznym w duszpasterstwie i pragnieniem jednego przekazu treści głoszonych w homiliach dla całej wspólnoty parafialnej uczestniczącej we Mszach świętych przez cały dzień. Dotyczy to zwłaszcza dużych parafii czy kościołów zakonnych z większą ilością sprawowanych Eucharystii. Czasem nawet dokumenty kościołów partykularnych i zawarte w nich wskazania (np. dokumenty synodów (archi)diecezjalnych w Katowicach z 1976 i 2016 roku)¹⁷ nieco sankcjonują rzeczywistość praktyczną w posłudze głoszenia homilii, dopuszczając wygłoszenie jej przez innego kapłana, który dołącza do celebracji jedynie na czas głoszonej homilii. Taka praktyka jest również obecna w większości kościołów franciszkańskich *Prowincji*. Zwłaszcza w dużych parafiach i większych kościołach na terenie *Prowincji*, funkcjonuje zwyczaj głoszenia homilii niedzielnej w ramach tzw. „dyżuru kaznodziejskiego”. W kwestionariuszu odpowiedzi tę opcję zaznaczyło aż 54,4% ankietowanych, którzy „zawsze” podejmują się takiego sposobu głoszenia. W pozostałych opcjach odpowiedzi liczby są zróżnicowane. Wynika z nich, że najczęstszą praktyką wśród badanych jest samodzielne głoszenie homilii na odprawianej przez siebie Mszy świętej (zawsze – 34,8%, często – 30,4%) lub przez innych kapłanów, samemu będąc koncelebrantem (często – 35,5%, rzadko – 36,2%). Przekrój podanych odpowiedzi ilustruje poniższa tabela nr 5.

Tabela 5. Częstotliwość głoszenia homilii niedzielnej.

	zawsze	często	rzadko	nigdy
W ciągu „dyżuru kaznodziejskiego”	54,4%	15,2%	15,2%	15,2%
Na Mszach św. odprawianych tylko przez siebie	34,8%	30,4%	13,8%	21,0%
Na Mszach św. odprawianych przez innych kapłanów	8,0%	35,5%	36,2%	20,3%

¹⁷ *Wiara, modlitwa i życie...*, p. 4.9, s. 50; *Wysłuchani w Ducha...*, p. 248, s. 76.

Natomiast homilie tygodniowe głoszone są tylko w części klasztorów, zwłaszcza w tych, przy których znajduje się parafia. Ze względu na warunki miejsca, liczbę kapłanów oraz miejscowe zwyczaje, w kościołach franciszkańskich, przy większej ilości Mszy świętych, homilię głosi się najczęściej na przynajmniej jednej z wybranych Mszy świętych (np. Panewniki, Chorzów, Chocz, Kobylin, Zabrze, Bytom, Tychy, Stare Panewniki, Cieszyn, Rybnik, Rybnik Zamysłów). W kościołach klasztornych w Opolu i Miejskiej Górcie homilia głoszona jest tylko na jednej Mszy świętej w ciągu całego tygodnia, a gdzieś tam tylko w specjalnych okolicznościach np. święta Pańskie, maryjne lub franciszkańskie (np. Koszarawa Bystra, Podłęże Królewskie, Górki Wielkie). W niektórych kaplicach klasztornych, przy mniejszej obsadzie personalnej domu zakonnego, nie rezygnuje się z głoszenia codziennej homilii (np. Romitorium w Jaworzynie). Ankietowani współbracia *Prowincji* zapytani o częstotliwość przepowiadania homilijnego w dni powszednie, udzielili następujących odpowiedzi: codziennie – 13 (9,4%), kilka razy w tygodniu – 66 (47,8%), raz w tygodniu – 20 (14,5%), bardzo rzadko – 30 (21,7%), nigdy – 9 (6,5%).

Adresatem przepowiadania homilijnego jest wspólnota wiernych, którzy uczestniczą w Eucharystii sprawowanej w kościele lub kaplicy klasztornej. Przy kościołach parafialnych jest to w większości miejscowa wspólnota parafialna, natomiast przy kościołach klasztornych zgromadzenie wiernych składa się zazwyczaj z okolicznych mieszkańców lub gości będących „sympatykami” klasztoru. Adresatami homilii są w większości „wierni w różnym wieku”, do których homiliści kierują słowo Boże. Do tej grupy odbiorców głoszone słowo Boże zawsze kieruje aż 61,6% ankietowanych, a często 37,0%. Uwzględniając specyfikę wieku odbiorców w zgromadzeniu liturgicznym i charakter prowadzonej w danym miejscu posługi duszpasterskiej wskazano, że 68,1% rzadko głosi kazania skierowane do młodzieży, natomiast do dzieci często przemawia 26,1% ankietowanych. W kilku przypadkach odbiorcami głoszonej homilii są jedynie osoby konsekrowane, będące członkami danej wspólnoty domu zakonnego lub domu formacyjnego *Prowincji*. Wyniki badań nad grupą odbiorców posługi homilijnej przedstawione są w tabeli nr 6.

Przepowiadanie homilijne w ramach sprawowanej liturgii w kościołach klasztornych ogranicza się jedynie do homilii w czasie sprawowanej Eucharystii. Tam, gdzie mieści się parafia, dodatkowo głosi się homilie obrzędowe (przy udzielaniu sakramentów świętych lub pogrzebowe). Jednak trzeba zauważyć, że typowe homilie

obrzędowe, związane z udzieleniem sakramentów świętych, często sprawowane są w ramach zwyczajowych mszy niedzielnych z udziałem wspólnoty wiernych.

Tabela 6. Rodzaje grup odbiorców homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Wierni w różnym wieku	61,6%	37,0%	0,7%	0,7%
Młodzież	2,2%	18,1%	68,1%	11,6%
Dzieci	2,2%	26,1%	57,2%	14,5%
Osoby konsekrowane	4,3%	29,0%	45,7%	21,0%
Członkowie wspólnot parafialnych	8,7%	27,5%	40,6%	23,2%
Grupy specjalne (np. FZŚ, studenci, dni skupienia)	7,2%	24,6%	45,7%	22,5%

Homilie obrzędowe, w ogromnej większości, ograniczają się do sakramentu małżeństwa (głosi je zawsze 61,6% badanych) oraz pogrzebu (zawsze – 65,9%). Gdy zaś idzie o sakramenty chrztu świętego czy namaszczenia chorych, które sprawowane są we wspólnocie parafialnej, widoczny jest deficyt homilii sakramentalnej. Przy udzielaniu chrztu świętego aż 42,0% badanych rzadko głosi homilię chrzcielną, natomiast przy udzielaniu sakramentu chorych liczba ta wynosi 39,1%. Szczegółowe dane zawiera tabela nr 7.

Tabela 7. Częstotliwość głoszenia homilii w czasie sprawowania sakramentów, obrzędów i innych okoliczności

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Chrzest święty	29,0%	14,5%	42,0%	14,5%
Sakrament małżeństwa	61,6%	10,1%	23,9%	4,3%
Namaszczenie chorych	13,8%	21,0%	39,1%	26,1%
Pogrzeb	65,9%	10,1%	18,8%	5,1%
Odpust	55,8%	10,9%	26,8%	6,5%
Jubileusze (np. małżeńskie, zakonne, kapłańskie, parafii itp.)	35,5%	20,3%	29,7%	14,5%
Obrzędowe (śluby zakonne, pokutne itp.)	26,1%	7,2%	30,4%	36,2%
Związane z życiem lokalnej społeczności	23,9%	24,6%	33,3%	18,1%
Przy różnego rodzaju innych okolicznościach	15,2%	31,9%	37,7%	15,2%

Przeprowadzone badania ankietowe, w uzyskanych odpowiedziach respondentów, wskazują na fakt parafialnego ukierunkowania duszpasterskiego poszczególnych klasztorów *Prowincji*. Aż 97 badanych wskazało „klasztor z parafią” jako miejsce zamieszkania, co stanowi 70,3% wszystkich odpowiedzi. „Klasztor bez parafii”, jako miejsce zamieszkania zaznaczyło 33 ankietowanych (23,9%), oraz po dwóch braci zamieszkuje w: domu profesorskim (1,4%), domu studentów (1,4%), kurii (1,4%) oraz w innych miejscach (1,4%). W kwestionariuszu odpowiedzi zaznacza się również widoczny charakter pełnionej posługi. W odpowiedziach na pytanie 6. ankiety badawczej wynika, że prawie połowa braci jest zaangażowana w duszpasterstwo w kościele klasztorным (66 – 47,8%) oraz w duszpasterstwie parafialnym (65 – 47,1%) podejmując również inne posługi związane z głoszeniem słowa Bożego w innych miejscach i okolicznościach, o czym będzie mowa w następnym podpunkcie rozprawy.

3.1.3. Inne miejsca głoszenia homilii

Liturgiczne przepowiadanie słowa Bożego wypełniane jest również poza kościołami zakonnymi, które przynależą do wspólnot braterskich *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Posługa duszpasterska, obejmująca również obowiązek kaznodziejski, wypełniana przez braci *Prowincji*, obejmuje w dużej mierze pomoc udzielaną parafiom kapłanów diecezjalnych, którzy zwracają się z prośbą o pomoc duszpasterską „w zastępstwie” lub w prowadzeniu misji ludowych lub rekolekcji parafialnych w okresie Adwentu i Wielkiego Postu. Spośród wszystkich ankietowanych 80 braci wskazało, że oprócz stałych funkcji spełnianych w klasztorze, podejmują w swojej posłudze taką działalność. Liczba ta stanowi 58,0% wszystkich badanych. Istotnym elementem jest tu fakt, że „duszpasterstwo okazjonalne” w postaci zastępstw w parafiach, jest podejmowane przez wszystkie klasztory, niezależnie od liczby członków domu zakonnego. Stanowi to przejaw franciszkańskiego charyzmatu, który opiera się na odpowiedzi na potrzeby Kościoła, a sami bracia mają stanowić pomoc dla lokalnego duchowieństwa. Każda taka posługa staje się również okazją do głoszenia słowa Bożego, zwłaszcza w niedziele i święta.

Ta forma duszpasterskiej posługi jest także wypełnieniem obowiązku pracy i środkiem do zdobycia źródeł utrzymania klasztoru. Jak już zostało to wspomniane w rozdziale pierwszym, przyjęcie prac duszpasterskich i apostołskich, stanowi źródło utrzymania wspólnoty, lecz nie można warunkować ich podjęcia od wysokości otrzymanych ofiar. Prawodawstwo franciszkańskie, w myśl *Reguły* św. Franciszka,

kładzie silny nacisk, aby taką pracę podejmować nawet „gdy nie otrzymamy za nią zapłaty”. Duszpasterstwo okazjonalne podejmuje również inne okoliczności „obecności franciszkańskiej” w parafiach diecezjalnych, rzadko w parafiach innych zakonów i zgromadzeń zakonnych. Należą do nich przede wszystkim takie wydarzenia, jak: misje parafialne, rekolekcje, odpusty, jubileusze (np. istnienia wspólnoty Franciszkańskiego Zakonu Świeckich) czy inne okoliczności istotne dla życia danej społeczności (rocznice, święto patronalne itp.). Podczas tych uroczystości, którym przewodniczą lub są na nie zaproszeni bracia, głoszą również słowo Boże. Z kwestionariusza ankiety wynika, że 46 ankietowanych z ogólnej liczby 138 badanych podejmuje się głoszenia słowa Bożego wśród innych grup poza parafialnych, co stanowi 33,3% całej grupy badawczej. Natomiast głoszenia homilii odpustowych w różnych klasztorach *Prowincji* oraz w parafiach diecezjalnych podejmuje się 55,8% ankietowanych.

Szczególne miejsce w duszpasterskiej posłudze prowadzonej przez *Zakon Braci Mniejszych* stanowi wspólnota *Franciszkańskiego Zakonu Świeckich* (dawniej III Zakon), który przynależy do *Rodziny Franciszkańskiej*¹⁸. Rola członków I Zakonu polega na duchowej asystencji wobec danej wspólnoty, która stanowi odrębną i autonomiczną jednostkę. *Prowincja Wniebowzięcia NMP* obejmuje swoją opieką poszczególne wspólnoty, istniejące zarówno przy klasztorach franciszkańskich, jak i w wielu parafiach diecezjalnych, tworzące wspólnie *region*, który podzielony jest na okręgi. W każdym okręgu znajduje się od kilkunastu do kilkudziesięciu wspólnot. Zadaniem asystentów duchowych jest uczestniczenie w spotkaniach Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, głoszenie homilii w czasie uroczystości miejscowej wspólnoty i przewodniczenie obrędom liturgicznym na kolejnych etapach formacji oraz przeprowadzanie niedziel powołaniowych do wspólnoty franciszkanów świeckich. Pod opieką *Prowincji* znajduje się kilka regionów¹⁹. Są to:

---

¹⁸ „Stowarzyszenia, których członkowie, żyjąc w świecie, uczestniczą w duchu jakiegoś instytutu zakonnego, pod wyższym kierownictwem tegoż instytutu prowadzą życie apostołskie i zdążają do chrześcijańskiej doskonałości, nazywają się trzecimi zakonami lub otrzymują odpowiednią nazwę” (KPK 303). Kanon ten odnosi się również do *Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*, który historycznie nazywany był *Trzecim Zakonem Franciszkańskim*. Każdą wspólnotę franciszkańską można przyporządkować do *Rodziny Zakonów Franciszkańskich*, wśród których wyróżniamy: I zakon – męski; II zakon – żeński, klauzurowy; III zakon – dla świeckich. Zob. *Franciszkański Zakon Świeckich*, <http://www.fzs.info.pl/informacje/informacje.html> [dostęp: 31.07.2020].

¹⁹ Szczegółowy opis poszczególnych *Regionów FZŚ w Polsce* można znaleźć na stronie internetowej. Zob. *Franciszkański Zakon Świeckich w Polsce*, <http://www.fzs.info.pl/regiony/regiony.html> [dostęp: 31.07.2020].

- Region katowicki (okręgi: katowicki, tyski, rudzki, sosnowiecki, bytomsko-chorzowski, pszczyński) 81 wspólnot, 6 asystentów;
- Region bielsko-żywiecki: 27 wspólnot, 3 asystentów;
- Region rybnicki: 32 wspólnoty, 2 asystentów;
- Region częstochowski: 22 wspólnoty, 1 asystent;
- Region lubliniecko-tarnogórski: 24 wspólnoty, 1 asystent.
- Region gliwicko-opolski: 30 wspólnot okręgu opolskiego, 1 asystent (okręgi: opolski (w części), kluczborski, gliwicki, raciborski i zabrzański znajdują się pod asystencją *Prowincji św. Jadwigi*).

Ponadto przy klasztorach, gdzie istnieje wspólnota Franciszkańskiego Zakonu Świeckich poszczególni bracia pełnią funkcję asystenta lokalnego. W parafiach diecezjalnych, w większości, tę funkcję pełnią miejscowi duszpasterze.

Innym miejscem i rodzajem liturgicznego przepowiadania słowa Bożego, podejmowanego przez braci *Prowincji*, jest posługa w kapelaniach. Spośród ankietowanych tę funkcję zaznaczyło 26 respondentów (18,8% badanych). Posługa kapelana, przeznaczonego do regularnego duszpasterstwa na mocy *obediencji*, obejmuje takie miejsca jak: domy zakonne sióstr, domy opieki i hospicja, szpitale, więzienie (np. Panewniki, Cieszyn, Kobylin, Częstochowa). Warto jeszcze nadmienić o dwóch ośrodkach duszpasterstwa akademickiego (Panewniki, Cieszyn) oraz posłudze egzorcysty pełnionej przez dwóch kapłanów zakonnych w *Prowincji*. Kwestia przepowiadania misyjno-rekolekcyjnego będzie przedmiotem dalszej części niniejszej dysertacji.

3.2. Treść przepowiadania homilijnego

Przepowiadanie słowa Bożego w ramach sprawowanej liturgii, będącej uprzywilejowanym miejscem jej zaistnienia, z punktu widzenia przedmiotu materialnego, będzie odnosiło się do tego wszystkiego, co stanowi treść, jaką homilista winien wypełnić jednostkę homilijną. Głoszenie słowa Bożego należy zatem do najistotniejszych zadań, jakie stoją przed Kościołem. Kościół święty, rozumiany jako wspólnota ochrzczonych i wierzących, składająca się z duchownych i świeckich, wezwany jest na mocy sakramentu Chrztu świętego do głoszenia słowa Bożego. Mają to czynić werbalnie oraz przez świadectwo życia.

Spośród wszystkich ochrzczonych Bóg wybiera niektórych wiernych do wierniejszego świadectwa życia ewangelicznego. Taki stan nazywa się życiem konsekrowanym, które w różnych formach, wśród kobiet i mężczyzn, znajduje swą realizację w duchu (charyzmacie) założyciela lub założycielki. Szczególną grupą wiernych, spośród których Bóg powołuje do szczególnego zadania głoszenia Dobrej Nowiny i sprawowania sakramentów, są mężczyźni stanowiący duchownych. Na mocy sakramentu święceń nie tyle uczestniczą w tej misji ewangelizacyjnej całego Kościoła, co stają się „niejako z urzędu” zobowiązani do niej. Tę misję, z Bożego polecenia, z posłania Kościoła hierarchicznego, spełniają duchowni różnych stopni: diakoni, prezbiterzy i biskupi. Na tych ostatnich spoczywa całość obowiązku pasterskiego i nauczycielskiego wobec powierzonych sobie wiernych danego Kościoła lokalnego. Prezbiterzy i diakoni, jako współpracownicy biskupa, mają swój udział w tym pasterskim zadaniu. Szczególnym miejscem, najbardziej uprzywilejowanym zadaniem duchownych, jest sprawowanie kultu Bożego, w którym najszczytniejsze miejsce zajmuje Eucharystia. Dlatego, jak wielokrotnie zostało to już wspomniane, homilię podczas sprawowanej Eucharystii może głosić jedynie wyświęcony szafarz, który od swego ordynariusza posiada odpowiednią jurysdykcję do sprawowania sakramentów oraz głoszenia słowa Bożego. Taką rolę wypełniają również kapłani zakonni w *Prowincji*, gdyż nie ma tu znaczenia denominacja genotypiczna osoby duchownego. Każdy ważnie wyświęcony szafarz sakramentów i urzędowy głosiciel słowa Bożego wypełnia swoją misję z polecenia Kościoła i w Jego imieniu²⁰.

Treść przepowiadanego słowa Bożego nie może stanowić prywatnej własności głoszącego²¹. Niedopuszczalne jest zarówno zawłaszczanie i zacieśnianie przekazu Objawienia do prywatnych poglądów, hipotez i teorii, jak i przekazywanie niezdrowej nauki niezgodnej z *Magisterium Kościoła*. Dotyczy to zarówno objawionych prawd wiary i dogmatów, jak również zwyczajnego nauczania Kościoła, i tego, co Kościół podaje do wierzenia z intencją definitywnego przekazywania. Materialna strona przepowiadania dotyczy więc treści, które składają się na homilię głoszoną w zgromadzeniu wiernych, w imieniu całego Kościoła i z Jego polecenia. Przepowiadanie homilijne musi opierać się na autentycznej wykładni Pisma świętego, wyjaśnieniu czytań mszalnych, wyjaśnianiu prawd wiary i wprowadzaniu zgromadzonych w przeżywane misterium Chrystusa.

---

²⁰ DH 5.

²¹ DH 6.

Właściwe przepowiadanie homilijne uwzględnia również kontekst osobisty, społeczny i historyczny słuchaczy, poprzez które aktualizuje się usłyszane słowo Boże²².

Homilia, jako wydarzenie liturgiczne, jest jednostkowym aktem, którego nie powtórzy się drugi raz w ten sam sposób. Jest to wydarzenie jednorazowe, gdyż ten sam kapłan głosząc wiele razy w ciągu dnia, nawet odczytując z kartki zapisaną treść homilii, znajdzie się już w innym kontekście spowodowanym choćby inną grupą odbiorców. Ten sam wygłoszony tekst będzie inaczej odebrany w zgromadzeniu starszych wiekiem parafian, a tymi, którzy przychodzą kilka godzin później wraz z dziećmi (na tzw. msze rodzinne lub z udziałem dzieci). Dlatego istotnym elementem każdej homilii jest nie tylko jej wygłoszenie, ale przede wszystkim właściwe i dobre przygotowanie do niej²³. Ta część rozprawy omówi wyniki badań ankietowych, które ujęte zostaną w dwóch rozważanych wątkach tego rozdziału: materialna i formalna strona przepowiadania słowa Bożego.

3.2.1. Prawdy wiary i *Magisterium Ecclesiae*

Konstytucja o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II *Sacrosanctum Concilium* w nr. 35 wskazuje, że homilia „winna czerpać treść przede wszystkim ze źródeł Pisma świętego i liturgii”. Odnowa soborowa stała się pewnego rodzaju pieczęcią, która zakończyła proces formowania się pogłębionej wizji celebracji liturgicznej wraz z homilią, trwający od końca XIX wieku. Ruch odnowy liturgicznej zmierzał do odnowienia i ugruntowania postawy „osobistej pobożności i duchowości liturgicznej wśród wiernych”, pragnąc pogłębić nierozzerwalną więź jaka zachodzi pomiędzy Objawieniem zawartym w Piśmie świętym a liturgią, która pozwala przeżywać misterium życia Chrystusa. Szczególną uwagę zwrócono na charakter i miejsce homilii, która przez stulecia była „kazaniem traktowanym jako nauka moralna czy doktrynalna głoszoną w trakcie mszy w niedziele i święta, niekoniecznie łączyło się ściśle z [tajemnicą – przyp. autora] samej celebracji”²⁴. Odnowa liturgiczna przywróciła homilii należne jej miejsce, usadawiając ją w centrum liturgii eucharystycznej. Samo więc jej miejsce wskazuje na fakt, jak istotną rolę odgrywa sama homilia w swojej treści, jak i w procesie jej przygotowania.

---

²² DH 2.

²³ DH 3.

²⁴ DH 1.

Jednym z najnowszych dokumentów na temat homilii, będącym owocem dwóch synodów, jest dokument Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Dyrektorium homiletyczne*. Dokument opublikowano w 2015 roku. Pragnieniem Ojca Świętego Jana Pawła II było zwołanie Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Biskupów, które poświęcone byłoby rozważaniom na temat: „Eucharystia źródłem i szczytem życia oraz misji Kościoła”²⁵. Ponieważ słowo Boże jest nierozdzielnie zjednoczone z tajemnicą Eucharystii, niejako naturalną konsekwencją i pragnieniem Ojca Świętego Benedykta XVI było zwołanie kolejnych Synodów Ogólnych poświęconych tej właśnie kwestii²⁶. Dlatego w dniach od 5 do 26 października 2008 roku odbył się synod na temat „Słowa Bożego w życiu i misji Kościoła”. Dwie adhortacje apostolskie: *Verbum Domini* Benedykta XVI oraz *Evangelii gaudium* papieża Franciszka, stanowiły podstawę do stworzenia *Dyrektorium*. Dokument ten wskazuje na cztery elementy konstytutywne homilii. Po pierwsze: naczelne miejsce w celebracji liturgicznej „zajmuje słowo Boże i jego odniesienie do celu homilii”²⁷. Po drugie: autentyczny wykład zasad katolickiej interpretacji Biblii znajdują swój szczególny wyraz w homilii liturgicznej²⁸. Po trzecie: katolicka interpretacja Biblii w sprawowanej liturgii ma kształtować samego homilistę, jego życie duchowe i cały proces przygotowania homilii²⁹. Po czwarte: należy uwzględnić potrzeby adresatów przepowiadanego słowa Bożego, ich kontekst kulturowy i sytuacyjny, aby słuchacze mogli głębiej zwrócić swoje życie ku Ewangelii³⁰.

Gdy chodzi o treść głoszonej homilii, należy zwrócić uwagę również na adresatów, do których kierowane jest słowo Boże. Ze względu na treść homilii ankietowani stwierdzili, że jest ona uzależniona od grupy słuchaczy. Dla 79,0% badanych grupa odbiorców homilii ma wielki wpływ na proces przygotowania homilii, jak i sam moment jej wygłoszenia. 14,5% badanych uważa, że grupa odbiorców ma mały wpływ na przekazywane treści, a 6,5% w żaden sposób nie warunkuje jakościowej treści homilii

---

²⁵ XI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne odbyło się w dniach od 2 do 23 października 2005 r. Jego owocem była adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* ogłoszona 13 marca 2007 r. już przez papieża Benedykta XVI.

²⁶ Zob. XII Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Lineamenta*, https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20070427_lineamenta-xii-assembly_pl.html [dostęp: 15.03.2021].

²⁷ KL 24; 35; 52; 56.

²⁸ KO 9-13; 21.

²⁹ KO 25; DK 4; 18.

³⁰ DM 6.

głoszonej w zgromadzeniu wiernych. Homilia, ze swej natury, cechuje się zmiennością. Wpływa na to zarówno grupa słuchaczy, jak i osobiste predyspozycje głoszącego³¹.

Głównym celem przepowiadania homilijnego ma być przekazywanie Bożego Objawienia, w jego autentycznej i niezmiennej wykładni, którą podaje Urząd Nauczycielski Kościoła. Do źródeł Objawienia Bożego należą: Pismo święte Starego i Nowego Testamentu oraz Tradycja Kościoła, która zawiera zarówno uroczyste, jak i zwyczajne nauczanie Kościoła o prawdach wiary. Te dwie rzeczywistości aktualizują się w sprawowanej liturgii, która staje się miejscem aktualizowania przekazywania Prawdy Bożej. Dla homilisty przestrzeń liturgii nie może być areną prywatnych spostrzeżeń i przemyśleń, ale musi być autentycznym środowiskiem działania Ducha Świętego, który uzdalnia serca wiernych do postawy wiary. Wśród badanych kaznodziejów *Prowincji* aż 79,0% wskazało na Pismo święte jako podstawowe źródło homilii, do którego odnoszą się zawsze. Do Biblii często odnosi się 13,0% badanych, 5,1% rzadko, a 2,9% nigdy.

W homilii liturgicznej uwzględnia się przede wszystkim to słowo Boże, które stanowi treść Liturgii Słowa danego dnia. Bogactwo tego słowa zawarte jest w dwóch lub trzech czytaniach oraz dwóch śpiewach. Homilia ma przede wszystkim odnosić do tych czytań, które wierni słyszą uczestnicząc w zgromadzeniu liturgicznym. Dlatego też wskazuje się, że Liturgia Słowa musi być właściwie przygotowana i odczytana, a pierwszym jej słuchaczem ma być osoba głoszącego homilię. Bez osobistego zrozumienia danego słowa, nie można stać się autentycznym jego przekazicielem³². Głównymi punktami odniesienia w głoszonej homilii były dla ankietowanych, w większości czytania danego obchodu liturgicznego. Dla 58,0% ankietowanych I czytanie ze Starego Testamentu stanowi częste źródło głoszonej treści homilii, podobnie jak II czytanie z Nowego Testamentu (55,8%). Ciekawym wydaje się fakt, że jedynie 64,5% badanych braci wskazało, że Ewangelia dnia stanowi dla nich zawsze źródło przepowiadania homilijnego. Dla 19,5% ankietowanych Ewangelia jest częstym źródłem homilii, 10,8% przepowiadających rzadko się do niej odnosi, nigdy jej nie uwzględnia 5,2% respondentów. Dla ponad połowy badanych rzadkością jest odniesienie w homilii

---

³¹ DH 3.

³² DH 7.

do tekstu psalmu responsoryjnego (54,3%) oraz śpiewu przed Ewangelią (55,1%). Całość wskazanych odpowiedzi, w interesującej nas kwestii, ilustruje tabela nr 8.

Tabela 8. Źródła homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Pismo święte	79,0%	13,0%	5,1%	2,9%
Pierwsze czytanie	11,6%	58,0%	25,4%	5,1%
Psalm responsoryjny	3,6%	19,6%	54,3%	22,5%
Drugie czytanie	7,2%	55,8%	33,3%	3,6%
Aklamacja przed Ewangelią	3,6%	11,6%	55,1%	29,7%
Ewangelia	64,5%	19,5%	10,8%	5,2%

Na podstawie tekstów świętych, zawartych na kartach Pisma świętego, homilista powinien tak przygotować homilię, by stanowiła ona „wypowiedź o tajemnicach wiary”³³. Połączenie tekstów świętych czytanych w liturgii z odniesieniem do nauk doktrynalnych służy skuteczności podejmowanego przepowiadania słowa Bożego³⁴. Homilijny przekaz prawd wiary musi opierać się o autentyczny wykład prawd wiary objawionej, podawanej przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Ten autentyczny wykład zawarty jest m. in. w Katechizmie Kościoła Katolickiego, w orzeczeniach dogmatycznych podejmowanych na Soborach Powszechnych lub ogłaszanych uroczystie *ex cathedra* przez papieży. Do tej grupy zalicza się także wszystkie teksty interpretacyjne Pisma świętego oraz inne wypowiedzi, wskazania i instrukcje ogłaszane przez poszczególnych Następców św. Piotra lub odpowiednie kongregacje Stolicy Apostolskiej (np. Kongregacja Nauki Wiary). Całość tych wypowiedzi doktrynalnych i interpretacyjnych nazywamy Tradycją Kościoła. *Magisterium Ecclesiae* (czyli Urząd Nauczycielski Kościoła) jest stróżem i jedyną, autentyczną wykładnią prawd wiary. Każdy kandydat do stanu duchownego, przed przyjęciem święceń diakonatu, ma obowiązek złożyć swoje wyznanie wiary i złożyć przysięgę wierności³⁵, co reguluje

³³ DH 11.

³⁴ DH 12.

³⁵ Zgodnie z zapisem KPK 833 § 6, wymienieni zobowiązani są zobowiązani do osobistego złożenia wyznania wiary według formuły zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską. Brzmi ona następująco: „Ja N.N. wiarą mocną wierzę we wszystkie i poszczególne prawdy zawarte w Symbolu wiary i wyznaję je, a mianowicie: Wierzę w jednego Boga, Ojca wszechmogącego, Stworzyciela nieba i ziemi [...]. Wierzę również mocno w to, co jest zawarte w słowie Bożym, spisany lub przekazany przez Tradycję, a co Kościół, jako objawione przez Boga, podaje do wierzenia, tak w Nauczaniu uroczystym, jak

Kodeks Prawa Kanonicznego oraz wskazania Stolicy Apostolskiej i jej odpowiednich kongregacji. Ten sam obowiązek spoczywa na tych duchownych, którym Kościół powierza urząd pasterskiej troski o powierzony sobie lud, pośród którego ma spełniać autentyczną funkcję nauczyciela i stróża prawd wiary³⁶. Dotyczy to przede wszystkim proboszczów i wykładowców teologii i tych, którym powierza się urząd w imieniu Kościoła.

Przepowiadanie homilijne, zawierające w sobie przekaz prawd wiary obecnych w nauczaniu Kościoła katolickiego, opiera się na poszczególnych podstawowych dogmatach wiary. Obejmują one takie kwestie, jak: Trójca święta (Bóg Ojciec, Syn Boży, Duch Święty), Maryja (Matka Chrystusa, Matka Kościoła), Kościół i jego sakramenty, eschatologia. W ankiecie badawczej skierowano zapytanie do braci *Prowincji*: jakie prawdy wiary włącza Ojciec do przepowiadania?

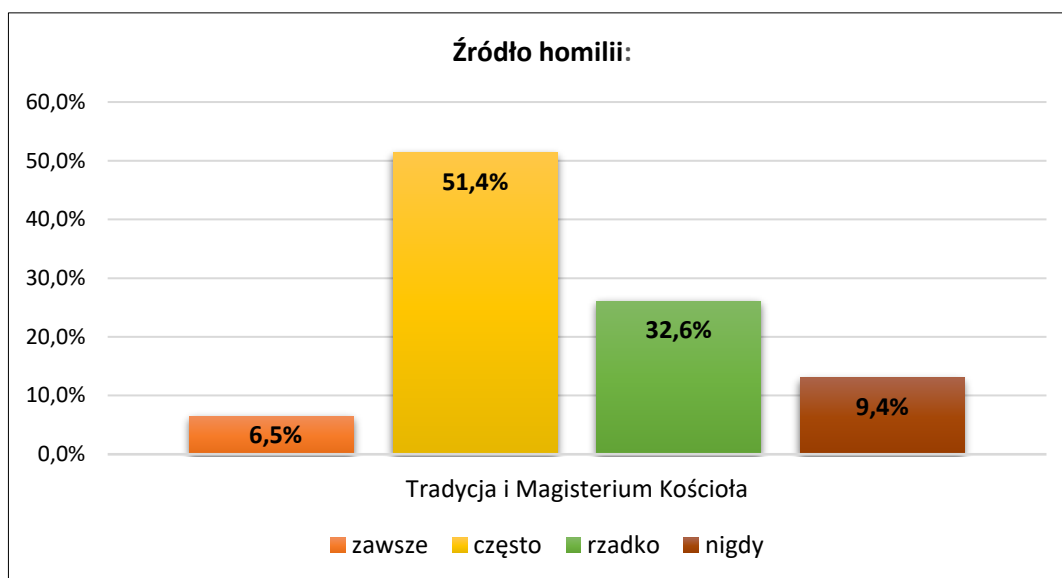
Wykres nr 3, widoczny na następnej stronie, zawiera dane procentowe uzyskanych odpowiedzi w oparciu o postawione wyżej pytanie. Dla 51,4% badanych *Magisterium Kościoła* i *Tradycja* stanowiły źródło do tworzenia jednostki homilijnej, do którego często się odwołują, natomiast rzadko odnosi się do nich 32,6% ankietowanych. Tylko kilku pytanych zaznaczyło odpowiedź zawsze (6,5%) lub nigdy (9,4%). W odpowiedziach na pytanie 25. w arkuszu ankiety badawczej, uszczegóławiając zakres

---

i w zwyczajnym Nauczaniu powszechnym. Z przekonaniem przyjmuję i uznaję również wszystkie i poszczególne prawdy, które Kościół w sprawach wiary i moralności podaje w sposób ostateczny. Przyjmuję nadto z religijnym posłuszeństwem woli i umysłu naukę głoszoną przez Papieża czy też przez Kolegium Biskupów sprawujących autentyczny Urząd Nauczycielski, także wtedy, gdy nie jest ona podawana z intencją definitywnego jej określenia”.

³⁶ Zgodnie z zapisem KPK 833 § 6-8, wymienieni zobowiązani są zobowiązani do osobistego złożenia wyznania wiary przy obejmowaniu jakichkolwiek urzędów kościelnych według formuły zatwierdzonej przez Stolicę Apostolską. Brzmi ona następująco: „Ja N.N. obejmując urząd ..., przyrzekam, że zarówno w słowach, jak w postępowaniu będę zawsze zachowywał jedność z Kościołem katolickim. Z największą starannością i wiernością będę wypełniał obowiązki, które zostały mi powierzone wobec Kościoła tak powszechnego, jak i partykularnego, w którym do mojego posługiwania, wypełnianego zgodnie z przepisami prawa, zostałem powołany. W spełnianiu zadania, powierzonego mi w imieniu Kościoła, będę zachowywał nienaruszony depozyt wiary, będę go wiernie przekazywał i objaśniał oraz będę odrzucał wszelkie doktryny jemu przeciwnie. Będę zachowywał i umacniał dyscyplinę wspólną dla całego Kościoła i będę troszczył się o przestrzeganie praw kościelnych, w szczególności tych, które zawiera Kodeks Prawa Kanonicznego. Będę zachowywał z chrześcijańskim posłuszeństwem to, co ogłaszają Pasterze jako autentyczni nauczyciele i stróże wiary, oraz postanawiają jako rządcy Kościoła. Biskupom diecezjalnym będę wiernie służył pomocą, aby działalność apostolska, która ma być wypełniana w imieniu i z polecenia Kościoła, była urzeczywistniana w jedności z tymże Kościołem. Tak mi dopomóż Bóg i ta święta Ewangelia, której dotykam moimi rękami”.

tematyczny omawianej kwestii, respondenci wskazali, że poszczególne zagadnienia z zakresu *Magisterium Kościoła* są często poruszane w głoszonych homiliach.

Wykres 2. Źródło homilii

Pierwsza kwestia odnosi się do dogmatu o Trójcy Świętej, która stanowi podstawową prawdę wiary Kościoła katolickiego i przepowiadania chrześcijańskiego. To zagadnienie często porusza 47,8% ankietowanych, natomiast 37,7% rzadko. O *Bogu – Stworzycielu* mówi często aż 58,7% badanych, zawsze 14,5%, a rzadko 23,2% homilistów. W odniesieniu do *Syna Bożego*, ukazywanego jako *Odkupiciela człowieka* odnosi się zawsze 29,0% ankietowanych, a często aż 60,1%. Kilku badanych rzadko odnosi się w homiliach do tej kwestii (9,4%) lub nie porusza jej wcale (1,4%). O osobie Ducha Świętego, trzeciej Osoby Trójcy Świętej, mówi zawsze 14,5% odpowiadających, często 56,5%, rzadko 24,6%, a nigdy 4,3%. Homilie przybliżające poszczególne dogmaty wiary dotyczące Osób Bożych najczęściej poruszane są w trakcie uroczystych obchodów liturgicznych w ciągu roku, w czasie których kładzie się silny akcent na daną tajemnicę. W przeważającej większości poszczególne prawdy wiary ukazywane są w zwyczajnym (pozaświętym) przepowiadaniu, które ukazuje prawdy dogmatyczne, wpisując je w przepowiadanie na temat *Misterium życia Chrystusa*, wprowadzając słuchaczy w głębsze ich zrozumienie i przeżywanie. Wśród badanej grupy homilistów wskazuje się, że 64,5% z nich często porusza zagadnienia dogmatyczne w świetle całości tajemnicy Chrystusa – jako Syna Bożego, Mesjasza – który realizuje zbawczy plan Boga. Ta forma przepowiadania dominuje w treściach przekazywanych w czasie homilii. 23,2%

badanych zawsze odnosi się do tej kwestii, natomiast 10,1% porusza ją rzadko lub wcale (2,2%).

Głównym zadaniem Kościoła jest przekazywanie światu niezmiennej prawdy Objawionej, która zwarta w orzeczenia dogmatyczne, w sposób skondensowany podaje prawdy wiary. Pragnieniem Boga było także założenie wspólnoty ludzi, świętego zgromadzenia, które będzie te prawdy nie tylko przekazywać, ale również strzec jako niezmiennego depozytu wiary. Dlatego też sam Kościół, który jest jeden, święty, powszechny i apostołski, podlega regułom prawdy objawionej. Kościół, jako depozytariusz prawdy Bożej, wypełnia to zadanie w świecie współczesnym, pod działaniem Ducha Świętego. Zarówno przymioty Kościoła, jak i ogólne jego określenie, jako instytucji bosko-ludzkiej, znajduje swoje miejsce w przepowiadaniu homilistów *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Tę kwestię często porusza 74,6% badanych, zawsze 11,6% ankietowanych, a 11,6%, rzadko mówi w homiliach o Kościele. Jedynie 2,2% udzieliło odpowiedzi „nigdy” w tej kwestii.

Kościół, jako wspólnota wierzących, składa się z trzech rzeczywistości, które wykraczają poza ramy ziemskiego życia. Do rzeczywistości Kościoła wchodzi wspólnota pielgrzymująca (żyjący i wierzący na ziemi), wspólnota pokutująca (dusze czyścicowe) oraz wspólnota tryumfująca (ci, którzy osiągnęli chwałę nieba). Te trzy wymiary mają być ukazywane w przepowiadaniu słowa Bożego. Ogólnie rzecz ujmując, w głoszonym słowie Bożym, należy nie pomijać aspektu eschatologicznego, jako rzeczywistości, w której wzrasta Kościół, i do której dąży, określając stan zbawienia wiecznego jako cel życia każdego człowieka. Spośród wszystkich członków Kościoła, którzy osiągnęli już chwałę nieba, w pierwszym rzędzie należy wyróżnić Najświętszą Maryję Pannę, Matkę Chrystusa i Matkę Kościoła. Jak wskazują dokumenty soborowe, Maryja jest najdoskonalszym członkiem wspólnoty Kościoła, która jako pierwsza spośród ludzi, osiągnęła chwałę nieba i pełnię zbawienia, doświadczając rzeczywistości, która stanie się udziałem reszty ludzi na końcu czasów. Zatem osoba Maryi stanowi jeden z głównych punktów odniesienia w wierze Kościoła, zajmując poczesne miejsce w posłudze przepowiadania słowa Bożego w zgromadzeniu wiernych. Uwzględniając fakt wielkiej czci św. Franciszka dla Maryi, która jest „Dziewicą uczynioną Kościołem i wybraną przez najświętszego Ojca z nieba”³⁷, kaznodzieje franciszkańscy, w podejmowanym

---

³⁷ *Pozdrowienie Błogosławionej Maryi Dziewicy*, w. 1-2, w: *Św. Franciszek. Św. Klara. Pisma*, Kraków 2015, s. 189.

przepowiadaniu homilijnym, często odnoszą się do Jej osoby, rozważając tajemnicę Jej życia i Bożego powołania do bycia Matką Chrystusa, Syna Bożego. Ten temat często podejmuje 61,6% badanych, a 22,5% wskazało, że odnosi się rzadko do tego zagadnienia. Temat Maryi – Matki Kościoła podejmowany jest często przez 58,0% respondentów, a 28,3% rzadko podejmuje tę kwestię.

Jednym z trudniejszych tematów homiletycznych jest zagadnienie obejmujące tematy eschatologiczne. Choć w przepowiadaniu homilijnym najczęściej podejmuje się kwestię życia wiecznego (nieba) jako celu życia każdego człowieka, powołanego przez Boga, w akcie wiary na mocy udzielonego chrztu świętego, do życia w Królestwie Bożym, to inne kwestie eschatologiczne są podejmowane już nieco rzadziej. Rzeczywistość sądu szczegółowego, sądu ostatecznego, powszechnego zmartwychwstania, rzeczywistości czyśćca i piekła, poruszane są sporadycznie. Najczęściej tematyka ta przybliżana będzie w czasie obrzędów pogrzebowych, dnia zadusznego lub szczególnych dni w okresach pokuty w ciągu roku liturgicznego. Z ogólnego pytania ankietowego o życie wieczne w rzeczywistości eschatologicznej, z ukierunkowaniem na życie wieczne czyli niebo, wynika, że 58,7% respondentów często porusza to zagadnienie. Aż 27,5% badanych odnosi się do niej rzadko.

W liturgicznym przepowiadaniu słowa Bożego w zgromadzeniu wiernych, powyżej wspomniane kwestie znajdują swoje odzwierciedlenie w homiliach, które wpisują się w kontekst roku liturgicznego. Konkretyzują się one w sprawowanej liturgii, która staje się uroczystym obchodem misterium Chrystusa, przybliżając słuchaczy do głębszego jej zrozumienia. Sama liturgia staje się okazją, która ma ogromny wpływ na kształtowanie się jednostki homilijnej, zarówno w procesie jej tworzenia, jak i wygłaszanych treści³⁸. Sama liturgia, a więc stałe i zmienne teksty Mszy świętej, obrzędy i znaki liturgiczne, wspomnienie tajemnicy dnia, powinny również znaleźć swoje miejsce w przepowiadaniu homilijnym. Ma to na celu przybliżenie wiernych do zrozumienia tajemnicy, w której uczestniczą. Należy jednak unikać tego, co sprowadziłoby homilię do roli lekcji religii czy wykładu naukowego. Liturgia stanowi kontekst przepowiadania, którego nadrzędnym celem głoszenie słowa Bożego. Podmiotem nadrzędnym jest osoba przewodniczącego celebracji liturgicznej, który na mocy sakramentu święceń, sprawuje liturgię Kościoła *in persona Christi*.

---

³⁸ KL 52; KPK 768 § 1.

W zgromadzeniu liturgicznym odnosi się to zarówno to sprawowania Ofiary eucharystycznej, jak i głoszenia słowa Bożego³⁹.

Sama liturgia stanowi częste źródło odniesienia w przepowiadaniu homilijnym dla 50,0% badanych. Z ogólnej liczby 138 odpowiedzi 10,9% odnosi się do niej zawsze, 26,1% często, a 13,0% nigdy. Niestety, z uzyskanych odpowiedzi wynika, że poszczególne teksty mszalne, zarówno stałe, odnoszące się do kanonu mszalnego, jak i zmienne, będące zwartą treścią obchodzonego misterium, nie stanowią dla badanej grupy kaznodziejów bardziej znaczącego źródła dla głoszonej homilii. Nieco lepiej sprawa wygląda z włączaniem w przepowiadanie homilijne wyjaśniania znaków i obrzędów liturgicznych, w której wierni biorą udział. Jednym ze wskazań m. in. *Dyrektorium homiletycznego* jest fakt, że homilia, uwzględniając „[...] kontekst liturgiczny, winna prowadzić wspólnotę wiernych do czynnego sprawowania Eucharystii” dzięki czemu może osiągnąć ona „większą skuteczność”⁴⁰. Teksty Mszy świętej wyraźnie domagają się euhologijnego pogłębienia i zrozumienia ze strony głoszącego⁴¹, by nie stawały się tekstem wygłaszanym jakby obok liturgii, czy będącej nawet jakimś niezrozumiałym dodatkiem do „przeżywanej” celebracji. Katechizm Kościoła Katolickiego w nr. 1145 zwraca uwagę, że celebracja eucharystyczna jest jakby „utkana” ze znaków, symboli, gestów i słów, które tworzą liturgię i nadają jej sens zbawczy⁴². Do stałych tekstów obrzędów liturgicznych (tzw. ordo Missae) rzadko odnosi się 67,4%, a 22,5% nie czyni tego wcale. Podobnie ma się sprawa z tekstami zmiennymi Mszy świętej, jakimi są np. modlitwy prezydialne celebransów. Dla 59,4% ankietowanych stanowią one rzadkie źródło homilii, a aż 30,4% nie uwzględnia ich nigdy. Przybliżanie obrzędów i wyjaśnianie znaków, jakie towarzyszą liturgii, stanowi dla 25,3% homilistów częsty punkt odniesienia. Dla ponad połowy ankietowanych (55,1%) jest to rzadki element składowy dla treści homilii, a 19,6% pomija go w ogóle. Zdecydowanie lepiej przedstawia się kwestia tajemnicy dnia, która w znaczący sposób ukierunkowuje homilię. Tajemnica dnia odnosi się do przeżywanej uroczystości, święta lub wspomnienia ku czci Chrystusa, Matki Najświętszej lub patrona dnia, którego obchód wypada w kalendarzu

---

³⁹ Zob. B. MIGUT, *Celebracja liturgiczna jako locus homilii*, „Roczniki Teologiczne” 64,8 (2017), s. 87-90.

⁴⁰ DH 10; KL 10.

⁴¹ A. ŻADŁO, *Hermeneutyka tekstów liturgicznych w służbie przepowiadania liturgicznego*, „Roczniki Teologiczne” 62,12 (2015), s. 102-103.

⁴² Tamże, s. 96.

ogólnym⁴³ lub własnym⁴⁴. Spośród ankietowanych braci *Prowincji* 18,8% zawsze odnosi się do danej tajemnicy dnia, a aż 58,0% uwzględnia ją często w głoszonej homilii. 20,3% rzadko uwzględnia ten fakt, natomiast 2,9% pomija go w ogóle.

Jednym z rodzajów przepowiadania homiletycznego jest tzw. homilia sakramentalna. Każdy z sakramentów, które sprawuje się w zwyczajnych okolicznościach przez wyświęconego szafarza, wiąże się również z homilią, która ma na celu nie tylko przybliżenie wiernym znaczenia udzielanego sakramentu, ale także naświetlenie roli jaką odgrywa w życiu wierzącego. Odpowiednie wskazania homiletyczne zawarte są we wprowadzeniach teologiczno-pastoralnych zawartych w poszczególnych sakramentarzach⁴⁵. Jak już zostało wspomniane wyżej, homilie sakramentalne głoszone są przy okazji udzielanych sakramentów. Najczęściej jednak będą ograniczać się w praktyce duszpasterskiej do homilii ślubnych, sporadycznie do homilii chrzcielnych oraz homilii poruszających temat sakramentu namaszczenia chorych, który sprawuje się raz lub dwa razy w roku w większym zgromadzeniu wiernych w kościele (np. z okazji dnia chorego lub misji czy rekolekcji parafialnych). Niniejsze opracowanie nie odnosi się do homilii wygłaszanej przy sakramencie bierzmowania czy udzielaniu święceń, gdzie szafarzem i homilistą jest biskup. Jednakże należy zwrócić uwagę, że przepowiadanie homilijne powinno zawierać także odniesienie do życia sakramentalnego. Homiliści podejmują tę kwestię w różnych wymiarach i różnym stopniu odnosząc się w głoszonym słowie Bożym do wszystkich sakramentów w zwyczajnym przepowiadaniu w ciągu całego roku liturgicznego czy też przy innych stosownych okolicznościach, jak np. przepowiadanie seryjne w czasie misji lub rekolekcji parafialnych. Ponad połowa ankietowanych (52,9%) zaznaczyła, że w głoszeniu homilii często odnosi się do sakramentów świętych Kościoła. 38,4% badanych czyni to rzadko, a jedynie 5,1% mówi o nich zawsze. Nigdy tego tematu nie porusza 3,6% głoszących homilię.

---

⁴³ Chodzi o kalendarz liturgiczny dla diecezji w Polsce.

⁴⁴ Chodzi o kalendarz liturgiczny Zakonów Franciszkańskich w Polsce.

⁴⁵ *Obrzędy chrztu dzieci*, wyd. III, Katowice 2007; *Obrzędy bierzmowania*, wyd. II popr., Katowice 2008; *Komunia święta i kult tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą*, Katowice 1985; *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, Katowice 2008; *Obrzędy pokuty*, wyd. II, Katowice 2009; *Obrzędy sakramentu małżeństwa*, wyd. III, Katowice 2009; *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, wyd. II popr., Katowice 2009.

3.2.2. Kwestie moralne i społeczne

Od tego, w co się wierzy, zależy także to, w jaki sposób postępuje się w życiu codziennym. Naturalną konsekwencją wyznawanej wiary jest zbiór norm moralnych, kształtujących zarówno życie każdej jednostki ludzkiej, jak i ludzkiej społeczności. Normy, które wynikają z Bożego Objawienia, nazywamy prawem Bożym. Opiera się ono na osiągnięciach zarówno w sferze filozoficzno-teologicznej myśli, jak i współcześnie, na osiągnięciach nauk przyrodniczych, do których należą m. in. medycyna i psychologia. Prawo Boże zawiera w sobie nie tylko Boski nakaz lub zakaz czynienia czegoś, lecz również uwzględnia normy prawa naturalnego, które wpisane są w istotę każdego człowieka, niezależnie od wyznawanego systemu wierzeń. Teologiczna koncepcja człowieka, jako osoby stworzonej przez Boga, obdarowanej wolną wolą i duszą nieśmiertelną, warunkują jej sposób postępowania. Prawo moralne dotyczy więc w pierwszym rzędzie każdego człowieka – zwłaszcza człowieka wierzącego, w drugim zaś rzędzie obejmuje ogół społeczności ludzkiej, w której wzrasta konkretny człowiek. Wzajemnie uznawany system zachowań i postępowania warunkuje każdą ludzką społeczność, niezależnie od wyznawanej czy praktykowanej wiary.

Przepowiadanie homilijne musi ukazywać nie tylko zagadnienia wynikające z Objawienia Bożego, ale musi wskazywać również wynikające z nich normy życia społecznego, opierające się na Objawieniu Boga i warunkujące je normy moralne. Nauczanie soborowe, a w ślad za nim Ogólne Wprowadzenie do Lekcjonarza Mszałnego z 1981 roku podaje, że „homilia we mszy [...] winna prowadzić wspólnotę wiernych [...] tak, *aby przestrzegali w życiu zobowiązań płynących z sakramentu, który z wiarą przyjęli*”⁴⁶. To wskazanie, zawarte również w *Dyrektorium homiletycznym* określa całą dynamikę homilii mszałnej zawierającej się w trzech etapach⁴⁷, ma prowadzić do takiej przemiany obiorców, by mogli „w swoim powszednim życiu wnieść Ewangelię w świat”⁴⁸. Przepowiadanie homilijne, opierając się o treść słowa Bożego, nadaje kierunek głoszonemu słowu. Nie może stanowić jedynie wykładu moralnego, a ma za zadanie wskazywać kierunek postępowania, który w słyszonym słowie Bożym wynika ze

⁴⁶ KL 10; DH 11; OWLM 24.

⁴⁷ Zob. DH 12-14: Pierwszy etap homilii – ukazanie misterium paschalnego Chrystusa w głoszonych czytaniach i homilii; drugi etap – przygotowanie wspólnoty do celebracji Eucharystii i rozpoznania w niej tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa; trzeci etap – najkrótsza część homilii, mogąca stanowić jej zakończenie, zmiierzająca do przemiany uczestników Eucharystii w autentycznych świadków wiary w swojej codzienności.

⁴⁸ DH 14.

świętych tekstów. Podstawowy cel homilii powinien opierać się na takich wskazaniach, które prowadzą słuchacza do zjednoczenia z Bogiem przez świadectwo życia⁴⁹.

Wskazania moralne i normy postępowania społecznego, w szerokim znaczeniu, zawarte są w przykazaniach Bożych i kościelnych oraz katolickiej nauce społecznej. Zawężając ich znaczenie w przepowiadaniu homilijnym często porusza się poszczególne zagadnienia związane z tą grupą tematów. Wśród nich naczelnym miejscem zajmuje Dekalog, przykazanie miłości Boga i bliźniego, 8 Błogosławieństw, przykazania kościelne, wskazania dotyczące życia chrześcijańskiego, godności ludzkiej, obrony ludzkiego życia oraz nauki społecznej Kościoła we wszystkich jej wymiarach. Należy uwzględnić tu przede wszystkim fakt, że homilijne przepowiadanie słowa Bożego skierowane jest, w ogromnej większości, do ludzi ochrzczonych, wierzących i praktykujących. Homilista nie może jednak pominąć faktu, że dana grupa odbiorców słowa Bożego wpisuje się w różny kontekst historyczny, społeczny, kulturowy, ekonomiczny i egzystencjalny. Nie można zakładać, że homilia jest skierowana do jednorodnej grupy wiernych, będących na tym samym lub podobnym etapie rozwoju wiary i życia duchowego. Homilia nie może być oderwaną od rzeczywistości wykładnią katechizmową, przedstawianą językiem zrozumiałym jedynie dla głoszącego. Papież Franciszek, w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium*, z ogromnym naciskiem zwraca uwagę na język kaznodziejów, który ma być używany „w kluczu kultury ojczystej – macierzyńskiego dialektu” (por. 2 Mch 7, 21. 27), bo wtedy „serce przygotowuje się, by słuchać lepiej”⁵⁰. Doktrynerstwo, moralizatorstwo, wykładnia egzegetyczna tekstów biblijnych – według papieża Franciszka – „skutkuje osłabieniem tego porozumienia serc, które powinno urzeczywistniać się w homilii i które ma nieomal charakter sakramentalny, ponieważ wiara rodzi się ze słuchania” (por. Rz 10, 17)⁵¹. Dlatego też homilia, opierając się na tekście świętym czytany w liturgii, ma zawierać w sobie element katechetyczny, lecz nie może stanowić większej części czy nawet całości homilii mszalnej.

Posługa homiletyczna wśród prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* podejmowana w czasie sprawowanej Eucharystii, która była jednym z celów przeprowadzonych badań, wykazała, że moralne wskazania przekazywane w czasie homilii są częstym elementem przepowiadania dla 54,3% przepowiadających. Aż 29,0%

---

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ EG 139; DH 8.

⁵¹ EG 142; DH 6.

zawsze uwzględnia ten aspekt w czasie homilii. Uszczegóławiając tę kwestię, pytanie 25. stawiało respondentą wobec konieczności zaznaczenia odpowiedzi o konkretne wskazania dotyczące częstotliwości odniesień do podawania i wyjaśniania norm moralnych zawartych w Dekalogu lub przykazaniu miłości Boga i bliźniego, przykazań kościelnych i 8 Błogosławieństw. Poszczególne wartości obrazuje poniższa tabela nr 9:

Tabela 9. Przykazania Boże i kościelne jako źródła homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Dekalog	13,8%	63,0%	18,8%	4,3%
8 Błogosławieństw	6,5%	37,7%	45,7%	10,1%
Przykazanie miłości Boga	26,1%	65,2%	4,3%	4,3%
Przykazanie miłości bliźniego	26,1%	61,6%	8,7%	3,6%
Przykazania kościelne	1,4%	29,0%	58,0%	11,6%

Z danych wskazanych w tabeli nr 9 wynika, że normy moralne zawarte w katechizmowych definicjach, określających i warunkujących codzienne wybory chrześcijanina, stanowią częsty przedmiot przepowiadania. Błogosławieństwa z Kazania na Górze natomiast stają się rzadko podejmowaną kwestią refleksji homilijnej dla 45,7% głoszących. Podobnie ma się sprawa z przykazaniami kościelnymi, które dla 58,0% homilistów stanowią rzadki punkt odniesienia.

Katolicka nauka społeczna Kościoła, która jest dość młodą dyscypliną naukową z dziedzin teologicznych, bierze swój początek w pierwszej encyklice na temat kwestii społecznych *Rerum novarum*, ogłoszonej przez papieża Leona XIII w 1891 roku. Sama nazwa pojawia się 40 lat później w tekście encykliki Piusa XI *Quadragesimo anno* z 15 maja 1931 roku. Należy odróżnić od siebie dwie rzeczywistości poruszające te kwestie. Z jednej strony mówimy o Katolickiej Nauce Społecznej, która jest refleksją naukową nad zagadnieniami będącymi przedmiotem badań i opracowań teologicznych. Natomiast społeczna nauka Kościoła, przedstawiana w nauczaniu Kościoła i poszczególnych papieży, zawiera się w ogłaszanych encyklikach społecznych, listach pasterskich i homiliach wygłaszanych na tematy związane z życiem i moralnością różnych dziedzin życia społecznego.

Nauka społeczna Kościoła, zajmująca się wyjaśnianiem rzeczywistości, w której żyje współczesny człowiek, poprzez badanie jej zgodności z Ewangelią, zarówno w wymiarze doczesnym, jak i transcendentnym, zmierza do ukierunkowania postępowania chrześcijańskiego w oparciu o teologię moralną⁵². Często używa się, co do niej, określenia: *etyka katolicka*. Ma ona znaleźć swoje odzwierciedlenie w systemach polityki, ekonomii, gospodarki, praw i godności człowieka.

Współczesne nauczanie Kościoła, poszczególnych papieży oraz Soboru Watykańskiego II na tematy społeczne znajduje swoje miejsce w wielu dokumentach wydanych w ostatnich 50 latach. Szczególne miejsce zajmują tu encykliki papieskie⁵³, które stają się podstawą teologicznej refleksji nad miejscem osoby ludzkiej, jej praw, godności i powołania, zadań jakie spełnia w szybko zmieniającym się świecie. Ten zakres tematów znalazł również swoje miejsce w dokumentach soborowych⁵⁴. Jednym z najnowszych opracowań kwestii społecznej w nauce Kościoła jest dokument opublikowany przez Papieską Radę *Iustitia et Pax* w 2004 roku pt.: *Kompendium nauki społecznej Kościoła*⁵⁵. Dokument ten zebrał odpowiednie zagadnienia w grupy tematyczne, które są przedmiotem zainteresowania Katolickiej Nauki Społecznej. Wśród grup tematów wyróżnić można takie zagadnienia (nazywane zasadami nauki społecznej), jak: zasada personalizmu⁵⁶, zasada dobra wspólnego⁵⁷, zasada powszechnego

⁵² JAN PAWEŁ II, Encyklika społeczna *Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987), nr 35-40.

⁵³ Encykliki społeczne: JAN XXIII – *Mater et Magistra* (1961), *Pacem in terris* (1963); PAWEŁ VI – *Populorum progressio* (1967); JAN PAWEŁ II – *Laborem exercens* (1981), *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991), *Evangelium vitae* (1995 – jej etyczna podstawa interpretacyjna zawiera się we wcześniejszej encyklice *Veritatis splendor* z 1993 roku). Do tej kategorii dokumentów społecznych należy zaliczyć także List apostolski PAWŁA VI *Octogesima adveniens*, wydany w 80. rocznicę ogłoszenia encykliki *Rerum novarum*, poruszający kwestie zmian urbanizacyjnych, biedy i osobistej odpowiedzialności chrześcijan za szerzenie się niesprawiedliwości.

⁵⁴ Dokumenty soborowe z 1965 roku poruszające kwestie nauki społecznej Kościoła: KONSTITUCJA DOGMATYCZNA O KOŚCIELE W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM *Gaudium et spes*; DEKLARACJA O WOLNOŚCI RELIGIINEJ *Dignitatis humanae*.

⁵⁵ W polskim tłumaczeniu ukazało się w 2005 roku dzięki kieleckiemu wydawnictwu *Jedność*.

⁵⁶ Zasada personalizmu odnosi się do człowieka jako osoby w świetle antropologii chrześcijańskiej, zarówno w jego jednostkowym bycie jak i w społecznym odniesieniu wzajemnego współlistnienia. Porusza kwestię stworzenia człowieka przez Boga, dotyczy godności każdego człowieka oraz nabytych praw jednostki i całych społeczeństw. Zob. KNSK 105-159.

⁵⁷ „Dobro wspólne nie jest prostą sumą partykularnych dóbr każdego podmiotu w wymiarze społecznego organizmu. Należąc do wszystkich i do każdego, dobro to jest i pozostaje wspólne, ponieważ jest niepodzielne i można je osiągać, pomnażać i chronić tylko razem, także z uwagi na przyszłość”. KNSK 164; Zob. tamże 164-170.

przeznaczenia dóbr⁵⁸, zasada pomocniczości⁵⁹, zasada uczestnictwa⁶⁰, zasada solidarności⁶¹, zasady życia społecznego⁶².

Z pewnością podjęcie wszystkich naczelných zasad nauki społecznej Kościoła nie może zmieścić się w jednostce homilijnej, choć może zawierać poszczególne kwestie w niej zawarte. Ankieta badawcza odnosiła się do ogólnego pytania o obecność zagadnień związanych z nauką społeczną Kościoła w przepowiadaniu liturgicznym. Autor zaznaczył jedynie dwie szczegółowe kwestie z całości dziedziny, które odnosiły się do *godności ludzkiej* oraz *obrony ludzkiego życia*. Respondenci, w przesłanych odpowiedziach wskazali, że w ich posłudze homilijnej ogólne odniesienie do nauki społecznej Kościoła podejmuje często 34,1%, rzadko odnosi się do niej ponad połowa ankietowanych (51,4%), a nigdy nie mówi o nich 13,0% badanych. W wyszczególnionych tematach z zakresu nauczania Kościoła, w odniesieniu do godności osoby ludzkiej, często powołuje się 59,4% głoszących, a 23,9% czyni to rzadko. Analogicznie w zakresie obrony ludzkiego życia jest to 46,4% (często) i 31,9% (rzadko). Dla kilkunastu ankietowanych tematy te są zawsze obecne w głoszonym słowie Bożym

⁵⁸ „Bóg dał ziemię całemu rodzajowi ludzkiemu, aby utrzymywała wszystkich jego członków, nie wykluczając ani nie wyróżniając nikogo. To stanowi *uzasadnienie powszechnego przeznaczenia dóbr ziemi*”. Cyt. za: KNSK 171; Zob. tamże 171-184.

⁵⁹ „Niemożliwe jest popieranie godności osoby bez troski o rodzinę, grupy, stowarzyszenia, lokalne organizacje terytorialne, krótko mówiąc, bez wspierania zrzeszeń i instytucji o charakterze ekonomicznym, społecznym, kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym, zawodowym, politycznym, które ludzie spontanicznie powołują do życia i które umożliwiają im rzeczywiste społeczne wzrastanie. Jest to obszar *społeczeństwa obywatelskiego*, rozumianego jako całość relacji między jednostkami i społecznościami pośrednimi, które powstają i występują na poziomie podstawowym dzięki „twórczej podmiotowości obywatela”. Sieć tych relacji unerwia, wzmacnia tkankę społeczną i stanowi podstawę dla prawdziwej wspólnoty osób, umożliwiając uznanie wyższych form uspołecznienia”. KNSK 185; zob. tamże 185-188.

⁶⁰ „Charakterystycznym następstwem pomocniczości jest uczestnictwo, zasadniczo wyrażające się w działaniach, dzięki którym obywatel jako jednostka lub w stowarzyszeniu z innymi, bezpośrednio albo poprzez swoich reprezentantów, wnosi swój wkład w życie kulturalne, ekonomiczne, społeczne i polityczne wspólnoty obywatelskiej, do której należy. Uczestnictwo jest obowiązkiem, który wszyscy powinni wypełniać świadomie, odpowiedzialnie i ze względu na dobro wspólne”. KNSK 189; zob. tamże 189-191.

⁶¹ „Solidarność w sposób szczególny uwydatnia społeczną naturę właściwą osobie ludzkiej, równość wszystkich w godności i prawach, wspólną drogę ludzi i narodów do coraz bardziej przekonującej jedności. Świadomość związku współzależności między ludźmi i narodami, wyrażająca się na każdym poziomie, nigdy dotąd nie była tak rozpowszechniona jak dzisiaj”. KNSK 192; zob. tamże 192-196.

⁶² „Wszystkie wartości społeczne są nieodłącznie związane z godnością osoby ludzkiej, sprzyjając jej autentycznemu rozwojowi, a są to przede wszystkim: prawda, wolność, sprawiedliwość, miłość. Ich praktykowanie jest pewną i konieczną drogą do osobistego udoskonalenia i bardziej ludzkiego społecznego współistnienia; stanowią one niepodważalne punkty odniesienia dla odpowiedzialnych za sprawy publiczne, wezwanych do tego, by przeprowadzić „istotne reformy struktur gospodarczych, politycznych, kulturowych i technicznych, a także aby dokonać koniecznych zmian instytucjonalnych”. Poszanowanie uzasadnionej autonomii spraw ziemskich skłania Kościół do nie przypisywania sobie kompetencji ściśle związanych z porządkiem technicznym i doczesnym, co jednak nie może mu przeszkodzić w wypowiedaniu się i ukazywaniu jak – poprzez różne wybory dokonywane przez człowieka – wartości te znajdują swoje potwierdzenie albo odwrotnie, zostają zanegowane”. KNSK 197; zob. tamże 197-208.

(godność ludzka – 10,9%; obrona ludzkiego życia – 13,0%). Szczegółowe rozróżnienie omawianych wyżej źródeł przepowiadania homilijnego przedstawia tabela nr 10.

Tabela 10. Kwestie moralne i społeczne jako źródła homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Godność ludzka	10,9%	59,4%	23,9%	5,8%
Katolicka nauka społeczna	1,4%	34,1%	51,4%	13,0%
Obrona życia ludzkiego	13,0%	46,4%	31,9%	8,7%

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jedno źródło wykładni norm prawa moralnego, opartego o nauczanie Kościoła, interpretujące Objawienie Boże zawarte w jego źródłach, jakim jest Pismo święte i Tradycja. Chodzi tutaj przede wszystkim o zwyczajne nauczanie papieskie zawierające się w encyklikach, adhortacjach apostolskich oraz katechezach papieskich. Dokumenty te wskazują na bieżącą, opartą na współczesnych wynikach badań teologicznych, interpretację źródeł Objawienia. Zawierają również pewne wskazania, które odnoszą się do kwestii regulujących życie społeczne w wymiarze wiary i działalności Kościoła. Oczywiście nie można wszystkich tych dokumentów czy zapisów katechez papieskich zaliczać jedynie do omawianej w tej części grupy tematycznej, lecz mogą stanowić dla homilisty punkt odniesienia w poruszanych w homilii kwestiach.

Z analizy odpowiedzi uzyskanych w badaniu ankietowym wynika, że ta część dokumentów i źródeł nauczania papieskiego rzadko tworzy podstawę w kształtowaniu głównej myśli głoszonej homilii. Ponad połowa badanych braci powołuje się w swoich homiliach na nauczanie papieskie. Być może trudnością dla kaznodziejów jest dopasowanie do grupy odbiorców słowa Bożego treści zawartych w tych dokumentach lub brak osobistej i pogłębionej lektury. Przekrój odpowiedzi zawiera tabela nr 11. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi zestawionych w tabeli nr 11 możemy wnioskować, że nauczanie papieża zawarte w dokumentach czy wygłaszanych katechezach jest rzadko podejmowane przez poszczególnych kaznodziejów: encykliki – 63,8%; adhortacje – 60,9%; katechezy 56,5%.

Tabela 11. Nauczanie papieskie jako źródła homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Encykliki papieskie	1,4%	18,1%	63,8%	16,7%
Adhortacje apostolskie	0,7%	13,8%	60,9%	24,6%
Katechezy papieskie	0,7%	21,7%	56,5%	21,0%

Kaznodzieja ma w swoim zasięgu wiele pozabiblijnych źródeł interpretacji Bożego słowa. Należy do nich z pewnością nauczanie poszczególnych papieży. Właściwe z nich korzystanie i interpretacja tekstów nauczania kościelnego pozwala przekonać słuchaczy, co do wiary głoszącego, jak i wiernego wypełniania misji powierzonej przez Kościół⁶³, bo „wiara rodzi się z tego, co się słyszy; a tym co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10, 17). Omawiane tu kwestie stanowią ogromną i opracowaną od strony teologicznej wiedzę, która może stanowić bogate źródło w przygotowywanym tematycznie słowie Bożym⁶⁴. Wymaga to jednak od homilisty osobistego zapoznania się z treściami dokumentów papieskich, a w tej kwestii wydaje się, że jeszcze wiele jest do zrobienia od strony formacji kapłańskiej, homiletycznej i franciszkańskiej.

3.2.3. Życie codzienne słuchaczy

Posługa głoszenia słowa Bożego w zgromadzeniu liturgicznym polega nie tylko na przekazywaniu i wyjaśnianiu wiernym prawd Objawienia, wprowadzeniu wierzących w paschalne misterium Chrystusa, ale również musi zawierać w sobie element egzystencjalny. Pomaga on głoszącemu i słuchającemu aktualizować słyszane słowo Boże, aplikując jego wskazania do własnej sytuacji życiowej. Element egzystencjalny należy do jednego z istotnych aspektów homiletyki materialnej, który nazywany jest również źródłem antropologicznym. „Dobre kazanie” powinno uwzględniać samą grupę odbiorczą, charakteryzującą się konkretnymi problemami oraz potrzebami we właściwym ukierunkowaniu własnego życia. Homilia ma być „pokarmem koniecznym do podtrzymywania chrześcijańskiego życia” (OWMR 65). „Poznawanie problemów egzystencjalnych słuchaczy stanowi istotną powinność kaznodziei”⁶⁵, którego nie można pomijać w przepowiadaniu homilijnym. Brak odniesienia kaznodziejskiego do sytuacji

⁶³ J. TWARDY, *Aktualizacja...*, s. 245-246.

⁶⁴ Tamże, s. 203-206.

⁶⁵ Tamże, s. 247.

egzystencjalnej, pomijanie aspektu antropologicznego, może prowadzić do monologizacji w przepowiadaniu lub tzw. meandryzacji homilii. Skutkuje to przede wszystkim utratą słuchacza, czy nawet utrudnieniem spotkania się człowieka i Boga⁶⁶. Proces tworzenia jednostki homiletycznej powinien polegać na stworzeniu jednolitego tekstu, opartego na tekście świętym i uwzględniać fakt koniecznej jego aktualizacji w życiu słuchającego⁶⁷.

Współczesną koniecznością w podejmowanej posłudze kaznodziejskiej jest wejście w świat słuchaczy, który kształtowany jest przez różnego rodzaju bodźce ze świata zewnętrznego. Należą do nich osobiste doświadczenia egzystencjalne, z którymi stykają się wierni, sytuacja społeczna i polityczna wywierająca ogromny wpływ na życie jednostek i całych społeczeństw (jak np. pandemia), zmiany kulturowe oraz ogromna ilość informacji, która płynie z szeroko pojętych mass-mediów za pośrednictwem literatury, radia, telewizji i internetu. Kaznodzieja powinien być „biegły” w analizowaniu codziennych wydarzeń, jak i kontekstu społeczno-kulturowego, jednak nie może doprowadzić do sytuacji, że to środki przekazu staną się głównym i jedynym sposobem zdobywania informacji, kształtowania właściwej postawy wobec zmian w myśleniu ludzi i całych społeczeństw. Nadrzędną rolę w przepowiadaniu słowa Bożego ma pełnić słowo Boga zawarte w Piśmie świętym, które ma stać się wyznacznikiem norm moralnych i postaw wiary dla egzystencjalnego doświadczenia słuchających.

Nieocenioną i niedocenioną rolę w tym względzie odgrywa zawsze osobiste spotkanie i wymiana doświadczeń pomiędzy głoszącym a słuchającym, jak również między samymi głoszącymi. Sama posługa duszpasterska pełniona z uwagą w kancelarii, konfesjonale, szpitalach i domach opieki, w kontakcie z chorymi, w trakcie odwiedzin duszpasterskich (tzw. kolędy) czy podczas spotkań grup duszpasterskich, staje się ogromnym źródłem wiedzy o życiu słuchaczy i ich oczekiwaniach. Ogromne znaczenie odgrywa tu konfesjonał, gdzie poznaje się problemy sumień współczesnych ludzi, które mogą stanowić impuls do podjęcia odpowiednich treści w przepowiadaniu homilijnym, jednak z ogromną ostrożnością i uwagą, by nie naruszyć tajemnicy sakramentalnej (pośrednio lub bezpośrednio) lub tzw. sekretu naturalnego (najczęściej dotyczy kierownictwa duchowego, pozasakramentalnego). Homilista powinien, w tym względzie,

---

⁶⁶ Tamże, s. 248.

⁶⁷ VD 59; EG 147, 149, 154.

zachować umiar i roztropność, by pod wpływem chwili nie przenosić doświadczeń i spostrzeżeń z konfesjonału wprost na ambonę⁶⁸.

Dużą rolę w przygotowaniu homilii zawierającej pewne spostrzeżenia natury moralnej, duchowej i egzystencjalnej, odgrywa własne doświadczenie życiowe głoszącego. Opiera się ono nie tylko na własnych przeżyciach, ale i obserwacjach życia. Homilista powinien umieć „podglądać życie”. Dzieje się to przez uczestnictwo w życiu codziennym, spotykaniu się i rozmowie, słuchaniu innych w czasie podróży np. jadąc autobusem, tramwajem czy pociągiem. Przez taką wymianę doświadczeń homilista może lepiej wczuć się w położenie słuchających go w czasie homilii. Wymiana doświadczeń pomiędzy samymi duszpasterzami, sukcesy i porażki kaznodziejskie współbraci mogą stanowić również impuls do podejmowania dyskusji i wymiany myśli na temat prowadzonego kaznodziejstwa⁶⁹.

W 22. punkcie ankiety badawczej skierowanej do prezbiterów *Prowincji*, zapytano o „źródła wiedzy na temat bieżących informacji dotyczących sytuacji życiowych słuchaczy”. Pytanie zawierało w sobie możliwość wielokrotnego wyboru udzielanych odpowiedzi, określając je w skali częstotliwości sięgania do nich: zawsze, często, rzadko, nigdy. Większość ankietowanych udzieliła odpowiedzi: często i rzadko. Całościowy obraz odpowiedzi zawiera się w tabeli nr 12.

Proponowanie źródła wiedzy o egzystencjalnych przeżyciach słuchaczy słowa Bożego można podzielić na trzy grupy. Do pierwszej grupy należą osobiste (własne) doświadczenia i obserwacje kaznodziei. W tej kategorii ankietowani zaznaczyli, że w tworzeniu homilii często sięga do własnego doświadczenia aż 62,3% badanych prezbiterów, natomiast 29,0% z nich czyni to zawsze. Drugą grupę źródeł stanowią wydarzenia, opinie innych osób i opisy rzeczywistości zawarte w literaturze. Na osobistych obserwacjach sytuacji życiowych opiera się i korzysta z nich zawsze 28,3% badanych. Aż 68,8% sięga do nich często, a jedynie 2,9% rzadko. Na opiniach i wypowiedziach innych osób, omawiających jakieś konkretne wydarzenie z życia społecznego opiera się często 65,9% respondentów; 18,1% - rzadko. Kształtowanie własnej opinii w oparciu o wypowiedzi innych osób oraz późniejsze włączanie zdobytej wiedzy do przepowiadania homilijnego podejmuje zawsze 13,8% ankietowanych. Nieco

---

⁶⁸ J. TWARDY, *Aktualizacja...*, s. 249-251.

⁶⁹ Tamże, s. 251.

mniejsza część respondentów sięga do literatury omawiającej istotne zagadnienia z dziedziny życia społecznego i ważne dla egzystencjalnego doświadczenia czytelnika. Z literatury często korzysta 45,7% pytanych, 39,1% czyni to rzadko, a aż 13,0% nigdy. Trzecią grupą źródeł są, ogólnie rzecz ujmując, media, do których zaliczamy prasę, radio, telewizję oraz internet.

Tabela 12. Życie codzienne słuchaczy jako źródła homilii.

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Z własnych doświadczeń	29,0%	62,3%	2,9%	5,8%
Z obserwacji codziennego życia	28,3%	68,8%	2,9%	0,0%
Z wypowiedzi innych osób	13,8%	65,9%	18,1%	2,2%
Z literatury	2,2%	45,7%	39,1%	13,0%
Z prasy katolickiej	1,4%	44,2%	44,9%	9,4%
Z prasy codziennej	0,7%	18,8%	52,9%	27,5%
Z telewizji	1,4%	19,6%	52,9%	26,1%
Z internetu	5,8%	42,8%	31,9%	19,6%

W ankiecie badawczej autor nie rozdzielił każdego z tych mediów na typowo katolickie (kościelne) i ogólnodostępne (świeckie). Taki podział zaznaczono jedynie w kwestii prasy katolickiej. Mass-media nie tylko opisują daną rzeczywistość, ale również kształtują postawy oraz opinie swoich słuchaczy, widzów i czytelników. Wśród tej grupy znajdują się również duchowni, także zakonni. Z udzielonych odpowiedzi widocznych w tabeli nr 12 wynika, że prasa katolicka stanowi częste źródło wiedzy na temat spraw bieżących dla 44,2% badanych, a rzadko odnosi się do niej 44,9%. Natomiast prasa codzienna dla 18,8% stanowi źródło wiedzy o wydarzeniach lokalnych, krajowych, kościelnych i światowych, do których często odnosi się w głoszonej homilii. Dla ponad połowy badanych (52,9%) jest to rzadki punkt odniesienia, a 27,5% nigdy nie uwzględniła zaczerpniętych z niej informacji w głoszeniu homilii. Z przekazu informacji w telewizji, które mogą być częścią egzystencjalnego aspektu homilii, często korzysta jedynie 19,6% pytanych, rzadko 52,9%, a 19,6% nigdy. Analogicznie, co do przekazu internetowego jako źródła wiedzy na tematy wiodące i istotne dla ogółu słuchaczy: 42,8% - często, 31,9% - rzadko, 19,6% - nigdy.

Materialna strona przepowiadanego słowa Bożego zawiera w sobie te elementy, które składają się na treść głoszonej homilii. W powyższej części opracowania, analizując odpowiedzi udzielone w ankiecie badawczej skierowanej do franciszkańskich głosicieli słowa Bożego w *Prowincji Wniebowzięcia NMP*, niektóre elementy łączyły w sobie materialną i formalną stronę homilii. Nie stanowi to błędu metodologicznego, lecz ukazuje, że proces tworzenia homilii, doboru tematów i wypełnionej treści, uwzględnienia celu i grupy słuchaczy, musi być ujmowany całościowo, przenikając się wzajemnie.

3.3. Formalna strona głoszenia słowa Bożego

W dokumencie Konferencji Episkopatu Polski z 2017 roku, zatytułowanym: *Wskazania dotyczące homilii mszalnej*, czytamy: „Samo głoszenie słowa Bożego w liturgii nie przyniesie pożądanych owoców, jeśli nie spotka się ono z właściwym przyjęciem w sercach słuchaczy. Dlatego ważnym zadaniem duszpasterzy jest przygotowanie wiernych do owocnego przyjęcia głoszonego słowa Bożego (zob.: p. 16). [...] Posługa słowa, które jest duchowym pokarmem dla wierzących, należy w Kościele do priorytetowych zadań biskupów i prezbiterów, którzy są zobowiązani, aby ze względu na doniosłą rolę homilii w liturgii dokładali wszelkich starań do każdorazowego jej przygotowania. Sam papież Franciszek skierował do wszystkich duszpasterzy prośbę, aby pośród licznych zadań duszpasterskich zarezerwowali czas na rzetelne przygotowanie homilii, do którego należy studium, modlitwa, refleksja i kreatywność duszpasterska. [...] Wtedy posługa homiletyczna może dopomóc pełniejszemu zrozumieniu słowa Bożego i jego oddziaływaniu na życie wiernych *tak, by słowo Boże było rzeczywistym wsparciem dla życia Kościoła*” (zob.: zakończenie)⁷⁰.

Kaznodziejstwo jest terminem bardzo szerokim, które obejmuje całość przepowiadanego słowa Bożego w różnych jego aspektach. W tej materii możemy wyróżnić następujące formy przepowiadania: homilie, kazania, katechezy, konferencje. Każda z tych jednostek kościelnego przepowiadania „jest specyficznym typem utworu mówionego”⁷¹, który podlega wpływom różnych dziedzin wiedzy na temat komunikacji,

⁷⁰ Wskazania zostały przyjęte podczas 377. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w Lublinie w dniach 13-14 października 2017 r., na podstawie Uchwały nr 23/377/2017 z dnia 14 października 2017 roku. Zob. także: JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini*, 40 (31.05.1998); EG 145; SC 46.

⁷¹ A. DRAGUŁA, *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki*, red. J. TWARDY, Katowice 2001, s. 40-41.

co stanowi podstawowy element badania przepowiadania od strony formalnej. W niniejszej części interesować nas będą jedynie te kwestie, które odnoszą się zarówno do homilii liturgicznej, jak i kazań oraz konferencji wygłaszanych poza sprawowaną liturgią. Przepowiadanie kościelne różni się w istotny sposób od każdej innej mowy publicznej ze względu na przekazywaną treść. Materialną stroną przepowiadania jest słowo Boże. Natomiast ze względu na formę jest to słowo ludzkie wypowiedane przez człowieka (element formalny). Znaczący problematyki homiletycznej zaznaczają, że przepowiadanie homilijne jest głoszeniem „słowa Bożego poprzez człowieka⁷²” lub też „słowem Bożym w słowie ludzkim⁷³”. Słowo ludzkie staje się nośnikiem słowa Bożego, jego interpretatorem oraz zwornikiem w procesie komunikacji Bóg-człowiek. Dlatego też proces przygotowania homilii i sposób jej wygłoszenia wpływa na skuteczność „kazania”, będącego wiarygodnym świadectwem, które łatwiej będzie przyjęte przez słuchaczy⁷⁴.

3.3.1. Proces tworzenia jednostek homilijnych

Dekret Soboru Watykańskiego II o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* wskazuje, że prezbiterzy „ponieważ są sługami słowa Bożego” [...] mają „szukać bardziej odpowiedniego sposobu, w jaki mogliby przekazywać innym to, co było przedmiotem ich kontemplacji⁷⁵”. Zatem wszyscy słudzy słowa Bożego stają się pierwszymi odbiorcami tego słowa⁷⁶. Przy użyciu odpowiednich metod i środków komunikacji, czerpiąc z bogactwa wielowiekowej sztuki oratorskiej, wkładając osobiste przymioty i zdolności w twórcze przygotowanie homilii, homilista może skutecznie głosić to słowo, które buduje Kościół w jedności i komunii ze swoim Panem⁷⁷. Kongregacja ds. Duchowieństwa w 1999 roku wydała Instrukcję zatytułowaną: *Kapłan – głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, w którym podaje szczegółowe odniesienia dotyczące posługi głoszenia słowa Bożego, będącej całkowicie zależną od Bożej pomocy, jednak

⁷² A. LEWEK, *Współczesna odnowa kaznodziejstwa*, z. 2: *Zarys homiletyki ogólnej*, Warszawa 1980, s. 25.

⁷³ W. PRZYCZYNA, *Słowo Boże i ludzkie w kazaniu. Charakterystyczne cechy kazania jako utworu mówionego*, w: *Współczesna polszczyzna w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. KURZOWA, W. ŚLIWIŃSKI, Kraków 1994, s. 167.

⁷⁴ A. DRAGUŁA, *Dydaktyka fonetyki...*, s. 43.

⁷⁵ DK 13.

⁷⁶ PDV 26; EG 149.

⁷⁷ DK 14.

z koniecznością wypełniania jej „z najwyższą ludzką perfekcją”⁷⁸. Wskazania tam zawarte odnoszą się do wartości „brzmieniowej kazania”, która w wypowiedzi ma odznaczać się pięknym i poprawnym językiem, wolnym od niepotrzebnej ostentacji i afektacji⁷⁹. Te wskazania, w kontekście praktycznej realizacji w głoszonym słowie Bożym przez ankietowanych członków *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* zostaną omówione w następnym punkcie rozprawy.

Proces przygotowania homilii rozpoczyna się od spotkania ze słowem Bożym, które przewidziane jest na dany dzień. Homilia ma być oparta o to słowo, ma przybliżać jego znaczenie i rolę jaką odgrywa dla poszczególnych wiernych⁸⁰. Wspomniane uwarunkowania wyjściowe omówiono przy materialnej stronie głoszenia słowa Bożego. Istotnym elementem jaki musi być uwzględniony przez kaznodzieję, jest grupa odbiorców danej homilii. Podobnie jak wcześniej, docelowa grupa adresatów, do których skierowana jest homilia, wpływa także na formę tej homilii. Kaznodzieja musi mieć świadomość, że homilię głosi w dużej mierze do zróżnicowanej grupy wiernych. W teorii komunikacji wielką rolę odgrywa dobra znajomość grupy słuchaczy⁸¹. W badaniu ankietowym respondenci wskazali, że grupa słuchaczy dla 72,0% głoszących ma wielki wpływ na formę homilii. Dla 20,0% badanych jest to mało znaczący element uwzględniany w przepowiadaniu, a dla 8% nie ma on żadnego wpływu.

Kolejnym elementem wpływającym na formę jednostki homilijnej, po uwzględnieniu grupy odbiorców, jest praca nad formą przekazu homiletycznego i doboru właściwego modelu homilii. Spośród kilku najbardziej opracowanych modeli⁸², opisanych w pracach naukowych z zakresy teologii homilii, w praktycznym wymiarze franciszkańskiego kaznodziejstwa podejmowanego w *Prowincji*, na pierwsze miejsce wysuwa się tzw. polski model kompozycji homilii. Ma on charakter egzystencjalno-dialogiczny i charakteryzuje się trzema etapami: 1) pytanie

⁷⁸ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan – głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Poznań 1999, s. 18.

⁷⁹ Zob. Tamże, s. 19-21.

⁸⁰ DH 26-27. „Kaznodzieja, chcąc dobrze przygotować do wygłoszenia słowa Bożego, musi przebyć pewną drogę. Droga ta przewiduje kilka stopni komunikacji kaznodziei ze słowem Bożym: 1) spotkanie ze słowem Bożym; 2) kontemplacja Bożego Słowa; 3) studium; 4) określenie celu i tematu; 5) umiejętność przeniesienia Bożego orędzia”. P. GABARA, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 23,3 (2014), s. 87-88

⁸¹ Tamże, s. 88-89.

⁸² Wśród wielu najczęściej stosowanych modeli jednostki przepowiadania homilijnego można wyróżnić takie modele jak: klasyczny, dydaktyczno-psychologiczny, dyskursywno-retoryczny i egzystencjalno-dialogiczny.

zadawane przez człowieka słowu Bożemu; 2) odpowiedź Boga zawarta w słowie Bożym – co stanowi główny trzon homilii; 3) odpowiedź człowieka dana Bogu jako fundament kształtujący wiarę i życie w oparciu o Ewangelię⁸³. Ten polski model kompozycji homilii oparty o trzy elementy tworzące homilię: *aclamatio, meditatio et resolutio*, pomagają głoszącemu w doborze treści kształtujących cel podejmowanego przepowiadania. Pierwszorzędnym celem i źródłem jest słowo Boże. Natomiast homilia ma również wskazywać i omawiać prawdy wiary, ukazywać misterium Chrystusa i wprowadzać wiernych w mistagogię, a także wskazywać normy moralne i zadania, jakie stawia Ewangelia przed wierzącym w pełnieniu jego posługi w Kościele i w świecie. Ankietowani współpracownicy, zapytani o przyświecające im cele w głoszonych homiliach, wskazali następujące odniesienia: dogmatyczne, misyjne (katechetyczne), mistagogiczne, moralne i diakonijne⁸⁴. Wszystkie odpowiedzi ilustruje tabela nr 13.

Tabela 13. Cel homilii

	zawsze	Często	rzadko	nigdy
Dogmatyczny (prowadzący do poznania podstawowych prawd wiary)	33,3%	50,7%	11,6%	4,3%
Misyjny (prowadzący do ugruntowania wiary)	29,7%	61,6%	5,8%	2,9%
Mistagogiczny (wprowadzający w misterium wiary)	13,0%	55,1%	26,1%	5,8%
Moralny (prowadzący do życia zgodnie z wiarą)	29,0%	54,3%	15,2%	1,4%
Diakonijny (prowadzący do zaangażowania w posługi np. Caritas, wspólnoty itp.)	2,9%	29,7%	56,5%	10,9%

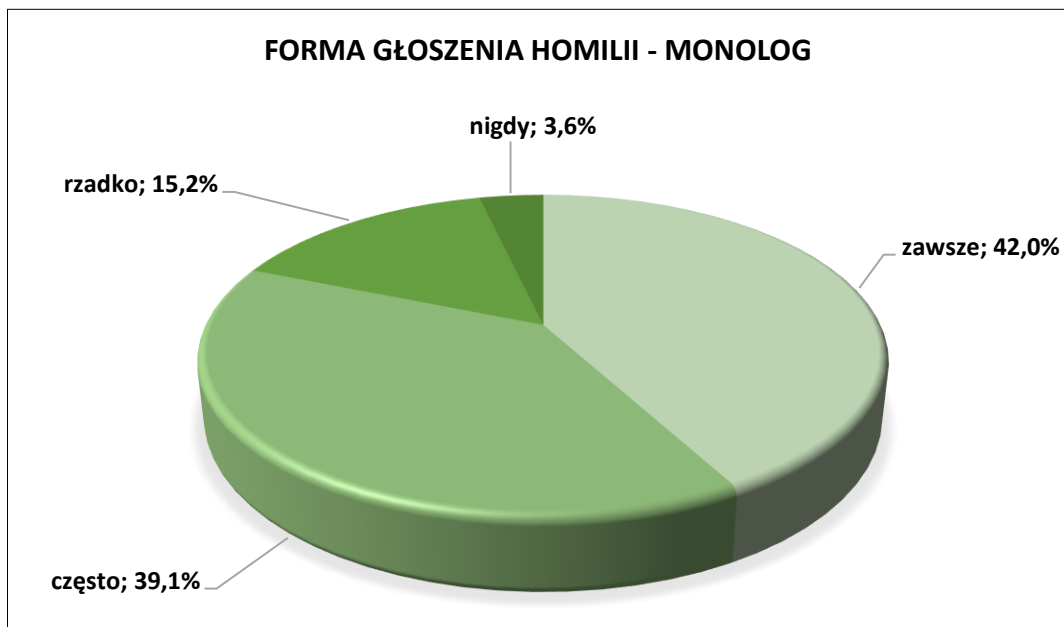
Aspekt dogmatyczny w głoszonych homiliach jest częstym elementem składowym dla 50,7% ankietowanych, a 33,3% kaznodziejów odnosi się do niego zawsze. Element katechetyczny często podejmowany jest przez 61,6% badanych, a zawsze odnosi się do niego 29,7% braci. Uwzględniając cel mistagogiczny przepowiadania słowa Bożego, z udzielonych odpowiedzi wynika, że ponad połowa ankietowanych homilistów często się do niego odwołuje (55,1%), a 26,1% czyni to

⁸³ G. SIWEK., *Przepowiadać skuteczniej. Elementy retoryki kaznodziejskiej*, Kraków 1992, s. 76.

⁸⁴ Zob. M. KLEMENTOWICZ, *Homilia jako tekst integralny teologicznie*, w: *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, red. M. DĄBRÓWKA, M. KLEMENTOWICZ, Tarnów 2017, s. 10-19.

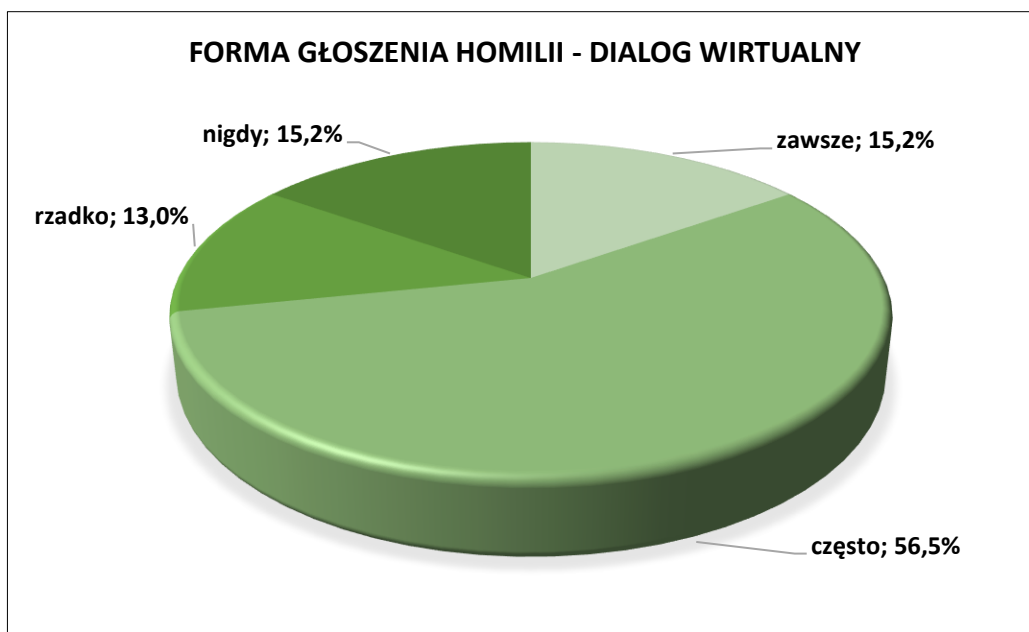
rzadko. Na kwestie moralne zawsze zwraca uwagę 29,0% badanych, często 54,3%, a rzadko 15,2%. W odniesieniu do kwestii diakonijnych, zachęcających wiernych do czynnego włączenia się w służbę dla bliźniego lub dla wspólnoty Kościoła, często zwraca uwagę 29,7% badanych, a rzadko czyni to aż 56,5% ankietowanych. Z powyższych danych wynika, że w badanej przestrzeni kaznodziejstwa w *Prowincji* znaczącą rolę odgrywa cel dogmatyczny, katechetyczny oraz moralny.

Biorąc pod uwagę powyższe wskazania, homiliści w *Prowincji* dobierają odpowiednią formę głoszonego słowa Bożego. Ze względu na uwarunkowania i określenie docelowej grupy odbiorców, biorąc pod uwagę również charakter poruszanych w homilii treści, kaznodzieje franciszkańscy najczęściej posługują się w przepowiadaniu formą monologu. Ta forma przekazu ustnego charakteryzuje się wygłoszeniem przygotowanych treści, które mają charakter informacyjny. Jest to rodzaj pouczenia, który rzadko dopuszcza element refleksji i wewnętrznego dialogu. Gdy homilia zbyt skupia się na treściach dogmatycznych, katechetycznych lub egzegetycznych przybiera jakąś formę wykładu. Dla 42,0% badanych ta forma jest zawsze obecna w posłudze głoszenia homilijnego, a 39,1% korzysta z niej często. Obrazuje to poniższy wykres nr 3.

Wykres 3. Forma homilii – monolog.

Jak to już zostało wcześniej zaznaczone, przygotowanie homilii rozpoczyna się od osobistego spotkania ze słowem Bożym samego głoszącego. Słowo Boga musi najpierw przeniknąć samego kaznodzieję, który prowadzi z Nim wewnętrzny dialog⁸⁵. Taka forma przygotowania do homilii przejawia się w późniejszej formie głoszenia, która przyjmuje postać dialogu wirtualnego. Polega on na takim wygłaszaniu tekstu homilii, że kaznodzieja zachęca słuchacza do podążania za głoszoną myślą, stawiając pytania, wspólnie szukając odpowiedzi i sposobów realizacji wymagań ewangelicznych w codziennym życiu. Dobrze i właściwie podjęcie tej formy przepowiadania charakteryzuje się prostszym językiem, bardziej dostępnym i bliższym słuchaczowi, niż przy formie monologicznej homilii. Ankietowani wskazali, że formy dialogu wirtualnego często używa 56,5% głoszących, 13,0% rzadko z niej korzysta. Całość uzyskanych odpowiedzi ilustruje wykres nr 4.

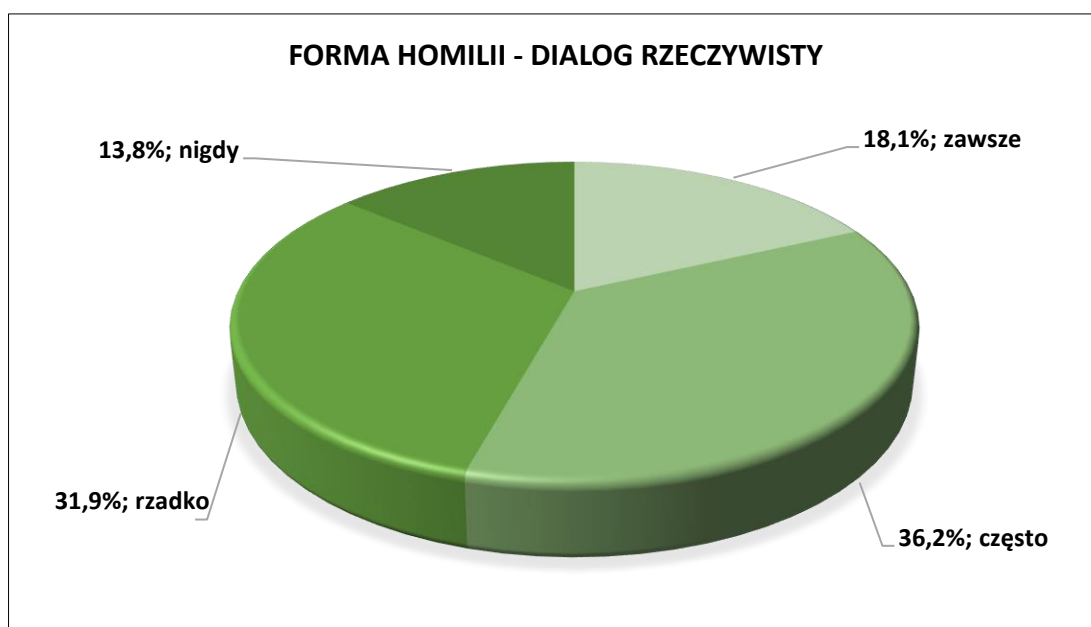

Wykres 4. Forma homilii - dialog wirtualny

Inną formą dialogu homilijnego jest dialog rzeczywisty, polegający na wchodzeniu przepowiadającego w bezpośrednią interakcję ze słuchaczami. Słuchacze nie tylko stają się biernymi odbiorcami przekazywanych treści, ale wchodzą tu w rolę aktywnych twórców jednostki homilijnej. Dialog rzeczywisty jest przepowiadaniem, które nie charakteryzuje się jednolitym tekstem przekazu głoszonego, lecz ma po części

⁸⁵ Szersze opracowanie zagadnienia znaczenia, rodzajów i roli dialogu w homilii: Zob. A. CYGAŃSKI, *Dialogiczny wymiar homilii po Soborze Watykańskim II*, Kraków 2018, s. 211-285.

znamiona przemowy spontanicznej. Jej kierunek, choć w zamierzeniu homilisty jest ustalony, ze względu na różne wypowiedzi słuchaczy, może być osiągnięty inną drogą. Taki charakter i forma przepowiadania wymaga od kaznodziei „perfekcyjnej twórczości”, aby nie zagubić obranego celu przepowiadania. Taką formę najczęściej stosuje się w przepowiadaniu homilijnym w Mszach świętych z udziałem dzieci lub młodzieży. Najczęściej obecna jest w przepowiadaniu pozaliturgicznym, w czasie prowadzenia rekolekcji szkolnych. Jednak zdarza się również, że taka forma dialogu w przepowiadaniu homilijnym obecna jest także wtedy, gdy homilia kierowana jest do dorosłych słuchaczy, stanowiących jednak jakąś określoną grupę parafialną lub formacyjną. Częstotliwość korzystania z formy dialogu rzeczywistego w przepowiadaniu homilijnym, na podstawie odpowiedzi ankietowanych współbraci, obrazuje wykres nr 5.

Wykres 5. Forma homilii - dialog rzeczywisty.

Dialog jest dzisiejszą koniecznością w przestrzeni liturgicznej. Człowiek współczesny potrzebuje go coraz bardziej, aby właściwie komunikować się z Bogiem. O takim dialogu mówi się w soborowym i posoborowym nauczaniu: „Jeśli Kościół ma wejść w dialog, to ze względu na wierność swojemu Panu i Nauczycielowi”⁸⁶. „Kościół powinien nawiązać dialog ze społeczeństwem, w którym żyje. Dzięki temu Kościół

⁸⁶ KO 2.

przybiera postać słowa, orędzia i dialogu”⁸⁷. „Zastosowanie dialogu w głoszeniu słowa Bożego ma współcześnie duże znaczenie i nie można go zastąpić żadnym innym sposobem przekazywania myśli. Dialog, który należy rozumieć jako sposób wypełniania obowiązku apostołskiego i narzędzie jednoczenia umysłów, powinien odznaczać się jasnością, łagodnością, zaufaniem i roztropnością”⁸⁸. Wydaje się, że współczesne osiągnięcia w dziedzinie teorii komunikacji mogą stanowić nieocenioną pomoc w prowadzeniu zbawczego dialogu pomiędzy Bogiem a człowiekiem, we wspólnocie Kościoła⁸⁹.

W procesie przygotowania homilii istotną rolę, wpływającą na jakość głoszonego słowa Bożego, odgrywa czas, jaki jest przeznaczony na przygotowanie się kaznodziei do posługi słowa. Choć nie znajdujemy konkretnych wytycznych mówiących o długości czasu przygotowania homilii, jednak trzeba uwzględnić fakt, że samo zadanie głoszenia słowa Bożego, należące do wzniosłych zadań biskupów, prezbiterów i diakonów, z natury rzeczy domaga się właściwego przygotowania. Słuchacze słowa Bożego wybaczą kaznodziei nieumiejętność w głoszeniu, ale wielką szkodę dla kościelnego przepowiadania stanowi niekompetencja głoszącego. Dokumenty Kościoła, poruszając kwestię przygotowania homilii, wskazują, że kaznodzieja ma przeznaczyć odpowiednią ilość czasu na jej właściwe przygotowanie⁹⁰. Zwyczajowo przyjęło się uważać, że przygotowanie homilii na dzień powszedni nie domaga się tak samo długiego czasu przygotowania, jak do homilii niedzielnej lub świątecznej. Być może wynika to z faktu, że grupa odbiorców słowa głoszonego podczas Eucharystii w dni powszednie, jest mniej wymagającym i zróżnicowanym słuchaczem. W mentalności kaznodziejów zakonnych w *Prowincji* panuje też powszechne przekonanie, że „kapłan rozmyślający zawsze coś powie”. Owo „coś” jest pewnego rodzaju brakiem szacunku dla słowa Bożego oraz jego słuchacza. Wskazuje również na brak świadomości zadania homilisty, jakie stawia przed nim Kościół.

Niemniej jednak, „powszechne” przekonanie o różności wartości pomiędzy homilią powszednią a świąteczną, wpływa także na czas, jaki poświęca się na jej przygotowanie. Z przeprowadzonych badań wynika, że ogromna większość

---

⁸⁷ ES 67.

⁸⁸ EN 81-90.

⁸⁹ L. SZEWCZYK, *Odnova przepowiadania...*, s. 242.

⁹⁰ EG 145-147; VD 59, 60; DH 26.

ankietowanych prezbiterów poświęca odpowiedni według siebie czas na przygotowanie homilii. Do homilii w dni powszednie przygotowuje się 135 ze 138 ankietowanych braci, co stanowi 97,8% wszystkich badanych. Przedział liczbowy i czasowy poświęcany na przygotowanie tzw. „homilii tygodniowej” przedstawia się następująco w tabeli nr 14:

Tabela 14. Przygotowanie homilii w dni powszednie

kilka dni	jeden dzień	kilka godzin	godzinę i mniej	nigdy się nie przygotowuję
11 – 8,0%	26 – 18,8%	25 – 18,1%	73 – 52,9%	3 – 2,2%

Ponad połowa ankietowanych (52,9%) przygotowuje się do homilii przed sprawowaniem Eucharystii. Poświęcają temu zadaniu około jednej godziny lub nawet mniej. Spośród całej grupy respondentów, 25 z nich, na przygotowanie homilii w dni powszednie poświęca kilka godzin w ciągu dnia, co stanowi 18,1% badanych; natomiast 26 braci głoszących przygotowuje się przez jeden dzień (18,8%). Kilka dni na przygotowanie przeznacza 11 prezbiterów (8,0%), a 3 spośród respondentów (2,2%) zaznaczyło odpowiedź: nigdy się nie przygotowuję.

Do homilii niedzielnej przygotowuje się 137 ankietowanych, co stanowi 99,3% wszystkich respondentów. Liczba kapłanów oraz procentowe rozłożenie czasu potrzebnego na przygotowanie homilii niedzielnej przedstawia się w następujący sposób:

Tabela 15. Przygotowanie homilii niedzielnej

kilka tygodni	tydzień	kilka dni	jeden dzień i mniej	nigdy się nie przygotowuję
6 – 4,3%	15 – 10,9%	77 – 55,8%	39 – 28,3%	1 – 0,7%

Z powyższej tabeli nr 15, przedstawiającej wyniki badań ankietowych dotyczących ilości czasu przeznaczanego na przygotowanie się do homilii niedzielnej, wnioskuje się, że ponad połowa ankietowanych (55,8%) poświęca kilka dni na przygotowanie. Aż 39 kapłanów (28,3%) poświęca temu zadaniu tylko jeden dzień lub mniej. Mniej więcej ok. tygodnia przygotowuje się jedynie 15 ankietowanych (10,9%), a 6 poświęca temu zadaniu kilka tygodni (4,3%). Jeden ankietowany (0,7%) zaznaczył odpowiedź: nigdy się nie przygotowuję.

Zwracając uwagę na czas potrzebny do przygotowania homilii, z praktycznego wymiaru zadań duszpasterskich podejmowanych przez braci *Prowincji*, oraz obserwowanej rzeczywistości organizacyjnej życia i posługi w klasztorach, można wyciągnąć wnioski odnoszące się do długości czasu przygotowania się do głoszenia słowa Bożego. W większości klasztorów istnieje z góry ustalony grafik głoszenia słowa Bożego w niedziele i święta. To pozwala kaznodziei odpowiednio przygotować się do tego zadania. Natomiast występujące w badaniach ankietowych wskazania poświęcenia przygotowaniu homilii kilku lub jednego dnia, lub paru godzin, często wynika z braku przewidywalnej pracy duszpasterskiej w perspektywie np. tygodnia. Wiele wspólnot klasztornych, zwłaszcza dużych oraz prowadzących duszpasterstwo parafialne, organizuje obowiązki duszpasterskie z dnia na dzień lub na kilka dni. Często spowodowane jest to również podejmowaną pracą duszpasterską poza miejscem zamieszkania, w ramach zastępstw w innych parafiach. Niemniej jednak, ta organizacyjna rzeczywistość nie może przysłańać wartości zadania, jakie spoczywa na głosicielu słowa Bożego. Zawsze należy pamiętać, by głosić Chrystusa, a nie tylko „coś”, co trzeba lub można by powiedzieć.

3.3.2. Elementy formalne przepowiadania

Ars praedicandi, będące wyzwaniem dla przepowiadającego, domaga się wielkiej pieczołowitości, nie tyle w procesie przygotowawczym tekstu homilii, co bardziej w czasie jej wygłaszania. Coraz szerzej rozpowszechnione jest wśród kaznodziejów przekonanie o konieczności tworzenia i głoszenia jednostki opierające się na wiedzy i umiejętnościach z zakresu *teorii interpersonalnej komunikacji* oraz *retoryki*. Te aspekty wpływają na aktualizację słowa Bożego w zgromadzeniu wiernych. Zadanie homilisty, polegające na *explicatio*⁹¹ *et applicatio*⁹², domaga się poprawnego języka. Nie tyle chodzi tu o samą poprawność gramatyczną, choć również jest to bardzo istotny element poprawnej wypowiedzi, ale szerzej dotyczy całości języka⁹³ – sposobu mówienia, który

---

⁹¹ Wyjaśnienie tekstu słowa Bożego stanowiące tworzywo homilii.

⁹² Pomoc słuchaczom w zastosowaniu usłyszanego słowa Bożego w życiu codziennym.

⁹³ W *Polskiej bibliografii homiletycznej* pod red. W. PRZYCZYNY I L. SZEWCZYKA, wydanej w Krakowie w 2007 r., obejmującej opracowania z lat 1945-2005 znajduje się około 80 publikacji na temat języka kazań oraz 10 prac dyplomowych poruszających zagadnienia języka kaznodziejskiego. J. TWARDY, *Aktualizacja...*, s. 177.

jest „jasny, współczesny i komunikatywny”, pozbawiony tzw. żargonu teologicznego, niepotrzebnego patosu, a także pospolitości i trywialności⁹⁴.

W kwestionariuszu ankiety badawczej na temat sposobu przepowiadania słowa Bożego w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, w pytaniu 8. zapytano: „jakie elementy formalne przepowiadania oraz elementy wypowiedzi kaznodziejskiej są dla Ojca istotne”. Każdy z respondentów musiał udzielić odpowiedzi w każdym wskazaniu, określając je jako: bardzo ważne – ważne – mniej ważne – nieważne. Na potrzeby jaśniejszego przedstawienia uzyskanych odpowiedzi w niniejszej części rozprawy, przedstawione będą trzy grupy zagadnień składających z poszczególnych elementów formalnych przepowiadania homilijnego: 1) kompozycja wypowiedzi; 2) sposób przekazu; 3) środki wyrazu.

Każda forma ustnej wypowiedzi, niezależnie od tego, czy jest to przemowa kościelna (szczególnie: homilia, kazanie, konferencja), czy przemowa do określonej grupy słuchaczy (np. wykład), musi charakteryzować się właściwą kompozycją. Najbardziej rozpowszechnioną formą wypowiedzi, zarówno pisemnej jak i ustnej, jest tzw. *kompozycja trójdzielna*. Polega ona na takim układzie wypowiedzi, który zawiera w sobie: wstęp, rozwinięcie, zakończenie. Kompozycja trójdzielna możliwa jest do zastosowania jedynie w wypowiedzi ustnej lub pisemnej, stanowiącej całość. Nie występuje ona np. w dialogu pomiędzy rozmówcami. Inaczej sprawa ma się z tzw. homilią dialogowaną. Tu trójdzielność wypowiedzi musi mieć postać zamierzoną, którą głoszący realizuje, choć przemowa nie stanowi ciągłej wypowiedzi ze względu na jej przerywanie niespodziewanymi wtrętami ze strony słuchaczy, wymagającymi nieustannego „tworzenia” wypowiedzi zmierzającej do osiągnięcia wyznaczonego celu, zgodnego z obranym tematem.

W kompozycji wypowiedzi istotną rolę odgrywa wstęp, czyli tzw. *initio*, które nie może być zbyt rozwlekłe i powinno zawierać taką myśl, która przykuje uwagę słuchacza⁹⁵. Ks. prof. Kazimierz Panuś uważa, że: „Sprawą niezwykle ważną w każdym kazaniu są pierwsze słowa. To pierwsze wypowiedziane przez kaznodzieję zdanie ma niezwykle doniosłe znaczenie. [...] W słuchaczu wzbudza się przekonanie: ten kaznodzieja ma coś do powiedzenia. [...] Pierwsze słowa są naprawdę ważne. Winien

⁹⁴ Zob. Tamże, s. 177, 181; A. DRAGUŁA, *Dydaktyka fonetyki...*, s. 43.

⁹⁵ Zob. W. OSTAFIŃSKI, *Waga pierwszego zdania, czyli jak zaczynać kazanie*, „Roczniki Teologiczno-Homiletyczne” 58,2 (2011), s. 193-196.

być w nich zawarty motyw wiodący całej homilii. [...] Winno to być zdanie skondensowane, bogate w treść”⁹⁶. Kaznodzieja musi mieć świadomość, że we wstępie nie należy mówić o rzeczach oczywistych, jak np. podanie okoliczności celebracji (dziś jest niedziela, rok A; dziś obchodzimy uroczystość Bożego Narodzenia itp.). „Takimi rewelacjami nikogo nie zachęci do dalszego słuchania”⁹⁷. Drugim elementem kompozycji wypowiedzi jest *narratio*, które stanowi najbardziej obszerną część przepowiadania. W tej części wypowiedzi ma także miejsce element *argumentatio*, w którym głoszący wyjaśnia podstawowe treści, argumentując zasadność ich przyjęcia. Element narracyjny przepowiadania, wzorem starożytnej sztuki retorskiej, ze względu na dobrane treści i sposób ich argumentacji, może przybrać formę „mowy uzasadniającej, osądzającej lub oceniającej”⁹⁸. Należy jednak pamiętać o skuteczności *brevitas* (krótkości) przepowiadania. „Najlepsze przemówienie *nie jest ani krótkie, ani długie, lecz w sam raz*”⁹⁹. Krótkość nie może być ograniczeniem bogactwa treści przekazywanej w przemowie. W przepowiadaniu kościelnym powinno wyczerpać się temat a nie słuchacza. Należy również pamiętać, że w kompozycji wypowiedzi istotne jest zakończenie (*conclusio*). Jest ono najkrótszą częścią wypowiedzi. Podsumowuje argumenty zawarte w narracyjnej części głoszonego słowa. Nie może być zbyt rozwlekłe i jeszcze bardziej powinno podlegać zasadzie *brevitas*. Wielosłowie, a co za tym idzie, nieumiejętność zakończenia przemowy skutkuje nie dość jasnym przekazem. Warto trzymać się wskazania: „Aby homilia czy kazanie były przekonujące, muszą mieć dobry początek i dobre zakończenie. Przede wszystkim jednak, początek i zakończenie powinny być jak najbliżej siebie”¹⁰⁰. Wskazania respondentów dotyczące elementów formalnych wypowiedzi kaznodziejskiej zawiera tabela nr 16.

Z analizy odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu ankiety wynika, że kompozycja wypowiedzi jest ważnym elementem formalnym w przepowiadaniu słowa Bożego dla 52,2% głoszących. Bardzo ważnym elementem jest dla 36,2% ankietowanych. Jedynie 8,0% badanych wskazało, że jest to mniej ważny aspekt przepowiadania, a dla 3,6% jest nieważny.

---

⁹⁶ Zob. K. PANUŚ, *Sztuka głoszenia...*, s. 53-54.

⁹⁷ Tamże, s. 54.

⁹⁸ M. KOROLKO, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 51-52.

⁹⁹ K. PANUŚ, *Sztuka głoszenia...*, s. 91.

¹⁰⁰ Tamże, s. 98.

Do drugiej grupy elementów formalnych wypowiedzi kaznodziejskiej, nazwanych roboczo: *sposobem przekazu*, zaliczamy: kontakt wzrokowy, postawę i gesty, intonację i siłę głosu, tempo wygłaszania i poprawność językową. Wskazane elementy formalne wypowiedzi wchodzi w skład procesu komunikacji, który realizowany jest w dwojaki sposób: *werbalnie i niewerbalnie*.

Tabela 16. Elementy formalne wypowiedzi kaznodziejskiej

	bardzo ważne	ważne	mniej ważne	Nieważne
Kontakt wzrokowy	34,8%	56,5%	2,9%	5,8%
Intonacja i siła głosu	50,7%	42,8%	3,6%	2,9%
Tempo wygłaszania	21,7%	64,5%	10,9%	2,9%
Postawy i gesty	21,0%	51,4%	23,2%	4,3%
Kompozycja wypowiedzi	36,2%	52,2%	8,0%	3,6%
Ubiór i wygląd	13,0%	50,7%	29,0%	7,2%
Argumentacja	37,0%	52,2%	5,8%	5,1%
Dialogowość	10,9%	46,4%	30,4%	12,3%
Obrazowość	29,7%	55,1%	10,1%	5,1%
Stosowanie przykładów	34,1%	52,9%	10,9%	2,2%
Poprawność językowa	49,3%	44,2%	3,6%	2,9%

Komunikacja werbalna w kaznodziejstwie dokonuje się za pomocą języka, który przekazuje odpowiednie treści poprzez proces mówienia i słuchania oraz czytania i pisanie. Proces ten domaga się uwzględnienia uwarunkowań, jakie ze strony odbiorcy wpływają na przekazywane treści. Kaznodzieja bowiem musi uwzględnić wszystkie czynniki, które mają służyć lepszemu dotarciu do słuchaczy¹⁰¹ (wiek słuchaczy, grupa społeczna, poziom wykształcenia) za pomocą przygotowanego tekstu (przekaz informacyjny, poznawczy, przekonujący). Płaszczyzną porozumienia jest również język kaznodziei, który zachowując prostotę przekazu, poprawność językową w sferze gramatycznej i stylistycznej oraz odpowiednią formę, może bardzo przyczynić się do lepszego zrozumienia treści przepowiadania, wyjaśniania symboli i znaków towarzyszących liturgii. Porozumienie wypływające z odczytania intencji homilisty

¹⁰¹ Jednym z czynników dotarcia do słuchacza jest użycie w przepowiadaniu form adresatywnych, zacieśniających relację pomiędzy głosicielem a słuchaczem. Zob. W. OSTAFIŃSKI, *Waga pierwszego zdania...*, s. 198-200.

i potrzeb słuchaczy skutkuje większą owocnością przepowiadania słowa Bożego w zgromadzeniu liturgicznym¹⁰².

Uwzględniając aspekt komunikacji werbalnej zogniskowany wobec takich zagadnień, jak: intonacja i siła głosu, tempo wygłaszania i poprawność językowa, ankietowani współbracia *Prowincji* uważają te elementy za bardzo ważne i ważne w procesie wygłaszania słowa Bożego. Intonacja i siła głosu jest bardzo ważnym czynnikiem formalnej strony przepowiadania dla 50,7% ankietowanych, a dla 42,8% jest ważna. Właściwością owocnej komunikacji jest odpowiednie używanie aparatu mowy, nie tworząc przy tym „nienaturalnej” formy przekazu, która stałaby się uciążliwą w odbiorze dla słuchacza. Głos jest zjawiskiem akustycznym, na który składają się trzy cechy fizyczne: wysokość, natężenie i barwa¹⁰³. Nieumiejętne wykorzystanie poszczególnych cech, a przede wszystkim odtwarzanie zapisanego tekstu homilii, nawet własnej, może prowadzić do monotonii przekazu homilijnego. Uwzględniając powyższe trzy aspekty akustycznego wymiaru głosu, należy zwracać uwagę na ich występowanie w wypowiedzi kaznodziejskiej, pomagające utrzymać właściwe tempo wygłaszania homilii. Unikać należy wszystkiego, co prowadzi do wszelkiej nienaturalności w głoszeniu, co przejawia się również w tempie wypowiedzi. Należy zwrócić uwagę, że istniejące naukowe rozróżnienie wokalizacji kaznodziejskiej (aktywnej, biernej i moralizatorskiej)¹⁰⁴, wpływa na sposób odbioru homilii przez wiernych. Uwzględniając ten aspekt kaznodzieja musi mieć świadomość, że wiele czynników wpływa na tempo wygłaszania homilii. Tempo mówienia (inaczej szybkość mówienia) czyli agogika, mierzona jest liczbą słów wypowiedzianych w określonym czasie. Najwłaściwszym dla wypowiedzi publicznej, a zatem także dla jednostki przepowiadania kaznodziejskiego, jest średnie tempo mówienia¹⁰⁵. Wśród ankietowanych prezbiterów *Prowincji*, ten aspekt formalny – tempo wypowiedzi kaznodziejskiej – jest bardzo ważny dla 21,7%, a ważny aż dla 64,5%. Natomiast poprawność językowa (gramatyczna i stylistyczna) wypowiedzi

¹⁰² P. GARBARA, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego...*, s. 89-90.

¹⁰³ Zob. J. KRAM, *Zarys kultury żywego słowa*, Warszawa 1995, s. 100-108.

¹⁰⁴ *Wokalizacja aktywna* związana jest z dynamicznym sposobem głoszenia słowa Bożego. Kaznodzieja posługujący się tym rodzajem wokalizacji mówi z zaangażowaniem, poprawnie artykułuje głoski, stosuje różną melodykę i akcent. *Wokalizacja bierna* jest charakterystyczna dla osoby czytającej tekst lub mówiącej w sposób obojętny, a całość wypowiedzi sprawia wrażenie monotonii. Kaznodzieja nie jest zaangażowany i wygłasza tekst bez emocji. *Wokalizacja moralizatorska* odznacza się tonem pełnym patosu i sztuczności. Tempo jest jednostajne, a sposób mówienia przypomina nienaturalne deklamowanie wzniosłych tekstów. Zob. D. KROK, E. FORTUNA, *Znaczenie wokalnych elementów struktury kazania dla jego recepcji*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 21 (2001), s. 181-213.

¹⁰⁵ H. ZIELIŃSKA, *Kształcenie głosu*, Lublin 1996, s. 111-112.

kaznodziejskiej jest bardzo ważna dla 49,3% badanych i ważna dla 44,2% ankietowanych.

Przekaz werbalny cechuje się pewnego rodzaju ulotnością. Choć ma on charakter spersonalizowany, trudno słuchaczowi zapamiętać treść. Z teorii komunikacji wiemy, że przekaz werbalny jest wzmacniany, a nawet stanowi większość przekazywanych informacji, przez komunikację niewerbalną. Do komunikacji niewerbalnej zaliczamy takie zjawiska, jak: gestykulacje, mimika twarzy, ruchy i postawy ciała oraz wiele innych znaków ekspresji. Komunikacja niewerbalna odgrywa znaczącą rolę w przekazie informacji skierowanej do odbiorcy. Niektórzy znawcy teorii komunikacji twierdzą, że nawet 65% treści jest przekazywanych w komunikacji interpersonalnej za pomocą gestów. „Komunikowanie niewerbalne jest uzupełnieniem i wzmocnieniem bezpośredniego i ustnego komunikowania werbalnego, z którym jest nierozzerwalnie związane”¹⁰⁶.

W rozesłanej ankiecie badawczej, poruszając ten aspekt formalnej strony przepowiadania, zapytano w sposób ogólny o postawę i gesty oraz utrzymywanie kontaktu wzrokowego ze słuchaczami, nie czyniąc rozróżnienia na inne poszczególne aspekty wspomnianych wyżej elementów przekazu niewerbalnego. Przekaz niewerbalny, zawierający się w postawach i gestach, w odpowiedziach ankietowanych jest bardzo ważny dla 21,0% badanych, ważny dla 51,4%, a mniej ważny dla 23,2% badanych. Według współczesnej teorii komunikacji bardzo istotnym elementem formalnym komunikacji interpersonalnej jest kontakt wzrokowy. Z tego też powodu, sam akt kaznodziejski, będący formą przekazu słowa mówionego domaga się tego, aby osoba głoszącego utrzymywała ten kontakt ze słuchaczami. Pozwala on nie tylko zacieśnić więź pomiędzy głoszącym a słuchającym, ale także pozwala kaznodziei poznawać reakcję słuchaczy. Kontakt wzrokowy nigdy nie obejmuje całej grupy odbiorców, ale powinien obejmować jakąś grupę, a w niektórych momentach nawet skupiać się na poszczególnych jednostkach. Wzrok musi nieść w sobie informację o życzliwym podejściu do słuchacza, pełnym kultury i miłości, by nie czynić z niego narzędzia osądu bądź potępienia lub wyższości¹⁰⁷. Z odpowiedzi uzyskanych w ankiecie badawczej wynika, że utrzymywanie kontaktu wzrokowego jest bardzo ważne dla 34,8% badanych, ważne dla 56,5%, a mniej

---

¹⁰⁶ P. GARBARA, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego...*, s. 90-91.

¹⁰⁷ J. TWARDY, *Zachowanie kaznodziei na ambonie*, w: *Mowa żywa. Wybrane aspekty komunikacji kaznodziejskiej*, red. J. TWARDY, W. BROŃSKI, J. NOWAK, Kielce 2005, s. 181-184.

ważne dla 2,9% i nieważne dla 5,8% badanych. Bardzo niewielką rolę ankietowani przypisują jeszcze innemu formalnemu elementowi przepowiadania kaznodziejskiego, jaki zalicza się również do przekazu niewerbalnego, a którym jest ubiór i wygląd przepowiadającego. Dla 13,0% ankietowanych jest to bardzo ważny element przepowiadania, 51,4% badanych uważa go za ważny. W pozostałych odpowiedziach wskazano, że 23,2% respondentów jest to mało ważny element, a dla 4,3% nieważny.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na franciszkański zwyczaj głoszenia słowa Bożego w czasie sprawowanej liturgii przez kaznodzieję, który ubrany jest jedynie w habit zakonny, na który czasem zakładana jest tylko stuła. Oczywiście, zwyczaj ten praktykowany jest w tej formie jedynie wtedy, gdy homilista nie jest równocześnie celebransem lub koncelebransem liturgii, lub diakonem pełniącym asystę w czasie Mszy świętej, lecz z „doskoku” podejmuje zadanie liturgicznego przepowiadania słowa Bożego. Obowiązujące przepisy liturgiczne regulują kwestię szat liturgicznych¹⁰⁸. Przywilej głoszenia słowa Bożego bez komży i stuły istnieje w *Zakonie Braci Mniejszych* od niepamiętnych czasów. Wydaje się, że jego źródłem jest wędrowny charakter zakonu, który realizował zadanie kaznodziejskie w drodze. Ten fakt stał się źródłem przywileju, który dziś jest jeszcze praktykowany. W świadomości młodych kapłanów *Prowincji* coraz częściej widać odejście od praktykowania tego przywileju liturgicznego. Trudności interpretacyjne przywileju wynikają coraz częściej z konfrontacji z obowiązującymi przepisami kościelnymi. Prawo kanoniczne stanowi, że przywilej jest „łaską udzieloną bądź miejscom, bądź osobom, bądź rzeczom” a jego istnienie może być obowiązujące jako *contra ius* (przeciwne prawu) lub *praeter ius* (obok prawa)¹⁰⁹. Niemniej jednak, przywilej ten pozostaje nadal w praktycznym użyciu, poza przypadkiem celebracji liturgicznej, gdy celebrans lub koncelebrans, lub asystujący diakon, jest równocześnie homilistą¹¹⁰.

Do trzeciej grupy elementów formalnych, o które zapytano ankietowanych braci *Prowincji*, nazwanych na potrzeby niniejszej rozprawy *środkami wyrazu* zaliczamy: argumentację, dialogowość, obrazowość i stosowanie przykładów. Z powszechnie

¹⁰⁸ Zob. OWMR 335-347; RS 121-125.

¹⁰⁹ Zob. KPK 4; 36; 76 § 1; 76 § 2; 80 § 3; 142 § 2; 198-199.

¹¹⁰ Więcej na temat przywilejów liturgicznych w *Zakonie Braci Mniejszych* można znaleźć w pracy magisterskiej napisanej w Wyższym Seminarium Duchownym Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce. Zob. O. M. LAMORSKI, *Przywileje liturgiczne Zakonu Braci Mniejszych na podstawie „Privilegia et facultates Ordinis Fratrum Minorum” Pacyfika Capobianco OFM i obowiązujących przepisów liturgicznych*, Kraków 2006, s. 77-96.

przyjętego, słownikowego rozumienia określenia *środku wyrazu*, rozumie się wszystkie środki stylistyczne, których używa się w konkretnym dziele np. literackim, mające na celu wywołanie u odbiorcy określonych emocji oraz pobudzenie jego wyobraźni. Użyte środki stylistyczne mogą pełnić funkcję obrazotwórczą (działa na wyobraźnię słuchacza)¹¹¹ lub ekspresywną (wzbudza uczucia u słuchacza). Odpowiednio użyte środki wyrazu pełnią również rolę przekonującą (argumentacja) do przedstawianej kwestii czy stawianej tezy, precyzującej określenie przyjmowanego desygnatu. Ponieważ homilia stanowi specyficzną odmianę utworu literackiego (mówionego i pisanego), dlatego też posługuje się m. in. wymienionymi środkami wyrazu. Właściwa argumentacja, uzasadniająca wypowiedziane tezy na podstawie słowa Bożego, które jest podstawowym tworzywem homilii, pozwala przeprowadzić logiczny wywód uzasadniający podejmowane treści. 37,0% ankietowanych uznało ten element formalny za bardzo ważny dla kompozycji homilii, a 52,2% za ważny. Dialog prowadzony ze słuchaczami słowa Bożego, w oparciu o zamierzoną formę przekazu homilijnego, jest bardzo ważny jedynie dla 10,9% badanych. 49,4% uważa go za ważny w przepowiadaniu, a 30,4% za mniej ważny. Zdecydowanie bardziej kaznodzieje *Prowincji* skłaniają się do obrazowości i stosowania przykładów w głoszonej homilii. Obrazowość stanowi bardzo ważny element składowy homilii dla 29,7% ankietowanych, a 55,1% traktuje go jako ważny. Stosowanie przykładów, czyli *exempla*, obecne jest jako bardzo ważny element w głoszeniu słowa Bożego u 34,1% kaznodziejów, a 52,9% uważa ten aspekt za ważny. Przykłady „zaostrzają uwagę słuchaczy¹¹²” i służą przybliżeniu treści „nieznanych za pomocą czegoś znanego”¹¹³.

Na podstawie wyżej wskazanych elementów formalnych, dotyczących wypowiedzi kaznodziejskiej, należy jeszcze zwrócić uwagę na inny, istotny element wpływający na sposób wygłoszenia homilii. Kwestia ta dotyczy sposobu zapisania tekstu przygotowanej homilii. Sposób zapisu, a co za tym idzie, sposób wygłoszenia homilii, wpływa na jej jakość. Z jednej strony, może on stanowić zwartą całość, który w sposobie argumentacji biegnie właściwym torem myślowym, a dobrze opracowane przykłady stanowią jasny obraz, który chce przekazać homilista. Z drugiej zaś strony, zapisany tekst w połączeniu z niewłaściwą artykulacją i modulacją siły głosu, tempa wypowiedzi oraz

¹¹¹ Więcej na temat sposobów obrazowania w homilii: W. OSTAFIŃSKI, *O sposobach obrazowania w świętokrzyskich kazaniach radiowych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57,4 (2004), s. 261–276.

¹¹² J. TWARDY, *Aktualizacja...*, s. 180.

¹¹³ Tamże.

nadmiernego rozbudowania zdań, powodować może, że homilia stanie się niemożliwa do przyjęcia przez odbiorców. Proces przygotowawczy homilii może prowadzić do zapisania jej tekstu w całości, ale sposób jej wygłoszenia nie może stać się tylko odczytem lub wykładem. Najbardziej owocną homilią jest ta, która jest świadectwem.

Ks. prof. J. Twardy przytacza myśl A. Tholucka, że „każde kazanie rodzi się dwa razy – na biurku i na ambonie”¹¹⁴. Zapis jednostki kaznodziejskiej jest pozostałością procesu przygotowawczego i stanowi istotne świadectwo podjętej przez kaznodzieję pracy. W ankiecie badawczej skierowano do respondentów następujące pytanie: „Z jakiej formy zapisu najczęściej Ojciec korzysta podczas głoszenia homilii?” Odpowiedzi były dość zróżnicowane. Na ich podstawie trudno określić, która forma zapisu wygłaszanej homilii jest najbardziej praktykowana wśród kaznodziejów *Prowincji*. Poszczególne odpowiedzi należało oznaczyć według częstotliwości praktykowania sposobu przekazywania treści homilii: zawsze – często – rzadko – nigdy. Całość przekroju procentowego udzielonych odpowiedzi ilustruje poniższa tabela nr 17.

Tabela 17. Zapis przygotowanej homilii

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Kartki z zapisem całości homilii	13,8%	31,2%	15,9%	39,1%
Wykres, szkic, punkty	5,8%	16,7%	42,8%	34,8%
Notatki (zawierające cytaty, zdania, myśli itp.)	5,1%	27,5%	34,8%	32,6%
Własna pamięć	23,9%	27,5%	34,8%	13,8%

Wszystkie wymienione odpowiedzi zawarte w tabeli nr 17 uwarunkowane są kilkoma czynnikami. Należą do nich takie kwestie, jak: okoliczności głoszonej homilii (niedziela, święta i uroczystości, dni powszednie), grupa odbiorców, podejmowana tematyka itp. Z praktyki kaznodziejskiej wynika, że te elementy mają wpływ na zapis homilii oraz posługiwanie się odpowiednimi jej nośnikami w czasie przepowiadania słowa Bożego. Homilię zapisaną w całości, i tak wygłaszaną, praktykuje zawsze 13,8% badanych, często 31,2%. Rzadko taki zapis stosuje 15,9% ankietowanych, natomiast nigdy nie czyni tego aż 39,1%. Zapis opierający się na szkicu przygotowanej homilii,

¹¹⁴ Tamże, s. 183.

zawierającej kilka punktów kolejnych myśli, które homilista chce poruszyć na ambonie, rzadko stosuje 42,8% respondentów, a 34,8% nigdy. 16,7% badanych z takiej formy korzysta często, a tylko 5,8% zawsze. Podobnie rzecz ma się z notatkami do homilii, zawierającymi jakieś cytaty, zdania czy myśli (5,1% - zawsze; 27,5% - często; 34,8% - rzadko; 32,6% - nigdy). Jedną z trudniejszych form przyswajania homilii i sposobu przekazywania przygotowanej treści jest forma pamięciowa, która w czasie głoszenia słowa Bożego nie wspomaga się żadnym innym nośnikiem zapisanych treści. Formę pamięciowego przekazywania treści homilii praktykuje zawsze 23,9% badanych, a 27,5% respondentów czyni to często. 34,8% ankietowanych rzadko opiera się tylko na swojej pamięci, a 13,8% spośród wszystkich badanych nigdy nie praktykuje takiej formy przepowiadania. Widać więc, że forma zapisu homilii jest bardzo zróżnicowana i uzależniona od wielu czynników i okoliczności.

Soborowa odnowa liturgiczna po *Vaticanum II* zalecała powrót do biblijnych źródeł modlitwy liturgicznej¹¹⁵ oraz pragnęła przywrócić właściwe miejsce posłudze głoszenia słowa Bożego, będącego częścią „czynności liturgicznej”¹¹⁶. Obrzędy miały być odnowione w taki sposób, by „odznaczały się szlachetną prostotą” oraz były krótkie, jasne, wolne od niepotrzebnych powtórzeń i dostosowane do pojętności wiernych¹¹⁷. Te wskazania, odnoszące się do całości liturgii, można odnieść również do homilii, która nie może stanowić nadmiernie uwypuklonej części całej akcji liturgicznej. Współczesne dokumenty Kościoła poruszające kwestię homilii nie precyzują długości głoszonej homilii, lecz jednoznacznie określają, że ma być ona dostosowana do konkretnych okoliczności¹¹⁸. W adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* papież Franciszek sugeruje zwięzłość zwyczajnego przepowiadania homilijnego w oparciu o zasadę: *jedna homilia, jeden temat, jeden obraz*¹¹⁹. Jego wskazania zawarte są również w *Dyrektorium homiletycznym*, które zaleca, by homilia „była krótka”¹²⁰, bowiem osiąga ona „większą skuteczność, [...] jeśli jest dobrze przygotowana, niezbyt długa ani zbyt krótka i jeśli jest skierowana do wszystkich obecnych”¹²¹. Papież Franciszek sugeruje określenie długości głoszonej homilii na 8-10 minut. Znawcy tematyki homiletycznej określają długość

¹¹⁵ KL 24; 51; EG 152; VD 87.

¹¹⁶ KL 35; 52.

¹¹⁷ KL 34; 50.

¹¹⁸ DH 8.

¹¹⁹ EG 138.

¹²⁰ DH 6.

¹²¹ DH 10; OWLM 4.

zwyczajnej homilii niedzielnej na 10-15 minut, zaś homilii w dni powszednie od 5 do 7 minut¹²². Wyjątek stanowią będą szczególne okoliczności, w jakich wygłaszana jest homilia np. święta, odpusty, rekolekcje itp., gdzie sytuacja i słuchacz domaga się dłuższej homilii, a nawet jest na nią przygotowany.

Analizując powyższe wskazania w oparciu o rozważania dotyczące elementów formalnych wypowiedzi kaznodziejskiej, należy zwrócić uwagę na długość głoszonych homilii. Kaznodziejów *Prowincji* poproszono o zaznaczenie i określenie średniego czasu przeznaczanego na głoszoną homilię, z uwzględnieniem stosownych okoliczności i grupy odbiorców. Uzyskane dane procentowe udzielonych odpowiedzi przedstawione są w tabeli nr 18:

Tabela 18. Długość jednostek homilijnych

	<3 minut	3-5 minut	5-8 minut	8-10 minut	10-15 minut	>15 minut
W dni powszednie	8,7%	58,0%	21,7%	4,3%	2,2%	0,7%
W niedziele	0,0%	1,4%	17,4%	33,3%	44,9%	2,9%
W uroczystości	0,0%	2,2%	13,0%	30,4%	47,1%	7,2%
Pogrzebowe	0,7%	8,7%	33,3%	37,0%	14,5%	1,4%
Ślubne	0,0%	7,2%	22,5%	40,6%	22,5%	2,9%
Dla dzieci	0,7%	15,9%	23,9%	28,3%	16,7%	3,6%
Dla młodzieży	0,7%	8,7%	23,2%	29,7%	23,9%	2,9%
Okolicznościowe (odpust, pasterka, Boże Ciało itp.)	0,0%	2,2%	6,5%	12,3%	45,7%	31,9%

Homiliści *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* w dużej mierze realizują „niepisaną” zasadę dotyczącą długości przepowiadania słowa Bożego. Jeśli chodzi o homilie w dni powszednie, to 58,0% ankietowanych głosi ją średnio od 3 do 5 minut, a 21,7% w przedziale 5-8 minut. Homilie niedzielne, w przedziale czasowym 5-8 minut głosi 17,4%, 8-10 minut 33,3%, a od 10 do 15 minut procent ten wynosi 44,9% badanych. W uroczystości zagadnienie wygląda bardzo podobnie, wzrasta jednak procentowy wskaźnik głoszących homilie dłuższą w granicach 10-15 minut (47,1%) oraz powyżej 15 minut (7,2%). Gdy chodzi o homilie obrzędowe, najczęściej związane

¹²² K. PANUŚ, *Ani długie, ani krótkie, lecz w sam raz! Przymiot brevitatis w kazaniu*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 150.

z udzieleniem sakramentu małżeństwa lub pogrzebem, uzyskane odpowiedzi oscylują średnio: 5-8 minut (33,3% pogrzebowe, 22,5% ślubne), 8-10 minut (37,0% pogrzebowe, 40,6% ślubne) oraz od 10 do 15 minut (14,5% pogrzebowe, 22,5% ślubne). Kaznodziejstwo wśród dzieci i młodzieży praktykowane jest podobnie i równomiernie rozkłada się pomiędzy wyżej wskazanymi przedziałami czasowymi (patrz: tabela nr 18). W homiliach okolicznościowych dominuje homilia trwająca od 10 do 15 minut (45,7% ankietowanych) oraz powyżej 15 minut (31,9% ankietowanych).

Przepowiadanie homilijne należy do głównych zadań kaznodziejskich wypełnianych w zwyczajnym i nadzwyczajnym duszpasterstwie podejmowanym przez ankietowanych braci w *Prowincji*. Odnowa Soboru Watykańskiego II, obejmująca przestrzeń liturgiczną Kościoła, przywróciła należne miejsce i znaczenie homilii w zgromadzeniu liturgicznym. Zadanie to podejmowane jest we wszystkich kościołach zakonnych w niedziele i uroczystości, jak również w wielu z nich w dni powszednie. Ciągle jednak w rzeczywistości duszpasterskiej w *Prowincji* pozostaje kilka wymiarów tejże posługi, domagającej się właściwego spojrzenia, przygotowania, wypełnienia i dowartościowania. Duża liczba członków poszczególnych wspólnot sprawia, że „pozwała” się na podejmowanie tzw. „dyżuru kaznodziejskiego” w ciągu jednego dnia świątecznego. Taki homilista jest swego rodzaju „intruzem” w celebracji liturgicznej. Odnowa przepowiadania homilijnego w *Prowincji* musi opierać się nie tylko na realizowanym sposobie głoszenia, lecz również na uwzględnianiu innych aspektów formalnych i materialnych przepowiadania liturgicznego. Podstawą tej odnowy z pewnością będzie świadectwo kaznodziei żyjącego słowem Bożym.

ROZDZIAŁ IV

Przepowiadanie słowa Bożego poza liturgią

Franciszkańskie kaznodziejstwo pozaliturgiczne w *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce* w głównej mierze opiera się na przepowiadaniu słowa Bożego w ramach prowadzonych misji ludowych, rekolekcji parafialnych oraz konferencji dla różnych grup parafialnych, sióstr zakonnych a także kaznodziejstwa okazjonalnego (m. in. kazania pasyjne). Całość tego rodzaju przepowiadania, które będzie przedmiotem rozważań w poniższej części dysertacji, opiera się na zapisie zawartym w *Statutach Partykularnych*, wpisującym to zadanie w ogólne zadanie ewangelizacyjne. Artykuł 44 § 1 SP mówi: „Wszyscy bracia uczestniczą w kościelnym zadaniu ewangelizacji i na wzór św. Franciszka, *który całym sobą przepowiadał*, powinni chętnie, za natchnieniem Pana, wszędzie, dokąd zostaną posłani, słowem i czynem, przyczyniać się do budowy Królestwa Bożego¹. Niech jednak pamiętają, iż chcąc zachęcać lud do pokuty, powinni wpierw sami przynosić godne owoce pokuty oraz wiedzieć, że ewangelizując innych, na pierwszym miejscu ewangelizują siebie². Ponadto niech pamiętają, iż wierni chętniej słuchają świadków niż nauczycieli, a nauczycieli tylko wtedy, gdy są świadkami”³.

Powyższy zapis prawa partykularnego w jakiejś mierze charakteryzuje kaznodziejstwo franciszkańskie, które ma stawać się znakiem rozpoznawczym *braci mniejszych* głoszących słowo Boże. Można wyróżnić trzy cechy charakterystyczne kaznodziejstwa franciszkańskiego: 1) posłanie przez Kościół; 2) świadectwo słowa i życia; 3) konkretna treść. Te trzy aspekty będą motywem przewodnim niniejszej części rozprawy.

Omówione wcześniej aspekty materialne i formalne przepowiadania słowa Bożego w ramach liturgii, mają swoje miejsce i znaczenie również w przepowiadaniu pozaliturgicznym. Choć współczesne kaznodziejstwo pozaliturgiczne nie zajmuje wiele miejsca w dokumentach Kościoła i posoborowej refleksji homiletycznej, to stanowi ono pewną komplementarność z zadaniem przepowiadania homilijnego w Kościele,

---

¹ KG 183.

² KG 86.

³ KG 103 § 2.

a ze względu na brak „ograniczeń” liturgicznych, może w szerszym stopniu korzystać z wielości formalnych aspektów wypowiedzi kaznodziejskiej, które nie mogłyby być obecne w ramach sprawowanej liturgii⁴.

W rozdziale IV przybliżone zostaną wyniki badań ankietowych, które ukazują obecny stan kaznodziejstwa pozaliturgicznego w *Prowincji*. Zamiarem autora jest ukazanie jak najbardziej aktualnego stanu tej formy przepowiadania. Dlatego przeanalizowane zostaną wyniki badań odwołujących się do ostatnich pięciu lat doświadczeń kaznodziejskich prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP*. Dotyczyły one zagadnień związanych z przepowiadaniem seryjnym oraz innymi formami przepowiadania słowa Bożego w przestrzeni duszpasterskich możliwości w *Prowincji*. Rozdział ten będzie również zawierał wskazania dotyczące franciszkańskich elementów duchowości i charyzmatu obecnych i włączanych do przepowiadanych treści. Ten ostatni aspekt rozważań niniejszej części rozprawy nie dotyczy jedynie kaznodziejstwa pozaliturgicznego, ale odnosił się również do przepowiadania w ramach homilii. Jednak ze względu na charakter niniejszej dysertacji i chęć uwypuklenia franciszkańskiego rysu kaznodziejstwa, ten aspekt rozprawy został umieszczony w tej części pracy.

4.1. Przepowiadanie seryjne

Spośród wszystkich form przepowiadania słowa Bożego w Kościele, szczególne miejsce i znaczenie przypisuje się przepowiadaniu homilijnemu w czasie sprawowanej liturgii⁵. Do innych form tego zadania należą katecheza, kazania i konferencje⁶. Ze względu na zakres zainteresowania niniejszej rozprawy, przepowiadanie katechetyczne nie będzie stanowiło przedmiotu badań. Rozdział IV skupi się na przepowiadaniu seryjnym, które dokonuje się w ramach głoszenia misji ludowych, rekolekcji parafialnych oraz konferencji podczas dni skupień podejmowanych przez prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*. Przepowiadanie słowa Bożego we wskazanym wymiarze należy do tzw. *wąskiego rozumienia ustnego sposobu kościelnej posługi słowa*, na którą wskazują przepisy *Kodeksu Prawa Kanonicznego* w kan. 762-772, zawarte w rozdziale I księgi III: *De Ecclesiae munere docendi*. Jest to

---

⁴ G. SIWEK, *Przepowiadanie pozaliturgiczne*, „Biblioteka Kaznodziejska” 149, 6 (2005), s. 19.

⁵ KPK 767 § 1.

⁶ KPK 761.

zadanie spoczywające na wspólnocie Kościoła, który kontynuuje zbawcze dzieło i posłannictwo Jezusa Chrystusa⁷.

Źródłem wszelkiego przepowiadania kościelnego jest słowo Boga, które jednoczy Lud Boży⁸. Ujawnia się w nim „całe misterium Chrystusa”, które winno „opierać się na Piśmie świętym, Tradycji, liturgii, Nauczycielskim Urzędzie i życiu Kościoła”⁹. Przepowiadanie seryjne, do którego zalicza się głoszenie kazań misyjnych, rekolekcyjnych i pasyjnych, charakteryzuje się pewną ciągłością myśli, kontynuacją tematów, które podejmowane są przez kaznodzieję lub idą za wskazaniem Kościoła, w jakimś ściśle określonym czasie. Te pozaliturgiczne formy przepowiadania seryjnego, choć mogą być w niektórych przypadkach głoszone w czasie liturgii, nie podlegają aż tak daleko idącym „ograniczeniom”, jak w przypadku homilii liturgicznej¹⁰. Poza oczywistymi uwarunkowaniami właściwymi dla homilii, przepowiadanie seryjne może być podejmowane również przez świeckich, po uzyskaniu właściwej zgody ordynariusza miejsca lub lokalnego proboszcza lub kompetentnego przełożonego zakonnego¹¹.

W *Statutach* prowincjalnych, w art. 47 § 1 czytamy: „Wszyscy bracia, niezależnie od pełnionych funkcji, niech włączają się w dzieło ewangelizacji Kościoła, szczególnie przez głoszenie misji i rekolekcji ludowych”. Zapis ten ukazuje skonkretyzowaną rolę franciszkańskiego kaznodziei we wspólnocie Kościoła, który wzywając do ewangelizacji, posługuje się wypracowanymi metodami, aktualizując ich formę do współczesnych czasów, bez zniekształcenia prawdziwego orędzia ewangelicznego. Niniejsza część rozprawy doktorskiej ma na celu ukazanie praktycznego wymiaru podejmowanego kaznodziejstwa pozaliturgicznego, w kontekście wskazań wynikających z nauczania, prawa i wypracowanych metod i form ewangelizacji w zwyczajach Kościoła.

Działalność misyjno-rekolekcyjna charakteryzuje się również miejscem, w którym kaznodzieje franciszkańscy podejmują się głoszenia słowa Bożego. Kwestionariusz ankiety rozprawdzony wśród prezbiterów *Prowincji*, w pytaniu 27. zawierał prośbę o wskazanie miejsca, w którym najczęściej ankietowani podejmowali się

---

⁷ P. OCHOTNY, *Źródła i formy przepowiadania słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 11,4 (2016), s. 215.

⁸ KPK 762

⁹ KO 24; KPK 760.

¹⁰ P. OCHOTNY, *Źródła i formy przepowiadania...*, s. 228.

¹¹ KPK 759; 765-766; 767 § 1-4.

prowadzenia misji świętych i głoszenia rekolekcji. Uzyskane dane przedstawiają się następująco. Tabela nr 19.

Tabela 19. Miejsca posługi rekolekcyjno-misyjnej

	bardzo często	często	rzadko	nigdy
Na terenie (archi)diecezji zamieszkania	41,5%	33,9%	16,1%	8,5%
Poza (archi)diecezją zamieszkania	5,2%	34,8%	36,5%	23,5%
Na terenie własnej prowincji zakonnej (OFM)	10,8%	22,5%	31,5%	35,1%
Na terenie innych prowincji zakonnych (OFM)	0,9%	7,2%	27,0%	64,9%
W parafiach diecezjalnych	38,1%	32,2%	20,3%	9,3%
W parafiach innych zakonów i zgromadzeń	0,9%	9,9%	29,7%	59,5%
W innych zgromadzeniach zakonnych	2,7%	11,5%	24,8%	61,1%
W innych ośrodkach rekolekcyjnych	2,7%	9,7%	24,8%	62,8%
We własnym ośrodku rekolekcyjnym	4,5%	4,5%	16,1%	75,0%

Gdy chodzi o działalność misyjno-rekolekcyjną, powyższe dane z tabeli nr 19 wskazują, że wśród misjonarzy i rekolekjonistów *Prowincji*, dominuje aspekt lokalny w wypełnianym zadaniu. Na terenie (archi)diecezji zamieszkania bardzo często podejmuje je 41,5% badanych, a często 33,9%. Poza (archi)diecezją zamieszkania głoszenia misji i rekolekcji parafialnych podejmuje się często 34,8%, a 36,5% ankietowanych pełni je rzadko. Ten rodzaj świętego przepowiadania jest realizowany głównie w parafiach diecezjalnych, które zapraszają wybranych zakonników lub grupę misjonarzy. Wśród ankietowanych wskazano, że 38,1% z nich bardzo często podejmuje tam posługę, 32,2% badanych – często, a rzadko 20,3%. Najmniejszy odsetek miejsc w których głoszone są nauki misyjne i rekolekcyjne przez współbraci z *Prowincji*, obejmuje umowne tereny innych prowincji franciszkańskich oraz parafie i wspólnoty innych zakonów i zgromadzeń zakonnych. Podobnie rzecz ma się z głoszeniem rekolekcji zamkniętych lub półzamkniętych we własnych lub innych ośrodkach rekolekcyjnych. Aż 75,0% wszystkich badanych nigdy nie podejmowało tej posługi we własnym ośrodku rekolekcyjnym, a 62,8% w innym ośrodkach.

4.1.1. Misje ludowe

Prawodawstwo kościelne, podejmując omawianie zagadnienia misji Kościoła, mającej na celu przekazywanie orędzia ewangelicznego, dokonuje szczególnego rozróżnienia tej misji, określając ją dwojako: misje zewnętrzne (*ad gentes*) i misje wewnętrzne (*ad intra*)¹². Misję ewangelizacyjną, skierowaną do ludów nieznanymi Chrystusa i Jego Ewangelii, na terenach gdzie nie został założony jeszcze Kościół, Kodeks Prawa Kanonicznego ujmuje w kan. 781-792. Interesująca nas kwestia misji wewnętrznych unormowana jest wskazaniem kan. 770 KPK, w którym zapisano, że: „proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb”. Choć przepis ten nigdzie nie używa określenia „misje parafialne”, to jednak na zapis o potrzebie ich organizowania, jako „obowiązku własnego” proboszcza (*pastor proprius*)¹³, rozumie się w odniesieniu do wspólnoty parafialnej. Określenie „misje wewnętrzne” literatura homiletyczna zastąpiła określeniem „misje ludowe” lub „misje święte” dla odróżnienia misyjnej działalności Kościoła *ad gentes*¹⁴.

Misje ludowe, jako szczególna forma przepowiadania słowa Bożego, posiadają swoje charakterystyczne cechy, które odróżniają je od zwyczajowego głoszenia słowa

¹² „Pojęcie *misje ludowe* (łac. *missiones*, od *mittere* – posyłać) występuje w języku kościelnym od XVI wieku na określenie sposobu przepowiadania słowa Bożego, nazywanego dotychczas: *propagatio fidei* (rozkrzewianie wiary), *dilatatio fidei* (nauczanie wiary), *evangelium* (szerzenie Ewangelii), *praedicatio apostolica* (przepowiadanie apostołskie), *ministerium verbi* (posługa słowa), *procuratio salutis* (niesienie zbawienia), *convocatio gentium* (nawracanie pogan), *nuntius* (zwiastowanie), *legatio* (posłanie). Warto wyjaśnić, że spopularyzowanie pojęcia „misje ludowe” wiąże się ze ślubem posłuszeństwa papieżowi (*votum circa missiones*) składanym w zakonie jezuitów, z dziełem ich założyciela św. Ignacego Loyoli (†1556) *Constitutiones circa missiones*, z Soborem Trydenckim, który dla podkreślenia potrzeby kościelno-prawnego posłannictwa do głoszenia słowa Bożego użył określenia *qui missi sunt*. Wyraz „misje” rozumiany był szeroko jako posłanie ze słowem Bożym dokądkolwiek, bez określenia terenu jego głoszenia czy adresatów. Takie jego rozumienie rozpowszechniło się dzięki konstytucji apostołkiej Grzegorza XV *Inscrutabili divinae providentiae*, ustanawiającej 22 czerwca 1622 roku Świętą Kongregację Rozkrzewienia Wiary (*Congregatio de Propaganda Fidei*), i przeszło do teologii misji. Zróżnicowanie znaczenia terminu „misje” ma miejsce w liście Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników do biskupów Włoch (16 III 1703), w którym pojawia się określenie „*misje zewnętrzne*” (nawracanie niekatolików) oraz „*misje wewnętrzne*” (powtórne nawracanie katolików). Kiedy ewangelicy zaczęli rozwijać wśród siebie działalność o nazwie „misja wewnętrzna” (*innere Mission*) wśród katolików „*misje wewnętrzne*” zaczęto określać „*ludowymi*” lub „*parafialnymi*” (wł. *missioni popolari*, niem. *Volksmission*, fr. *mission populaire, paroissiale*, ang. *parish mission*). Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku rozróżnia misje wewnętrzne (parafialne) i misje zewnętrzne poprzez sam układ materii prawnej. Problematyka misji ludowych jest zawarta w kan. 1349, natomiast misje zagraniczne regulowane są w kan. 1350–1351”. J. ADAMCZYK, *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „*Annales Canonici*” 10 (2014), s. 81-82.

¹³ KPK 519; J. ADAMCZYK, *Misje ludowe...*, s. 240-241.

¹⁴ DM 6.

Bożego, czy to za pomocą homilii, czy też nauczania katechetycznego. W przepowiadaniu misyjnym możemy wyróżnić takie cechy, jak: 1) adresat; 2) treść; 3) czas; 4) metody; 5) cel misji.

Misje święte skierowane są do chrześcijan tworzących wspólnotę parafialną na określonym terenie. Są nimi zarówno wierzący i praktykujący katolicy, jak i ci, którzy z różnych powodów osłabli w wierze lub ją porzucili. Adresaci różnią się od siebie zarówno wiekiem, jak i poziomem życia duchowego lub statusem kanonicznym (np. żyjący w związkach niesakramentalnych)¹⁵. Treścią misyjnego przepowiadania jest przede wszystkim głoszenie kerygmatu, czyli przedstawienie podstawowych prawd wiary i wskazanie jak nimi żyć. Chodzi przede wszystkim o przekazanie i przybliżenie całego misterium życia Chrystusa – jedynego Odkupiciela człowieka – w oparciu o autentyczne źródła Objawienia jakimi są: Pismo święte, Tradycja, liturgia, Nauczycielski Urząd Kościoła¹⁶. Choć prawo kościelne nie określa konkretnego czasu przeprowadzenia duchowej odnowy wspólnoty parafialnej poprzez misje święte, a kan. 770 KPK wspomina jedynie o „pewnym okresie” w jakim należy je przeprowadzić, to zazwyczaj są one bardziej aktywnym czasem przepowiadania, trwającym około 8 dni. *Enchiridion Indulgentiarum* z 1986 roku, w nadaniu 41. odpustu, przypisanego do *Praedicationis sacrae participatio* („Uczestnictwo w świętym przepowiadaniu”) wskazuje, że: „Odpustu zupełnego udziela się wiernemu, który wysłuchawszy w czasie świętych misji kilku kazań, będzie uczestniczył w uroczystym ich zakończeniu”¹⁷. Słowo *kilka* należy rozumieć jako konieczność wysłuchania przynajmniej *trzech* kazań misyjnych. W języku polskim określenie *kilka* odnosi się do liczby od 3 do 9. Stąd też prawdopodobnie wynika liczba 8 dni przeznaczonych na misje parafialne, które mają trwać dłużej niż rekolekcje parafialne. W praktyce Kościoła w Polsce, misje ludowe w parafiach, przeprowadzane są mniej więcej co 10 lat¹⁸. Podstawową metodą przekazywania orędzia ewangelicznego w czasie misji świętych jest głoszenie słowa Bożego w czasie homilii mszalnej. Ten aspekt jest główną osią działań misyjnych, wokół którego buduje się kaznodziejską narrację poprzez: kazania stanowe, okolicznościowe przemowy, nabożeństwa pobożnościowe oraz kazania tematyczne. Zakres stosowania

---

¹⁵ KK 8; RM 33; CT 19; EG 27; 29.

¹⁶ KPK 760; DV 8; KL 7.

¹⁷ *Wykaz odpustów. Normy i nadania*, wyd. 4 bis, Katowice 2004, nr 16, s. 62. Przekład na podstawie *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et concessionnes*, editio quarta, reimpressio, Libreria Editrice Vaticana 2004.

¹⁸ J. ADAMCZYK, *Misje ludowe...*, s. 86.

poszczególnych metod kaznodziejskich uzależniony jest od wielu czynników, na który składają się między innymi: plan misji, potrzeby duszpasterskie, lokalne zwyczaje wyrażane w nabożeństwach. Wszystkie części składowe całości misji świętych mają prowadzić do liturgii eucharystycznej, która ma stać się centrum odnowionego i umocnionego życia chrześcijańskiego wspólnoty parafialnej¹⁹. Celem misji ludowych jest „okresowa odnowa życia chrześcijańskiego”²⁰ we wspólnocie parafialnej, mającej doprowadzić do odnowy duchowo-moralnej poszczególnych wiernych²¹, a także zakorzenienie i pogłębienie formacji biblijnej i liturgicznej²².

Tradycja przepowiadania słowa Bożego w czasie misji ludowych ma długą tradycję zakorzenioną w rzeczywistości Kościoła, sięgającą już XVI w. Ich praktyka ma swoje źródło w czwartym tygodniu rekolekcji ignacjańskich²³. Zadanie to było podejmowane jedynie przez zakonników, którzy służyli swoją pomocą duchowieństwu diecezjalnemu we wzbudzeniu i odnowieniu wiary u powierzonych im wiernych. Misje ludowe, w sensie ścisłym, zawdzięczają swój rozwój między innymi Zgromadzeniu Najświętszego Odkupiciela (redemptorystom) założonym przez św. Alfonsa Marię Liguoriego. Tę praktykę kaznodziejstwa misyjnego podjęli również kaznodzieje z *Zakonu Braci Mniejszych*. Nie stanowiło to jednak żadnego *novum* dla franciszkanów, gdyż ich kaznodziejstwo wędrowne, jak i innych zakonów mendykanckich, stanowiło już wielowiekową tradycję wpisaną w rzeczywistość kaznodziejską Kościoła²⁴.

¹⁹ J. ADAMCZYK, *Misje ludowe...*, s. 96-99

²⁰ CT 47.

²¹ G. SIWEK, *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła. Studium homiletyczne*, Kraków 1999, s. 11.

²² A. MAKOWSKI, *Odnowione misje ludowe narzędziem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczne” 64,12 (2017), s. 114.

²³ Tamże, s. 99.

²⁴ „Do misji wewnętrznych, czyli parafialnych, które zaczęto prowadzić pod koniec drugiej połowy XVI w., a w XVII w. były popierane głównie przez św. Wincentego à Paulo, franciszkanizm wniósł wkład, jakiego można się było spodziewać po jego zasadniczej ewangelicznej strukturze. Jak wszystkim wiadomo, misje te stanowiły rodzaj otwartych, publicznych rekolekcji, które przeprowadzała w pojedynczej parafii grupa misjonarzy, sięgająca w wypadkach misji uroczystych trzydziestu osób. Zaczynały się one w niedzielę po południu po niesporach i trwały pięć lub siedem tygodni. Codziennie misjonarze wygłaszali ludowi pouczające wykłady, przeprowadzali rozmyślenia, pouczenia dialogowe, wyjaśnienia katechizmu i patetyczne kazania. Temu wszystkiemu towarzyszyły lub następowały po nich modlitwy, śpiewy, procesje i rozdawanie książek do nabożeństwa. Misje zawdzięczają swe powstanie smutnemu stwierdzeniu faktu, że nawet w tak zwanych krajach katolickich powstawały obszary pogańskie i protestanckie, którym nie mniej niż krajom barbarzyńskim należało głosić Ewangelię. Ściągały one wielkie rzesze ludzi i kończyły się prawie zawsze widocznym skutkiem, jak na przykład pogodzeniem się wrogów, zwrotem skradzionych rzeczy, obdarowywaniem ubogich, nawróceniami i zakładaniem bractw. Jednym słowem, misje stawały się na nowo wychowawcami religijnego sumienia mas, które ześwieczały kler XVI wieku pozostawił samemu sobie lub raczej zagłuszał zielskim naturalizmem”. A. GEMELLI, *Franciszkanizm*, Warszawa 1988, s. 152.

Kaznodziejstwo franciszkańskie odznaczało się prostotą języka skierowanego do serca słuchaczy, obrazowością i ludowością, pozbawioną teologicznych formuł obecnych w ówczesnym kaznodziejstwie uprawianym w kościołach i na uniwersytetach. Początkowo franciszkanie mieli zezwolenie na głoszenie prostych nauk pokutnych (*per modum exhortationis*), wzywających do nawrócenia (*praedicare poenitentiam*). Po Soborze Laterańskim IV z 1215 roku, sam św. Franciszek, coraz częściej odnosił się w kazaniach do sakramentu Eucharystii i pokuty, aby zapobiegać szerzeniu się herezji katarów, waldensów i humiliatów²⁵ wśród najzwyczajszej ludności. Kaznodziejstwo franciszkańskie było mową na wskroś ludową, lecz w swej treści i formie były niemalże profetyczną wizją życia, ale przede wszystkim podstawowym kerygmatem. Ludowość przepowiadania franciszkańskiego, ukierunkowana na poruszenie woli i uczuć, miała doprowadzić do praktyki spowiedzi i pokuty za grzechy²⁶. Połączenie „ambony i konfesjonału” jest rysem charakterystycznym przepowiadania franciszkańskiego, obecnym i praktykowanym do dnia dzisiejszego. Do grupy najsłynniejszych wędrownych kaznodziejów franciszkańskich (można powiedzieć: *misyjnych*) należeli: św. Antoni z Padwy, św. Bonawentura z Bagnoreggio, św. Bernardyn ze Sieny, św. Jan Kapistran, św. Jakub z Marchii, św. Leonard z Porto Maurizio²⁷. Z polskich świętych wyróżnić należy: bł. Władysława z Gielniowa, św. Szymona z Lipnicy czy św. Jana z Dukli²⁸. Ich zróżnicowane historie powołania znajdują wspólny, łączący je punkt, który koncentruje się na wybitnym i niezmordowanym kaznodziejstwie.

²⁵ *Waldensi* – grupa pokutników z Lyonu zatwierdzona przez Aleksandra III w 1179 roku. Składali publiczne śluby ubóstwa, jednak nie mogli głosić. Na tym polu znaleźli się w konflikcie z hierarchią, tłumacząc przy tym Pismo święte na języki narodowe. Potępieni przez Lucjusza III w 1185 roku. Głosili, że każdy wierny jest kapłanem. Gwałtownie reagowali na zgorzienia wśród kleru. Szczególnie popularni byli w środowiskach rzemieślniczych. *Katarzy* albo *albigensi* – pochodzili z południowej Francji i Lombardii, wyznawali dualizm manichejski, odrzucali Stary Testament i wszelką formę kultu zewnętrznego. Potępieni jako heretycy zniknęli w połowie XIII w. *Humiliaci* – grupa pobożnych wiernych wywodzących się z ubogiej warstwy społecznej. Nie składali żadnych ślubów, lecz prowadzili życie wspólne oparte na pracy rzemieślniczej. Od Innocentego III otrzymali nawet regułę w 1201 r. Ostatecznie zniesieni w 1571 roku.

²⁶ K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Kaznodziejstwo w Kościele powszechnym*, cz. 1, Kraków 1999, s. 157-160.

²⁷ Krótkie opracowania na temat znanych kaznodziejów franciszkańskich można znaleźć w opracowaniu zbiorowym pod red. ks. prof. L. SZEWCZYKA – wykładowcy homiletyki w seminarium panewnickim. Zob. *Wielcy mówcy franciszkańscy...*, s. 13-177.

²⁸ *Mszal franciszkański* zawiera rozważania o tych świętych: A. PAŃCZAK, *18 lipca – bł. Szymon z Lipnicy. Rozważanie*, w: *Mszal Franciszkański*, Wrocław 1998, s. 199-201.; J. ŁASKI, *25 września - bł. Władysław z Gielniowa. Rozważanie*, w: *Mszal franciszkański...*, s. 285-286; JAN PAWEŁ II, *3 października. Homilia w dniu kanonizacji błogosławionego Jana z Dukli*, w: *Mszal franciszkański...*, s. 293-295; K. ŻUCHOWSKI, *3 października - św. Jan z Dukli. Rozważanie*, w: *Mszal franciszkański...*, s. 295-297.

Od samego początku istnienia *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, zakonnicy franciszkańscy również podejmowali dzieło przepowiadania misyjno-rekolekcyjnego. Wśród wielu misjonarzy, z ponad 160-letniej historii *Prowincji*, do dziś zachowała się żywa pamięć oraz materiał archiwalny takich ojców, jak m. in.: o. Alfons Rogosz, o. Euzebiusz Wieczorek, o. Norbert Chudoba, o. Teofil Zawieja, o. Teodor Turczyński, o. Ansgary Malina, o. Sylwester Swaczyna, o. Bazyli Machalica i wielu innych²⁹. Z pewnością ogromnym wyzwaniem dla *Prowincji*, jest nie tylko zachowanie historii życia tych braci we wdzięcznej pamięci żyjących, ale również konieczność opracowania metodologicznego zachowanych kaznodziejskich zapisków, co już częściowo udało się uczynić o. Tarsycjuszowi Waszeckiemu († 2013), który skrupulatnie przepisywał teksty homilii, kazań i konferencji wielu współbraci – kaznodziejów, misjonarzy i rekolekjonistów³⁰.

Współczesna posługa misjonarzy ludowych w *Prowincji* opiera się na wypracowanych przez dziesiątki lat metodach i tradycji, starając się uaktualnić tę formę do wymagań współczesnego świata i człowieka. Pewnej odnowy form i metod domagają się nie tylko czasy i świat, lecz i Kościół, który od lat 80. XX w. wzywa, przez kolejnych papieży, do *nowej ewangelizacji*. Przed *Prowincją* stoi konieczne zadanie odnowienia i uaktualnienia posługi misjonarza-rekolekjonisty. Przeprowadzone badania ankietowe miały na celu ukazanie jak najbardziej aktualnego obrazu posługi misyjno-rekolekcyjnej. Dlatego zawarte w niej pytania, i uzyskane odpowiedzi, odnoszą się do wypełniania tej posługi słowa w ciągu ostatnich 5 lat. Uzyskany obraz kaznodziejstwa rekolekcyjno-misyjnego, podejmowanego współcześnie przez prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP* pozwala wysunąć konkretne wnioski i wskazania, zmierzające do odnowienia i uformowania osoby kaznodziei franciszkańskiego.

Ze względu na brak danych statystycznych, dotyczących ilości przeprowadzonych misji przez współbraci *Prowincji*, które powinny być zawarte w sprawozdaniach

---

²⁹ O. EZDRASZ BIESOK zajmuje się publikacją biografii poszczególnych współbraci *Prowincji*, znanych i nieznanymi, wśród których jest wielu, cenionych podówczas, rekolekjonistów i misjonarzy ludowych. Kwerenda źródeł opiera się na analizie danych, zawartych w teczkiach personalnych, przechowywanych w *Archiwum Prowincji WNMP* w Katowicach Panewnikach. Artykuły biograficzne są publikowane na stronie internetowej *Prowincji*. Stanowią niezwyklej wartości przyczynek do opublikowania monografii o członkach *Prowincji*. Wszystkie publikowane dotąd materiały dostępne są w wersji elektronicznej na stronie internetowej. E. BIESOK, *Wspomnienia*, <http://prowincja.panewniki.pl/wspomnienia,s,sub2.html> [dostęp: 15.09.2020].

³⁰ Wszystkie opracowania znajdują się w Archiwum Prowincji WNMP.

moderatorów duszpasterstwa rekolekcyjno-misyjnego na kapituły prowincjalne³¹, omawiane odpowiedzi w ankiecie badawczej posiadają jedynie ogólne i uśrednione dane z okresu ostatnich 5 lat. W odniesieniu do misji ludowych przedstawiają się one następująco (patrz: tabela nr 20):

Tabela 20. Posługa przepowiadania w czasie misji ludowych

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Misje ludowe	77,5%	6,5%	11,6%	3,6%	0,0%	0,7%
Renowacja misji	81,9%	8,0%	7,2%	2,2%	0,0%	0,7%

Z powyższych danych wynika, że posługa głoszenia słowa Bożego w czasie misji świętych jest pewną rzadkością w podejmowanym działaniu duszpastersko-kaznodziejskim. Aż 77,5% badanych, w ciągu ostatnich 5 lat, nie przeprowadziło misji ludowych, a 81,9% nie podejmowało się tzw. *renowacji misji*, które odbywają się zwyczajowo rok po misjach właściwych. Dyskusyjnym wydaje się fakt konieczności i celowości odnawiania misji, zwłaszcza, że zdarza się, iż podejmowane są one przez innego głoszącego lub inną grupę misjonarzy. Misje ludowe, w ciągu ostatnich 5 lat, jeden raz wygłosiło 6,5% badanych, a renowację przeprowadziło 8,0% ankietowanych. W przedziale ilościowym 2-5 razy, głoszenie misji podejmowało 11,6% respondentów, a pomiędzy 6 a 10 razy jedynie 3,6% kaznodziejów. Analogicznie, w odniesieniu do renowacji misji: 7,2% oraz 2,2% badanych. Ostatnie wskazanie dotyczące głoszenia misji i ich renowacji powyżej 20 razy, zakreśliło 0,7% ankietowanych, lecz wydaje się rzeczą niemożliwą przeprowadzenie 20 serii misji ludowych w ciągu 5 lat. Odpowiedź ta wynika, najprawdopodobniej, z braku zrozumienia pytania, które jasno określało zakres czasowy dla interesującej nas działalności kaznodziejskiej.

Główną osią misyjnego działania jest przepowiadanie słowa Bożego. Sam proces misyjny składa się trzech etapów: 1) etap przygotowawczy; 2) etap realizacji; 3) etap kontynuacji. Etap przygotowawczy polega na wszystkich czynnościach mających charakter organizacyjno-informacyjny, który podejmowany jest przez proboszcza parafii wraz z wybranym gronem zaproszonych misjonarzy. Etap realizacji to misje właściwe,

³¹ Brak danych w *Aktach Kapituł Prowincjalnych* z lat 2010, 2013, 2016, 2019 w Sekretariacie Prowincji WNMP.

na które składają się wszystkie wydarzenia wpisane w plan misji świętych, obejmujące homilie, kazania, konferencje, nabożeństwa, procesje, spotkania itp. Etap kontynuacji jest działalnością wspólnoty parafialnej, w której – razem z lokalnymi duszpasterzami – podejmuje się kontynuowania dzieła ewangelizacyjnego i duszpasterskiego zaangażowania, będącego owocem prowadzonych misji. Wszystkie te etapy realizowane są w przedziale od roku do trzech lat. Kerygmat misyjny ma współcześnie za zadanie pogłębienie i ugruntowanie wiary w Chrystusa, którego misterium objawione jest we wspólnocie Kościoła. Utrwalony przez wieki, i nadal jeszcze obecny w przepowiadaniu misyjnym, moralizatorski i katechetyczny wydźwięk nauk misyjnych, opartych często na tzw. „teologii negatywnej” skutkuje realizowaniem „starych” programów misyjnych. Mają one swoją wartość, nie tylko historyczną, ale współczesna odnowa kaznodziejska wymusza konieczność aktualizacji treści zawartych w planowanym przepowiadaniu misyjno-rekolekcyjnym. W kaznodziejstwie misyjnym należy określić główne tematy nauk misyjnych lub dni misyjnych i wypełnić je odpowiednią treścią³². W praktyce, nowa teologia miesza się często ze starą formą, którą ubiera się w tematy prowadzonych misji. Najczęściej wybieraną tematykę misji obrazuje poniższa tabela nr 21:

Tabela 21. Tematyka misji ludowych

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Nawróćcie się	28,9%	56,6%	7,2%	7,2%
Ratuj duszę swoją	17,3%	35,8%	29,6%	17,3%
Chrystus – Zbawiciel człowieka	33,3%	48,1%	14,8%	3,7%
Bóg jest Miłością	48,8%	39,3%	6,0%	6,0%

Indywidualizm zbawczy streszczający się w misyjnym haśle: „Ratuj duszę swoją” oraz oparty o moralizatorskie wskazania do poprawy życia zawarte w haśle: „Nawróćcie się” podejmowane są przez franciszkańskich głosicieli słowa Bożego nader często. Dla 56,6% ankietowanych droga *metanoi* jest często podejmowana w trakcie misji ludowych, zaś dla 35,8% słowa: „Ratuj duszę swoją” stanowi częsty punkt odniesienia. Współczesna odnowa kerygmaticzna, ukazująca „Chrystusa jako Zbawiciela człowieka” jest podejmowana zawsze przez 33,3% badanych a często przez prawie połowę ankietowanych (48,1%). Kerygmat o miłości Boga do człowieka, który z miłości do Boga

³² L. SZEWCZYK, *Odnowa przepowiadania...*, s. 263-264.

podejmuje drogę nawrócenia, wydaje się być najbardziej rozpowszechnioną formą przepowiadania treści kerygmaticznych. To ujęcie, obejmujące świadectwo życia we wspólnocie Kościoła, oparte o stwierdzenie zaczerpnięte z Listu św. Jana: „Bóg jest Miłością” (1 J 4, 7), jest dominujące w przepowiadaniu misyjnym. 48,8% respondentów zawsze kieruje się tymi wskazaniem, a często na nim opiera swoje przepowiadanie 39,3% ankietowanych.

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 769 mówi, że: „Naukę chrześcijańską należy wykładać w sposób dostosowany do poziomu słuchaczy, z uwzględnieniem potrzeb czasu”. Zapis ten wskazuje nie tylko na warstwę językową przekazywanych treści, lecz zwraca uwagę na *potrzeby czasu*. To wskazanie warunkuje również możliwość stosowania różnego rodzaju środków, które mogą stać się pomocą w głoszeniu misji świętych. Istnieją wypracowane metody przeprowadzania misji świętych. Jednym ze wskazań jest zwracanie uwagi na fakt, że misje prowadzi tzw. *zespół misyjny* lub *grupa misyjna*. Różne zgromadzenia zakonne wypracowały przez lata własne metody, wykorzystywane w skuteczniejszym przepowiadaniu słowa Bożego podczas misji ludowych. Można wziąć tu pod uwagę zarówno skład osobowy, metodę działania, jak i środki wyrazu, za pomocą których orędzie ewangeliczne będzie docierało do każdego słuchacza, jak i do większej liczby odbiorców, choćby nie stanowili bezpośrednich odbiorców działalności misyjnej. Owe „potrzeby czasu” wymuszają na misjonarzach „uatrakcyjnienie” zwyczajowej formy, opierającej się w głównej mierze na ich podstawowym zadaniu, jakim jest głoszenie słowa Bożego.

Na podstawie wskazań dla misjonarzy i rekolekcjonistów oraz wyzwań, jakie Kościół stawia współczesnym kaznodziejom, badanie ankietowe próbowało ocenić skalę wykorzystania dostępnych metod i środków przekazu w prowadzeniu misji. W głównej mierze pomoce te odnoszą się do: 1) zespołu misyjnego; 2) pomocników zespołu misyjnego; 3) metod misyjnych; 4) środków misyjnych. Wybrane wskazania, zamieszczone w tabeli poniżej, oraz procentowy zakres ich użycia w praktyce misyjnej wśród braci *Prowincji*, przedstawia tabela nr 22.

Z prawnego zapisu kan. 770 KPK pośrednio wynika, że proboszczowie są jedynie inicjatorami zaproszenia odpowiedniego zespołu misyjnego, składającego się z osób różnego stanu, przybywających z zewnątrz do wspólnoty parafialnej. Główny obowiązek

przepowiadania słowa Bożego spoczywa na biskupach³³ oraz prezbiterach (szczególnie proboszczach i wikariuszach), jako współpracownikach biskupa³⁴. Do tego zadania są również przeznaczeni diakoni³⁵.

Tabela 22. Środki pomocy w prowadzeniu misji ludowych

MISJE LUDOWE				
	zawsze	często	rzadko	nigdy
Obecność 2 kapłana-misjonarza	38,3%	27,7%	12,8%	21,3%
Obecność 3 kapłana-misjonarza	0,0%	4,3%	10,9%	84,8%
Posługa diakona	0,0%	0,0%	23,9%	76,1%
Posługa kleryków WSD	2,2%	0,0%	23,9%	73,9%
Posługa braci zakonnych	2,2%	2,2%	13,0%	82,6%
Posługa sióstr zakonnych	0,0%	4,3%	17,4%	78,3%
Posługa świeckich	0,0%	19,6%	28,3%	52,2%
Posługa lokalnych duszpasterzy	8,7%	32,6%	23,9%	34,8%
Współpraca z miejscowymi katechetami i członkami wspólnot parafialnych	10,9%	28,3%	39,1%	21,7%
Współpraca z członkami innych wspólnot (spoza parafii) oraz zaproszonych gości	2,2%	13,0%	28,3%	56,5%
Zaplecze multimedialne (komputer, ekran, rzutnik, prezentacje itp.)	8,7%	17,4%	32,6%	41,3%
Oprawa muzyczna (własna)	4,4%	13,3%	15,6%	66,7%
Oprawa muzyczna (z zewnątrz)	6,5%	23,9%	19,6%	50,0%
Dekoracje, materiały informacyjne	6,5%	28,3%	23,9%	41,3%
Własny plan misji (zatwierdzony przez miejscowego proboszcza)	32,6%	26,1%	13,0%	28,3%
Współpraca z innymi (okolicznymi) parafiami i ich duszpasterzami	8,7%	4,3%	17,4%	69,6%

³³ KPK 756 § 1 i 2.

³⁴ KPK 757.

³⁵ KPK 764.

Misje ludowe są rozumiane jako czasowo ograniczona pomoc duszpasterska i nie może pozbawiać proboszcza wypełniania swojego zadania³⁶. Są one jedynie „nadzwyczajnym” środkiem duszpasterskim, mającym wspierać duszpasterstwo zwyczajne. Jednak, uwzględniając powyższe wskazania, należy rozumieć, że proboszcz oraz jego współpracownicy, nie tylko inicjują powołanie zespołu misyjnego, ale również biorą w misjach czynny udział³⁷. „Choć kan. 770 KPK nie stanowi o zespole misyjnym, to zarówno z teorii misji ludowych, jak i z praktyki, wiadomo, że tworzą go różne uprawnione osoby. Zresztą, prawodawca, mówiąc *expressis verbis* o misjach, zakłada istnienie ekipy misyjnej”³⁸.

Należy zaznaczyć, że tę część ankiety badawczej, dotyczącej przepowiadania misyjnego, wypełniała jedynie ta grupa braci, która w sposób czynny, w ciągu ostatnich 5 lat, podejmowała się takiego zadania w praktyce kaznodziejskiej. Uzyskane dane procentowe, zawarte w poszczególnych wskazaniach, odnoszą się więc do mniejszej liczby respondentów tj. 31 osób, czyli 22,5% spośród całej grupy ankietowanych (138).

Pierwszorzędnym podmiotem w głoszonych misjach ludowych w parafii jest Bóg Trójjedyny: Ojciec, który działa przez Syna w Duchu Świętym. Drugorzędnym podmiotem jest tzw. *podmiot trwały*, do którego zalicza się proboszcza i jego współpracowników w prowadzonym duszpasterstwie. Obok drugorzędnego podmiotu trwałego, istnieje również *podmiot czasowy* lub *okresowy*³⁹. Przybywający do parafii misjonarze są podstawowym podmiotem głoszenia misyjnego w czasie ich trwania⁴⁰. Grupa misyjna powinna składać się przynajmniej z dwóch kapłanów-misjonarzy. Niewłaściwym jest taka organizacja i prowadzenie misji, która opiera się jedynie na jednej osobie zaproszonego kaznodziei. Istota misji świętych zakłada nie tylko głoszenie homilii czy nauk stanowych, lecz również szereg innych wydarzeń o charakterze pobożnościowym lub formacyjnym, które dla jednej osoby mogą być trudne do zrealizowania lub mogą stanowić znaczące obciążenie, skutkujące brakiem wystarczającej ilości sił koniecznych do przeprowadzenia owocnych misji ludowych. Do tej grupy można włączyć również osobę diakona, jako „uprzywilejowanego” do posługi

---

³⁶ Przybywający do parafii misjonarze otrzymywali czasowo władze duszpasterską nad parafią. Rola proboszcza była ograniczana do roli organizatora misji, a często za zgodą misjonarzy, proboszcz opuszczał parafię w celu odbycia własnych rekolekcji. G. STWEK, *Misje ludowe w teorii...*, s. 153.

³⁷ J. ADAMCZYK, *Misje ludowe...*, s. 88.

³⁸ Tamże.

³⁹ A. MAKOWSKI, *Odnowione misje...*, s. 110.

⁴⁰ J. ADAMCZYK, *Misje ludowe...*, s. 89.

głoszenia słowa Bożego. Uwzględniając powyższy aspekt, analizując uzyskane odpowiedzi w ankiecie badawczej, można wnioskować, że praktyka przeprowadzania misji ludowych w przynajmniej podstawowym składzie osobowym, nie jest powszechna. Aż 21,3% ankietowanych stwierdziło, że nigdy nie prowadziło misji z drugim kaznodzieją. Obecność drugiego kapłana-misjonarza zawsze bierze pod uwagę 38,3% badanych, a 27,7% często. 12,8% badanych rzadko prowadzi misje w ekipie 2 misjonarzy. Na pytanie o obecność trzeciego kapłana-misjonarza w czasie misji świętych jedynie 10,9% udzieliło odpowiedzi „rzadko”, a aż 84,8 % zaznaczyło odpowiedź „nigdy”. Z posługi i obecności diakona w ekipie misyjnej rzadko korzysta 23,9% ankietowanych, a 76,1% nigdy. W odniesieniu do osoby diakona żaden z respondentów nie udzielił odpowiedzi: zawsze i często. Choć jest widoczny duży procent zaangażowania w prowadzeniu misji ludowych w ekipie dwuosobowej, jednak widać, że w praktyce kaznodziejskiej w *Prowincji* nie jest to zwyczaj powszechny. Wydaje się, że na taki stan rzeczy wpływa kilka czynników: brak odpowiedniej grupy misjonarzy (ilość braci), brak praktycznego przygotowania misyjnego młodszych kapłanów, brak aktualizacji form misyjnych do współczesnych wskazań Kościoła w duchu nowej ewangelizacji, mała liczba odbiorców, ubogość propozycji misyjnych. W praktyce kaznodziejstwa misyjnego wciąż widoczne jest małe zaangażowanie lokalnych duszpasterzy. Jedynie 8,7% ankietowanych wskazuje, że zawsze angażuje miejscowych kapłanów w prowadzone misje, 32,6% badanych czyni to często. Z pozostałych odpowiedzi wynika, że 23,9% misjonarzy rzadko aktywizuje lokalnych kapłanów, a aż 34,8% badanych nigdy tego nie robi.

Na podstawie kan. 758-759 oraz 765-766 KPK wnioskujemy, że posługę głoszenia słowa Bożego mogą pełnić również osoby konsekrowane i świeckie, odpowiednio przygotowane i posiadające zezwolenie kompetentnej władzy kościelnej. Ta grupa osób może stanowić grupę pomocniczą w prowadzeniu misji ludowych. Możemy do niej zaliczyć przede wszystkim alumnów seminarium, osoby życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego i instytutów świeckich oraz wiernych świeckich, zarówno kobiety jak i mężczyzn, z zachowaniem prawa kościelnego⁴¹. Zaangażowanie wskazanej wyżej grupy podczas głoszenia misji ludowych przez ankietowanych prezbiterów *Prowincji*, stanowi niewielki wskaźnik. Taki stan rzeczy wskazuje na pewnego rodzaju „klerykalizację” prowadzonego duszpasterstwa lub

---

⁴¹ KPK 229 § 1; 255; 256 § 1; 675 § 3; 677 § 1; 678; 731; 758.

brak pomysłu na zaangażowanie świeckich w posługę misyjną⁴². Wśród ankietowanych, którzy odpowiedzieli na tę część arkusza badawczego dotyczącego zagadnienia kaznodziejskiego w czasie misji, jedynie 23,9% wskazuje, że rzadko zaprasza do współpracy alumnów seminarium, a 73,9% nie zrobiło tego nigdy w swojej aktualnej posłudze. Analogicznie rzecz ma się w odniesieniu do osób zakonnych, nie będących duchownymi: bracia zakonni: 13,0% - rzadko, 82,6% - nigdy; siostry zakonne: 17,4% - rzadko, 78,3% - nigdy. Nieco lepiej wygląda kwestia zaangażowania świeckich. Na ich częstą współpracę we współprowadzeniu misji lub jakiejś ich części wskazuje 19,6% ankietowanych, 28,3% rzadko angażuje wiernych świeckich, a ponad połowa badanych (52,2%) nigdy nie korzysta z ich obecności i pomocy. Jest oczywiście rzeczą zrozumiałą, że grupie pomocniczej misjonarzy nie przypada posługa głoszenia homilii, będącej czynnością zarezerwowaną jedynie dla wyświęconych szafarzy⁴³.

Trzecim aspektem, który był podstawą zainteresowania tej części ankiety badawczej, jest sprawa tzw. metod misyjnych. Oprócz tradycyjnych i wypracowanych już metod przepowiadania słowa Bożego w czasie misji, ankieta próbowała znaleźć odpowiedź na realizację współczesnej wizji odnowy misji ludowych. Chodzi przede wszystkim o trzy kwestie: współpracę z katechetami i członkami wspólnot parafialnych, współpracę z innymi zaproszonymi wspólnotami (np. ewangelizacyjne) oraz współpracę pomiędzy parafiami i ich duszpasterzami. Celem tego pytania było znalezienie punktu odniesienia, wynikającego z konieczności dotarcia do jak największej liczby odbiorców misji świętych oraz wskazanie na możliwości korzystania z posługi osób posiadających duchowe, zawodowe i intelektualne kwalifikacje. Stanowią one nieocenioną pomoc w sprawach merytorycznych, odnoszących się do wybranych zagadnień istotnych dla danej wspólnoty w ich kontekście religijno-społeczno-kulturowym⁴⁴. Z ankiety badawczej wynika, że wśród braci podejmujących się prowadzenia misji parafialnych, częściej angażuje się osoby związane z daną wspólnotą parafialną, należące do grona katechetów lub poszczególnych grup parafialnych. W tym względzie średnie wskazania wyglądają następująco: ta grupa osób jest zawsze angażowana w misje przez 10,9% misjonarzy. 28,3% ankietowanych często podejmuje z nimi współpracę, a 39,1% uwzględnia ją rzadko. 21,7% badanych nigdy nie włącza świeckich do prowadzenia misji.

---

⁴² A. MAKOWSKI, *Odnowione misje...*, s. 110-114.

⁴³ KPK 767 § 1.

⁴⁴ G. SIWEK, *Misje ludowe w teorii...*, s. 200.

Bardzo słabo ma się rzecz z zaangażowaniem innych gości, którzy swoim doświadczeniem, świadectwem i wiedzą mogliby podzielić się ze słuchaczami. Na takie zaproszenie kompetentnych osób do współpracy decyduje się często jedynie 13,0% ankietowanych, rzadko 28,3%, a nigdy aż 56,5% spośród udzielających odpowiedzi w ankiecie. Jednym z przejawów współczesnej wizji misji wewnętrznych jest ich prowadzenie dla zespołu parafii np. dla dekanatu, danej dzielnicy lub miejscowości. Jest to tzw. *misja miasta*⁴⁵. W rzeczywistości *Prowincji*, jedynie 8,7% ankietowanych zawsze decyduje się na taką formę głoszenia misji, często uwzględnia ją 4,3% badanych, rzadko – 17,4%. Zdecydowana większość ankietowanych, aż 69,6%, udzieliła odpowiedzi: nigdy.

Czwartym aspektem są tzw. środki używane w misji. Należą one do etapu przygotowawczego i etapu właściwego misji ludowych. Mają one na celu nie tylko zaproszenie członków parafii na wydarzenie związane z duchową odnową parafii, lecz przede wszystkim, za ich pomocą można w przystępny sposób głosić treści należące do istoty misyjnego przepowiadania – słowo Boże. Kan. 761 KPK, odnosząc się do zadania „głoszenia nauki chrześcijańskiej” zwraca uwagę, że można przy tym „stosować różne dostępne środki”, nadto „słowo drukowane oraz inne środki społecznego przekazu”. Ankieta uwzględniła kilka tych środków, które stają się pomocą w przekazie informacyjnym w czasie misji. Są to: zaplecze multimedialne (komputer, ekran, rzutnik), oprawa muzyczna (własna lub z zewnątrz), materiały dekoracyjne i informacyjne oraz program rekolekcji. Uwzględniając współczesne uwarunkowania funkcjonowania człowieka w świecie, należy zwrócić uwagę na przestrzeń internetową, w której znajduje się również miejsce na przekaz ewangeliczny⁴⁶. Tradycyjna forma zaproszenia na misje, zawarta w listach, ogłoszeniach i homiliach, powinna być obecna także w przestrzeni wirtualnej. Dlatego też zaplecze multimedialne staje się jednym z ważnych dziś środków dotarcia do odbiorców. Z takiego zaplecza zawsze korzysta jedynie 8,7% ankietowanych,

---

⁴⁵ Kościół pragnący dotrzeć z orędziem Ewangelii do najbardziej odległych obszarów zamieszkania ludności, na bazie tradycyjnego modelu misji ludowych, podjął inicjatywę *misji miasta*. Jest to projekt parafii ewangelizującej, który po raz pierwszy zrealizowany został w Meksyku w 1981 r. Polega on na odwiedzeniu wszystkich mieszkańców, głoszenia im kerygmatu i zaproszenia na ogólne spotkanie ewangelizacyjne. Inicjatywa ta wpisuje się w dzieło nowej ewangelizacji, do której zachęcał Jana Paweł II. W Europie znana jest pod nazwą *Misja Wielkich Miast*, prowadzona w 12 metropoliach europejskich z inicjatywy Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. Idea *misji miasta* jest jedną z najnowszych form misji ludowych. Zob. A. MAKOWSKI, *Misje miasta jako narzędzie ewangelizacji na peryferiach*, „Polonia Sacra” 22,1 (2018), s. 97-114.

⁴⁶ Zob. Tenże, *Nowa ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, „Studia Redemptorystowskie” 13 (2015), s. 254-258.

17,4% używa go często, a 32,6% badanych – rzadko. 41,3% ankietowanych współbraci nigdy nie używa środków audio-wizualnych w prowadzeniu misji. Podobnie rzecz ma się z materiałami dekoracyjnymi i informacyjnymi. Na ten aspekt zawsze zwraca uwagę jedynie 6,5% respondentów, 28,3% uwzględnia go często, 23,9% - rzadko, a nigdy 41,3%. Zadaniem misji jest pomóc zwyczajnemu duszpasterstwu w ożywieniu działań duszpasterskich, ale powinny również dać impuls do nowych inicjatyw, a być może i praktyk formacyjno-pobożnościowych w parafii, które stały się owocem prowadzonych misji na okres po ich zakończeniu. Uwzględniając te różne aspekty, należy uwzględnić pewne wskazania i propozycje w planie misji. Dlatego też istotny jest przemyślany plan, by móc, w miarę możliwości, zaproponować nową i sprawdzoną formę aktywności duszpasterskiej kapłanów i wiernych. Autorski plan misji parafialnych powinien uwzględniać uwarunkowania danej społeczności parafialnej, ale również charyzmat prowadzących przepowiadanie misyjne. Taki plan musi powstać zawsze w porozumieniu z proboszczem miejsca i innymi członkami zespołu misyjnego. Z badań ankietowych wynika, że autorski plan misji jest zawsze tworzony i realizowany przez 32,6% ankietowanych. 26,1% misjonarzy często daje swoją propozycję planu lokalnym duszpasterzom, a 13,0% rzadko się tego podejmuje. Autorskiej propozycji planu misji świętych nigdy nie proponuje aż 28,3% badanych. Skutkuje to m. in. wypełnianiem utartego schematu misji, praktykowanego wielokrotnie w innych miejscach głoszenia lub wypracowanego przez innych misjonarzy.

4.1.2. Rekolekcje parafialne

II Synod Plenarny Kościoła w Polsce, który odbył się w latach 1991-1999, przygotowując wspólnotę wiernych do wejścia w rzeczywistość trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa, w dokumencie końcowym poddał analizie dotychczasowe działania Kościoła polskiego, wskazując równocześnie nowe kierunki działalności duszpasterskiej. W rozdziale zatytułowanym: *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, w numerze 28. o powołaniu i misji prezbiterów i osób konsekrowanych, zgromadzenie synodalne doceniło wielki wkład osób życia konsekrowanego w działalność apostolską Kościoła w Polsce w latach odnowy soborowej, jak i trudnym czasie ograniczeń możliwości działalności duszpasterskiej w komunistycznej rzeczywistości. W sposób szczególny dotyczy to posługi głoszenia misji i rekolekcji. W dokumencie czytamy: „Od 1961 roku wzmożyły się szykany i gwałty przeciwko zakonowi. W tej sytuacji zakonnicy, pozbawieni możliwości realizacji swych

specyficznych zadań, włączyli się licznie w pracę parafialną – w 1971 roku w duszpasterstwie parafialnym pracowało 1202 członków instytutów życia konsekrowanego. Wielu angażowało się w katechezę, posługę spowiedniczą i pielgrzymkową, a zwłaszcza pracę rekolekcyjną. Misje i rekolekcje parafialne, dzięki zaangażowaniu wielu polskich zakonników – często znakomitych kaznodziejów i autentycznych ojców duchownych – przyniosły wielkie owoce w postaci pogłębienia wierności Bogu i Kościołowi polskich katolików, zwyciężania wad narodowych i budzenia powołań kapłańskich i zakonnych⁴⁷.

Misyjne przepowiadanie słowa Bożego posiada swój własny i niepodważalny charakter. Założenia kerygmatu misyjnego wpisane są w ich istotę i nie można ich w żaden sposób umniejszać. Zapoczątkowana w połowie XIX wieku praktyka przeprowadzania ćwiczeń rekolekcyjnych w różnych grupach stanowych wśród wiernych, zwłaszcza we wspólnotach parafialnych, często utożsamiana była z misjami w pigułce⁴⁸. Jak zauważa o. Gerard Siwek CSsR, misje stanowią formę szczególną i nie można ich utożsamiać ze zwyczajną serią kazań na wzór kazań rekolekcyjnych w różnych odmianach okolicznościowych. „Istnieją bowiem jedne święte misje i nie można obniżać ich prestiżu przez nazywanie misjami akcji, które nimi nie są”⁴⁹. Nie umniejsza to w żaden sposób wartości przekazu słowa Bożego w czasie przepowiadania rekolekcyjnego, lecz wskazuje na różnorodność formy, treści i charakter odbiorców, do których jest skierowana tego rodzaju posługa.

Wypracowana metoda głoszenia rekolekcyjnego znalazła swoje umocowanie prawne dopiero w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku. Wcześniejszy kodeks pio-benedyktynski z 1917 roku, odnosząc się do zadania głoszenia słowa Bożego, jako obowiązku biskupa i proboszcza, mówi jedynie o misjach wewnętrznych dla odnowienia duchowego wiernych, które powinny być organizowane w stosownym czasie, przynajmniej raz na 10 lat⁵⁰. Rekolekcje są jednym ze sposobów przepowiadania słowa Bożego, które posiadają różne formy. Odpowiadają one przede wszystkim potrzebom zainteresowanej grupy odbiorców i uwzględniają również ich

---

⁴⁷ *II Synod plenarny Kościoła w Polsce 1991-1999*, p. 29, s. 159.

⁴⁸ G. SIWEK, *Misje ludowe...*, s. 156.

⁴⁹ Tamże, s. 155.

⁵⁰ CIC 1917 1349 § 1-2: „Ordinarii adviligent ut, saltem decimo quoque, sacram, quam vocant, missionem, ad gregem sibi commissum habendam parochii curent. Parochus, etiam religiosus, in his missionibus instituendis mandatis Ordinarii loci stare debet”.

duchowe potrzeby⁵¹. Wyróżnić można trzy rodzaje rekolekcji: zamknięte, półotwarte i otwarte⁵². Podobnie, jak w przypadku misji ludowych, w omawianiu zagadnienia rekolekcji można wyróżnić kilka cech charakterystycznych, które ułatwiają opracowanie omawianego zagadnienia na podstawie wyników kwestionariusza ankiety. Przepowiadanie rekolekcyjne charakteryzuje się następującymi elementami, których treść zasadniczo odróżnia je od przepowiadania misyjnego: 1) adresat rekolekcji; 2) czas przeprowadzania rekolekcji; 3) treść przepowiadania rekolekcyjnego; 4) cel rekolekcji; 5) metody i formy rekolekcji. W tej części dysertacji omówiona zostanie praktyka kaznodziejstwa rekolekcyjnego realizowanego w ramach rekolekcji otwartych, do których należy przepowiadanie w czasie rekolekcji parafialnych. Pozostałe formy rekolekcji zostaną omówione w następnym punkcie rozprawy. Ze względu na temat podejmowany w głoszonych rekolekcjach posiadać mogą one charakter: kerygmaticzny, ewangelizacyjny, katechetyczny, biblijny, liturgiczny, tematyczny⁵³.

Należy zaznaczyć, że tę część ankiety badawczej, dotyczącej przepowiadania rekolekcyjnego, wypełniała jedynie ta grupa braci, która w sposób czynny, w ciągu ostatnich 5 lat, podejmowała się takiego zadania w praktyce kaznodziejskiej. Uzyskane dane procentowe, zawarte w poszczególnych wskazaniach, odnoszą się więc do mniejszej liczby respondentów, tj. 102 osób, czyli 73,9% spośród całej grupy ankietowanych (138).

Posługa przepowiadania seryjnego w czasie rekolekcji parafialnych ogniskuje się przede wszystkim w dwóch silnych okresach roku liturgicznego, czyli w adwencie i wielkim poście. Poniższa tabela nr 23 wskazuje na ilość zaangażowania kaznodziejskiego wśród braci *Prowincji*.

Tabela 23. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji adwentowych i wielkopostnych

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Rekolekcje adwentowe	47,8%	16,7%	22,5%	6,5%	2,9%	3,6%
Rekolekcje wielkopostne	26,1%	8,7%	20,3%	19,6%	10,9%	14,5%

⁵¹ G. SIWEK, *Misje ludowe...*, s. 157.

⁵² G. SIWEK, *Rekolekcje*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIJAŁKOWSKI, Lublin 2006, s. 728.

⁵³ Na przykładzie wskazań dotyczących misji ludowych i rekolekcji w diecezji płockiej. Zob. *Instrukcja o misjach i rekolekcjach parafialnych*, <https://www.diecezjaplocka.pl/dla-ksiezy/xliiii-synod-diecezji-plockiej/statuty-instrukcje-regulaminy-wskazania/instrukcje/instrukcja-o-misjach-i-rekolekcjach-parafialnych/> [plik PDF, dostęp: 15.11.2020].

Z danych zawartych w tabeli nr 23 wynika, że działalność rekolekcyjna w parafiach w ostatnich latach, nie stanowi głównej osi działalności duszpasterskiej. Prawdopodobne przyczyny tego stanu rzeczy wskazane zostały we wcześniejszych rozdziałach. Z analizy udzielonych odpowiedzi wynika, że w omawianym okresie aż 47,8% ankietowanych nie prowadziło rekolekcji adwentowych, a 26,1% wielkopostnych. Jeden raz takiego przepowiadania podjęło się w czasie adwentu 16,7% badanych, a w wielkim poście 8,7%. Kilka razy w ciągu ostatnich 5 lat rekolekcje adwentowe głosiło 22,5% braci, a wielkopostne 20,3% badanych. Analogicznie 6,5% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź 6-10 razy dla rekolekcji adwentowych i 19,6% dla wielkopostnych. Grupa braci podejmujących regularne przepowiadanie rekolekcyjne (od 10 do 20 razy) stanowi znaczącą mniejszość, gdyż dla przeprowadzonych rekolekcji parafialnych stanowi ona jedynie 2,9% (adwent) i 10,9% (wielki post) badanych. Jedynie 3,6% odpowiedzi wskazuje na ilość ponad 20 serii rekolekcji adwentowych oraz 14,5% dla wielkopostnych.

Analizując poszczególne elementy charakterystyczne dla działalności kaznodziejskiej podczas rekolekcji otwartych należy wyróżnić przede wszystkim osobę adresata, do którego kierowana jest ta forma przepowiadania. Misje ludowe obejmują swoim zasięgiem ogół mieszkańców danego terytorium (miasto, diecezja, dekanat, parafia), którzy w różny sposób włączeni są w działalność duszpasterską Kościoła lub całkowicie będących poza zasięgiem jego działań duszpasterskich. Natomiast rekolekcje parafialne adresowane są przede wszystkim do wiernych, którzy tworzą aktywną część grupy wierzących. Grupy te złożone są z osób dorosłych, młodzieży, dzieci, członków poszczególnych wspólnot, w zależności od tego do kogo są skierowane rekolekcje odbywające się w większym lub mniejszym odosobnieniu⁵⁴.

Klasyczna forma rekolekcji otwartych podejmowana przez kaznodziejów *Prowincji* osadza się w głównej mierze na dwóch, silnych okresach roku liturgicznego, tj. w adwencie i w wielkim poście. Wskazują na to, przytoczone wyżej w tabeli nr 23, wskazania odpowiedzi udzielone w formularzu ankietowym. Owe „ćwiczenia duchowe dla ludu” organizowane w okresie poprzedzającym uroczystości Pańskie, takie jak Boże Narodzenie i Zmartwychwstanie Pańskie, ma przede wszystkim pomóc we właściwym

---

⁵⁴ J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „*Analecta Cracoviensia*” 50 (2018), s. 243.

przygotowaniu do ich obchodów we wspólnocie lokalnej⁵⁵. Na podstawie praktyki duszpasterskiej oraz wskazań *Enchiridion Indulgentiarum* z 2004 roku można stwierdzić, że rekolekcje powinny obejmować przynajmniej trzy dni dzięki czemu Kościół udziela wiernemu łaski odpustu zupełnego⁵⁶. Taka forma rekolekcji parafialnych może również obejmować inne wydarzenia, istotne z punktu widzenia żywotności wspólnoty parafialnej i poszczególnych grup wiernych⁵⁷. Związane jest to przede wszystkim z tak ważnymi wydarzeniami w życiu wspólnoty miejscowej parafii jak np. wizytacja kanoniczna ordynariusza miejsca, jubileusze parafii lub peregrynacje⁵⁸.

Główne i podstawowe zadanie homilisty-rekolekcjonisty opiera się na głoszeniu prawdy Bożej zawartej w Objawieniu Bożym przekazanym przez Pismo święte i Magisterium Kościoła. Z tego względu kaznodzieja rekolekcyjny ma ścisły obowiązek przekazywania poznanych prawd wiary i przekazywania ich w niczym niezmaconym kerygmacie. W ten sposób staje się on nie tylko stróżem, ale służą i głosicielem⁵⁹. Do tego zadania potrzebna jest pokora serca, która jest cnotą wyjściową w posłudze rekolekcyjnej i znakiem najświętszej czci wobec słowa Bożego⁶⁰. Ks. Leszek Szewczyk, za innymi autorami, stwierdza, że: „Kaznodziejstwo w czasie rekolekcji traci systematyczne znamiona kaznodziejstwa misyjnego na rzecz kaznodziejstwa katechetyczno-homilijnego. Kerygmat rekolekcyjny różni się zasadniczo od kerygmatu misyjnego. W misjach kerygmat jest jednorodny i trwały, koncentrując się na podstawowych wydarzeniach zbawczych, które stanowią podstawę do uwierzenia i nawrócenia. W kerygmacie rekolekcyjnym podstawowe fakty zbawcze i wezwanie do nawrócenia ujęte są bardziej szczegółowo [...] i ujawnia większą elastyczność tematyczną, różnorodność, zmienność oraz zdolność adaptacji do konkretnych potrzeb środowiska”⁶¹. Niewątpliwie ogromny wpływ na treści przekazywane w czasie głoszenia rekolekcyjnego ma osoba kaznodziei. Związane jest to z jego konkretnymi przymiotami, charyzmatem i duchowością⁶². Dokumenty Kościoła wskazują przede wszystkim, że

---

⁵⁵ G. SIWEK, *Misje ludowe...*, s. 157; P. OCHOTNY, *Źródła i formy przepowiadania...*, s. 226.

⁵⁶ „Odpustu zupełnego udziela się wiernemu, który przynajmniej przez trzy pełne dni będzie uczestniczył w rekolekcjach”, w: *Wykaz odpustów...*, nr 10, s. 58.

⁵⁷ J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania...*, s. 243.

⁵⁸ G. SIWEK, *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2002, s. 172.

⁵⁹ EN 71.

⁶⁰ J. TWARDY, *Proces przygotowania homilii*, „Roczniki Teologiczne” 61,12 (2014), s. 77.

⁶¹ L. SZEWCZYK, *Odnowa przepowiadania...*, s. 267.

⁶² Tamże.

osoba rekolekcjonisty musi mieć przede wszystkim mandat ze strony Kościoła (misja kanoniczna)⁶³, ale i sam powinien być pierwszym świadkiem wezwanym do osobistego nawrócenia⁶⁴. Dlatego też można mówić o pewnej formie głoszenia charakterystycznej dla poszczególnych rekolekcjonistów, związanej z ich duchowością i charyzmatem. W omawianej kwestii zagadnienia kaznodziejstwa franciszkańskiego, aspekt ten ujawnia się m. in. w proponowanej tematyce rekolekcji parafialnych, ale jeszcze bardziej w sposobie ich przeprowadzenia.

Grupa badawcza spośród członków *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, zapytana o kwestię tematyki poruszanej w czasie przepowiadania rekolekcyjnego, wśród zaproponowanych tematów rekolekcji, udzieliła zróżnicowanych odpowiedzi, które przedstawione są w poniższej tabeli nr 24:

Tabela 24. Tematyka rekolekcyjna

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Bóg obecny w Kościele (modlitwa, sakramenty itp.)	31,6%	47,4%	10,5%	10,5%
Wg aktualnego programu duszpasterskiego	5,3%	47,4%	36,8%	10,5%
Wg wskazań proboszcza	21,1%	15,8%	57,9%	5,3%
Na podstawie życia św. Franciszka i św. Klary	5,3%	31,6%	47,4%	15,8%
Na podstawie elementów duchowości franciszkańskiej	0,0%	42,1%	36,8%	21,1%
Na podstawie elementów charyzmatu franciszkańskiego	0,0%	42,1%	31,6%	26,3%
Na podstawie tradycyjnych wskazań dla misji i misjonarzy (podręcznik, propozycje)	0,0%	26,3%	21,1%	52,6%
Wg własnego pomysłu autorskiego	15,0%	60,0%	15,0%	10,0%

Z powyższych danych zawartych w tabeli odpowiedzi (nr 24) wynika, że rekolekcjoniści, w przygotowaniu i planowaniu przepowiadania seryjnego, uwzględniają często główne tematy rekolekcyjne omawiające praktyki życia chrześcijańskiego, które stanowią podstawę rozwoju wiary, jak np. modlitwa i sakramenty. Te kwestie podejmuje zawsze 31,6% ankietowanych, a często aż 47,4%. Według wskazań aktualnego roku i programu duszpasterskiego 47,4% badanych często konstruuje przepowiadanie rekolekcyjne, choć z drugiej strony aż 36,8% sięga do niego rzadko. Ponieważ za

⁶³ EN 41; 76; RM 23; 87.

⁶⁴ RM 77.

przepowiadanie w parafii głównym odpowiedzialnym jest proboszcz, może on niejednokrotnie podać konkretne wskazania (tzw. *localia* – przyp. autora) rekolekcjoniście dla przeprowadzenia rekolekcji⁶⁵. Najczęściej, pod kątem realizowanego w parafii programu duszpasterskiego i potrzeb duchowych parafii, proboszcz zaprasza określonego kaznodzieję lub nakreśla ogólny kierunek przepowiadania⁶⁶. Ze wskazań proboszcza w doborze tematów rekolekcji zawsze korzysta 21,1% badanych, często 15,8%, a aż 57,9% rzadko spotyka się z taką inicjatywą ze strony lokalnych duszpasterzy. Bracia *Prowincji Wniebowzięcia NMP*, będąc realizatorami wskazań św. Franciszka zawartych w IX rozdziale *Reguły*, włączają w podejmowane przepowiadanie charyzmat i duchowość franciszkańską, głosząc kazania „o wadach i cnotach, o karze i chwale słowami zwięzłymi”⁶⁷ podobnie jak inni członkowie *Rodziny Franciszkańskiej*⁶⁸. Dlatego też w arkuszu odpowiedzi wskazano, że 31,6% badanych często opiera głoszone rekolekcje na życiorysie św. Franciszka i św. Klary, choć prawie połowa ankietowanych (47,4%) rzadko korzysta z tego źródła. Dla 42,1% braci elementy duchowości i charyzmatu franciszkańskiego często stanowią treść przepowiadania seryjnego podczas rekolekcji. Rzadko odnosi się do nich odpowiednio: 36,8% (duchowość franciszkańska) i 31,6% (charyzmat franciszkański). Wartym zauważenia jest fakt, że 60,0% ankietowanych braci prowadzi powierzone sobie rekolekcje według autorskiego pomysłu, co stanowi o jednej z form przyjętych w organizacji rekolekcji parafialnych⁶⁹.

Podsumowując aspekt tematyki rekolekcyjnej należy wskazać, że przewodnią myślą towarzyszącą przygotowaniu i głoszeniu treści zawartej w naukach rekolekcyjnych, ma być oparcie się o „szczegółowe zagadnienia dotyczące wiary i życia chrześcijańskiego”⁷⁰ i to w taki sposób, aby prostym językiem, logicznie i w uporządkowany sposób dotrzeć do słuchaczy⁷¹. Rekolekcje parafialne nie mogą stanowić jakiegoś cyklu wykładów z zakresu biblistyki, dogmatyki czy etyki, ale muszą

---

⁶⁵ KPK 528; 770; J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania...*, s. 242.

⁶⁶ M. CHMIELEWSKI M., *Rekolekcje*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. CHMIELEWSKI, Lublin - Kraków 2002, s. 750-751.

⁶⁷ RZ 9,4.

⁶⁸ A. DERDZIUK, *Misja kapłana w świetle konstytucji kapucyńskich*, w: *Munus sanctificandi: gaudium vel onus? Zadanie uświęcania: radość czy ciężar?* red. B. W. ZUBERT, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2009, s. 146.

⁶⁹ G. SIWEK, *Przepowiadanie słowa Bożego...*, s. 172.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ EG 158; J. TWARDY, *Proces przygotowania homilii...*, s. 83.

uwzględniać kontekst wiary i życia codziennego słuchaczy w świetle osoby Chrystusa i Jego nauczania⁷². Dlatego należy zwrócić uwagę, że pierwszorzędnym celem przepowiadania rekolekcyjnego jest pogłębienie i umocnienie wiary słuchaczy⁷³ oraz przedstawienie sposobów na jej zdobycie i ugruntowanie w życiu osobistym oraz eklesjotwórczym. Rekolekcje są więc narzędziem, które ma wprowadzić wiernego słuchacza „w głębsze chrześcijańskie życie”⁷⁴.

Tabela 25. Środki pomocy w prowadzeniu rekolekcji

REKOLEKCJE				
	zawsze	często	rzadko	nigdy
Obecność 2 kapłana	1,9%	11,7%	43,7%	42,7%
Posługa diakona	0,0%	1,0%	34,7%	64,4%
Posługa kleryków WSD	0,0%	3,9%	32,4%	63,7%
Posługa braci zakonnych	1,0%	4,0%	31,7%	63,4%
Posługa sióstr zakonnych	0,0%	9,8%	33,3%	56,9%
Posługa świeckich	8,9%	30,7%	35,6%	24,8%
Posługa lokalnych duszpasterzy	8,9%	36,6%	36,6%	17,8%
Współpraca z miejscowymi katechetami i członkami wspólnot parafialnych	10,8%	40,2%	32,4%	16,7%
Współpraca z członkami innych wspólnot (spoza parafii) oraz zaproszonych gości	4,0%	12,9%	35,6%	47,5%
Zaplecze multimedialne (komputer, ekran, rzutnik, prezentacje itp.)	9,4%	28,3%	35,8%	26,4%
Oprawa muzyczna (własna)	6,8%	16,5%	27,2%	49,5%
Oprawa muzyczna (z zewnątrz)	5,8%	29,8%	36,5%	27,9%
Dekoracje, materiały informacyjne	9,8%	30,4%	34,3%	25,5%
Własny program rekolekcji (zatwierdzony przez miejscowego proboszcza)	22,1%	45,2%	14,4%	18,3%

Uwzględniając powyższe wskazania należy zwrócić uwagę, podobnie jak przy omawianiu prowadzenia misji ludowych, na metody pomagające w bardziej owocnym

⁷² KDK 4; 11; EN 55; G. SIWEK, *Misje ludowe...*, s. 155.

⁷³ J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania...*, s. 243.

⁷⁴ G. SIWEK, *Misje ludowe...*, s. 158.

przeprowadzaniu rekolekcji parafialnych. Wskazane środki i metody, podobnie jak w przypadku misji ludowych, zostały zebrane w formularzu ankiety badawczej, by bardziej szczegółowo określić stopień zaangażowania poszczególnych członków zespołu rekolekcyjnego i innych metod aktywizacyjnych. Merytoryczne uzasadnienie tychże metod zostało omówione w poprzednim paragrafie rozprawy. Uzyskane odpowiedzi na pytanie o korzystanie z pomocy w czasie rekolekcji przedstawione są w tabeli nr 25. Wyszczególnione w niej elementy, składające się na różne metody i formy przeprowadzania rekolekcji parafialnych, odnoszą się również do innych form przepowiadania rekolekcyjnego. Można je zebrać w trzech głównych grupach: 1) zespół rekolekcyjny; 2) pomocnicy zespołu rekolekcyjnego; 3) pomoce rekolekcyjne.

Do zespołu rekolekcyjnego w pierwszym rzędzie należą osoby posiadające urzędową misję do głoszenia słowa Bożego. Najczęściej są to duchowni, którzy mogą dobrać sobie inne osoby tworzące zespół rekolekcyjny. Wymienić można następujące osoby: prezbiterzy (kapłani), diakoni, alumni seminarium, osoby życia konsekrowanego i odpowiednio przygotowani i predysponowani wierni świeccy. Jak wynika z analizy uzyskanych danych na podstawie odpowiedzi ankietowanych, a które wskazane są w powyższej tabeli, rekolekcje parafialne prowadzone są w ogromnej większości w pojedynkę przez kapłanów *Prowincji*. Wynika to z kilku czynników: rekolekcje są krótszym od misji ludowych czasem przepowiadania w parafii; nie posiadają zbyt rozbudowanej propozycji spotkań i nabożeństw; najczęściej ograniczają się do homilii mszalnej lub nauk stanowych dla wybranych grup wiernych. Dlatego w praktyce kaznodziejstwa rekolekcyjnego wielu prezbiterów podejmuje się tego dzieła w pojedynkę. Na obecność drugiego kapłana (np. w przypadku większej parafii) w czasie prowadzenia rekolekcji, ankietowani udzielili następujących odpowiedzi: zawsze – 1,9%; często – 11,7%; rzadko – 43,7%; nigdy – 42,7%. Następne grupy osób mogące wchodzić w skład zespołu rekolekcyjnego, a którymi są diakoni i alumni seminarium, w dużej mierze nie są włączani w dzieło prowadzenia rekolekcji. W grupie badawczej, 1/3 ankietowanych wskazuje, że rzadko korzysta z pomocy i obecności diakonów w prowadzeniu rekolekcji (34,7%), a aż 2/3 nigdy nie korzysta z ich obecności (64,4%). Podobne wartości pojawiają się przy pytaniu o obecność alumnów seminarium (rzadko – 32,4%; nigdy – 63,7%). Z punktu widzenia odpowiedzialności każdego kaznodziei za praktyczny wymiar przygotowania młodszych współbraci do posługi kaznodziejkiej, powyższe wyniki wskazują na pewnego rodzaju przestrzeń formacyjną

do zagospodarowania w procesie kształcenia przyszłych rekolekjonistów. Fakt ten, z pewnością, należało by uwzględnić we wnioskach homiletycznych, skierowanych do odpowiednich gremiów na szczeblu *Prowincji* odpowiedzialnych za kształcenie i formację kapłańską. Należy uwzględnić oczywiście również faktyczne możliwości zdobywania doświadczenia pastoralnego przez kandydatów do kapłaństwa. Na dużą samodzielność w prowadzeniu rekolekcji przez samego rekolekjonistę wskazuje także obecność osób życia konsekrowanego (braci i siostr zakonnych). W powyższej tabeli widzimy podobne wskazania wśród udzielonych odpowiedzi. Gdy zaś chodzi o wiernych świeckich, z uzyskanych danych wynika, że są oni częściej zapraszani do współprowadzenia rekolekcji. Ankietowani wskazali, że 8,9% grupy badawczej zawsze korzysta z obecności i pomocy świeckich, 30,7% spośród nich często współpracuje ze świeckimi, 35,6% czyni to rzadko, a 24,8% nigdy z takiej pomocy nie korzysta.

Do drugiej grupy, mogącej stanowić pomocników zespołu rekolekcyjnego zaliczamy: duszpasterzy lokalnych, katechetów i członków lokalnych oraz zewnętrznych wspólnot parafialno-ewangelizacyjnych. Zróżnicowane odpowiedzi wskazują, że franciszkańscy rekolekcyjniści często korzystają z pomocy osób trwale zaangażowanych w lokalne duszpasterstwo parafialne. Miejscowi duszpasterze są często angażowani do prowadzonych rekolekcji przez 36,6% badanych, rzadko z ich pomocy korzysta również 36,6% rekolekjonistów, a aż 17,8% braci nie korzysta z ich pomocy. Podobnie wygląda współpraca z katechetami lub członkami wspólnot parafialnych (10,8% - zawsze; 40,2% - często; 32,4% - rzadko; 16,7% - nigdy). Z pomocy zaproszonych gości, np. specjalistów konkretnej dziedziny istotnej z punktu widzenia zakresu i tematyki prowadzonych rekolekcji, zawsze korzysta jedynie 4,0% głoszących, a często 12,9%. Dla 35,6% badanych braci jest to rzadki element włączany w głoszenie rekolekcji, a 47,5% nigdy nie korzysta z takiej opcji.

Do grupy metod rekolekcyjnych, będącej środkami pomocniczymi w ich przeprowadzeniu, wskazano takie elementy, jak: zaplecze multimedialne, oprawa muzyczna, dekoracje i materiały informacyjne oraz plan rekolekcji uwzględniający współpracę np. z innymi parafiami lub duszpasterzami. Wraz z rozwojem technologicznym, co za tym idzie także zmianą w percepcji współczesnego człowieka, coraz więcej rekolekjonistów sięga do różnego rodzaju środków pomocniczych. Elementy te nie stanowią źródła dla przepowiadania, lecz są jedynie wizualną pomocą służącą zachęcić do udziału w rekolekcjach lub pomagają w lepszym zapamiętaniu

głoszonych treści. Nie są one obligatoryjne w prowadzeniu rekolekcji, choć coraz częściej stanowią ich nieodłączny element wyróżniający ze zwyczajnego przepowiadania słowa Bożego. Ich użycie i włączenie w realizowany plan rekolekcji zależy w dużej mierze od samego rekolekcyjisty, możliwości technicznych parafii lub potrzeb adresatów rekolekcji. Z pewnością można stwierdzić, że wspomniane wyżej środki częściej stosowane są w przypadku rekolekcji dla dzieci i młodzieży, różnych grup parafialnych, w rekolekcjach zamkniętych niż w przypadku rekolekcji otwartych, do których należą rekolekcje parafialne.

4.1.3. Rekolekcje dla różnych grup

Kaznodzieje *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, oprócz prowadzenia rekolekcji parafialnych o charakterze otwartym, podejmują się również przepowiadania rekolekcyjnego o charakterze półotwartym lub zamkniętym dla różnych grup wiernych. Różnorodność tychże grup obejmuje wiernych świeckich (dzieci, młodzież, studenci, członkowie wspólnot religijnych), osoby życia konsekrowanego (siostry zakonne, bracia zakonnicy na różnym etapie formacji wstępnej, początkowej lub do święceń) oraz grupy specjalistyczne (zakonnicy po ślubach wieczystych i kapłani – także diecezjalni). Gdy chodzi o rekolekcje szkolne dla dzieci i młodzieży, przeprowadzane zazwyczaj w czasie wielkiego postu, to należą one do kategorii rekolekcji otwartych, które przybierają formę tradycyjną. Jest to „ewangelizacyjna akcja Kościoła podejmowana względem dzieci i młodzieży, przynależącej do tej samej parafii” lub uczącej się w szkole na terenie danej parafii⁷⁵. Taka forma rekolekcji dzieci i młodzieży szkolnej organizowana jest, zgodnie prawem państwowym, przez właściwego proboszcza we współpracy z katechetami i nauczycielami. Odpowiednie przepisy zawarte są we właściwym ministerialnym rozporządzeniu⁷⁶. W tej części omówione zostaną inne formy rekolekcji, podejmowane przez franciszkańskich rekolekcyjnistów w *Prowincji*, z uwzględnieniem miejsc, jakimi obecnie *Prowincja* dysponuje.

Leksykon Teologii Pastoralnej, w odniesieniu do rekolekcji, normuje ogólne pojęcia i terminologię, która pozwala łatwiej pogrupować i sklasyfikować poszczególne

---

⁷⁵ W. PRZYCZYNA, *Rekolekcje dla dzieci wczoraj i dziś*, w: *Rekolekcje dla dzieci*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1996, s. 29-30.

⁷⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobie organizowania rekolekcji szkolnych*, Dziennik Ustaw nr 97, poz. 425 z 1992 r.

działa apostołskie w omawianym aspekcie⁷⁷. Na podstawie *Leksykonu* oraz wybranej literatury można określić, że do grupy rekolekcji otwartych należą również ćwiczenia duchowne skierowane do różnych grup stanowych⁷⁸, rekolekcje specjalistyczne⁷⁹, międzyparafialne⁸⁰ oraz mieszane. Rekolekcje o charakterze półzamkniętym charakteryzują się tym, iż uczestnicy w dużej części dnia biorą udział w zajęciach przewidzianych planem rekolekcji, lecz na noc wracają do swoich domów⁸¹ lub spędzają ją w innym odpowiednim miejscu⁸². Trzecim rodzajem rekolekcji, w ścisłym sensie ich znaczenia, są rekolekcje zamknięte, gdy uczestnicy przerywają swoje codzienne zajęcia i w odpowiednim miejscu odosobnienia lub domu rekolekcyjnym poświęcają cały swój czas ćwiczeniom duchownym⁸³. Taka forma realizowana jest również wobec dzieci i młodzieży należącej do różnych grup parafialnych, np. ministranci, dzieci Maryi, młodzież franciszkańska, młodzież oazowa⁸⁴.

Główna oś przepowiadania rekolekcyjnego wśród braci *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* opiera się na podejmowaniu tego zadania w ramach realizacji programu duszpasterskiego w parafiach, które kierują swoje zaproszenie do przeprowadzenia rekolekcji. W dużej części są to parafie, w których duszpasterzują prezbiterzy diecezjalni. Spośród całej grupy ankietowanych aż 38,1% z nich stwierdziło, że takiego przepowiadania w parafiach diecezjalnych podejmuje się zawsze, 32,2% podejmuje je często, a 20,3% badanych – rzadko. Z kolei w parafiach, w których duszpasterstwo miejscowe powierzone jest innemu zgromadzeniu zakonnemu, franciszkańscy głosiciele słowa Bożego zapraszani są rzadko (29,7%) lub nigdy (59,5%). W ramach zwyczajnych rekolekcji adwentowych lub wielkopostnych, bracia *Prowincji* podejmują się równocześnie głoszenia rekolekcyjnego dla dzieci i młodzieży szkolnej. Wskazania

⁷⁷ G. SIWEK, *Rekolekcje...*, s. 728.

⁷⁸ Rekolekcje stanowe mogą obejmować: dzieci, młodzież, małżonków, rodziców, seniorów, chorych, kobiety i mężczyzn.

⁷⁹ Rekolekcje specjalistyczne mogą obejmować: pracowników służby zdrowia, biznesmenów, nauczycieli, prawników, studentów i pracowników nauki.

⁸⁰ Rekolektanci pochodzą z różnych parafii. Uczestniczą w rekolekcjach np. z powodu zaproszenia gościa specjalnego.

⁸¹ P. OCHOTNY, *Źródła i formy przepowiadania...*, s. 227.

⁸² Do tego typu rekolekcji zaliczyć można wszelkiego rodzaju rekolekcje wędrowne, obozowo-wędrowne lub pielgrzymkowe.

⁸³ P. OCHOTNY, *Źródła i formy przepowiadania...*, s. 227; Rekolekcje zamknięte przeprowadzane są indywidualnie lub wspólnotowo przez kapłanów, osoby zakonne i świeckich różnych stanów.

⁸⁴ Przykładowe wskazania zawarte obowiązujące i praktykowane w archidiecezji katowickiej odnoszące się do duszpasterstwa rekolekcyjnego ministrantów, Dzieci Maryi i członków wspólnoty „Ruch Światło-Życie”. Zob. L. SZEWCZYK, *Odnova przepowiadania...*, s. 281-284.

kwestionariusza ankiety zwracają uwagę, że w ciągu ostatnich 5 lat, około 1/3 respondentów nie prowadziła rekolekcji dla dzieci i młodzieży (patrz tabela poniżej – rekolekcje dzieci, młodzież i studenci). Doświadczenia prowadzenia rekolekcji akademickich nie ma aż 76,1% badanych. Całość odpowiedzi ujęte są w tabeli nr 26.

Tabela 26. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji dla studentów, młodzieży i dzieci

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Rekolekcje dla studentów	76,1%	13,0%	9,4%	0,0%	0,7%	0,7%
Rekolekcje dla młodzieży szkolnej	31,2%	15,2%	30,4%	11,6%	4,3%	7,2%
Rekolekcje dla dzieci	34,1%	10,9%	26,8%	15,2%	6,5%	6,5%

W ramach prowadzonego duszpasterstwa zwyczajnego w parafiach powierzonych *Prowincji Wniebowzięcia NMP*, widoczne jest zaangażowanie niektórych ankietowanych w organizację i przeprowadzenie rekolekcji typu zamkniętego dla wspólnot parafialnych (dziecięcych i młodzieżowych) lub wspólnot religijno-pobożnościowych (np. FZŚ). Wynika to z pewnością z odpowiedzialności za powierzoną sobie grupę i troskę o jej duchowy rozwój. Grupy te, w dużej mierze, korzystają w czasie takich rekolekcji z różnego rodzaju ośrodków rekolekcyjnych prowadzonych przez diecezje lub inne zgromadzenia zakonne, posiadające odpowiednią i dostosowaną do wymogów prawno-sanitarnych bazę lokalową⁸⁵. Wśród odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu ankiety wskazano (tabela nr 27), że 13,8% ankietowanych przynajmniej raz w ciągu ostatnich lat podjęło się takiej formy głoszenia; 20,3% podjęło się tego zadania kilka razy.

Głównymi ośrodkami w *Prowincji* proponującymi cykliczne propozycje rekolekcyjne są dwa klasztory: Chorzów, przy którym działa Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołaniowe „Trzej Towarzysze” (FCMP) oraz Cieszyn, przy którym działa główny ośrodek Wspólnoty i Szkoły Nowej Ewangelizacji „Zacheusz” (SNE). Szczegółowe propozycje rekolekcyjne dostępne są w ofercie duszpasterskiej realizowanej przez wyżej wymienione ośrodki. Klasztor w Koszarawie proponuje jedynie wynajęcie pomieszczeń domu dla gości dla przeprowadzenia rekolekcji we własnym

⁸⁵ Przykładowe dane statystyczne w ośrodkach rekolekcyjnych (archi)diecezji katowickiej dla różnych grup wiernych świeckich przytoczone są w opracowaniu: Zob. L. SZEWCZYK, *Odnova przepowiadania...*, s. 280-283. Autor przytacza również charakterystykę prowadzących rekolekcje o charakterze zamkniętym: „Rekolekcje zamknięte w domach archidiecezji katowickiej prowadzone są najczęściej przez posługujących w nim rekolekjonistów. Rzadziej prowadzonymi rekolekcjami zamkniętymi są goście zaproszeni przez poszczególne grupy rekolektantów”. Tamże, s. 281.

zakresie. Klasztor w Kobylinie posiada również ofertę rekolekcyjną, która skierowana jest przede wszystkim do członków grup miejscowej parafii lub młodzieży franciszkańskiej.

Tabela 27. Posługa rekolekcyjna dla grup zamkniętych

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Rekolekcje dla grup zamkniętych (np. FZŚ, Dzieci Maryi, ministranci itp.)	57,2%	13,8%	20,3%	5,8%	0,7%	2,2%

Prowincja nie dysponuje na dzień dzisiejszy żadnym ośrodkiem rekolekcyjnym, który byłby niezależną i samodzielną instytucją w świetle prawa kościelnego i państwowego. Istnieje jednakże kilka domów zakonnych, posiadających odpowiednią bazę lokalową, mogących pomieścić większą grupę, która chciałaby odbyć swoje ćwiczenia duchowe w ramach rekolekcji zamkniętych. Ze względu na obowiązujące w Polsce przepisy dotyczące organizacji wypoczynku i wyjazdów dzieci, najczęściej jednak z takiej możliwości korzysta młodzież starsza i dorośli. Do takich domów z szerszą bazą lokalową należą w *Prowincji* następujące klasztory: Koszarawa-Bystra⁸⁶,

Tabela 28. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji zakonnych i kapłańskich

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Rekolekcje dla sióstr zakonnych	60,1%	18,1%	18,1%	0,7%	2,2%	0,7%
Rekolekcje zakonne w prowincjach OFM	90,6%	2,9%	5,8%	0,0%	0,0%	0,7%
Rekolekcje zakonne innych zgromadzeń męskich	94,2%	2,9%	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%
Rekolekcje kapłańskie	82,0%	8,0%	5,8%	0,0%	0,0%	0,0%

⁸⁶ Placówka w Koszarawie bierze początek od wakacyjnych wypraw duszpasterskich w Beskidzie Żywieckim, które zapoczątkowały sprawowanie liturgii w przysiółku Bystra koło Koszarawy. Pobyty te przerodziły się w stałą rezydencję kapłana z prowincji, co stopniowo doprowadziło do tego, że 29.06.1985 roku metropolita krakowski kard. Franciszek Macharski utworzył w tym miejscu stały ośrodek duszpasterski, który powierzył naszej prowincji. Parafia została erygowana 1.09.1989 roku. Poświęcenie blaszanej kaplicy nastąpiło 4.10.1989 roku. Budowa klasztoru zaczęła się w 1993 roku, a kościoła w 1998 roku. Dom zakony został kanonicznie erygowany 28.06.1995 roku, a poświęcenia kościoła dokonał biskup bielsko-żywiecki Tadeusz Rakoczy 4.10.2006 roku. Dom służy licznym gościom przybywającym na rekolekcje lub wypoczynek w góry. Zob. *Klasztor Franciszkanów w Koszarawie*, <http://prowincja.panewniki.pl/koszarawa,klasztor,23,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].

Cieszyn⁸⁷, Chorzów⁸⁸ i Kobylin⁸⁹. W tych miejscach organizowane są również poszczególne serie rekolekcji zakonnych dla współbraci *Prowincji*.

Inne klasztory, w zależności od zgody miejscowego przełożonego, mają możliwość przyjęcia jednej lub kilku osób na czas swoich „prywatnych” rekolekcji, proponując włączenie się w program dnia danej wspólnoty. Ze względu na charakter każdego klasztoru, z tej propozycji mogą skorzystać mężczyźni rozeznający drogę powołania zakonnego lub osoby życia konsekrowanego. Taką możliwość dają m. in. takie

⁸⁷ Pierwszy klasztor franciszkanów w Cieszynie istniał w latach 1476–1542 i należał do czeskiej prowincji obserwantów. Zakonnicy, na skutek reformacji, musieli przenieść się do Bytomia. W późniejszym czasie próbę powrotu podjęli włoscy reformaci w latach 1615–1617 i obserwanci (1699–1710). Obecny klasztor to dawny budynek jezuicki z XVII w., który tworzył całość z przylegającym do niego kościołem Świętego Krzyża. Po II wojnie światowej budynek wykorzystywano m.in. na mieszkania funkcjonariuszy państwowych. Urząd miasta wystawił budynek do licytacji w 1987 roku. Zakupiony przez osobę świecką pełnił rolę hotelu. Ponownie wystawiony na sprzedaż został zakupiony przez naszą prowincję. W 1996 roku zarząd prowincji zdecydował się na likwidację hotelu i utworzenie domu zakonnego wraz z bursą dla młodzieży męskiej szkół średnich, która funkcjonowała przez kilkanaście lat. W wyniku usilnych starań 29.07.2005 roku biskup bielsko-żywiecki Tadeusz Rakoczy dał w użytkowanie naszej prowincji przylegający do klasztoru kościół pw. Świętego Krzyża i powierzył duszpasterstwo przy tym kościele oraz dodatkowo prowadzenie duszpasterstwa akademickiego i duszpasterstwa w zakładzie karnym. Przy klasztorze rozpoczęła działalność wspólnota i Szkoła Nowej Ewangelizacji „Zacheusz”, ustanowiona dekretem z 10.10.2011 roku. Oprócz duszpasterstwa w miejscowym kościele wspólnota zajmuje się duszpasterstwem rekolekcyjno-misyjnym, pomocą duszpasterską okolicznym parafiom, duszpasterstwem Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego w Cieszynie, Hospicjum im. św. Łukasza, obsługą kaplicy publicznej siostr boromeuszek, duszpasterstwem siostr zakonnych, Franciszkańskiego Zakonu Świeckich oraz licznymi kręgami małżeńskimi. Zob. *Klasztor Franciszkanów w Cieszynie*, <http://prowincja.panewniki.pl/cieszyn,klasztor,14,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].

⁸⁸ W 1935 roku zakonnicy przybyli do Chorzowa-Klimzowca budując tymczasowy kościół (barak). Granice parafii zostały określone w 1942 roku. Dopiero od 1981 roku rozpoczęto budowę nowego kościoła i klasztoru. Prace murarskie trwały do 1990 roku. Kościół został poświęcony 3.10.1990 roku przez ks. abp. Damiana Zimonia. Placówkę jako pełnoprawny dom zakonny erygowano w 1986 roku. W latach 1991–2003 klasztor był także domem postulatu. Obecnie mieści się w nim Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołaniowe „Trzej Towarzysze”. Zob. *Klasztor Franciszkanów w Chorzowie-Klimzowcu*, <http://prowincja.panewniki.pl/chorzow-klimzowiec,klasztor,13,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].

⁸⁹ Klasztor zbudowano w XVI wieku, jego rozbudowa to wieki XVII i XVIII. W 1831 roku władze pruskie dokonały kasaty klasztoru. Zabudowania kościoła i klasztoru przeszły w ręce miejscowego proboszcza. W 1929 roku obiekt przejęła nasza prowincja. W klasztorze umieszczono w 1931 roku niższe seminarium duchowne (Kolegium Serafickie), które istniało tam do wybuchu II wojny światowej. W czasie wojny kościół został zamieniony na magazyn. Po wojnie w klasztorze mieścił się przejściowo nowicjat (1949–1954 i 1975/76) oraz niższe seminarium duchowne (1957–1962). Klasztor był też schronieniem dla internowanych zakonnic w latach 1954–1957 (siostry elżbietanki z Dolnego Śląska). Część klasztoru została zabrana przez władze państwowe. W latach 1998–2000 w klasztorze mieścił się juniorat prowincji dla braci po nowicjacie, a nie zmierzających do kapłaństwa. Obecnie mieści się tam postulat. W ostatnich latach wyremontowano na potrzeby wspólnoty i parafii (erygowanej w 2008 r.) odzyskane skrzydło klasztoru, od kilkudziesięciu lat użytkowane przez różne instytucje świeckie. Zob. *Klasztor Franciszkanów w Kobylinie*, <http://prowincja.panewniki.pl/kobylin,klasztor,22,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].

domy zakonne, jak: Katowice-Panewniki⁹⁰, Miejska Górka⁹¹ i Jaworzynka⁹². W pozostałych domach *Prowincji* taka możliwość uzależniona jest od warunków lokalowych, zgody miejscowej wspólnoty i charakteru takiego pobytu.

Inną ważną, choć niszową formą działalności rekolekcyjnej w *Prowincji*, jest przepowiadanie seryjne, które skierowane jest do szczególnej grupy osób, którymi są osoby życia konsekrowanego oraz kapłani. Praktyczny wymiar podejmowania tego zadania w posłudze kaznodziejskiej przedstawia tabela nr 28.

Działalność rekolekcyjna skierowana jest do ogółu wiernych, ma ona sprzyjać „zastanowieniu się nad sobą, jest konfrontacją z celem wyznaczonym przez Boga, umacnia wiarę i więź z Kościołem, stawia słuchaczy w obliczu konieczności podjęcia decyzji życiowych. Wytwarza postawy czynne, przygotowujące do aktywnego życia sakramentalnego i życia z wiary”⁹³. Ta charakterystyka celu rekolekcji odnosi się w pierwszym rzędzie do osób życia konsekrowanego i duchownych. O ile takie ćwiczenia rekolekcyjne są dobrowolnie wybieranym środkiem osobistego nawrócenia i uświęcenia dla ogółu wiernych świeckich, o tyle dla osób, które obowiązują „święte więzy”, są koniecznym aspektem własnego rozwoju duchowego, wpisanym w Kodeksie Prawa Kanonicznego w obowiązki własnego stanu. Rekolekcjoniści *Prowincji* podejmują się tego zadania wobec innych osób zakonnych i kapłanów. Sami jednak również podlegają temu duchowemu obowiązkowi. *Kodeks* nakłada prawny obowiązek na zakonników, aby „wiernie praktykowali okresy corocznego świętego skupienia”⁹⁴, których długość określają przepisy prawa własnego danego zgromadzenia lub zakonu⁹⁵. Podobne przepisy

⁹⁰ Klasztor i kościół zbudowane na początku XX w. Obecnie siedziba kurii prowincjalnej, parafii, domu profesów czasowych i seminarium duchownego i duszpasterstwa akademickiego.

⁹¹ Obecny klasztor pochodzi z XVIII w. Od 1991 r. pełni rolę domu nowicjackiego *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* oraz jest tzw. *domem odosobnienia*.

⁹² Od 2003 r. budynek przejęty przez *Prowincję* z zamiarem utworzenia w nim *romitorium*, tzn. franciszkańskiej pustelni, będącej *domem modlitwy*, opartym o specjalny statut określający zadania i sposób funkcjonowania. Zob. KG 31 § 1-3; SG 15 § 2; *Romitorium Matki Bożej Anielskiej. Franciszkańska Pustelnia w Jaworzynce*, <http://www.jaworzynka.franciszkanie.pl/romitorium-czyli-pustelnia...-franciszka-ska-koniecznie.html> [dostęp: 1.12.2020].

⁹³ *Wiara, modlitwa i życie...*, s. 21; 23.

⁹⁴ KPK 663 § 5.

⁹⁵ Szczegółowe przepisy dotyczące organizacji i długości trwania rekolekcji zakonnych określają stosowne przepisy zawarte w *Konstytucjach*. Np. w Zakonie Braci Mniejszych odpowiednie wskazania zawarte są w *Konstytucjach* i *Statutach* generalnych, a za nimi prawo partykularne określa, że: „Coroczne rekolekcje dla braci trwają pełnych pięć dni (KPK 663 § 5; KG 30 § 2; SG 9 § 1). Niech bracia dołożą wszelkich starań, by uczestniczyć w nich z całą powagą”. Zob. SP 10 § 1. „W wyjątkowych przypadkach, gdy przemawia za tym konieczność lub pożytek duchowy, pozostawia się braciom możliwość indywidualnego odprawiania rekolekcji, zwłaszcza w domach odosobnienia naszej *Prowincji*, lub uczestniczenia w nich poza *Prowincją*”. SP 10 § 3.

odnoszą się do osób duchownych inkardynowanych do diecezji⁹⁶, których uszczegółowienie znajduje się w prawie partykularnym wydanym przez odpowiednie Konferencje Episkopatu lub biskupa ordynariusza.

Z analizy uzyskanych odpowiedzi, podanych w powyższej tabeli, wynika, że tylko niewielka część rekolekjonistów *Prowincji* podejmuje się tego zadania wobec osób życia konsekrowanego lub kapłanów. Największy odsetek procentowy wśród udzielonych odpowiedzi dotyczy rekolekcji dla sióstr zakonnych. Jedynie 18,1% badanych stwierdziło, że takie rekolekcje prowadziło przynajmniej raz w minionych 5 latach. Również 18,1% ankietowanych podejmowało się tego zadania kilka razy w omawianym okresie. Ogromna większość ankietowanych nigdy nie prowadziła: rekolekcji zakonnych w innych prowincjach franciszkańskich (90,6%), rekolekcji w innych zgromadzeniach męskich (94,2%) oraz rekolekcji kapłańskich (82,0%). Istotną kwestią do rozpatrzenia byłaby głębsza analiza tego zjawiska i źródeł jego zaistnienia, mogąca być kwestią do dyskusji w odpowiednich gremiach formacyjnych i decyzyjnych w *Prowincji*.

4.2. Pozostałe formy przepowiadania

Każda forma przepowiadania słowa Bożego, niezależnie od kontekstu liturgicznego, „sponuje odpowiednio dysponowanego słuchacza”, gdyż jego słuchanie odgrywa doniosłą rolę, zarówno w porządku zbawienia, jak i wspólnototwórczym. Autentyczne wsłuchanie się w słowo Boże prowadzi do postawy żywej wiary, która w słuchaczu pozwala wprowadzić słowo Boga w centrum własnego życia⁹⁷. Podstawowym aktem Kościoła jest przekazywanie słowa Bożego, zarówno w przepowiadaniu homilijnym, jak i pozaliturgicznym. Omówione powyżej formy pozaliturgicznego przepowiadania m. in. w czasie rekolekcji czy misji świętych, coraz częściej uzupełniane są jeszcze innymi formami przepowiadania, które dostosowane są do specjalnych okoliczności czy specyfiki danej grupy odbiorców.

Dokumenty soborowe wskazują, że przepowiadanie słowa Bożego, by było autentyczne, musi być głoszone „konkretnie i dostosowane do potrzeb słuchaczy”⁹⁸, aby prowadziło odbiorców do „konsekwentnego życia, do wiary, pokuty, sakramentów

---

⁹⁶ KPK 276 § 4.

⁹⁷ R. KAMIŃSKI, *Przynależność do parafii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 33,6 (1986), s. 35.

⁹⁸ DK 4.

i dobrych uczynków”⁹⁹. Taką pomoc stanowią z pewnością dni skupienia skierowane do poszczególnych grup wiernych, a pozwalające głębiej wniknąć w jakiś temat lub zagadnienie, które trudno jest zgłębić, z uwzględnieniem potrzeb słuchaczy, choćby poprzez homilię niedzielną, świąteczną czy głoszoną w dni powszednie. Z pewnością tematyka przepowiadania słowa Bożego podczas dnia skupienia może być formą pogłębionej katechezy, której celem jest „wiara oświecona, żywa i czynna”¹⁰⁰. Ubogacenie form przepowiadania słowa Bożego i ich zróżnicowanie, wynikające z przekazu dokumentów soborowych, pozwala docenić niehomilijne kaznodziejstwo praktykowane choćby poprzez dni skupienia czy kazania głoszone podczas specjalnych okoliczności. Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* stwierdza, że: „Liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła, gdyż zanim ludzie mogą się zbliżyć do liturgii, muszą być wezwani do wiary i nawrócenia”¹⁰¹.

Obowiązujące *Dyrektorium homiletyczne* z 2015 roku, oprócz pozytywnego obrazu i definicji homilii, wskazuje również czym homilia nie jest: lekcją, konferencją, kazaniem, egzegezą, katechezą, świadectwem osobistym kaznodziei, moralizatorską nauką. Te formy, choć mogą stanowić elementy składowe homilii, można z pewnością w szerszym zakresie stosować w innych formach przepowiadania słowa Bożego, gdyż: „Lud Boży ma wielkie pragnienie pogłębiać znajomość Pisma świętego i pasterze muszą przewidzieć okazje i inicjatywy, które pozwolą wiernym pogłębić znajomość słowa Bożego”¹⁰².

4.2.1. Dni skupienia

Przepowiadanie słowa Bożego podczas dnia skupienia mieści w sobie możliwość zastosowania kilku form kaznodziejskich, takich jak: homilia, kazanie, konferencja. Dzień skupienia ma swego rodzaju charakter „małych rekolekcji”. Może obejmować okres kilku godzin lub kilku dni, z odpowiednio dobraną formą głoszenia słowa Bożego, dostosowaną do charakterystycznej grupy odbiorców lub szczególnych okoliczności. Spotkania te mogą obejmować czas, w którym słuchacze przerywają swoje codzienne zajęcia lub spotykają się jedynie w wybranych momentach na punktach wspólnych. Dni

---

⁹⁹ KL 9.

¹⁰⁰ DB 14.

¹⁰¹ KL 9; R. KAMIŃSKI, *Przynależność do parafii...*, s. 38

¹⁰² DH 6; H. SŁAWIŃSKI, *Znaczenie, geneza i struktura „Dyrektorium homiletycznego”*, „Polonia Sacra” 19,3 (2015), s. 168; J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania...*, s. 249; G. SIWEK, „Mowa serca” *odpowiedzią na problemy współczesnej posługi Słowa*, „Symposium” 10,1 (2016), s. 59.

skupienia realizowane są zarówno w grupie (wspólnocie), jak i indywidualnie. Mogą mieć one charakter cyklicznych spotkań organizowanych w odpowiednim czasie (miesięczne, kwartalne, roczne, okolicznościowe). Ich celem jest przede wszystkim formacja duchowa uczestników, pogłębienie lub odnowa życia duchowego. „Zasadniczą cechą dnia skupienia jest atmosfera skupienia i modlitwy, udział w liturgii oraz słuchanie i czytanie Pisma świętego”¹⁰³, gdzie „szczytem jest Msza św. lub nabożeństwo połączone z adoracją Najświętszego Sakramentu”¹⁰⁴. Takie spotkanie może łączyć się również z przygotowaniem do podjęcia dzieł apostołskich, wymianą wzajemnych doświadczeń lub ustaleniem wspólnego planu działania¹⁰⁵.

Powyższe wskazania i punkty charakterystyczne dla dnia skupienia podejmowane są przez partykularne prawodawstwo *Prowincji*. Wszyscy bracia, niezależnie od pełnionych funkcji i zadań, mają obowiązek udziału w miesięcznym dniu skupienia dla lokalnej wspólnoty lub obejmującym spotkanie braci z kilku domów. Spotkanie to nie tylko służy odnowie duchowej, ale jest okazją również do urządzenia spotkania braterskiego (np. kapituły domowej), „by można było rozważyć sprawy konieczne i pożyteczne dla pielęgnowania życia zakonnego i wzrostu braterskiej miłości”. Program dnia skupienia oraz właściwego kaznodzieję, najczęściej z innego klasztoru lub prowincji zakonnej (z zachowaniem pierwszeństwa dla prezbiterów Zakonu Braci Mniejszych), ustala gwardian wraz z miejscową wspólnotą¹⁰⁶. Obejmuje on zarówno wspólnotowe odmawianie Liturgii Godzin, wspólnotową Eucharystię z homilią, konferencję ascetyczną oraz adorację Najświętszego Sakramentu z okazją do sakramentu pokuty i pojednania.

Bracia kaznodzieje *Prowincji* podejmują się zadania prowadzenia dnia skupienia albo wobec współbraci innych klasztorów, albo wspólnot sióstr zakonnych, których ilości nie da się szczegółowo określić ze względu na rozległe ich przeprowadzanie wśród tychże wspólnot. Przyjęcie takiego rodzaju prac apostołskich uzależnione jest od możliwości danej wspólnoty, którą kieruje odpowiedni przełożony¹⁰⁷. Jednak można w tym miejscu wskazać na kilka miejsc w *Prowincji*, które takie dni skupienia organizują cyklicznie.

---

¹⁰³ M. CHMIELEWSKI, *Dzień skupienia*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. CHMIELEWSKI, Lublin - Kraków 2002, s. 233-234.

¹⁰⁴ *Wiara, modlitwa i życie...*, s. 23.

¹⁰⁵ M. CHMIELEWSKI, *Dzień skupienia...*, s. 234.

¹⁰⁶ KG 30 § 1-2; SG 9 § 2; SP 9 § 1-3.

¹⁰⁷ SP 45 § 1; 47 § 4.

Niekiedy przybierają one formę rekolekcji dla wybranych grup. W minionym 2020 roku, ze względu na pandemię, wiele form przepowiadania słowa Bożego, zarówno podczas rekolekcji, misji czy cyklicznych dni skupienia, zostało zawieszonych. Przytoczone przykłady będą odnosiły się więc do zwyczajnego duszpasterstwa, realizowanego poza czasem pandemicznych ograniczeń.

Głównymi ośrodkami proponującymi dni skupienia dla różnych grup są wspomniane już nieco wcześniej klasztory w Chorzowie, Cieszynie i w mniejszym zakresie w Kobylinie. Analizując sprawozdania z odpowiednich duszpasterstw prowadzonych w tych miejscach, które znajdują się w *Aktach Kapituły* z roku 2019, można znaleźć liczbę proponowanych i zrealizowanych dni skupienia – bardzo szeroko rozumianych.

W sprawozdaniu kapitulnym z działalności FCMP „Trzej Towarzysze” w Chorzowie¹⁰⁸ za lata 2016-2019, znajdujemy szczegółowy wykaz przeprowadzonych weekendowych dni skupienia dla różnych grup młodzieżowych. W interesującym nas okresie odbyły się następujące spotkania: 13 weekendów powołańcowskich dla młodzieży męskiej; 14 razy – weekendowe dni skupienia młodzieży „14+”; 14 razy – dni skupienia młodzieży „20+”; 3 razy – dni braterstwa Młodzieży Franciszkańskiej; 4 weekendy – spotkania formacyjno-warsztatowe dla LSO; 1 raz – dzień skupienia dla narzeczonych połączony z naukami przedślubnymi. Jedynie w tych propozycjach, w latach 2016-2019, wzięło udział ponad 1500 osób. Duszpasterze FCMP oraz inni współpracownicy, w klasztorze w Kobylinie, zorganizowali ponadto kilka innych spotkań, mających charakter dnia skupienia: 2 wiosenne spotkania Młodzieży Franciszkańskiej oraz 1 zjazd ministrantów Prowincji¹⁰⁹.

---

¹⁰⁸ „Idea stworzenia takiego Centrum zrodziła się z potrzeby odpowiedzenia na wyzwania nowych czasów, środków, form i metod duszpasterstwa wśród młodzieży, odpowiedzialnych za formację młodzieży a także dla tych, którzy chcą pracować „dla” i „z” młodzieżą. Dlatego też Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołańcowskie „Trzej Towarzysze” kieruje swoją duszpasterską ofertą do szerokiego grona odbiorców. Adresatami propozycji spotkań, dni skupienia i rekolekcji jest młodzież młodsza (14-19 lat) i młodzież starsza (19-35 lat), ministranci, Młodzież Franciszkańska i grupy formacyjne. Wszystkie propozycje spotkań są nacechowane przybliżaniem duchowości franciszkańskiej oraz ukazywaniem jej aktualności we współczesnym świecie”. Zob. Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołańcowskie w Chorzowie, *Idea powstania*, <https://trzejtowarzysze.com/centrum/> [dostęp: 1.12.2020].

¹⁰⁹ *Sprawozdanie Prowincjalnego Animatora Powołań z działalności Franciszkańskiego Centrum Młodzieżowo-Powołańcowskiego „Trzej Towarzysze” w Chorzowie za lata 2016-2019*, w: *Akta Kapituły 2019*, Sekretariat Prowincji WNMP.

Przy klasztorze w Cieszynie powstała Wspólnota i Szkoła Nowej Ewangelizacji „Zacheusz”, która proponuje wiernym udział w spotkaniach modlitewnych i formacyjnych noszących cechy charakterystyczne dla dnia skupienia¹¹⁰. W sprawozdaniu Prowincjalnego Animatora Ewangelizacji i Misji z działalności SNE „Zacheusz” w Cieszynie wskazano bardzo szeroki wachlarz propozycji spotkań i kursów formacyjno-modlitewnych, obejmujących nie tylko spotkania stacjonarne, ale również sesje wyjazdowe. Szerokie spektrum działalności SNE w Cieszynie świadczy o ogromnym zapotrzebowaniu wiernych na tego rodzaju formy działalności współbraci z Cieszyna i innych klasztorów. „Grupy elitarne, odpowiednio ukształtowane, mogą stać się doskonałymi pomocnikami w apostołstwie”¹¹¹. W okresie sprawozdawczym na *Kapitułę* w 2019 roku, w sprawozdaniu za lata 2016-2019 wykazano m. in. przeprowadzenie 100 czuwań z modlitwą o uzdrowienie¹¹² oraz 125 kursów SNE, w których udział wzięło ok. 5000 uczestników¹¹³. Współbracia z Cieszyna prowadzą również autorski kurs ewangelizacyjny „Eureka” dla młodzieży przygotowującej się do

---

¹¹⁰ „Wspólnota i Szkoła Nowej Ewangelizacji Zacheusz rozpoczęła swoją działalność przy klasztorze w Cieszynie, gdzie od 2007 roku niewielka grupa osób zaczęła spotykać się na wspólnej modlitwie i dzieleniu się słowem Bożym. Od 2009 roku, wraz z rozpoczęciem regularnej ewangelizacji, wspólnota zaczęła się dynamicznie rozwijać, obierając sobie za cel stworzenie Szkoły Nowej Ewangelizacji. Po ustnej zgodzie o. Prowincjała Ezdrasza Biesoka, 26 lipca 2011 roku, wspólnota podjęła współpracę ze Szkołą Ewangelizacji św. Andrzeja z Meksyku, stając się tym samym jedną z przeszło 30 Szkół Ewangelizacji w Polsce, i jedną z ponad 2000 na całym świecie. Fakt ten potwierdził o. Prowincjał dekretem z dnia 10 października 2011 roku, ustanawiającym Szkołę Nowej Ewangelizacji „Zacheusz” i zatwierdzając jej Statuty. W ten sposób Szkoła znalazła swoje miejsce w ramach naszej prowincji, a z czasem przeszczepiona została do Jabłonkowa, Chorzowa, Puńcowa oraz Panewnik. Celem i misją Wspólnoty i Szkoły Nowej Ewangelizacji „Zacheusz” jest pokazywanie drogi do Boga przez Jezusa w Duchu Świętym, poprzez spotkania formacyjne, rekolekcje/kursy i czuwania. W tym celu wspólnota otwiera się na charyzmaty Ducha Świętego, aby głoszenie Dobrej Nowiny stało się skuteczniejsze i mogło dotrzeć do większej liczby osób poprzez znaki i cuda”. Zob. *SNE Zacheusz*, <http://prowincja.panewniki.pl/snezacheusz,s,sub3.html> [dostęp: 1.12.2020].

¹¹¹ *Wiara, modlitwa i życie...*, s. 23.

¹¹² Wspólnota i SNE Zacheusz w latach 2016-2019 poprowadziła ok. 100 czuwań z modlitwą o uzdrowienie: w Cieszynie, Chorzowie, Katowicach, Wrocławiu, Goleszowie, Żorach, Chybiu, Jaworzu, Czeskim Cieszynie, Jabłonkowie, Plymouth (Anglia). *Sprawozdanie z działalności SNE „Zacheusz” w Cieszynie*, w: *Akta kapituły 2019*, Sekretariat Prowincji WNMP.

¹¹³ „Do kursów prowadzonych już wcześniej przez naszą Szkołę (Nowe Życie, Emaus, Jan, Mojżesz, Paweł, Wspólna droga, Kurs Modlitwy Osobistej, Jezus w czterech Ewangeliach, Wyjdź z łodzi, Jakub, Kana Galilejska, Eureka, Dzieci Króla, Skrzydła) dołączono w ostatnim roku kolejne 3 nowe kursy (Historia Zbawienia, Maria Magdalena, Być Darem). Na każdym z kursów było między 30-50 uczestników”. *Sprawozdanie z działalności SNE „Zacheusz” w Cieszynie*, w: *Akta kapituły 2019*, Sekretariat Prowincji WNMP.

sakramentu bierzmowania¹¹⁴ oraz inne spotkania formacyjne dla wspólnot parafialnych w kraju i za granicą¹¹⁵.

Powyższe dane, zebrane przykładowo na podstawie sprawozdań kapitulnych, są jedynie częścią całej działalności kaznodziejskiej podejmowanej przez ankietowanych prezbiterów *Prowincji*. Należy także zwrócić uwagę na jeden z aspektów formalnych tego rodzaju przepowiadania, którym jest długość jednostek kaznodziejskich. W ankiecie badawczej, respondenci wskazali, że 18,8% z nich swoje przepowiadanie mieści w granicach 10-15 minut, zaś 65,9% badanych przeznacza więcej niż 15 minut na głoszenie słowa Bożego w formie homilijnej i pozaliturgicznej. Zadania tego, skierowanego do specjalnych grup, m. in. w czasie dnia skupienia podejmuje się często 24,6% respondentów, a rzadko – 45,7%.

4.2.2. Kazania pasyjne

Jedną z charakterystycznych form przepowiadania pozaliturgicznego stanowią kazania pasyjne związane z nabożeństwami pasyjnymi w okresie wielkopostnym. Najczęściej odnoszą się one do, znanego jedynie w Polsce od przełomu XVII/XVIII w., nabożeństwa Gorzkich Żali¹¹⁶. Gdziekolwiek istnieje zwyczaj głoszenia kazań pasyjnych

¹¹⁴ „Diecezja bielsko-żywiecka uznała autorski kurs Zacheusza dla młodzieży Eureka jako polecane narzędzie przygotowania do bierzmowania w diecezji. Spowodowało to duże zainteresowanie poszczególnych parafii diecezji i owocną współpracę. Aktualnie Wspólnota została poproszona również o współpracę w procesie opracowania dla całej diecezji nowej formy przygotowania do sakramentu małżeństwa (m.in. na bazie prowadzonego od 3 lat w Cieszynie kursie Kana Galilejska)”. *Sprawozdanie z działalności SNE „Zacheusz” w Cieszynie*, w: *Akta kapituły 2019*, Sekretariat Prowincji WNMP.

¹¹⁵ „Poza kursami Szkoła proponowała także cykliczne spotkania w postaci kursu Alfa czy programów formacyjnych dla parafii (Szkoła wiary, Szkoła uzdrowienia wewnętrznego, Szkoła modlitwy). Odbłyły się one m. in. w Chybiu, Jaworzu, Jawiszowicach, Żorach, Skoczowie, Plymouth (UK), Launceston (UK)”. *Sprawozdanie z działalności SNE „Zacheusz” w Cieszynie*, w: *Akta kapituły 2019*, Sekretariat Prowincji WNMP.

¹¹⁶ „Gorzkie Żale – to popularne nabożeństwo i zbiór pieśni o męce Pańskiej śpiewanych podczas Wielkiego Postu w ramach nabożeństwa pasyjnego. Historia powstania Gorzkich Żalów to koniec XVII i pierwsza połowa XVIII wieku. Wtedy to mieszczanie i magnateria, organizowali się w grupach modlitewnych tzw. bractwach nabożnych, takich jak Bractwo św. Rocha przy kościele Księży Misjonarzy Świętego Krzyża w Warszawie. Zadaniem bractw była głównie działalność charytatywna, wspólne modlitwy czy nabożeństwa i procesje. Bractwa brały sobie za honor uczestnictwo właśnie w takich wydarzeniach liturgicznych. Członkiem Bractwa św. Rocha z kościoła Św. Krzyża w Warszawie i ich opiekunowi, ks. Wawrzyńcowi Stanisławowi Bennikowi CM przypisuje się, bowiem napisanie tekstu specjalnego nabożeństwa. Nie wiemy, czy ks. Bennik ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy świętego Wincentego a’ Paulo, jest jedynym autorem tego dzieła, ale na pewno je wydał drukiem w lutym 1707 pod tytułem „*Snopek Myrry z Ogroda Gethsemańskiego albo żalose Gorzkie Męki Syna Bożego (...) rozpamiętywanie*”. Nazwa się wzięła od MIRRYY, czyli daru, jaki trzej królowie złożyli Bożemu Dzieciątku. Dar mirry był zapowiedzią męki i śmierci zbawczej Chrystusa. Pierwsze nabożeństwo zostało uroczystie odprawione w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu – 13 marca 1707 tego roku w kościele pw. Świętego Krzyża w Warszawie”. Zob. *Historia nabożeństwa Gorzkich Żali*, <https://priest.pl/historia-nabozenstwa-gorzkich-zali/> [dostęp: 1.12.2020].

w trakcie nabożeństwa Drogi Krzyżowej, które to nabożeństwo rozpowszechnione jest w całym Kościele dzięki braciom mniejszym poprzez ich obecność na terenie Ziemi świętej¹¹⁷. Coraz częściej rozwijał się kult Męki Pańskiej oraz nabożeństwa pasyjne poprzez zakładanie i budowanie kalwarii przy klasztorach franciszkańskich. Do najbardziej znanych miejsc kultu Męki Pańskiej i nabożeństw kalwaryjskich należą m. in. takie miejsca jak: Kalwaria Zebrzydowska (1609 r.), Pakość (1628 r.), Wejherowo (1649 r.), Kalwaria Paławska (1665 r.), Góra św. Anny (1704 r.), Katowice Panewniki (1936 r.). Wraz z powstawaniem kalwarii wokół klasztorów franciszkańskich, rozwinęło się również kaznodziejstwo pasyjne i okolicznościowe. Kazania pasyjne były wygłaszane podczas nabożeństw Drogi Krzyżowej oraz Gorzkich Żali, jak również przy okazji odpustów czy wielkich obchodów kalwaryjskich. W *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, do dnia dzisiejszego praktykuje się zwyczaj głoszenia kazań pasyjnych w czasie Gorzkich Żali, a jedynie w Panewnikach utrzymał się zwyczaj głoszenia kazania w czasie wielkopiątkowej głównej Drogi Krzyżowej odprawianej na kalwarii. Fakt ten spowodowany jest przede wszystkim tym, że po podziale *Prowincji* w 1991 roku, takie sanktuaria jak Wejherowo i Pakość weszły w skład prowincji poznańskiej.

Wyjątkowość kazań pasyjnych opiera się w głównej mierze na kilku czynnikach. Na pierwszy plan wyłania się głównie temat kazań, które są medytacją kaznodziei nad tematem męki, cierpienia i śmierci Jezusa Chrystusa. Jest to swoistego rodzaju „katecheza dla dorosłych” poruszająca istotne kwestie ważne dla słuchaczy w ich kontekście egzystencjalnym. Treść kazania, jak i sposób jego wygłoszenia, w bardzo mocny sposób oddziałuje na słuchacza, gdyż dotyka wiele aspektów psychologicznych, poruszając wolę, rozum i uczucia adresata. Kazania pasyjne cechują się seryjnością

---

¹¹⁷ „Do upowszechnienia Drogi Krzyżowej przyczyniły się odpusty z nią związane, nadawane głównie dzięki staraniom franciszkanów. [...] Kapituła generalna zakonu poleciła w 1688 roku erygowanie Drogi Krzyżowej we wszystkich konwentach. [...] Zwyczaj odprawiania Drogi Krzyżowej z udziałem ludu przynajmniej raz w miesiącu, zaczął przyjmować się w parafiach. [...] W wyniku starań św. Leonarda z Porto Maurizio [...] w 1750 roku papież Benedykt XIV erygował Drogę Krzyżową w Koloseum. Papież Benedykt XIII bullą z 1726 r. *Inter plurimum* rozciągnął na wszystkich wiernych odpusty związane z Drogą Krzyżową. Papież Klemens XII brewem z 1731 r. *Exponi nobis* i papież Benedykt XIV brewem z 1741 r. *Cum tanta* przyznali przełożonym franciszkańskim prawo erygowania Drogi Krzyżowej, z możliwością subdelegacji we wszystkich kościołach i kaplicach za zgodą ordynariusza miejsca. [...] Papież Pius IX za każdorazowe odmówienie Drogi Krzyżowej nadał w 1859 r. odpust zupełny pod zwykłymi warunkami. Uchylił on także w 1871 r. klauzulę poprzedników zabraniającą erygowania Drogi Krzyżowej w kościołach sąsiadujących z konwentami franciszkańskimi posiadającymi już stacje. To wpłynęło na zwyczaj wyposażania wszystkich kościołów w stacje Drogi Krzyżowej. [...] Odprawiano je w piątki i niedziele Wielkiego Postu po niesporach. [...] Po zastąpieniu Drogi Krzyżowej *Gorzkiemi Żalami* utrzymywał się w niektórych parafiach, zwłaszcza wiejskich, zwyczaj jej odprawiania po sumie”. Zob. J. KOPEĆ, *Droga Krzyżowa*, Niepokalanów 1994, s. 15-17.

w wybranym temacie, który ma zachęcić do ponownego wysłuchania treści przepowiadania pasyjnego. Ta cykliczność, oparta o jeden, wiodący temat, gdzie każda jednostka jako odrębna część całego cyklu¹¹⁸, jest widoczna i konieczna przede wszystkim w kazaniach pasyjnych w czasie Gorzkich Żali, gdzie kazania nie powinny trwać dłużej niż 20 minut. Kaznodzieja może w głębszy sposób pozwolić sobie na wejście w wirtualny dialog ze słuchaczem, używając logicznej struktury głoszonego tekstu, konkretnie i z zaangażowaniem, unikając jednak zbytniego przeakcentowania elementu emocjonalnego¹¹⁹.

W praktyce kaznodziejskiej *Prowincji* przepowiadania pasyjnego podejmują się zaproszeni bracia z innych klasztorów bądź jeden z członków miejscowej wspólnoty. W niektórych klasztorach (np. Panewniki) zadanie to powierzane jest głównie diakonom odbywającym staż duszpasterski. Ankietowani bracia, odpowiadając na pytanie o doświadczenie tego rodzaju przepowiadania w ostatnich 5 latach (tabela nr 29), wskazali, że 37,0% nigdy nie podejmowało się tego zadania. Przynajmniej raz kazanie pasyjne głosiło 21,7% badanych, a kilka razy 33,3%.

Tabela 29. Posługa głoszenia kazań pasyjnych

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Kazania pasyjne	37,0%	21,7%	33,3%	5,8%	2,2%	0,0%

Przepowiadanie pasyjne z pewnością należy do najtrudniejszych sposobów głoszenia słowa Bożego, a umiejętność ich wygłaszania stanowi pewnego rodzaju „egzamin z kunsztu kaznodziejskiego”¹²⁰. Nieodzownym aspektem kaznodziejstwa pasyjnego, docenianym przez słuchaczy i językoznawców, jest również „koncepcja językowego obrazu świata” (w tym kontekście obrazu cierpienia). Zakłada ona „wielostronny ogląd rzeczywistości” złożony z prawd uniwersalnych, indywidualnych poglądów i empirycznych odniesień w kontekście wszelkich „konotacji z opisywaną rzeczywistością”¹²¹.

¹¹⁸ H. SŁAWIŃSKI, *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997, s. 289.

¹¹⁹ Zob. T. OLSZAŃSKI, *Przepowiadanie śmierci Pańskiej w kazaniach pasyjnych*, „Współczesna Ambona” 13, 2 (1985), s. 166-169.

¹²⁰ L. SZEWCZYK, *Odnova przepowiadania...*, s. 291.

¹²¹ I. PIWOWARCZYK, *Językowy obraz cierpienia w przemyskich Kazaniach pasyjnych z lat 2000-2009*, w: *Kapłan w posłudze słowa Bożego...*, s. 132.

Jednymi z najczęściej poruszanych tematów w kazaniach pasyjnych, są te związane z *teologią cierpienia* w kontekście zbawczych wydarzeń paschalnych Jezusa. Są one przedmiotem aktu wiary, który, jak naucza *Katechizm Kościoła Katolickiego*, jest sposobem wyrażenia tego, czego nie jesteśmy w stanie opisać za pomocą myśli i słów danego języka i gramatyki. Nazywa się to zjawisko *językiem wiary*¹²². Za jego pomocą, w przepowiadaniu pasyjnym, możemy poruszyć istotne kwestie w kilku płaszczyznach, które stanowią punkt odniesienia prowadzonych rozważań. Nie bez znaczenia jest tu warstwa językowa kazania pasyjnego. Ilona Piwowarczyk, językoznawca, poddając analizie językowej wybrane przykłady kazań pasyjnych, wskazuje na owe płaszczyzny rozumienia i utożsamiania się ze słuchaną treścią przepowiadania. Należą do nich: 1) płaszczyzna historyczna – np. przedstawienie osoby Jezusa, za pomocą użycia czasownika w stronie czynnej, jako podmiotu cierpienia; użycie strony biernej czasownika oraz imiesłówów przymiotnikowych biernych, jako opis doświadczeń Jezusa¹²³; 2) płaszczyzna teologiczna – cierpienie Jezusa rozumiane jest jako kategoria teologiczna (cierpienie – zbawienie)¹²⁴; 3) płaszczyzna egzystencjalna – cierpienie jako kategoria moralna, jako konsekwencja czynów niezgodnych z Prawem Bożym; ukazanie sposobów realizowania dobrego sposobu życia w zgodzie z Bogiem i drugim człowiekiem¹²⁵.

Tematyka kazań pasyjnych jest bardzo szeroko rozumianą perspektywą. Współczesne kaznodziejstwo, jakkolwiek czerpiące z historii i tradycji Kościoła, z charyzmatu różnych świętych, nie może zapomnieć o swoim podstawowym celu jakim jest głoszenie słowa Bożego. Musi więc ono podlegać wskazaniom Kościoła dotyczącym posługi przepowiadania słowa Bożego w jego kontekście eklezjalnym i egzystencjalnym.

4.3. Cechy kaznodziejstwa franciszkańskiego

Historia kaznodziejstwa uwzględnia fakt zaistnienia jednej z form przepowiadania słowa Bożego, jaką jest kaznodziejstwo franciszkańskie. Nie tylko widzi jego początki związane niewątpliwie z osobą św. Franciszka z Asyżu, lecz także widzi

---

¹²² KKK 170: „Wierzimy nie w formuły, ale w rzeczywistości, które one wyrażają i których wiara pozwala nam „dotknąć”. „Akt (wiary) wierzącego nie odnosi się do tego, co się wypowiada, ale do rzeczywistości (wypowiadanej)”. Zbliżamy się jednak do tych rzeczywistości za pomocą formuł wiary. One pozwalają nam wyrażać i przekazywać wiarę, celebrować ją we wspólnocie, przyswajając ją sobie i coraz bardziej nią żyć”; I. PIWOWARCZYK, *Językowy obraz cierpienia...*, s. 133.

¹²³ Zob. Tamże, s. 134-137.

¹²⁴ Zob. Tamże, s. 137-141.

¹²⁵ Zob. Tamże, s. 141-146.

wpływ Zakonu Braci Mniejszych na kształt i odnowę przepowiadania słowa Bożego, wpisując jego początki w XIII-wieczną odnowę Kościoła katolickiego. Posiada ono swoją nową formę nie tyle w treściach, które głosi, co bardziej w formie, która jest bardziej przystępna słuchaczowi. Kaznodziejstwo franciszkańskie wychodzi poza mury opactw i katedr, a także kościołów parafialnych. Odchodzi od języka łacińskiego, w którym głoszone były kazania, będące niezrozumiałym już wówczas przekazem dla szerszej i niewykształconej rzeszy wiernych. Przez użycie języka ojczystego, wyjście poza *sacrum* oraz „bezpośredniość zwrotów do audytorium, improwizowanie rozmowy, ujmujący prostotą wyrazu apel do serca, operowanie opowiastkami i głosem”, kaznodziejstwo praktykowane przez pierwszych franciszkanów, nadało przepowiadaniu charakter „ludowości”, którego celem jest, nie tyle wykład prawd wiary, co bardziej wzbudzenie i „utrzymanie pobożności, życia religijnego i moralnego ludu chrześcijańskiego”. Cechuje się ono pewnego rodzaju pragmatyzmem. Jednak nie odchodzi od podstawowych prawd wiary, którymi żyje Kościół, lecz broni katolicyzacji wobec ówczesnej kontestacji doktryny i instytucji Kościoła powszechnego¹²⁶.

Kolejne wieki historii Kościoła przyniosły nie tylko ugruntowanie pozycji franciszkanów jako wybitnych kaznodziejów, lecz dały także podstawę do powstania nowego prądu myślowego na gruncie filozoficzno-teologicznym. *Szkola franciszkańska*, poprzez swoich wielkich myślicieli i wybitnych profesorów europejskich uniwersytetów jak np. św. Bonawentura, bł. Jan Duns Szkot, Roger Bacon czy Rajmund Lull, oparła się na *platonizmie Augustiańskim*, którego podstawą był pogląd św. Augustyna odnoszący się do wszechświata, umiłowanie jego piękna, uwzględnianie woli i tęsknoty bytów za boskością, poznanie Boga a także chrystocentryczna teologia akcentująca fakt Wcielenia Boga¹²⁷. Kaznodziejstwo braci mniejszych wywiera również ogromny wpływ zarówno na praktyki pobożnościowe, rozwój kultu Jezusa i Jego Matki, a także szeroko rozumianą kulturę społeczną¹²⁸. W kolejnych wiekach przepowiadanie franciszkańskie odzwierciedla czasy, w których jest podejmowane. Późnośredniowieczne kaznodziejstwo XIV/XV w. ciągle opiera się głównie na Piśmie świętym i Tradycji, głosi wolność od grzechów i nałogów, wzywa do odnowy moralnej i życia w stanie łaski uświęcającej¹²⁹.

---

¹²⁶ Zob. K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa...*, s. 157-163; 173-174; 189; 191; 197; 202-204; A. GEMELLI, *Franciszkanizm...*, s. 34-35.

¹²⁷ Zob. A. GEMELLI, *Franciszkanizm...*, s. 51-59.

¹²⁸ Zob. Tamże, s. 60-68.

¹²⁹ K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa...*, s. 207.

Kaznodzieje pokutni w XV w. coraz częściej bronią jakiejś formy katolickiej pobożności (np. św. Bernardyn ze Sieny – kult imienia Jezus) czy wzywają do przestrzegania norm moralnych w życiu społecznym (obrona przed wyzyskiem i lichwą żydowską, zakładanie i reorganizacja szpitali, ratowanie kobiet upadłych)¹³⁰. Franciszkanie XVI w. musieli zmierzyć się z trzema wielkimi aspektami historycznymi, które na nowo zmusiły *Zakon* do określenia własnej tożsamości i kierunku, do których będzie zmierzała ich apostołska i kaznodziejska rzeczywistość. Jednym z tych aspektów jest fala protestantyzmu, który rozprzestrzenił się w łonie Kościoła zachodniego¹³¹ oraz kontreformacja po Soborze Trydenckim (1545-1563), która dała podwaliny pod nową formę kaznodziejstwa realizowaną głównie dzięki zakonom¹³². Drugim aspektem historycznym są wielkie odkrycia geograficzne, które dały także zakonowi franciszkańskiemu możliwość podjęcia misji ewangelizacyjnych nowo odkrytych terenów¹³³. Trzeci, istotny aspekt z punktu widzenia żywotności i działalności *Zakonu Braci Mniejszych*, to fakt ostatecznego wyodrębnienia się z jego głównego nurtu nowych wspólnot franciszkańskich: braci mniejszych konwentualnych (1517 r.) i braci mniejszych kapucynów (1528 r.). Wiek XVII i XVIII to rozwój kaznodziejstwa barokowego i oświeceniowego oraz rozkwit misji ludowych. Jedną z głównych myśli kaznodziejstwa franciszkańskiego staje się głoszenie hasła: „Pokój i Dobro”. Było ono lekarstwem na ówczesną sytuację, w której wiele państw doświadczało wielkich konfliktów narodowych i międzynarodowych na tle społecznym, religijnym i kulturowym¹³⁴. Wiek XIX przynosi zakonem trudny bagaż doświadczeń, które uderzyły przede wszystkim w podstawy istnienia wspólnot zakonnych w Kościele i świecie. Wydarzenia te zapoczątkowane zostały przez wielką Rewolucję francuską pod koniec XVIII w., a w dalszych latach doprowadziły do coraz liczniejszych kasat klasztorów i zakonów, skazując wszystkich zakonników na wymarcie. Ograniczenie swobodnej działalności kaznodziejskiej zakonników w niektórych państwach europejskich zmusiło zakony do nowego określenia własnej tożsamości i misji. Jednak XIX-wieczne kaznodziejstwo franciszkańskie powoli się odradza na kanwie rozwoju nauk biblijnych, historycznych i przyrodniczych. „Zagadnienia duszy zmieniły swą postać: problemy moralne stały się problemami rozumowymi,

---

¹³⁰ A. GEMELLI, *Franciszkanizm...*, s. 102-103.

¹³¹ Tamże, s. 125.

¹³² Zob. K. PANUŚ, *Zarys historii kaznodziejstwa...*, s. 268-274.

¹³³ Zob. A. GEMELLI, *Franciszkanizm...*, s. 125-128.

¹³⁴ Zob. Tamże, s. 151-154.

a psychologiczne – metafizycznymi. Dotychczas mówiono o grzechach, teraz o ateizmie i panteizmie, o materializmie i rewolucji. Tak dalece wywietrzała z ówczesnego myślenia pewność wiary w świat pozagrobowy, że kazania o *rzeczach ostatecznych* pociągały tylko pobożny lud, a i on się nudził, jeżeli kaznodzieja nie zastosował wiecznych prawd do piekących problemów współczesnych”¹³⁵.

Wiek XX przynosi kaznodziejstwu nowe impulsy do odnowy. Znajdują one swój wyraz w zwołanym przez papieża Jana XXIII Soborze Watykańskim II. *Aggiornamento Vaticanum II* obejmuje całą rzeczywistość Kościoła i dotyka również istotnych elementów dotyczących życia zakonnego. Ten impuls odnowy w Kościele proponuje na nowo odnaleźć i określić własną tożsamość zakonną w oparciu o charyzmat Założyciela. Powyższe rozważania zawarte w rozdziale III i IV stanowią próbę opisanego praktycznego wymiaru kaznodziejstwa podejmowanego i realizowanego w *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*. Ta część rozprawy doktorskiej będzie dotyczyła: a) próby nakreślenia franciszkańskiej tożsamości w osobie kaznodziei; b) próby podjęcia rozważań nad tym, czy uprawnionym jest, na początku XXI w., istnienie i użycie określenia „kaznodziejstwo franciszkańskie”.

4.3.1. Między charyzmatem a duchowością

Odnowa życia zakonnego, dokonana poprzez Sobór Watykański II, od 50 lat pozwala prowadzić dyskusję nad zagadnieniami istotnymi dla „nowości” określenia tożsamości i misji osób życia konsekrowanego. W dokumentach soborowych ukazana i podkreślona jest charyzmatyczna wizja Ludu Bożego we wszelkich przejawach jego egzystencji¹³⁶. Odnosi się ona do charyzmatu określonego przez św. Pawła i polega na „wyrażeniu całościowego bogactwa zawartego w łasce wybrania, będącego gratisowym darem Boga dla tych, którzy są powołani w Chrystusie. Ma ona zawsze znaczenie wyrażające dobro wspólnotowe, przeznaczone dla służenia całemu organizmowi duchowemu” (Rz 5, 17; 6, 11; 11, 29)¹³⁷. Papież Paweł VI 29 czerwca 1971 roku wydał adhortację apostolską zawierającą wskazania na temat odnowy życia zakonnego po Soborze Watykańskim II, zatytułowaną *Evangelica Testificatio*, gdzie po raz pierwszy użyto określenia *charyzmat* w odniesieniu do osoby Założyciela oraz samego życia

---

¹³⁵ Tamże, s. 276.

¹³⁶ KK 4; 7; 12; DA 3; 30; DM 4; 23; 28; DK 4; 9.

¹³⁷ L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie*, Kraków 1999, s. 17.

zakonnego¹³⁸ i konkretnych instytutów zakonnych¹³⁹. Więcej na temat znaczenia słowa *charyzmat*, w odniesieniu do instytutów zakonnych, zawiera dokument kongregacji watykańskiej ds. życia zakonnego oraz ds. biskupów wydany w 1978 roku *Mutuae relationes*, zawierający wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami. Soborowy dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* z 1965 roku, nie zawiera tego terminu, lecz mówi jedynie o *duchu założyciela*¹⁴⁰ oraz o: *charakterze, duchu i tradycji instytutu*¹⁴¹. Określenie użyte przez Pawła VI przyczyniło się do tego, iż każdy instytut zakonny, a także prawodawstwo zakonne, musiało znaleźć i na nowo określić własną tożsamość¹⁴². Ze względu na niesprecyzowane i zbyt szeroko rozumiane pojęcie *charyzmatu*, nie znalazło się ono ani w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku¹⁴³, ani w odnowionym prawodawstwie *Zakonu Braci Mniejszych*¹⁴⁴. Stajemy więc dziś przed kwestią rozważań o różnicy pomiędzy *charyzmatem a duchowością*.

Słowo *charyzmat* ma swój źródłosłów w języku greckim – *charis, charisma* – i oznacza *łaskę*; natomiast z przyrostkiem *-ma* oznacza: *dzieło łaski, dar łaski, dar darmo dany*. Scholastycy, za św. Tomaszem z Akwinu, określali charyzmat jako „dar darmo dany” (łac. *gratia gratis data*), odróżniając go od łaski uświęcającej (łac. *gratia gratum faciens*) uwzględniającej odpowiednią predyspozycję przyjmującego. „Charyzmat jest więc darmo dany i może być udzielony niezależnie od dyspozycji przyjmującej go osoby, gdyż nie jest dany dla jej własnego uświęcenia, lecz dla dobra całej wspólnoty Kościoła. [...] Charyzmat nie pozostaje bez wpływu na rozwój duchowy otrzymującego [...] będąc darem Ducha Świętego”¹⁴⁵. Autorka cytowanego artykułu, s. Bożena Szewczul, zauważa,

¹³⁸ ET 11: „Tylko w ten sposób będziecie mogli rozpalić serca dla prawdy i miłości Bożej, zgodnie z charyzmatem waszych Założycieli, których Bóg wzbudził w swoim Kościele. Dlatego też Sobór przypomina usilnie zakonnikom i zakonnicom obowiązek wierności wobec ducha Założycieli, wobec ich wskazań ewangelicznych i przykładu ich świętości. Powinni oni uważać to za jedną z zasad dokonywanej odnowy i za jedno z najpewniejszych kryteriów działania, które dany instytut ma przedsięwziąć (por. KK 45; DZ 2b). Charyzmat bowiem życia zakonnego w rzeczywistości pochodzi nie z krwi, ani z żądz ciała (por. J 1, 13), ani z postawy umysłu, kształtowanej na wzór tego świata (por. Rz 12, 2), ale jest owocem Ducha Świętego, działającego zawsze w Kościele”.

¹³⁹ ET 32.

¹⁴⁰ PC 2.

¹⁴¹ PC 1; 2; 8; 9; 11; 15; 20; 21.

¹⁴² L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie...*, s. 19-20.

¹⁴³ KPK 574 § 2; 576; 578; 586 § 1; 598 § 1; 603 § 2.

¹⁴⁴ KG 1 § 1; 2 § 1-2; 4 § 2.

¹⁴⁵ B. SZEWCZUL, *Problematyka odzwierciedlenia charyzmatu instytutu zakonnego w jego prawie własnym*, „Prawo Kanoniczne” 58,3 (2015), s. 66-67.

że odnawiające się prawodawstwo instytutów zakonnych po Soborze Watykańskim II, nie zawsze precyzyjnie używało określenia *charyzmat*, traktując je jako synonim w takich określeniach, jak: *charyzmat założyciela*, *charyzmat instytutu*, *charyzmat założenia* i *charyzmat założycielski* czy *charyzmat dziedzictwa*¹⁴⁶. Autorka zwraca uwagę na kilka istotnych kwestii w rozumieniu powyższych pojęć: 1) charyzmat założyciela – jest darem Ducha Świętego działającego we wspólnocie Kościoła; niesie w sobie ładunek prawdziwej nowości w życiu duchowym, jest zatwierdzony przez władzę kościelną, podejmowany przez wiernych i jest przekazywany uczniom i następcom; dzieli się na dwa rodzaje: charyzmat nieprzekazywalny (czyli osobisty dar założyciela oraz rozumiany jako dar do założenia konkretnego instytutu) i charyzmat przekazywalny (zawarty w słowach, pismach i regule założyciela i realizowany przez jego naśladowców)¹⁴⁷; 2) charyzmat instytutu – charyzmat założyciela, przeszedłszy etap pierwotny, staje się charyzmatem instytutu wraz z upływem lat¹⁴⁸; 3) charyzmat założenia – fakt powstania instytutu, który żyje *dzięki zbieżności powołania nowych członków instytutu z charyzmatem założyciela*; może mieć formę kolektywną, tzn. że w początkach instytutu już towarzyszą założycielowi uczniowie, którzy wraz z nim tworzą wspólnotę¹⁴⁹; 4) charyzmat założycielski – osobista relacja założyciela z Chrystusem, która ewoluuje w misję instytutu realizowaną w Kościele¹⁵⁰; 5) dziedzictwo – tzw. *patrimonium* oznaczające cel instytutu, jego charakter, naturę, ducha i zdrowe tradycje¹⁵¹.

Jan Paweł II, w adhortacji apostolskiej *Vita consecrata*, również podejmuje temat wierności osób życia konsekrowanego wobec charyzmatu instytutu, który nie może być oddzielony od jego dziedzictwa¹⁵². Można więc sprecyzować wniosek, iż żywotność

¹⁴⁶ Tamże, s. 68.

¹⁴⁷ KPK 576; B. SZEWCZUL, *Problematyka odzwierciedlenia charyzmatu...* s. 68-71.

¹⁴⁸ Tamże, s. 73.

¹⁴⁹ Tamże, s. 71-73.

¹⁵⁰ KPK 574 § 2.

¹⁵¹ KPK 578.

¹⁵² VC 36: „W naśladowaniu Chrystusa i w miłości do jego Osoby można wskazać pewne elementy, które decydują o wzroście świętości w życiu konsekrowanym i zasługują dziś na szczególne podkreślenie. Przede wszystkim potrzebna jest *wierność charyzmatowi założycielskiemu* oraz ukształtowanemu przez ten charyzmat duchowemu dziedzictwu każdego Instytutu. Właśnie dzięki tej wierności wobec natchnienia założycieli i założycielek – które samo jest darem Ducha Świętego – można łatwiej odkryć i gorliwiej przeżywać zasadnicze elementy życia konsekrowanego. [...] Istotnie, to potrójne dążenie jest zawsze obecne – choć w formie uzależnionej od różnych stylów życia – w każdym charyzmacie założycielskim; wynika to z samego faktu, że dominującym elementem charyzmatu jest „żar przenikający do głębi duszę, która pragnie się upodobnić do Chrystusa, aby dawać świadectwo o wybranym aspekcie Jego tajemnicy”, aspekt ten ma się urzeczywistniać i rozwijać w autentycznej tradycji Instytutu, zgodnie z jego Regułą, Konstytucjami i Statutami”.

instytutu, mająca swoje źródło w charyzmacie założyciela, wyraża się w jego wiernym praktykowaniu pod natchnieniem Ducha Świętego. Inni autorzy, rozpatrujący kwestię *charyzmatu zakonnego*, zwracają uwagę na konieczność występowania kilku elementarnych składników. Należą do nich: powołanie przez Boga i poświęcenie się Mu przez śluby publiczne, ustalona forma życia wspólnego, wspólnotowy apostołat uczestniczący w misji Chrystusa zgodnie z charyzmatem instytutu i jego zdrową tradycją, modlitwa osobista i wspólnotowa, asceza, publiczne świadectwo, związek z Kościołem i stała formacja¹⁵³. Charyzmat zakonny zawsze opiera się na charyzmacie założyciela. Ten z kolei jest osobistą historią odkrywania wartości Ewangelii w jego życiu osobistym. Staje się czymś trwałym, jak sama Ewangelia, co pozwala instytutowi posiadać „moc odradzania w coraz to nowych warunkach kulturowych, o ile zakonnicy będą jemu wierni”¹⁵⁴. Odkryty i utrwalony charyzmat założyciela jest gwarantem trwałości posłannictwa i charyzmatu zakonnego, domagającym się nade wszystko indywidualnego i wspólnotowego wysiłku jego aktualizowania we współczesnym świecie¹⁵⁵.

Do określenia własnej tożsamości zakonnej często używa się słowa *duchowość*. Sam termin posiada wiele znaczeń i może być rozumiany w szerokiej perspektywie – tzn. odnoszący się do całości świata bytów niematerialnych (duchowych) oraz w perspektywie węższej – określający doświadczenie duchowe wynikające z kontaktu z osobą Boską. Można też mówić o czyjejs *duchowości*, która jest osobistym doświadczeniem tej osoby lub nauką, którą dana osoba żyła lub ją głosiła¹⁵⁶. Rozumienie *duchowości* opiera się na teologicznym rozróżnieniu wiary osobistej jakiejś doświadcza podmiot (*fides qua creditur*) z uwzględnieniem całokształtu zasadniczych i obiektywnych wartości świadczących o tej wierze (*fides quae creditur*). Osobiste przyjęcie daru wiary tworzy w przyjmującym *styl życia chrześcijańskiego*, formę życia i chrześcijańskiego wyboru drogi duchowej, które mogą stanowić przedmiot naukowej refleksji teologicznej. Nie będą podejmowane w tym miejscu rozważania na temat duchowości jako dyscypliny teologicznej. Jest to „etap drugorzędny” wobec podstawy niniejszych rozważań, a którym

---

¹⁵³ KK 43; J. W. GOGOLA, *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela. Studium z teologii życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła od Vaticanum II po Vita Consecrata na przykładzie charyzmatu terezańskiego*, Kraków 2000, s. 259.

¹⁵⁴ P. LISZKA, *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*, Wrocław 1996, s. 158.

¹⁵⁵ KK 40; 43; 44; Zob. również: A. WYSZYŃSKI, *O relacji między duchowością a charyzmatem Zakonu Braci Kaznodziejów*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/referaty-konferencje-artykuly/duchowosc-roznych-rodzin-zakonnnych/wyszynski-a-op-o-relacji-miedzy-duchowoscia-a-charyzmatem-zakonu-braci-kaznodziejow-30108/> [dostęp: 15.01.2021].

¹⁵⁶ Tamże.

jest pierwszorzędny aspekt nazywany *doświadczeniem wiary*¹⁵⁷. O. Adam Wyszyński OP w swoim artykule, powołując się na opracowania o. Piotra Liszki CMF, widzi w *duchowości zakonnej* czynnik wpływający na możliwość określenia danego instytutu zakonnego jako „odrębnego i charakterystycznego z własną tożsamością”, o ile realizowany jest w wierności charyzmatowi własnego Założyciela¹⁵⁸. Za o. Jerzym Gogolą OCD, jednym z najbardziej cenionych znawców teologii życia konsekrowanego w Polsce, który powołuje się na watykański dokument Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Optiones Evangelicae* z 12 sierpnia 1980 roku, możemy stwierdzić, że duchowość instytutu oraz jego poszczególnych członków uzależniona jest od „wierności charyzmatowi zakonnemu integralnie związanej z osobistą wiernością zakonnika” na kilku płaszczyznach: 1) wierność wobec człowieka i współczesności (otwartość na znaki czasu); 2) wierność wobec Chrystusa i Ewangelii (poznanie osoby Jezusa); 3) wierność wobec Kościoła i jego misji (*sentire cum Ecclesia*); 4) wierność wobec życia zakonnego i własnego charyzmatu (czyli wierność duchowi założyciela, wskazaniom ewangelicznym oraz świętości życia)¹⁵⁹.

W opracowaniach z zakresu literatury franciszkańskiej spotykamy się z dwoma określeniami w odniesieniu do ducha *Zakonu Braci Mniejszych*. Mówi się o *charyzmacie franciszkańskim*, jako osobistej rzeczywistości duchowej św. Franciszka z Asyżu, przekazanej następnym pokoleniom w jego pismach, oraz o *duchowości franciszkańskiej*, będącej aktualizacją daru otrzymanego przez św. Franciszka i podejmowanej przez jego następców, zgodnie z ewangeliczną inspiracją Założyciela *Zakonu Braci Mniejszych*. Starsze opracowania literatury franciszkańskiej, zwłaszcza te tuż przedsoborowe, najczęściej nie używają wprost określenia *charyzmat*, utożsamiając dość szeroko *duchowość św. Franciszka* z jego osobistym doświadczeniem duchowym. Natomiast określenie *duchowości*, w rozumieniu powyższych wskazań, określają mianem: *ideał franciszkański*, *ruch franciszkański*, *inspiracja*, *kwestia franciszkańska* lub po prostu *franciszkanizm*. Nowsze opracowania podają zamiennie te dwa określenia: *charyzmat* i *duchowość* lub jednoznacznie mówią o *charyzmacie*¹⁶⁰.

¹⁵⁷ G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska*, Kraków 1998, s. 17.

¹⁵⁸ P. LISZKA, *Charyzmatyczna moc życia zakonnego...*, s. 115.

¹⁵⁹ OE 13; J. W. GOGOLA, *Zasady wierności...*, s. 13.

¹⁶⁰ Przykładowe opracowania: 1) A. GEMELLI, *Franciszkanizm*, dz. cyt. (jest to polski przekład VIII wydania w języku włoskim z 1969 r.; pierwsze wydanie ukazało się w języku włoskim w 1956 roku);

W pytaniu o franciszkańską tożsamość wśród ankietowanych kaznodziejów *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, ujawniającą się w przepowiadaniu słowa Bożego, zamysłem autora niniejszego opracowania, było jak najprostsze rozróżnienie kwestii odnoszących się do *charyzmatu św. Franciszka* i *duchowości franciszkańskiej*. Dlatego też, wobec niejednoznacznej i bardzo szeroko rozumianej rzeczywistości obu określeń, autor pozwolił sobie na dokonanie poniższego podziału, dla bardziej przejrzystego współczesnego oglądu kwestii kaznodziejstwa franciszkańskiego w praktyce przepowiadania w *Prowincji*.

4.3.2. Elementy charyzmatu franciszkańskiego w przepowiadaniu

Duchowość chrześcijańska jest podstawowym punktem wyjścia w kształtowaniu się charyzmatów i duchowości konkretnych osób i społeczności. Jest to zawsze działanie Ducha Świętego, które jest w swoich skutkach tak różnorodne, jak różnorodne są sposoby działania Trzeciej Osoby Trójcy Świętej¹⁶¹. Wielu znawców *charyzmatu św. Franciszka* oraz *duchowości franciszkańskiej* stara się ujmować te dwie rzeczywistości w pewne ramy pojęciowe. Literatura franciszkańska przytacza wiele takich opracowań, na które składają się schematy pojęć wyjściowych, od których rozpoczyna się badanie doświadczenia wiary u św. Franciszka, będącego podstawą szeroko rozumianego *charyzmatu franciszkańskiego*¹⁶².

Początkiem *charyzmatu św. Franciszka*, jak i każdego innego „darmowego daru łaski Bożej”, jest inspiracja ewangeliczna. Owo natchnienie boskie, wzywające do nawrócenia, pozwala obdarowanemu wejść na drogę naśladowania Jezusa Chrystusa w sposób jedynie dla niego autentyczny. Główną myślą przekazaną przez Franciszka jest

2) *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, red. J. BAR, Warszawa 1982 (różni autorzy tej pracy zbiorowej używają określeń: *duchowość* i *charyzmat* w sposób zamienny (np. s. 30-48) lub jednoznaczny (np. s. 52-62); we wstępie do opracowania przytoczono fragment wypowiedzi papieża Pawła VI z 1978 roku, który potwierdził aktualność *charyzmatu franciszkańskiego* (s. 5); 3) *Św. Bonawentura. Pisma ascetyczno-mistyczne*, red. C. NIEZGODA, Warszawa 1984 (przykład rozwoju duchowości i myśli franciszkańskiej w średniowiecznych pismach); 4) *Franciszkańska Reguła życia*, red. L. HARDICK, J. TERSCHLÜSEN, K. ESSER, Niepokalanów 1988; 5) G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska. Istota i podstawowe treści*, Kraków 1998; 6) L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie*, Kraków 1999; 7) *Współczesna formacja franciszkańska*, red. A. SCHMUCKI, Wrocław 2014.

¹⁶¹ G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 19.

¹⁶² C. NIEZGODA, *Charakterystyka duchowości św. Franciszka*, w: *Franciszkową drogą...*, s. 30-38; H. LIPIŃSKI, *Podstawowe elementy franciszkanizmu i ich zastosowanie w pedagogice franciszkańskiej*, w: *Franciszkową drogą...*, s. 39-48; B. BRZUSZEK, *Charyzmat powołania franciszkańskiego we współczesnym Kościele*, w: *Franciszkową drogą...*, s. 52-63, G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 19-29; L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie...*, s. 17-30; A. GEMELLI, *Franciszkanizm...*, s. 305-323.

jego wewnętrzne pragnienie, określające zarówno sposób, jak i cel charyzmatycznego zwrócenia ku Bogu Trójjedynemu. Takie wskazania św. Franciszek zawarł w *Liście do wszystkich wiernych*: „Kochajmy Boga i uwielbiamy Go czystym sercem i duchem, bo prawdziwi czciciele wielbią Ojca w duchu i prawdzie”¹⁶³.

W rozważaniach na temat wykorzystania *charyzmatu franciszkańskiego* w praktyce kaznodziejskiej wśród prezbiterów *Prowincji*, wobec wielości punktów odniesienia w badaniach duchowości franciszkańskiej, arkusz ankiety zawiera hasłowe ujęcie elementów *charyzmatu*, które mają swoje odniesienie do treści przekazanej bezpośrednio przez św. Franciszka. Tymi źródłami dla wybranych haseł zawartych w ankiecie są przede wszystkim: Reguły zakonne (niezatwierdzona i zatwierdzona), Testament oraz listy św. Franciszka. Dla większej przejrzystości omawianej kwestii, wspomniane hasłowe ujęcie niektórych elementów *charyzmatu franciszkańskiego*, zostało zebrane w umowne grupy robocze i nie będzie zawierało teologicznego i duchowego komentarza, gdyż nie jest to przedmiotem niniejszej dysertacji. Opisy zostaną ograniczone jedynie do wskazań i treści zawartych w materiałach źródłowych odnoszących się do omawianej kwestii.

Mając na celu uproszczenie omówienia poszczególnych elementów, składających się na *charyzmat franciszkański*, dokonano trójpodziału wybranych haseł, aby uwypuklić ich główny cel i charakter: 1) inspiracja ewangeliczna; 2) sposób realizacji *charyzmatu*; 3) cechy charakterystyczne apostołatu franciszkańskiego.

Do pierwszej grupy haseł określających *charyzmat franciszkański*, jakim jest *inspiracja ewangeliczna*, należą takie kwestie jak: *życie Ewangelią*, *posłuszeństwo Kościołowi*, *pokuta i nawrócenie* oraz *braterstwo i umniejszenie* (zob.: tabela nr 30).

Tabela 30. Elementy *charyzmatu franciszkańskiego* w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Życie Ewangelią	51,4%	47,1%	0,7%	0,7%
Posłuszeństwo Kościołowi	21,7%	60,1%	13,8%	4,3%
Pokuta i nawrócenie	19,6%	65,2%	8,7%	6,5%
Braterstwo i umniejszenie	9,4%	47,8%	35,5%	7,2%

¹⁶³ LW 1b, 19; C. NIEZGODA, *Charakterystyka duchowości św. Franciszka...*, s. 35.

Wszyscy biografowie św. Franciszka oraz komentatorzy początków *ruchu franciszkańskiego*, opisują początki drogi nawrócenia Biedaczyny z Asyżu zestawiając je ze słowami Ewangelii. Słowa Pisma świętego były dla Franciszka nie tylko tekstem słuchanym i czytany, ale stały się przede wszystkim fundamentem *forma vitae*, które dosłownie wcielał w codzienne życie (1 Cel 84; 105; 191; 216). Sam Franciszek dał temu wyraz w tekstach *Reguły*, które uczynił regułą życia Braci Mniejszych¹⁶⁴. Reguła niezatwierdzona składała się z ogromnej ilości cytatów zaczerpniętych z Pisma świętego, uzasadniających wybór Franciszka i jego duchową inspirację. W drugiej regule z 1223 roku także są cytaty biblijne, jednak już sama treść *Reguły* ma charakter bardziej jurydyczny niż duchowy. W *Testamencie*, podyktowanym tuż przed śmiercią, św. Franciszek również wskazuje na tę ewangeliczną inspirację odnowy własnego życia i wyboru drogi powołania w posłuszeństwie słowu Bożemu: „I gdy Pan zlecił mi troskę o braci, nikt mi nie wskazywał, co mam czynić, lecz sam Najwyższy objawił mi, że powinienem żyć według Ewangelii świętej”¹⁶⁵. Taka ewangeliczna postawa prowadzi Franciszka do postawy *posłuszeństwa Kościołowi*, utożsamianemu z osobą papieża, z którym bracia mają zachowywać jedność i okazywać posłuszeństwo. Zawiera się ono również w respektowaniu wszystkiego co najwyższa władza kościelna postanawia wobec *Zakonu Braci Mniejszych*¹⁶⁶. Posłuszeństwo franciszkańskie odnosi się również do osoby *ministra*, jako następcy św. Franciszka, który swoją postawą doskonale wypełniał tę radę ewangeliczną wobec Ojca świętego¹⁶⁷. Kolejnymi elementami pierwotnej *inspiracji ewangelicznej* są dla Franciszka dwie rzeczywistości, które nierozdzielnie są ze sobą połączone. Po pierwsze to postawa *pokuty i nawrócenia*. Należy ona przede wszystkim do osobistego doświadczenia Franciszka, a dostrzegając jej skutki w swoim życiu, widząc je w perspektywie własnej, grzesznej przeszłości, z całą mocą wzywa do odmiany życia i zwrócenia się ku Bogu żywemu¹⁶⁸. Po drugie to postawa *braterstwa i umniejszenia*. Jest to pokorna postawa wobec faktu własnego nawrócenia i wobec zadania głoszenia nawrócenia wobec tych, do których będzie się posłanym¹⁶⁹.

---

¹⁶⁴ RnZ, Prolog 2; 24,2; 5,17; RZ 1,1; 12,5.

¹⁶⁵ Testament, w. 14.

¹⁶⁶ RnZ, Prolog 3; 2,10; 2,12; RZ 1,3; 2,13; 12,4-5; Testament, w. 15.

¹⁶⁷ RnZ, Prolog 4; 4,3; 5,2-4; RZ 1,4; 8,2; 10,4; Testament, w. 27; 33.

¹⁶⁸ LW II 11-15; RnZ 20,1-5.

¹⁶⁹ LW II 26; 38; 45-47; RnZ 11,1-13.

Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów charyzmatu franciszkańskiego do przepowiadania słowa Bożego odnoszące się do *inspiracji ewangelicznej*, zawarte są w tabeli nr 30. Drugą grupę wybranych charyzmatów franciszkańskich można zawrzeć w określeniu: *sposób realizacji charyzmatu*. Do tej grupy należą takie wybrane kwestie, jak: *szacunek wobec duchownych, świadectwo życia i słowa* (czyli: *ewangelizacja i godność człowieka*) – zobacz: tabela nr 31.

Początkiem przejawów działania Ducha Świętego w życiu św. Franciszka jest zarówno kontekst historyczno-społeczny ówczesnych czasów, jak i samo osobiste doświadczenie Franciszka. Pierwszy z tych elementów związany jest z obecnym wówczas oddolnym ruchem odnowy Kościoła, który wzywał do powrotu do wzorców postępowania z czasów apostołskich. Ruchy pokutne i ruchy odnowy, początkowo wyrażając ewangeliczny zapał, z biegiem czasu oraz z powodu braku instytucjonalnej opieki ze strony Kościoła, coraz częściej popadały w schizmy oraz herezje¹⁷⁰. Stanowiły one ogromne zagrożenia dla wspólnoty i jedności Kościoła, występując przeciwko hierarchii kościelnej wszystkich stopni, jak również przeciwko statusowi Kościoła w średniowiecznym społeczeństwie państw europejskich¹⁷¹. Św. Franciszek w wielu miejscach chroni całą wspólnotę i poszczególnych braci przed popadnięciem w heretyckie sposoby „odnowy Kościoła” przez poniżanie czy lekceważenie duchownych. Wielokrotnie wskazuje, że bracia powinni z szacunkiem odnosić się do duchownych „uczciwie żyjących według zasad świętego Kościoła Rzymskiego”, czyniąc to „ze względu na ich godność kapłańską, że chociaż prześladowali by mnie, chcę się do nich zwracać. [...] I tych, i wszystkich innych chcę się bać, kochać i szanować jako moich panów. I nie chcę dopatrywać się w nich grzechu, ponieważ rozpoznaję w nich Syna Bożego i są moimi panami”¹⁷². Franciszek w swoich pismach nakłada również na samych kapłanów obowiązek troski o czystość serca i szacunku wobec świętych tajemnic Ciała i Krwi Chrystusa oraz „świętych imion i słów Jego”¹⁷³. Drugim elementem, bardziej osobistym, były początki nawrócenia św. Franciszka, które biografowie Świętego, jak i on sam, widzi w spotkaniu z trędowatym¹⁷⁴. Moment ucałowania trędowatego, jako przedstawiciela klasy ludzi zupełnie wykluczonych, ukierunkował Franciszka na drogę

---

¹⁷⁰ LDF, s. 375.

¹⁷¹ RnZ 14; 19; *Testament*, w. 31-33.

¹⁷² *Testament*, w. 6-10; LW II 33.

¹⁷³ LD I i II; LZ 14-15; 17-29; LK I 2-5.

¹⁷⁴ LDF, kol. 1833-1867.

*umniejszenia i braterstwa*¹⁷⁵. Franciszkańskie *minoritas*¹⁷⁶ oraz *fraternitas*¹⁷⁷ stały się elementami rozpoznawczymi wspólnoty z Asyżu. Służba trędowatym, przywracająca godność tym wykluczonym członkom społeczeństwa, jak również zbieranie jałmużny i rozdawanie potrzebnych rzeczy potrzebującym i znajdującym się w ogromnej biedzie, były nowicjatem dla Franciszka i jego pierwszych braci, zanim oficjalnie wprowadzono nowicjat kanoniczny zgodny z zaleceniami Kościoła. Szczególnym przejawem charyzmatu franciszkańskiego, realizowanym w bardzo radykalny sposób była realizacja cnoty ubóstwa¹⁷⁸. Postawa braci oparta była na *świadczeniu życia i słowa*, zgodności tego, co głoszą, z tym, jak żyją. Sam Franciszek wielokrotnie zwraca uwagę na wielką wartość świadectwa życia swoich braci. Rozdział IX *Reguły* „Kaznodzieje” daje również proste wskazania odnoszące się do posługi głoszenia słowa Bożego wśród wiernych¹⁷⁹ oraz ukierunkowuje działalność misyjną wspólnoty skierowaną do *niewiernych*¹⁸⁰ (rozdział XII *Reguły*). W *Testamencie* również wspomina o sposobie i warunkach głoszenia kazań, czego konsekwencją ma być szacunek wobec słowa Bożego, w każdej jego postaci: mówionej czy spisanej¹⁸¹. Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów charyzmatu franciszkańskiego do przepowiadania słowa Bożego odnoszące się do *sposobu realizacji charyzmatu*, zawarte są w tabeli nr 31.

Tabela 31. Elementy charyzmatu franciszkańskiego w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Szacunek wobec duchownych	8,0%	30,4%	47,8%	13,8%
Świadczenie życia i słowa	26,8%	63,8%	6,5%	2,9%
Ewangelizacja	28,3%	51,4%	13,8%	6,5%
Godność człowieka	19,6%	55,8%	15,9%	8,7%

¹⁷⁵ *Testament*, w. 1-3; RZ 10,8-9.

¹⁷⁶ LDF, kol. 919-939.

¹⁷⁷ LDF, kol. 2005-2026.

¹⁷⁸ RnZ 1,1-5; 2,6-7; 7,2; 7,7-8; 7,15-16; 8,1-12; 9,1-9; 15,2; RZ 1,1; 2,6-7; 2,8; 4,1-4; 5,4; LW II 30-31.

¹⁷⁹ RnZ 17,1-9; RZ 9,1-5.

¹⁸⁰ RnZ 16,1-9; RZ 12,1-3.

¹⁸¹ *Testament*, w. 6-13.

Do trzeciej grupy wybranych elementów charyzmatu franciszkańskiego w jego wymiarze *apostolskim* należą takie kwestie, jak: *życie modlitwy, głoszenie pojednania, pokoju i dobra oraz sprawiedliwości* (w tym *kwestie społeczne*), *szacunek wobec stworzeń*, a także odczytywanie *znaków czasu* (zob.: tabela nr 32). Wyjątkowość i nowość sposobu życia zapoczątkowane przez duchowe doświadczenie św. Franciszka i jego pierwszych braci, na podstawie wyżej wymienionych elementów składowych odkrywanego charyzmatu, w naturalny sposób przyczyniają się do podjęcia zadań apostolskich. *Zakon Braci Mniejszych* wychodząc poza klauzurę ówczesnych opactw i mniszej wizji życia wspólnotowo-zakonnego, widzi przed sobą nowe zadania, które odkrywa przez posłuszeństwo Duchowi Bożemu. Jest jednak świadom, że każde dzieło apostolskie rozpoczyna się od postawy głębokiego zjednoczenia z Bogiem poprzez szeroko rozumiane *życie modlitwy*. Wszystko w życiu Franciszka opierało się na tym podstawowym zadaniu i wszystko do niego się sprowadzało¹⁸². *Życie modlitwy*, charakterystyczne dla wspólnoty franciszkańskiej, obejmuje obowiązek modlitwy we wspólnocie, jak i osobistej. Osobiste zjednoczenie z Bogiem na modlitwie staje się pomocą do odkrycia Bożej obecności, szczególnie w sakramencie Eucharystii, pokuty i pojednania¹⁸³. Podejmowana przez braci *praca*¹⁸⁴, w jej wymiarze fizycznym oraz duchowym, ze szczególnym uwzględnieniem głoszenia słowa Bożego, jest przeniknięta modlitwą i nie może stanowić przeszkody w zdobywaniu doskonałości duchowej. Samo głoszenie kazań, według przykładu i wskazań św. Franciszka, musi opierać się na szczególnie istotnych kwestiach, ważnych z punktu widzenia chwały Bożej i pożytku słuchaczy. Wezwanie do *pojednania*, wprowadzania *pokoju*, dostrzegania i czynienia *dobra*, troska o *sprawiedliwość* wobec każdego człowieka, ma być znakiem życia chrześcijańskiego w świecie, który jest darem od Boga¹⁸⁵. Według św. Franciszka *świat stworzony* jest znakiem chwały Bożej, któremu należy się uwielbienie. Szacunek wobec stworzenia, tak bliski ruchowi franciszkańskiemu, polega przede wszystkim na właściwej hierarchii wartości, które niesie z sobą świat przyrody. Wynaturzona forma współczesnego ekologizmu, powołując się na tzw. ekologię franciszkańską, zupełnie wypłukuje tę ideę z pojęcia Boga, miejsca i zadań człowieka w świecie oraz wzajemnej

¹⁸² LDF, kol. 986-994.

¹⁸³ RnZ 3,1-10; 5,5-8; 20,1-4; 23,1-11; RZ 3,1-5; 7,1-3; 10, 9-11; *Testament*, w. 4-5; 11; 18; 29-30; LW I 1,1-19; LW II 19-21; LRN 6; LZ 5-12.

¹⁸⁴ RnZ 7,1-16; RZ 5,1-5.

¹⁸⁵ RnZ 9,1-12, 16; 11,1-3; 13,1-2; 14,2; 16,5-7; 17,3-6; 17,17-19; 19,1; 22, 3-4, 19-20; 23,9; RZ 3,4; 7,4; 9,4; LW II 1; 31; 38; LZ 34-36; LM 9-11; LK II 1; *Testament*, w. 16; 23.

relacji całego stworzenia wobec Stwórcy¹⁸⁶. Św. Franciszek, swoją teologię świata stworzonego, w pełni ukazał poprzez własny przykład życia oraz w *Pochwale stworzeń* czyli *Pieśni słonecznej*¹⁸⁷, a współcześnie na nowo została ona przypomniana przez Ojca Świętego Franciszka w encyklice *Laudato si*¹⁸⁸. *Charyzmat franciszkański*, oparty na nieustannej asystencji i natchnieniach Ducha Świętego, ma też swój wymiar prorocki. Pozwala on spojrzeć nie tylko na teraźniejszość poprzez odczytanie *znaków czasu*¹⁸⁹, lecz wybiega również w przyszłość, która ma wymiar eschatologiczny¹⁹⁰. Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów charyzmatu franciszkańskiego do przepowiadania słowa Bożego odnoszące się do *charakterystycznych cech apostołatu*, zawarte są w tabeli nr 32.

Tabela 32. Elementy charyzmatu franciszkańskiego w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Pojednanie, pokój, dobro i sprawiedliwość	11,6%	60,9%	21,7%	5,8%
Szacunek wobec stworzenia	6,5%	35,5%	44,9%	13,0%
Kwestie społeczne	5,1%	34,1%	51,4%	9,4%
Życie modlitwy	21,0%	65,2%	10,1%	3,6%
Znaki czasu	8,0%	58,0%	27,5%	6,5%

Wszystkie wskazane elementy w niniejszej części pracy, wybrane z ogromnej liczby przejawów Franciszkowego ducha, stanowią fundament tego, co określa się mianem *charyzmatu franciszkańskiego*. W myśl powyższych rozważań *charyzmat* jest zarówno darem osobistym, jak i wspólnotowym. Istnieje on tak długo, jak długo są mu wierni ci, którzy podjęli jego realizację w duchu posłuszeństwa Duchowi Świętemu. Wskazania odpowiedzi zawarte w tabelach przy poszczególnych częściach analizy zagadnienia poruszanego w tej części rozprawy, pozwalają śmiało stwierdzić, że w przepowiadaniu słowa Bożego przez prezbiterów *Prowincji* w dużym stopniu występuje taki rodzaj kaznodziejstwa, który można nazwać *franciszkańskim*.

¹⁸⁶ RnZ 16,7; 17,17-18; 21,1-2; 23,1-4, 8-11; LZ 34; LD I 3; LD II 3. Zob. także: *Wykład modlitwy „Ojczy nasz”*, w: *Pisma*, s. 287-289.

¹⁸⁷ *Pisma*, s. 283-285.

¹⁸⁸ LS 10-12; 86-87; 91.

¹⁸⁹ KG 102 § 2.

¹⁹⁰ RnZ 4,6; 5,1; 12,5-6; 21,1-2, 7-9; 22,25-27; 23,4; RZ 2,13-14; 10,9-13; LW I 2,21-22; LRN 2; 4-5; 8; LD I 12-14; LD II 12-14; LZ 29; LK I 6; LK II 2-4.

Ankietowani współbracia wskazali, że najczęściej poruszają kwestię *życia modlitwy* (65,2%), *pokuty i nawrócenia* (65,2%), *posłuszeństwa Kościołowi* (60,1%) głosząc *pojednanie, pokój, dobro i sprawiedliwość* (60,9%) poprzez *świadectwo życia i słowa* (63,8%). Główny rys franciszkańskiego charyzmatu opierający się na *życiu Ewangelii*, na wzór św. Franciszka z Asyżu, jest zawsze poruszany w każdej formie przepowiadania przez 51,4% ankietowanych, natomiast często porusza tę kwestię 47,1% badanych. Należy również zwrócić uwagę na te wskazania *charyzmatu franciszkańskiego*, które z różnych powodów są rzadko poruszane w praktyce kaznodziejskiej w *Prowincji*. Należą do nich zagadnienia odnoszące się do *kwestii społecznych* (51,4%), *szacunku wobec duchownych* (47,8%), *szacunku wobec stworzenia* (44,9%) oraz postawy *braterstwa i umniejszenia* (35,5%).

4.3.3. Elementy duchowości franciszkańskiej w przepowiadaniu

Duchowe doświadczenie chrześcijańskiego życia, świadectwo św. Franciszka jak najwierniejszego wypełnienia ewangelicznego wezwania do życia według „słów Ewangelii świętej”¹⁹¹ jest tym, co nazywamy *charyzmatem*. Z tego doświadczenia kształtuje się podstawa tożsamości i specyfiki *duchowości franciszkańskiej* na przestrzeni wieków¹⁹². Rozwija się ona z biegiem lat i wraz z rozwojem całej rodziny franciszkańskiej. *Duchowość franciszkańska* i jej cechy charakterystyczne, nie mają wymiaru jakiegoś *ekskluzywizmu duchowego*, który byłby zarezerwowany dla niektórych wiernych. Ponieważ opiera się ona na *życiu ewangelicznym*, ma charakter uniwersalny, dostępny dla każdego. *Duchowość franciszkańska* uobecnia się poprzez życie członków całej rodziny franciszkańskiej. Dotyczy to nie tylko członków pierwszego Zakonu, lecz także drugiego, trzeciego oraz wszystkich innych zgromadzeń opartych o *Regulę franciszkańską*. Samo pojęcie „duchowość” jest terminem bardzo szerokim, o czym wspomniano wcześniej.

Duchowość franciszkańska, czyli ukonkretnienie rzeczywistości duchowej człowieka za wzorem doświadczenia św. Franciszka z Asyżu, ma bardzo szerokie *spectrum*. Wielu autorów i znawców duchowości franciszkańskiej opartej na mistycyzmie św. Franciszka, próbuje usystematyzować jej badanie, ujmując je w konkretne ramy określające ją. Na tę samą rzeczywistość próbuje się spojrzeć z różnych

---

¹⁹¹ *Testament*, w. 14.

¹⁹² G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 49.

punktów widzenia. Jednak podstawowym i wspólnym mianownikiem wszystkich określeń jest „naśladowanie Jezusa Chrystusa według świętej Ewangelii”¹⁹³. W rozważaniach nad kwestią wykorzystania elementów *duchowości franciszkańskiej* w przepowiadaniu słowa Bożego w *Prowincji*, jako rzeczywistości bardzo szerokiej i złożonej, autor postanowił ograniczyć się do wybrania niektórych elementów składających się na tę rzeczywistość, która zostanie przedstawiona w trzech grupach. Do każdej z tych grup przypisano zbiór pojęć, najbardziej charakterystycznych dla omawianej duchowości. Źródłami tych pojęć jest prawodawstwo generalne *Zakonu Braci Mniejszych*, jak również inne opracowania z zakresu *franciszkanizmu*. Wskazane i wybrane w ankiecie badawczej, charakterystyczne elementy *duchowości franciszkańskiej*, omawiane będą w trzech aspektach: 1) teologicznym; 2) eklezyjalnym; 3) kulturowym.

Spośród wybranych i wskazanych w kwestionariuszu ankiety badawczej elementów duchowości franciszkańskiej, które można włączyć do rozpatrywanego aspektu teologicznego należą takie pojęcia, jak: *naśladowanie Chrystusa*, *Chrystus – Bóg i Człowiek*, *Maryja – Matka Boża*, *cnoty i wady* oraz *nawrócenie i pokuta*. Tym, co łączy duchowych synów i córki św. Franciszka z całym bogactwem duchowości, pobożności oraz treściami pism teologicznych i normatywnych, jest niewątpliwie osoba Jezusa Chrystusa. Wielowiekowa spuścizna myśli, ducha i pism franciszkańskich pozwala zobaczyć ów franciszkański chrystocentryzm teologiczny, mistyczny i kultyczny. Jest to zasługą wielu świętych, mistyków i myślicieli zakonu franciszkańskiego¹⁹⁴. Skoncentrowanie się na osobie Jezusa Chrystusa jest sercem całej Ewangelii, którą św. Franciszek pragnął wcielić w życie. Nie tylko słuchał słów Chrystusa, ale również naśladował Go w sposób doskonały. W myśli franciszkańskiej chrystocentryzm rozwijał się w dwóch nurtach. Pierwszy, skupiony bardziej wokół dociekań filozoficzno-teologicznych w środowiskach akademickich, podkreślał główną myśl opartą o fakt Wcielenia Syna Bożego w kontekście planu zbawczego Boga. Drugi natomiast, rozwijany w codziennej duchowości naśladowców Chrystusa, koncentrował się na męce i krzyżu. Niemniej jednak cała szkoła duchowości franciszkańskiej akcentuje osobę

¹⁹³ Zob. A. GEMELLI, *Franciszkanizm*, s. 305-308; L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie...*, s. 45-70; G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 49-56; C. NIEZGODA, *Charakterystyka duchowości św. Franciszka...*, s. 30-38; H. LIPIŃSKI, *Podstawowe elementy franciszkanizmu...*, s. 39-48; B. BRZUSZEK, *Charyzmat powołania franciszkańskiego...*, s. 52-63.

¹⁹⁴ Zob. G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 57-58.

Jezusa jako postać historyczną (Jezus historii) i stawia w centralnym miejscu refleksji Jego kenozę. To uniżenie Boga jest wyrazem miłości do człowieka, którego chce zbawić¹⁹⁵. *Duchowość franciszkańska* stawia w centrum osobę Chrystusa – prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka – w tajemnicy Jego Wcielenia, Męki i Odkupienia (ubóstwo, uniżenie i pokora oraz miłość Boga)¹⁹⁶. Tuż obok osoby Jezusa Chrystusa, *duchowość franciszkańska* kładzie silny nacisk na osobę Maryi – „Dziewicy uczynionej Kościołem”. Św. Franciszek wielkim kultem otaczał Matkę Bożą, czego dał wyraz w dyktowanych przez siebie pismach, jak również w modlitwach, które sam układał na cześć Maryi¹⁹⁷. Szczególnie podkreśla się macierzyństwo Maryi, jak również jej głęboką zażyłość z Duchem Świętym („Oblubienica Ducha Świętego”), będąc jednocześnie najściślej złączoną z misterium ubóstwa i uniżenia Syna Bożego¹⁹⁸. *Itinerarium św. Franciszka* polega na całkowitym naśladowaniu przykładu życia Jezusa i Jego Matki. Taka postawa ma stać się odzwierciedlona w życiu naśladowców Chrystusa, dlatego też potrzeba życia opartego o *cnoty* chrześcijańskie. To określenie występuje u św. Franciszka dość często, a sama *cnota* posiada wiele imion. Jednym z najdoskonalszych wykładów o cnotach jest tekst ułożony przez Franciszka, zatytułowany *Pozdrowienie cnót*¹⁹⁹. Ujmowane są one jako „siła moralna” każdego wierzącego, a bracia idący przez świat i głoszący Ewangelię mają „mówić ludowi o wadach i cnotach”. Każdej cnocie przeciwstawia się jakiś grzech lub wada, z którymi należy walczyć²⁰⁰. Konsekwencję życia według Ewangelii stanowić musi również postawa *nawrócenia i pokuty*.

¹⁹⁵ KG 100; zob. G. IAMMARRONE, Tamże, s. 59-61.

¹⁹⁶ KG 1 § 1-2; zob. L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie...*, s. 55; 61-70.

¹⁹⁷ Zob. Np 1,16; LW II 4-5; LZ 21-22; 38; *Pozdrowienie Błogosławionej Maryi Dziewicy*, w: *Pisma*, s. 275

¹⁹⁸ KG 26 § 2; SG 12b; zob. G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 89-95.

¹⁹⁹ „Bądź pozdrowiona, Królowo Mądrości, Pan niech cię strzeże z twą siostrą, świętą, czystą Prostotą. Pani święte Ubóstwo, Pan niech cię strzeże z twą siostrą, świętą Pokorą. Pani święta Miłości, Pan niech cię strzeże z twą siostrą, świętym Posłuszeństwem. Wszystkie najświętsze cnoty, niech was strzeże Pan, od którego się wywodzicie i pochodzicie. Nie ma w ogóle na całym świecie żadnego człowieka, który mógłby jedną z was posiadać, jeśli wcześniej nie umarłby. Kto jedną posiada, a innym nie uchybia, posiada wszystkie. I kto jednej uchybia, żadnej nie posiada i wszystkim uchybia (por. Jk 2, 10). I każda zawstydzą wady i grzechy. Święta Mądrość zawstydzą szatana i całą jego przewrotność. Czysta i święta Prostota zawstydzą całą mądrość tego świata (por. 1Kor 2, 6) i mądrość ciała. Święte Ubóstwo zawstydzą pychę i skąpstwo, i troski tego świata. Święta Pokora zawstydzą pychę i wszystkich ludzi, którzy są ze świata, podobnie i wszystko co jest ze świata. Święta Miłość zawstydzą wszystkie pokusy diabelskie i cielesne, i wszelką bojaźń cielesną. Święte Posłuszeństwo zawstydzą wszelkie ludzkie i cielesne pożądania, i utrzymuje ciało w umartwieniu, aby było posłuszne duchowi i aby słuchało swego brata, i czyni człowieka poddanym i uległym wszystkim ludziom, i nie tylko samym ludziom, lecz także dzikim i okrutnym zwierzętom, aby mogły z nim czynić, co zechcą, na ile im Pan z wysoka pozwoli (por. J 19, 11)”. *Pozdrowienie cnót*, w: *Pisma*, s. 277.

²⁰⁰ Np 27; KG 103 § 1; LDF, kol. 147-154.

Nawrócenie rozumiane jest tu jako całkowita przemiana dotychczasowego życia²⁰¹, natomiast *pokuta* ma w duchowości podwójne znaczenie: jako sakrament pojednania oraz jako postawa stałego wznoszenia się ku Bogu²⁰². W duchowości te dwie rzeczywistości należy rozumieć nie jako stan, lecz jako drogę prowadzącą ku Bogu²⁰³. Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów *duchowości franciszkańskiej* do przepowiadania słowa Bożego, odnoszące się do *aspektu teologicznego*, zawarte są w tabeli nr 33.

Tabela 33. Elementy duchowości franciszkańskiej w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Naśladowanie Chrystusa	31,9%	62,3%	3,6%	2,2%
Chrystus – Bóg i Człowiek	27,5%	58,7%	12,3%	1,4%
Maryja – Matka Boża	16,7%	58,7%	22,5%	2,2%
Cnoty i wady	13,0%	55,1%	25,4%	6,5%
Nawrócenie i pokuta	19,6%	59,4%	15,9%	5,1%

Teologiczne aspekty duchowości franciszkańskiej, w zamyśle św. Franciszka i zgodnie z jego charyzmatem, mają sens o tyle, o ile realizowane są w jedności z Kościołem i w całkowitej uległości wobec niego. Aspekt *eklezyjalny* obejmuje takie kwestie, jak: *zachowywanie Ewangelii, rady ewangeliczne (posłuszeństwo, czystość, życie bez własności)* oraz *nagroda i kara wieczna*.

W *duchowości franciszkańskiej*, uwzględniając racje *teologiczne*, wszelkie przejawy życia ewangelicznego muszą mieć swój kontekst i odniesienie *eklezyjalne*. Konstytucje generalne zapisują już w pierwszym artykule, że „Zakon Braci Mniejszych [...] ma żyć Ewangelią w Kościele, w sposób jaki praktykował i ukazał św. Franciszek”²⁰⁴. Ewangelia tworzy Kościół, i przez Kościół jest interpretowana oraz strzeżona. *Rady ewangeliczne* (życie w posłuszeństwie, bez własności i w czystości)²⁰⁵ są pełniejszą realizacją konsekracji chrzcielnej, osobistą odpowiedzią na Boże

²⁰¹ LDF, kol. 1067.

²⁰² KG 1 § 2; 22 § 1; 83 § 2; 86; 98; 100.

²⁰³ LDF, kol. 1234.

²⁰⁴ KG 1 § 1.

²⁰⁵ KG 1 § 1; 5-9.

powołanie²⁰⁶ i zasadą życia franciszkańskiego, które ma przynosić „owoc świętości”²⁰⁷. Kontekst *eklezyjalny* w *duchowości franciszkańskiej* będzie odnosił się zarówno do całkowitej wierności i czystości wiary w rzeczywistość sakramentalną, będącą istotą działalności Kościoła, jak również uwzględnia wszelkie aspekty jurydyczne, dyscyplinarne i hierarchiczne Kościoła Rzymskiego. Bezwzględne posłuszeństwo Kościołowi Rzymskiemu jest gwarantem katolickości *Zakonu Braci Mniejszych*²⁰⁸. Orędzie Jezusa i Jego Dobrej Nowiny głoszone i przekazywane przez Kościół, dotyka również rzeczywistości eschatologicznej Kościoła. Wychodzi poza ramy czasowe i miejscowe tego świata i wchodzi w rzeczywistość przyszłą. Ta perspektywa jest dla *duchowości franciszkańskiej* celem, by wydać owoce świętości. Dlatego też bracia głoszący słowo Boże nie mogą unikać tej rzeczywistości, ale otwarcie głosić dwie podstawowe prawdy eschatologiczne: *nagrodę i karę* w wymiarze wiecznym. Jest to konsekwencja całej drogi nawracania się i pokutowania, która ma przynieść owoc w wieczności. Kaznodziejstwo franciszkańskie ma mieć wymiar pokutny, lecz uwzględniać musi również ważkość używanych słów w przepowiadaniu. To przepowiadanie ma opierać się na słowach „wypróbowanych i czystych, na pożytek i zbudowanie ludu, mówiąc o wadach i cnotach, o karze i chwale” (RZ 9,28)²⁰⁹. *Duchowość franciszkańska* czerpie nadzieję na zbawienie z przykładu św. Franciszka. „Mieć nadzieję w duchu franciszkańskim nie oznacza tylko uwierzyć Bogu i Jego obecności w historii zbawienia, ale także zaufać samej rzeczywistości [...] zaufać Bogu i Jego obietnicom”²¹⁰. Biograf św. Franciszka, Tomasz z Celano, w swoim dziele, tak pisze o Franciszku: „Postępował tak, by zawsze być w drodze, spoglądając w przyszłość, w nieustannym przekraczaniu siebie i ciągłej pracy: nie myślał, że osiągnął cel, pozostając wiernym postanowieniu o świętej odnowie, był zawsze gotowy, aby zaczynać od nowa” (1Cel 103). Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów *duchowości franciszkańskiej* do przepowiadania słowa Bożego, odnoszące się do *aspektu eklezyjalnego*, zawarte są w poniższej tabeli nr 34.

---

²⁰⁶ KG 5§ 1.

²⁰⁷ Np 6,2; KG 6 § 2; 9 § 1-2; LDF, kol. 380.

²⁰⁸ KG 2 § 1; 4 § 1-2; 6 § 1; 7 § 1-3; 9 § 2; 10-12.

²⁰⁹ KG 98 § 2; 100; 103; 104.

²¹⁰ LDF, kol. 998.

Tabela 34. Elementy *duchowości franciszkańskiej* w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Zachowywanie Ewangelii	38,4%	56,5%	2,9%	2,2%
Posłuszeństwo	13,0%	55,8%	23,9%	7,2%
Czystość	8,0%	44,9%	39,9%	7,2%
Życie bez własności	5,8%	37,0%	46,4%	10,9%
Nagroda i kara wieczna	2,9%	48,6%	41,3%	7,2%

Ostatnim rozpatrywanym aspektem *duchowości franciszkańskiej* jest *aspekt kulturowy*, który realizowany w świecie doprowadzić ma do zmiany postaw i naprawienia relacji międzyludzkich. *Aspekt kulturowy* nie może nigdy ani pominąć, ani zaniedbać aspektu *teologicznego* i *eklezyjalnego duchowości franciszkańskiej*. Ma więc ona aspekt holistyczny. Do *aspektu kulturowego* należą takie wartości, jak: *szacunek*, *przebaczenie* i *miłość*. Naśladowcy św. Franciszka, wybierając życie ewangeliczne inspirowane jego doświadczeniem duchowym, „ożywieni miłością [...] powinni nieść na cały świat orędzie Ewangelii oraz czynami głosić pojednanie, pokój, sprawiedliwość, a także okazywać szacunek stworzeniu”²¹¹. Realizuje się ono zarówno w wymiarze indywidualnym każdego brata, jak i wspólnotowym w wypełnianiu dzieła ewangelizacji świata, idąc przez niego zawsze jak „obcy i pielgrzymi” (1 P 2,11)²¹². *Duchowość franciszkańska* uwzględnia w tym zadaniu wiele aspektów, które wpisane w *charyzmat św. Franciszka*, pomagają wypełnić zadanie ewangelizacji. Swoje źródło mają przede wszystkim w postawie *umniejszenia* (*minoritas*), która przez wewnętrzną „radość i wesele” niesie *pokój* w pokorze serca²¹³. Głoszenie idei *pokoju* prowadzi do postawy *przebaczenia*, by na wszelki możliwy sposób unikać „wszelkiego rodzaju akcji wojennych i wyścigu zbrojeń”²¹⁴. Pokój między ludźmi ma wypływać z tajemnicy pojednania dokonanego przez krzyż Jezusa Chrystusa²¹⁵. Wielokrotnie podkreślana wartość świadectwa życia braci ma być „zbudowaniem dla narodów”²¹⁶, które przez milczenie i świadectwo

²¹¹ KG 1 § 2.

²¹² RZ 6,2.; KG 84.

²¹³ KG 64; 66 § 1-2.

²¹⁴ KG 69.

²¹⁵ KG 70; 85

²¹⁶ KG 83 § 2.

słowa²¹⁷ pozwala im słuchać innych „z miłością nieobłudną i z szacunkiem”²¹⁸. Taka postawa miłości słuchającej objawia się w pokornej postawie odkrywania wartości innych kultur i religii, wśród których bracia żyją i posługują²¹⁹, w realizowaniu i popieraniu ducha ekumenizmu²²⁰, we wspólnej trosce o prawa i godność każdego człowieka, będąc świadomymi znaczenia i powagi problemów społecznych²²¹. Miłość chrześcijańska ma nie tyle wśluchiwać się w palące społecznie kwestie, lecz zaradzać im powinna „czynną miłością”²²² pracując także nad ich uznawaniem również w łonie Kościoła i Zakonu²²³. Ze szczególnym uwzględnieniem odnosi się ta postawa miłości w duchu franciszkańskim do osób „z marginesu, ubogich i uciskanych, cierpiących i chorych [...] okazując im miłosierdzie”²²⁴. Podjęcie dzieła ewangelizacji poprzez świadectwo życia i słowa powinno unikać wszelkich działań mających charakter *prozelityzmu*, nie zniekształcając i zaniedbując głoszenia całej Ewangelii²²⁵. Franciszkańskie przepowiadanie słowa Bożego powinno dziś bardziej uwzględniać dwa istotne fakty: *darmowość* łaski Boga dla człowieka oraz *bezinteresowność* człowieka w dzieleniu się otrzymanym darem. Taka postawa prowadzi do „zmiany historyczno-kulturowego ustawienia ludzkich relacji i podejścia do całej rzeczywistości opartej na *samowystarczalności, przywłaszczaniu i prawu* jako źródeł pychy, obojętności, sporów, przyczyn zniszczenia, współdzielenia się i braterstwa”²²⁶. Udzielone odpowiedzi, dotyczące włączania elementów duchowości franciszkańskiej do przepowiadania słowa Bożego, odnoszące się do *aspektu kulturowego*, zawarte są w poniższej tabeli nr 35.

Tabela 35. Elementy duchowości franciszkańskiej w przepowiadaniu

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Szacunek	12,3%	55,1%	23,9%	8,7%
Przebaczenie	22,5%	64,5%	10,1%	2,9%
Miłość	35,5%	55,8%	5,8%	2,9%

²¹⁷ KG 89 § 1-2.

²¹⁸ KG 93.

²¹⁹ KG 93 § 2; 95 § 2-3.

²²⁰ KPK 755; KG 94 § 1.

²²¹ KG 96 § 1.

²²² KG 96 § 2.

²²³ KG 96 § 3.

²²⁴ KG 97 § 1-2; SG 61.

²²⁵ KG 102 § 1-2; 104; SG 46 § 1.

²²⁶ G. IAMMARRONE, *Duchowość franciszkańska...*, s. 159.

Omówione powyższej wybrane hasła z zakresu *duchowości franciszkańskiej*, zebrane dla ułatwienia w trzech roboczych grupach, w których ich kontekst *teologiczny, eklezjalny i kulturowy* rozpatrywano w kwestionariuszu ankiety przeprowadzonej pomiędzy kaznodziejami *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*, stanowią jedynie niewielki wycinek całego bogactwa doświadczenia duchowego rodziny franciszkańskiej. Analiza danych procentowych wynikających z udzielonych odpowiedzi wskazuje, że wielu głosicieli słowa Bożego w *Prowincji* często zawiera w treściach homilii i kazań elementy *duchowości franciszkańskiej*. Uwzględniając *aspekt teologiczny* teże duchowości ankietowani wskazali, że często odnoszą się w swoim kaznodziejstwie do takich zagadnień, jak: *naśladowanie Chrystusa* (62,3%), *nawrócenie i pokuta* (59,4%) oraz *Maryja – Matka Boża* (58,7%). W *aspekcie eklezjalnym* kaznodzieje najczęściej poruszają takie zagadnienia, jak: *zachowywanie Ewangelii* (56,5%) oraz *głoszenie nagrody i kary wiecznej* (48,6%). W poruszaniu kwestii rad ewangelicznych w ich eklezjalnym kontekście, wygląda to bardziej zróżnicowanie. Przedstawienie *eklezjalnego* kontekstu ślubu *posłuszeństwa* jest często podejmowane przez 55,8% ankietowanych, rzadko natomiast odnosi się do niego 23,9% badanych. Ewangeliczny ślub *czystości* podejmowany jest często przez 44,9% ankietowanych, a 39,9% z nich rzadko go podejmuje w przepowiadaniu. Cnota ubóstwa (*życie bez własności*) często znajduje swoje odzwierciedlenie w przepowiadaniu 37,0% kaznodziejów, a aż 46,4% to zagadnienie podejmuje dość rzadko. Ostatnią grupę zagadnień *duchowości franciszkańskiej* w jej aspekcie kulturowym stanowią takie kwestie, jak: *szacunek* – często podejmowany jest przez 55,1% ankietowanych, *przebaczenie* – 64,5% oraz *miłość* – 55,8% z ogólnej liczby badanych.

Trzy rzeczy powinny dziś charakteryzować kaznodziejstwo franciszkańskie: *gorliwość, apostołstwo w sposobie życia i głoszeniu słowa oraz umiejętność dostosowania się*, by móc każdemu pomóc w przyjsciu do Chrystusa, poznaniu Jego samego i Jego Ewangelii oraz życiu w braterskim zjednoczeniu z Bogiem i ludźmi²²⁷. Wydaje się być uzasadnionym stwierdzenie, że przepowiadanie słowa Bożego w *Prowincji*, na podstawie przeprowadzonej analizy odpowiedzi na kwestionariusz ankiety badawczej, nosi znamiona i rys *kaznodziejstwa franciszkańskiego*.

---

²²⁷ L. IRIARTE, *Powołanie franciszkańskie...*, s. 294-295.

ROZDZIAŁ V

Wnioski i postulaty

Jednostka kaznodziejska, w swoim kontekście liturgicznym i pozaliturgicznym, jest dziełem ludzkim. Osoba kaznodziei jest autorem treści zawartych w przepowiadaniu kaznodziejskim. Kaznodzieja, w procesie przygotowawczym do wygłoszenia homilii lub kazania, musi uwzględnić kontekst liturgiczny, eklezjalny i społeczny, by głoszone słowo Boże wydało jak największe owoce w sercach słuchaczy. W przekazywaniu treści zawartych w Objawieniu powinien uwzględniać ich źródło, jakim jest przede wszystkim Pismo święte i Tradycja Kościoła, lecz również korzystać z osiągnięć innych dziedzin naukowych, mających służyć pomocą w bardziej owocnym przepowiadaniu. Inną istotną sprawą jest fakt, że owocność homilii, kazania czy konferencji musi uwzględniać cały kontekst sytuacyjny, w którym taka forma głoszenia jest podejmowana. Uwarunkowania społeczne, psychologiczne i kontekstualne stają się nieodzownym elementem uwzględnianym w przepowiadaniu kościelnym i wypełnianiu zadania „nowej ewangelizacji”¹.

Homilia, kazanie, konferencja – jako formy przepowiadania – są w swej istocie rozumiane jako „słowo Boga w słowie ludzkim kaznodziei”. Tożsamość kaznodziei ujawnia się na tle jego osobistego zjednoczenia z Chrystusem, w imieniu którego głosi Boże orędzie, a Bóg posługuje się całą osobą kaznodziei, wraz z jego przymiotami, do przekazania Dobrej Nowiny słuchaczowi². Koniecznym jest zatem fakt uświadomienia osobie kaznodziei konieczności doskonalenia znajomości słowa Bożego i metod jego skutecznego przekazywania w warstwie ludzkiej. „Chrześcijański kaznodzieja, całkowicie otwarty na głos Boga Ojca, jest głosem Chrystusa”³. Jednak sam głoszący nie może zapomnieć o istniejącej i zasadniczej różnicy pomiędzy nim samym a osobą Chrystusa oraz że głoszone przez kaznodzieję słowo Boże nie jest jego prywatną własnością⁴.

---

¹ Zob. B. BIELA, *Uwarunkowania psychologiczno-społeczne przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 100-118.

² PDV 16; zob. W. BROŃSKI, *Kaznodzieja jako autor homilii...*, s. 123-126.

³ J. RATZINGER, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005, s. 145.

⁴ Zob. W. BROŃSKI, *Kaznodzieja jako autor homilii...*, s. 119-121.

Piąty rozdział niniejszej rozprawy będzie stanowił próbę wydobycia z dotychczasowych analiz wniosków, które można wyciągnąć na podstawie przeprowadzonych badań nad aktualnym stanem kaznodziejstwa w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Pozwolą one również przedstawić odpowiednie postulaty, uwzględniające potrzebę i konieczność uwzględnienia ich w przyszłym procesie odnowy homiletycznej i posługi kaznodziejskiej w *Prowincji*. Będą one dotyczyły zarówno troski struktur prowincjalnych i formacyjnych, odpowiedzialnych za właściwe ukierunkowanie formacji kaznodziejskiej w *Prowincji*, jak również osobistego obowiązku każdego brata-kaznodziei do nieustannego podnoszenia własnych „kwalifikacji kaznodziejskich”, by tym bardziej dowartościować posługę głoszenia słowa Bożego w Kościele. „Jeżeli głoszenie Ewangelii stanowi rację istnienia Kościoła i jego misję, to konieczne jest, by Kościół znał i żył tym, co głosi, żeby jego głoszenie było wiarygodne, pomimo słabości i ubóstwa ludzi, którzy go tworzą”⁵.

5.1. Troska struktur prowincjalnych o stałą odnowę homiletyczną w Prowincji

Omówione wcześniej wskazania dokumentów zakonnych na temat franciszkańskiej tożsamości *brata mniejszego*, w perspektywie formacyjnej zmierzającej do wypełniania zadań apostoelskich, ze szczególnym odniesieniem do posługi głoszenia słowa Bożego, stanowią podstawę prawną dla dokumentów i wskazań formacyjnych na poziomie *Prowincji*. Prawo partykularne, zachowując istotną treść dokumentów generalnych, dostosowuje ich sposób realizacji do konkretnych warunków społeczno-ekonomiczno-egzystencjalnych danej jednostki Zakonu. W realizacji *charyzmatu franciszkańskiego* widać więc różne sposoby jego realizacji, lecz wszystko łączy „jeden Duch” (1 Kor 12, 4-7). Zadaniem więc zarządu prowincjalnego jest dbałość o zachowanie owej franciszkańskiej tożsamości, w powołaniu zakonnym i wypełnianiu zadań duszpasterskich w Kościele. *Statuty prowincjalne* z 2020 roku, w art. 47 § 2, tak określają tę kwestię: „Minister Prowincjalny wraz z Definitorium winien zadbać o to, aby w Prowincji istniała duża grupa wyspecjalizowanych misjonarzy i rekolekcjonistów przeznaczonych szczególnie do tej funkcji”. Wspomniane *Statuty* nakładają na Ministra Prowincjalnego również inne zobowiązania, jak np. powierzenie funkcji sekretarzy poszczególnych agend prowincjalnych odpowiedzialnych za szeroko rozumiane zadanie ewangelizacji podejmowane w *Prowincji*, czy udzielanie zezwolenia braciom

---

⁵ BENEDYKT XVI, *Bez Boga człowiek jest samotny, a społeczeństwo zagubione*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/synod_05102008.html, [dostęp: 15.03.2021].

nie-kapłanom na głoszenie słowa Bożego⁶. Zadania i zakres kompetencji poszczególnych sekretarzy i moderatorów duszpasterstw, w zakresie głoszenia słowa Bożego, zostały już opisane w rozdziale 2.3., gdzie wskazane zostały także istotne kwestie dotyczące przyszłości i jakości formacji do posługi kaznodziejskiej.

Tabela 36. Formacja do posługi kaznodziejskiej - kompetencje zarządu Prowincji

	tak	nie	nieistotne
Prowincjalne spotkania misjonarzy i rekolekcjonistów	25,4%	60,1%	14,5%
Literatura teologiczna z zakresu homiletyki	46,4%	40,6%	13,0%
Spotkania formacyjne (diecezjalne)	31,9%	58,0%	10,1%
Spotkania formacyjne (zakonne)	45,7%	47,8%	6,5%
Kapituły domowe	45,7%	42,0%	12,3%
Kapituły prowincjalne	13,0%	62,3%	24,6%

Kwestionariusz ankiety badawczej w punkcie 32. zawierał następujące pytanie: w jaki sposób Ojciec pogłębia i rozwija talent kaznodziejski w czasie formacji ciągłej? Spośród wielu wskazanych możliwości, autor wybrał te, które należą do trzech grup zagadnień, a które leżą w kompetencji bądź zarządu prowincjalnego lub stanowią wartość ze względu na dowartościowanie posługi kaznodziejskiej w duszpasterskiej rzeczywistości *Prowincji*, bądź też są indywidualną troską o osobisty rozwój (patrz: tabela nr 36). W tej części rozprawy omówione zostaną te kwestie, które leżą w kompetencji zarządu prowincjalnego. Przedstawione poniżej wskazania odnoszą się do indywidualnych odpowiedzi ankietowanych, którzy uważają poszczególne wskazania za przydatne lub nie w formacji kaznodziejskiej, bądź są nieistotne ze względu na brak treści związanych z szeroko rozumianym kaznodziejstwem.

Kapituła jest najwyższym organem władzy w *Prowincji*, której zakres działań określają *Konstytucje i Statuty generalne*⁷. Jej zadaniem jest przeanalizowanie aktualnych warunków życia i działalności braci w *Prowincji*, w zakres których wchodzi również posługa głoszenia słowa Bożego. Analizowane akta kapituł prowincjalnych wskazały, że

⁶ SP 44 § 2-3; 45 § 2-3; 94 § 1, 3-5. Należy również uwzględnić w tym miejscu brak zapisu prawnego, odnoszącego się do powołania na kongresie kapitułowym *moderatora duszpasterstwa rekolekcyjno-misyjnego*, powstałego wskutek błędu drukarskiego (zob. rozdz. 2.2.6.).

⁷ KG 215 § 1-2; SG 165; SP 67.

niektóre kwestie związane z kaznodziejstwem podejmowane są sporadycznie i nie stanowią większego programu formacyjnego lub tożsamościowego w pełnionej posłudze. Z oczywistych racji kapituła nie może zajmować się jedynie tą kwestią, lecz w jej kompetencjach leży m. in. ukierunkowanie i uwrażliwienie braci kapitulnych na podjęcie kroków zmierzających do głębszej analizy stanu kaznodziejstwa w *Prowincji*. Dokonuje się to poprzez *Projekt Życia Prowincji* tworzony na najbliższe triennium. Oprócz kwestii porządkowych powinien zawierać również wskazania formacyjno-duchowe stanowiące przedmiot rozważań i prac we wspólnotach lokalnych. *Kapituła prowincjalna* ma również prawo określić obowiązek przeprowadzania *kapituły namiotów* w najbliższym trzechleciu, która powinna być poświęcona posłudze głoszenia słowa Bożego, uwzględniając fakt szybko zmieniającego się świata. *Projekt Życia* powinien również zawierać odpowiednie wskazania dla poszczególnych wspólnot, które poprzez instytucję *kapituł domowych* mogą podjąć stosowne kroki zmierzające do podniesienia kwestii kaznodziejstwa i jego jakości w prowadzonym lokalnie duszpasterstwie. Z analizy udzielonych odpowiedzi, wskazanych w tabeli nr 36 wynika, że dla braci najmniej istotnym czynnikiem wpływającym na ich formację kaznodziejską są właśnie kapituły prowincji (13,0% - tak; 62,3% - nie; 24,6% - nieistotne). Większą rolę odgrywają jednak kapituły domowe, które dla 45,7% ankietowanych stanowią istotny czynnik formacyjny. Jednak dla większości ankietowanych nie są one istotnym punktem odniesienia dla podejmowanego kaznodziejstwa (42,0% - nie; 12,3% - nieistotne). W *Projekcie* powinny się znaleźć wskazania do prac we wspólnotach lokalnych nad jakością przepowiadania słowa Bożego w jego aspekcie formalnym i materialnym.

Gruntownej analizie oraz weryfikacji dotychczasowego stanu powinna podlegać funkcja *moderatora duszpasterstwa rekolekcyjno-misyjnego*. We wcześniejszej części wskazano, że jego funkcja zmieniła swój charakter z koordynującej posługą kaznodziejską w *Prowincji* na towarzyszącą. *Prowincja* stoi przed koniecznością modyfikacji statutu moderatora i nowego określenia jego kompetencji. Ich powodzenie nie zależy jedynie od „martwych zapisów prawnych”, lecz przede wszystkim musi mieć umocowanie w praktyce duszpasterskiej. Organizowane przez moderatora spotkania prowincjalne dla misjonarzy ludowych i rekolekcjonistów mogłyby przybrać formę spotkań warsztatowych i formacyjnych, co stałoby się konkretnym narzędziem doskonalenia warsztatu kaznodziejskiego. Innym zakresem odnowionej funkcji moderatora mogłaby być troska, w porozumieniu z innymi sekretariatami prowincjalnymi

lub zarządem prowincjalnym, o podniesienie poziomu kształcenia, zarówno na poziomie formacji seminaryjnej, jak i w czasie formacji ciągłej. Organizacja, udział, przekazywanie informacji o sympozjach naukowych, spotkaniach formacyjnych, warsztatach kaznodziejskich organizowanych przez uczelnie, inne zgromadzenia zakonne lub diecezje, mogą stanowić odpowiednią bazę do ukształtowania grupy misyjno-rekolekcyjnej postulowanej w zapisach *Statutów prowincjalnych* oraz *Statucie moderatora duszpasterstwa rekolekcyjno-misyjnego*. W taki sposób uformowana grupa braci kaznodziejów mogłaby stanowić rdzeń odnowionej wizji *misjonarza ludowego i rekolekjonisty*, mogącej zachować lub wypracować franciszkański model kaznodziei, charakterystyczny nie tylko na poziomie ogólnym całego Zakonu, lecz może również w pewnej specyfice *Prowincji Wniebowzięcia NMP*. Odpowiednia formacja homiletyczna, poświęcenie jej większej ilości godzin (zwłaszcza ćwiczeń) w ramach studiów filozoficzno-teologicznych oraz włączenie aspirantów do kapłaństwa w praktykę prowadzenia rekolekcji z doświadczonymi rekolekjonistami jest wyzwaniem, które stoi dziś przed *Prowincją*. Osoba *moderatora* powinna mieć również wpływ na zapewnienie *Prowincji* braci wykształconych w kierunku homiletyki poprzez studia licencjackie i doktoranckie⁸. Jeszcze jedną kwestią istotną z punktu widzenia formacji kaznodziejskiej jest konieczność zrealizowania zapotrzebowania na dostęp do fachowej literatury homiletycznej. Zarówno księgozbiór w bibliotece prowincjalnej w Katowicach Panewnikach, jak i biblioteki klasztorne, nie stanowią dziś aktualnego źródła wiedzy o zagadnieniach z tematyki kaznodziejskiej. Wiele księgozbiorów zawiera literaturę posoborową, opartą na opracowaniach i schematach homilii i kazań, lecz widoczny jest brak współczesnych opracowań teologiczno-pastoralno-homiletycznych. Koniecznością staje się również uwzględnienie odnowy zasobów księgarskich zgromadzonych w bibliotekach o opracowania z zakresu innych dyscyplin teologicznych, stanowiących nieodzowną pomoc we współczesnej posłudze kaznodziejskiej. Wielość opracowań jest dostępnych w przestrzeni internetowej, lecz ich jakość nie zawsze odpowiada wymogom stawianym wobec głosicieli słowa Bożego.

Ankietowani współbracia *Prowincji*, w osobistych spostrzeżeniach, które mogli zamieścić w kwestionariuszu ankiety badawczej, wskazali na kilka propozycji, które mogą stanowić podpowiedź dla odpowiedzialnych za formację homiletyczną na szczeblu prowincjalnym. Jednym ze wskazanych elementów jest chęć udziału w spotkaniach dla

---

⁸ KG 166-167.

rekolekcyjnych i misjonarzy, które nie byłyby skierowane tylko do wybranej grupy, ale wzbogacone byłyby możliwością obecności innych współbraci podejmujących się tego zadania, ze szczególnym uwzględnieniem prowincjalnych warsztatów kaznodziejskich⁹. Wskazano również na konieczność poprawy kształcenia logopedyczno-homiletycznego w ramach studiów seminaryjnych¹⁰, formacji duchowej i pogłębienia warsztatu kaznodziejskiego w oparciu o słowo Boże przez udział w rekolekcjach *lectio divina*¹¹ lub propozycja formacji w ramach *Szkoły Nowej Ewangelizacji* z odpowiednimi metodami ewangelizacyjnymi¹². Zaproponowano także stworzenie odpowiedniej strony internetowej dla *Prowincji* zawierającej materiały kaznodziejskie, służące formacji oraz praktyce prowadzenia misji ludowych i rekolekcji¹³ przez wyspecjalizowanych współbraci w tej dziedzinie, z uwzględnieniem jakiejś odpowiedniej formy ewangelizacji misyjnej (np. misje *od drzwi do drzwi* – w ramach misji parafialnych)¹⁴.

Wydaje się, że troska struktur prowincjalnych o jakość posługi kaznodziejskiej w *Prowincji* nie może dziś opierać się jedynie na zastanych wskazaniach specyfiki i modelu duszpasterstwa wypracowanych tuż po Soborze Watykańskim II i realizowanych przez kilka dziesięcioleci. Jeśli jednym z aspektów duchowości franciszkańskiej, jak wskazano wcześniej, jest aspekt dostosowania się do zmieniającego się świata, to koniecznym jest również odnowa kaznodziejska i podnoszenie własnych kompetencji. *Prowincja* ma za zadanie, odczytując znaki czasu, wejść w nową rzeczywistość i sposoby głoszenia Ewangelii, jeśli chce zachować swoją franciszkańską tożsamość. W przeżywanym czasie pandemii od marca 2020 roku widoczna jest konieczność odnowy form duszpastersko-kaznodziejskich. Wirtualna przestrzeń, wymuszona koniecznością przeniesienia aktywności duszpasterskiej do internetu zgodnie z wytycznymi Kościoła, ujawniła brak zdolności i odwagi duszpasterskiej w przekazywaniu słowa Bożego na wszelki sposób. Z pewnością ten aspekt dzisiejszej rzeczywistości Kościoła wymaga od *braci mniejszych* koniecznej weryfikacji metod duszpastersko-kaznodziejskich¹⁵.

---

⁹ Ankieta nr 49; 65; 131.

¹⁰ Ankieta nr 9; 21; 36; 65; 77.

¹¹ Ankieta nr 10; 54; 58; 76; 112; 121; 131.

¹² Ankieta nr 123.

¹³ Ankieta nr 36; 84.

¹⁴ Ankieta nr 36; 125; 126.

¹⁵ Zob. E. WISZOWATY, *Przepowiadanie w ponowoczesności*, „Studia Pastoralne” 9 (2013), s. 178-190.

5.2. Troska o osobistą formację homiletyczną

Obowiązujące prawo partykularne *Prowincji*, oprócz obowiązków nakładanych na struktury zarządu prowincjalnego w sprawach posługi kaznodziejskiej, obejmuje również pewne wskazania skierowane, bądź to do wszystkich członków *Prowincji*, bądź też do poszczególnych braci. Niezależnie od formy zapisu prawnego możemy mówić tu o osobistej trosce każdego brata o formację kaznodziejską. Rozdział V *Statutów Partykularnych Prowincji*, zatytułowany: „Po to posłał was Bóg na cały świat” (LZ 9) porusza kilka istotnych kwestii w omawianym zagadnieniu. Pierwszym wskazaniem jest określenie charakteru podejmowanego zadania, które swoje źródło ma w ewangelicznej inspiracji św. Franciszka w jego kontekście eklezjalnym. Każdy z braci, niezależnie od stopnia otrzymanego sakramentu święceń, z samego faktu profesji w zakonie franciszkańskim, „uczestniczy w kościelnym zadaniu ewangelizacji” (art. 44 § 1). Franciszkański wymiar życia ewangelicznego i misji określony jest również poprzez poszczególne elementy charakterystyczne, którymi są dyspozycyjność, świadectwo słowa i czynu oraz życie pokutą i wzywaniem do nawrócenia, by budować Królestwo Boże (art. 44 § 1)¹⁶. Stanowią one podstawę ideału franciszkańskiego, które realizowane we wspólnocie i w posłuszeństwie wobec przełożonych, pozwalają podjąć każde zadanie apostoelskie (art. 45 § 1), niezależnie od pełnionych funkcji (art. 47 § 1), wieku, choroby czy innych powodów niezdolności do pracy (art. 46). Zadanie ewangelizacji, według wskazań *Statutów*, w szczególny sposób ma być realizowane „przez głoszenie misji i rekolekcji ludowych” (art. 47 § 1), niezależnie od innych podejmowanych zadań, by stale podnosząc poziom odpowiednich kwalifikacji (art. 47 § 3), dokładali wszelkich starań „aby głoszone przez nich słowo Boże odznaczało się odpowiednim poziomem” (art. 47 § 2).

W tabeli nr 37 zawarte są wybrane wskazania, które dla ankietowanych stanowiły element osobistej odpowiedzialności za własną formację homiletyczną. Przedstawiają się one następująco:

---

¹⁶ KG 83; 86; 103 § 2.

Tabela 37. Osobista troska o formację kaznodziejską

	tak	nie	nieistotne
Lektura czasopism homiletycznych	55,8%	31,9%	12,3%
Współpraca z doświadczonymi kaznodziejami	54,3%	34,1%	11,6%
Wymiana doświadczeń we wspólnocie braterskiej	81,2%	12,3%	6,5%
Samodzielna analiza nagrywanych homilii	9,4%	73,2%	17,4%
Codzienne rozmyślanie / medytacja	80,4%	13,8%	5,8%
Słuchanie kazań / homilii / konferencji w internecie	63,8%	26,1%	10,1%

Warto zaznaczyć, że wybrane powyżej wskazania są jednymi z wielu czynników, które składają się na proces przygotowawczy jednostki homilijnej. O tej kwestii wspomniano już w rozdziale III – przepowiadanie słowa Bożego, z uwzględnieniem formalnej strony głoszenia słowa Bożego (3.3). Wskazana została konieczność oparcia jednostki przepowiadania przede wszystkim na słowie Bożym, które należy objaśnić słuchaczom w kontekście liturgicznym, eklezjalnym i społecznym, wprowadzając adresata w głębsze zrozumienie mistagogii¹⁷. Są to podstawowe informacje należące do zakresu wiedzy homilistów. W czasie formacji ciągłej każdy kapłan-kaznodzieja zobowiązany jest do ciągłego podnoszenia własnych kwalifikacji. Elementami dodatkowymi w procesie formacji kaznodziejskiej są te, które wynikają z osobistego zaangażowania kaznodziei w doskonalenie warsztatu homiletycznego przez czynności, które są wynikiem analizy inspiracji w tworzeniu jednostki kaznodziejskiej lub już wygłoszonej treści. Ankietowani kaznodzieje *Prowincji* wskazali, że lektura czasopism homiletycznych stanowi dla 55,8% badanych punkt odniesienia w procesie przygotowania homilii. Niewiadomą jednak pozostaje kwestia, czy dotyczy to teologicznych opracowań z zakresu homiletyki, czy publikacji zawierających teksty homilii lub kazań innych autorów. Niemniej jednak te opracowania mogą stanowić inspirację do zaczerpnięcia istotnych myśli w celu ubogacenia własnego przepowiadania. Taką samą rolę, choć w nieco większym wymiarze, pełni rola internetowych zasobów, zawierających nagrania homilii, kazań i konferencji znanych kaznodziejów. W pewnym wymiarze internetowe nagrania mogą wskazywać kaznodziei punkty odniesienia, które są szczególnie interesujące dla dzisiejszego słuchacza. Z internetowych zasobów treści kaznodziejskich korzysta aż 63,8% ankietowanych. Istnieje jednak pewne

¹⁷ Zob. S. DYK, *Hermeneutyka słowa Bożego w liturgii*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 152-158.

niebezpieczeństwo, że internetowe kazania, konferencje lub rozważania staną się jedynymi punktami odniesienia dla kaznodziei w procesie tworzenia jednostki kaznodziejskiej, a w sytuacji samego faktu wygłaszania słowa Bożego stanie się ono odtwórczym przekazywaniem, w atrakcyjnej formie, nie-swoich treści. W dobie pandemii oraz coraz szerszej i bogatszej ofercie kaznodziejskiej obecnej w przestrzeni wirtualnej istnieje niebezpieczeństwo zubożenia treści homilii, z odkrycia wartości i znaczenia słowa Bożego na rzecz „chwytliwej” interpretacji Pisma świętego w jego oderwaniu od rzeczywistości liturgiczno-egzystencjalnej. Pewnym wyzwaniem i koniecznym wskazaniem dla osobistej formacji homiletycznej kapłanów *Prowincji* będzie umiejętność weryfikowania i wartościowania przystępnych źródeł i opracowań. Na niebezpieczeństwa związane z marginalizacją znaczenia słowa Bożego na rzecz popularnego przekazu, chęci zdobycia większej słuchalności i oglądalności kosztem spłykania przekazu i „depersonalizacji lub emocjonalizacji wiary” wskazuje jeden z najbardziej znanych polskich homiletów o. Gerard Siwek CSsR¹⁸. Inną kwestią związaną z przestrzenią internetową, jako źródła inspiracji homiletycznej, będącej odtwórczym przekazywaniem treści innych autorów-kaznodziejów, jest sprawa praw autorskich. Być może nie jest to tak bardzo rozpowszechniona kwestia wśród głosicieli słowa Bożego, ale jeśli homilia/kazanie ma „być słowem Boga w słowie ludzkim kaznodziei”, to czy korzystanie z treści głoszonych przez innych nie wpływa także na znaczenie i rolę samego kaznodziei w zgromadzeniu liturgicznym¹⁹?

Głoszenie słowa Bożego, istota i znaczenie posługi kaznodziejskiej w jej kontekście liturgicznym i pozaliturgicznym, odpowiedzialność kaznodziei za wzrost słuchacza w wierze, troska o przekazywanie niezafałszowanych treści zgodnych z Magisterium Kościoła – te wszystkie elementy sprawiają, że u kaznodziejów, zwłaszcza młodszych i niedoświadczonych, pojawia się zjawisko tremy przed publicznymi wystąpieniami. Źródła i przyczyny tego zjawiska są różne. Są to uwarunkowania psychologiczne, konstrukt psychofizyczny kaznodziei lub pewne okoliczności. Niemniej jednak występuje ona lub powinna występować zawsze. Może mieć charakter pozytywny lub negatywny. Koniecznością osoby głoszącej słowo Boże jest poznanie właściwych mechanizmów, które pozwolą poradzić sobie z tym zjawiskiem²⁰. Jednymi ze sposobów

---

¹⁸ Zob. G. SIWEK, *Posługa słowa w epoce mediów*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 292-303.

¹⁹ Zob. W. BRÓŃSKI, *Kaznodzieja jako autor homilii...*, s. 126-130.

²⁰ Zob. A. KALBARCZYK, *Trema u kaznodziejów. Specyfika i sposoby opanowania*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 190-204.

analizy wygłoszonych treści, które mogą poprawić jakość przekazywanego słowa w jego warstwie leksykalnej lub merytorycznej, są te oparte o analizę treści poprzez m. in. współpracę w posłudze z doświadczonymi kaznodziejami – gdzie ponad połowa ankietowanych (54,3%) widzi pomoc w osobistej formacji kaznodziejskiej; przez wymianę doświadczeń i spostrzeżeń w ramach wspólnoty braterskiej – gdzie aż 81,2% badanych znajduje odpowiednie wskazania dla sposobu i treści kazań; oraz właściwym, i z odpowiednią ilością czasu poświęconego na przygotowanie treści homilii, podejmowanym codziennie rozmyśleniem lub medytacją – praktykowane jest przez 80,4% badanych w ankiecie. Samodzielna analiza nagrań audio-wizualnych własnych homilii stanowi nieodzowną pomoc w ćwiczeniu umiejętności kaznodziejskich, które mogą pomóc głosicielowi w usunięciu błędów formalnych z przepowiadania, oraz zwrócić większą uwagę na warstwę leksykalną w posłudze kaznodziejskiej. Analiza nagranych w ten sposób treści pozwala doskonalić warsztat oratorski oraz wyeliminować niewłaściwe nawyki, błędy językowe i leksykalne, niepotrzebne gesty, problematyczną mimikę i inne czynniki wpływające na jakość odbioru głoszonych treści. Niestety, ta forma osobistej pracy nad warsztatem kaznodziejskim jest obecna jedynie u 9,4% ankietowanych, 73,2% badanych nie podejmuje się takiej weryfikacji głoszonych treści, a dla 17,4% sprawa taka jest nieistotna.

W kwestionariuszu ankiety współbracia *Prowincji*, w indywidualnych wskazaniach, które odnoszą się do osobistej odpowiedzialności za podnoszenie własnych umiejętności kaznodziejskich, wskazali kilka sposobów. Spośród nich należy zwrócić uwagę na: rozwój i praktykę życia modlitwy i własnej duchowości, także w ujęciu wspólnotowej odpowiedzialności za dzieła ewangelizacyjne²¹; lektura z zakresu duchowości i kaznodziejstwa²² jako pomoc w tworzeniu własnej koncepcji i stylu przepowiadania słowa Bożego w szerokim znaczeniu²³; wymiana doświadczeń we wspólnocie braterskiej i kapłańskiej²⁴; słuchanie homilii innych kapłanów²⁵; codzienne głoszenie homilii²⁶. Ostatnie wskazanie, jak wykazano w kwestionariuszu ankiety, dla

---

²¹ Ankieta nr 10; 58; 76; 112; 121; 131.

²² Ankieta nr 54; 58.

²³ Ankieta nr 104.

²⁴ Ankieta nr 106; 118.

²⁵ Ankieta nr 10; 76; 106; 107.

²⁶ Ankieta nr 98.

40,6% badanych stanowi pomoc w doskonaleniu warsztatu kaznodziejskiego, dla 47,1% nie stanowi takiej pomocy, a dla 12,3% jest to nieistotne.

5.3. Dowartościowanie znaczenia franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa

Posługa przepowiadania słowa Bożego przez kaznodziejów *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce* łączy w sobie zarówno eklezyjalne odniesienia do wymogów, wskazań i warunków pełnienia tej posługi w imieniu Kościoła, jak również cały bagaż specyfiki franciszkańskiej duchowości opartej na ewangelicznym charyzmacie św. Franciszka z Asyżu. Wskazane we wcześniejszych rozdziałach konkretne wymogi dla właściwie wypełnianej kościelnej posługi głoszenia, wraz z aspektami formalnymi i materialnymi oraz ze wskazaniem kaznodziejskimi zawartymi w dokumentach zakonnych, są elementami składowymi charakterystyki kaznodziei franciszkańskiego. Niniejsza rozprawa jest próbą odpowiedzi na pytanie: czy i jak w *Prowincji Wniebowzięcia NMP* realizowany jest ten sposób przepowiadania? W istocie nie chodzi o specyfikę treści głoszonych w homiliach lub kazaniach, lecz idzie tu przede wszystkim o sposób głoszenia. W Kościele ma być głoszone słowo Boże, lecz kaznodzieja, będąc twórcą jednostki kaznodziejskiej, w jej tworzenie i wygłaszanie wkłada specyfikę i bogactwo własnej osobowości i duchowości. Podstawowym punktem odniesienia i osią budowy jednostki przepowiadania kaznodziejskiego jest zawsze Ewangelia, która jako słowo Boga, jest „żywa i skuteczna” (Hbr 4, 12) w swym działaniu. Obowiązkiem głosiciela słowa Bożego jest przekazywanie owej żywotności, a dobre i właściwe wypełnienie powierzonego zadania w imieniu Kościoła i z jego mandatu, zwiększa jego skuteczność w życiu słuchaczy.

Na charakterystyczne elementy specyfiki kaznodziejstwa franciszkańskiego, obraz kaznodziei i sposób wypełniania powierzonego urzędu kaznodziejskiego wśród braci *Prowincji* wskazano już w rozdziałach III i IV. W tej części rozprawy uwaga zwrócona będzie na te aspekty, które wynikają z praktyki kaznodziejskiej na stałe wpisane w jej charakter, nie tylko w ogólnozakonnych wskazaniach, lecz przede wszystkim będących praktycznym wymiarem realizowania się charyzmatu franciszkańskiego we współczesnym pełnieniu posługi przepowiadania. Są one obecne nie tylko w stałej formie duszpasterstwa podejmowanego lokalnie w kościołach zakonnych, lecz uwidaczniają się szczególnie w czasie pełnienia posługi misyjno-

rekolekcyjnej. Wybrane wskazania, mające charakter dodatkowy, wynikający ze świadomości franciszkańskiej tożsamości głoszącego, zawarte zostały w tabeli nr 38.

Tabela 38. Charakterystyka franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa

	tak	nie	nieistotne
Posługa w konfesjonale	92,9%	2,0%	5,1%
Życie modlitwy i pobożności	83,5%	10,3%	6,2%
Świadectwo życia franciszkańskiego	86,5%	6,3%	7,3%
Postawa wstrzemięźliwości i postu	61,5%	22,9%	15,6%
Świadectwo życia braterskiego	86,5%	5,2%	8,3%
Wierność przepisom w sprawowaniu liturgii	70,1%	17,5%	12,4%
Franciszkańska wrażliwość i dbałość o rzeczy święte	87,6%	5,2%	7,2%
Dobre przygotowanie do głoszenia rekolekcji i misji	91,7%	3,1%	5,2%
Zgodność głoszonych nauk z Magisterium Kościoła	90,5%	4,2%	5,3%
Zwyczaje i przywileje franciszkańskie w kaznodziejstwie	62,5%	15,6%	21,9%
Elementy duchowości franciszkańskiej	60,2%	18,4%	21,4%

W zgodnej opinii wyrażonej w osobistych rozmowach z doświadczonymi misjonarzami ludowymi i rekolekcjonistami oraz niemalże zgodnej opinii respondentów kwestionariusza ankiety badawczej, wskazana na pierwszym miejscu w powyższej tabeli *posługa w konfesjonale* ma pierwszorzędne znaczenie dla franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa. Za tak istotnym elementem tej posługi opowiada się aż 92,9% respondentów. Wydaje się, że ten właśnie element złączony z głoszeniem słowa Bożego, jest najbardziej charakterystycznym punktem posługi wyróżniającej franciszkanów. Odnosi się on nie tylko do tradycji zakonnej, ale znajduje swoje źródło przede wszystkim w postawie i głoszonych treściach przekazanych przez św. Franciszka i opisanych przez jego biografów. Wzywanie do nawrócenia i pokuty, a także pełnienie posługi pojednania przez sakramentalne znaki, wpisują się we franciszkański wymiar kaznodziejstwa (KG 86). *Ambona* i *konfesjonał* – w tak zwięzły sposób określił specyfikę kaznodziejstwa franciszkańskiego jeden z rozmówców autora pracy.

Aby uwypuklić zagadnienie dowartościowania franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa, należy zwrócić uwagę nie tylko na drugorzędne elementy obecne przy okazji przepowiadania słowa Bożego wskazane w powyższej tabeli nr 38, lecz również

uwzględnić należy osobiste spostrzeżenia i uwagi ankietowanych braci *Prowincji*. Kwestionariusz ankiety dał możliwość zawarcia osobistych wskazań w odniesieniu do proponowanych odpowiedzi. Są one przejawem realizowania się w praktyce kaznodziejskiej elementów charyzmatu i duchowości franciszkańskiej. Dla uporządkowania wybranych drugorzędnych wskazań, zostaną one omówione w trzech kategoriach: 1) co jest głoszone? 2) kto głosi? 3) w jaki sposób jest głoszone?

Odnosząc się do pierwszej kategorii wskazań, należy zwrócić uwagę, że aspekty materialne zawarte w przepowiadaniu homilijnym, na podstawie udzielonych odpowiedzi w grupie ankietowanych, omówione zostały już we wcześniejszej części dysertacji (3.2.). Na częste uwzględnianie w tym rodzaju przepowiadania elementów wynikających z Tradycji i nauczania Kościoła, zwróciło uwagę 51,4% badanych (patrz: wykres nr 2). W aspekcie przepowiadania seryjnego, w tym samym zakresie tematycznym, wskazanym w tabeli nr 38, aż 90,5% ankietowanych uważa, że jest to istotny aspekt procesu przygotowania przepowiadania, który jest przez nich uwzględniany. Wpisuje się to w całość procesu przygotowawczego do dobrego i owocnego głoszenia słowa Bożego dla 91,7% respondentów. Natomiast należy zaznaczyć również podzielenie się osobistymi spostrzeżeniami ankietowanych zamieszczonymi w kwestionariuszu badawczym. Uwzględniając materialną stronę przepowiadania, wraz ze źródłami, które stanowią inspirację dla tworzonej jednostki kaznodziejskiej, respondenci wskazali, że wiedza teologiczna, wsparta lekturą Pisma świętego wraz z fachowymi opracowaniami w postaci czasopism teologiczno-homiletycznych oraz biblijnych, są stałym punktem odniesienia w czasie głoszenia słowa Bożego²⁷. Dla niektórych głoszących źródłem systematycznej wiedzy teologicznej przydatnej w przygotowaniu homilii lub rekolekcji jest Katechizm Kościoła Katolickiego²⁸. Na treść homilii i kazań ma wpływ także sama przestrzeń roku liturgicznego, w którym osadzone jest przepowiadanie²⁹ lub specjalne okoliczności i wydarzenia, które wpływają na treść przepowiadania (np. opieka duszpasterska w hospicjum³⁰, ważne wydarzenia z życia parafii, Zakonu i całego Kościoła³¹). Nie brakuje również odniesień egzystencjalnych, uwzględniających aktualną problematykę poruszaną w świecie mediów i życiu społecznym, wymagających od wiernych zajęcia

---

²⁷ Ankieta nr: 9; 32; 77; 102; 115; 131.

²⁸ Ankieta nr: 10; 76.

²⁹ Ankieta nr: 106.

³⁰ Ankieta nr: 98.

³¹ Ankieta nr: 9; 77; 98.

stanowiska i wypracowania własnego zdania, w oparciu o właściwie wyłożoną naukę Kościoła (np. wojny, aborcja, eutanazja, ideologia gender, homoseksualizm itp.)³² lub zwykłego i codziennego życia chrześcijańskiego³³. Sporo ankietowanych wskazało, że dla kaznodziei źródłem wiedzy i opinii na temat codziennych wydarzeń, wraz z wiedzą na temat poglądów innych osób, jest przestrzeń rozmów indywidualnych z wiernymi bądź ze współbraćmi w klasztorze, czy też innymi kapłanami cieszącymi się uznaniem i autorytetem wśród współbraci³⁴. W kilku wypowiedziach zwrócono uwagę na duchowy aspekt przygotowania homilisty (modlitwa, lectio divina)³⁵, jak również wskazano na przestrzeń internetu i zamieszczone tam treści, jako źródło inspiracji homiletycznej³⁶. Pojedyncze uwagi ankietowanych współbraci dotyczyły innych źródeł wiedzy o życiu codziennym słuchaczy, będących dla nich pomocą homiletyczną. Są nimi: teksty piosenek³⁷ lub filmy fabularne wyświetlane w kinach³⁸.

Wskazania dotyczące osoby kaznodziei, w osobistych spostrzeżeniach respondentów, stanowią drugą grupę aspektów dowartościowania franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa w *Prowincji*. W rozdziale 3.1.1. przedstawiono charakterystykę kaznodziei *Prowincji* w oparciu o odpowiedzi udzielone na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety badawczej (od 1. do 7.). Niniejsza część opracowania będzie dotyczyła kwestii tożsamości przepowiadającego, który podejmuje zadanie kaznodziejskie ze świadomym uwzględnieniem własnej duchowości zgodnej z charyzmatem zakonnym. Z tą przestrzenią wiąże się kilka cech charakterystycznych, ujawniających się w odpowiedziach ankietowanych zawartych w tabeli nr 38, jak i innych uwag. Świadomość franciszkańskiej tożsamości kaznodziei uwidacznia się w posłudze ewangelizacyjnej. Duchowość zakonna jest przyjmowana także jako osobiste doświadczenie relacji łączących głoszącego z Bogiem, który wykonując zadanie apostołskie, włącza je w sposób głoszenia. Pierwszym elementem owej tożsamości jest świadomość bogactwa duchowości wypracowanej przez Zakon w ciągu wieków. Istotowe złączenie życia *braci mniejszych* z Kościołem, w duchu ewangelicznego posłuszeństwa, pozwalało na udzielanie wspólnocie franciszkańskiej wielu przywilejów

---

³² Ankieta nr: 10; 48.

³³ Ankieta nr: 10; 30; 34; 36; 76.

³⁴ Ankieta nr: 10; 19; 36; 76; 98; 106; 118; 126.

³⁵ Ankieta nr: 32; 59; 89; 98; 106; 118; 125.

³⁶ Ankieta nr: 30; 34; 118.

³⁷ Ankieta nr: 39.

³⁸ Ankieta nr: 9.

związanych z ich życiem i posługą. Choć wiele z nich utraciło już swój formalny charakter i zniknęło ze współczesnej rzeczywistości franciszkańskiej, to stanowią one wielkie bogactwo Zakonu.

W odniesieniu do posługi głoszenia słowa Bożego pozostało już niewiele przywilejów, lecz niektóre z nich praktykowane są do dziś (np. przywilej głoszenia homilii i kazań bez komży i stuły)³⁹, lecz jedynie wtedy, gdy głoszący słowo Boże nie uczestniczy w całości celebracji lub nie przewodniczy sprawowanej liturgii. Inne zwyczaje i przywileje związane są z głoszeniem rekolekcji i misji wraz z wszystkimi prawami przysługującymi misjonarzom w czasie przepowiadania seryjnego. Na korzystanie ze zwyczajów i przywilejów zwraca uwagę 62,5% ankietowanych, 15,6% - nie uwzględnia ich, a dla 21,9% badanych są one nieistotne. Warto zwrócić uwagę, że na elementy duchowości franciszkańskiej, włączane do przepowiadania czy pozostawiane w praktyce duszpasterskiej danej parafii, akcent kładzie 60,2% respondentów. Świadomość franciszkańskiej tożsamości kaznodziei uwidacznia się również w praktyce liturgicznej. Dla 70,1% badanych poprawne sprawowanie liturgii (nawet wbrew miejscowym „zwyczajom liturgicznym”) jest istotne dla jakości sprawowanej posługi. Wierność przepisom Kościoła, odnoszącym się do liturgii, jest również przejawem franciszkańskiej troski o rzeczy święte, do której usilnie zachęcał sam św. Franciszek. Z tej troski wynika także przyczynianie się do większej świadomości i troski miejscowego duchowieństwa i wiernych o „rzeczy święte”. Ten aspekt przyświeca zawsze 87,6% ankietowanych. Franciszkański wymiar kaznodziejstwa wzbogacany jest również innymi elementami, z których czerpie kaznodzieja. Ankietowani współpracownicy zwracają uwagę, że podczas wypełniania posługi kaznodziejskiej odnoszą się do historii i tradycji zakonu franciszkańskiego i jego świętych⁴⁰, wartości wspólnoty braterskiej wraz ze wszystkimi blaskami i cieniami życia wspólnotowego⁴¹ oraz do tematów bliskich duchowości św. Franciszka (Eucharystia, pokuta, ekologia, pokój, powołanie)⁴².

Trzeci aspekt dowartościowania franciszkańskiego kaznodziejstwa, będący rozwinięciem elementów formalnych przepowiadania, w głównej mierze opiera się na

³⁹ Więcej informacji o dawnych przywilejach franciszkańskich, obowiązujących jeszcze do czasu Soboru Watykańskiego II, można znaleźć w publikacji wydanej w j. łacińskim: P. CAPOBIANCO, *Privilegia et facultates Ordinis Fratrum Minorum*, Ex Coneventu S. M. Angelorum Nuceriae Sup. (Salerno) 1948.

⁴⁰ Ankieta nr: 9; 10; 76; 77; 93; 98; 106; 118.

⁴¹ Ankieta nr: 30; 34.

⁴² Ankieta nr: 93; 96; 106.

świadczenie życia franciszkańskiego i braterskiego, co dla 86,5% badanych jest istotnie uwzględnianą kwestią. Na sprawę życia modlitwy i pobożności, praktykowanej zwłaszcza w czasie zadań apostoelskich, zwraca uwagę 83,5% badanych, a 61,5% z nich podejmuje się konkretnych aktów wyrzeczeń w postaci postów lub wstrzemięźliwości (np. od alkoholu). Ankietowani kaznodzieje *Prowincji*, w osobistych spostrzeżeniach podzielili się wieloma uwagami odnoszącymi się do formalnego aspektu jednostki przepowiadania. Należą do nich m. in.: prostota języka wypowiedzi wraz z troską o istotny wymiar poprawności wypowiedzi kaznodziejskiej (z uwzględnieniem odpowiednich ćwiczeń logopedycznych)⁴³, zrozumiała treść oparta na świadectwie głębokiej wiary⁴⁴ oraz przystępna forma użytych obrazów do omawianych treści⁴⁵, bez zbędnego i niepotrzebnego przedłużania czasu jednostki homilijnej⁴⁶. Kilku ankietowanych zwróciło uwagę na praktykę głoszenia „poza amboną” (wyjście do lub między słuchaczy)⁴⁷, z użyciem „dowcipu”⁴⁸, by właściwie uchwycić i podtrzymać uwagę słuchaczy⁴⁹.

Jeszcze jednym z zaznaczonych elementów, należących do formalnej strony przepowiadania słowa Bożego obecnych w praktyce kaznodziejskiej wśród kapłanów *Prowincji*, są sposoby zapisu treści homilii oraz elementy dodatkowe służące pomocą w obrazowaniu treści głoszonego słowa Bożego. Niektóre z nich mogą stanowić dyskusyjne i wątpliwej jakości elementy dodatkowe, a ich nadużywanie, zwłaszcza w przestrzeni liturgicznej, może doprowadzić do zaciemnienia roli homilii sprowadzając ją do wykładu lub konferencji. Tekst przygotowywanej homilii lub kazania rekolekcyjnego można zapisać jednolitym i zwartym tekstem, i jako taki może być wygłoszony, lub może opierać się jedynie na zawarciu kilku myśli lub punktów wyjścia stanowiących pewien ogólny schemat. Najczęściej jednak „własna pamięć” jest nośnikiem treści głoszonego słowa. Więcej o tej kwestii powiedziano już w rozdziale 3.3.2. Z analizy osobistych spostrzeżeń ankietowanych wynika, że coraz częściej na ambonie korzysta się z zapisu, całości lub części, treści jednostki kaznodziejskiej

---

⁴³ Ankieta nr: 9; 10; 76.

⁴⁴ Ankieta nr: 36; 39; 59; 93; 98; 123.

⁴⁵ Ankieta nr: 92; 118.

⁴⁶ Ankieta nr: 30; 34; 48; 92.

⁴⁷ Ankieta nr: 33.

⁴⁸ Ankieta nr: 131.

⁴⁹ Ankieta nr: 106.

zamieszczonej w czytniku elektronicznym (tablet, Kindle)⁵⁰, zwłaszcza wśród młodszej grupy współbraci. Niektórzy kaznodzieje wskazali również na inne pomoce służące w czasie głoszenia. Do nich należą: rekwizyty związane z omawianym tematem (obrazy, przedmioty)⁵¹, rzutnik multimedialny lub ekran służący do wyświetlania slajdów⁵², krótkich filmów, prezentacji i piosenek⁵³ lub śpiew połączony z grą na gitarze⁵⁴.

Św. Franciszek z Asyżu, w IX rozdziale *Reguły zatwierdzonej*, zawarł takie krótkie wskazanie dla braci mniejszych: „Zachęcam [...] braci [kaznodziejów], aby ich słowa w kazaniach, jakie głoszą, były wypróbowane i czyste (por. Ps 11,7; 17,31) na pożytek i zbudowanie ludu. Niech mówią mu o wadach i cnotach, o karze i chwale słowami związłymi; bo słowo skrócone uczynił Pan na ziemi (por. Rz 9,28)”⁵⁵. Franciszkański wymiar kaznodziejstwa może być rozpatrywany jedynie z perspektywy duchowej drogi nawrócenia, życia i apostołstwa św. Franciszka z Asyżu oraz ogromnego szacunku wobec słowa Bożego. Opiera się ono przede wszystkim na radykalizmie świadectwa życia. Jest to zadanie, które dziś stoi przed urzędowymi głosicielami słowa Bożego. Ich zadaniem jest wyjaśnianie tego słowa tym, którzy go słuchają. W tę misję Kościoła XXI wieku muszą się wpisać także diakoni, prezbiterzy i biskupi *Zakonu Braci Mniejszych Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce*. Trzeba przede wszystkim pamiętać, że „zawsze należy głosić Ewangelię; a gdyby to było konieczne, to także słowami”⁵⁶.

---

⁵⁰ Ankieta nr: 3; 11; 12; 19; 30; 34; 67; 74; 75.

⁵¹ Ankieta nr: 10; 76.

⁵² Ankieta nr: 36; 48; 124.

⁵³ Ankieta nr: 36.

⁵⁴ Ankieta nr: 48.

⁵⁵ RZ 9, 4-5, w: *Pisma*, s. 189.

⁵⁶ Przemówienie papieża Franciszka do młodzieży zgromadzonej przed Bazyliką Matki Bożej Anielskiej w Asyżu, 4 października 2013 r. Zob. FRANCISZEK, *Głoście Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/asyz_mlodziuz_04102013.html [dostęp: 15.03.2021].

ZAKOŃCZENIE

„Nakłońcie ucha serca waszego i bądźcie posłuszni głosowi Syna Bożego. Zachowujcie przykazania Jego całym sercem i wypełniajcie doskonale Jego rady” (LZ 6). Ten fragment zaczerpnięty z *Listu do całego Zakonu św. Franciszka* ukazuje jego ścisłą relację, jaką miał ze Słowem Bożym, czyli osobą Chrystusa. W podejmowanym dziele przepowiadania słowa Bożego przez prezbiterów *Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce* na pierwszy plan powinno wysuwać się *posłuszeństwo głosowi Syna Bożego* zawierające się w Objawieniu spisanim na kartach Pisma świętego. Słowo Boże stanowi pokarm dla życia, modlitwy i jedności wspólnoty zakonnej i dzieł apostołskich. Warto podkreślić, że to właśnie homilia jest dla większości wiernych zasadniczym momentem spotkania ze słowem Boga, dlatego potrzeba jej dowartościowania. Franciszkańska charakterystyka duszpasterska opiera się na świadomości wyższości i pierwszeństwa ewangelizacji nad praktyką sakramentalną i pobożnościową. Dlatego też przepowiadanie słowa Bożego w *Prowincji* obejmuje przeróżne formy głoszenia: formację biblijną, homilię, kazania, misje ludowe, rekolekcje, dni skupienia, konferencje, używanie różnych środków przekazu oraz katechezę. Wskazane formy kaznodziejskie podejmowane są przez członków *Prowincji Wniebowzięcia NMP*. Stanowią oni wspólnotę ewangelizacyjną i realizującą – w konkretnych warunkach czasu, miejsc i okoliczności – swój charyzmat franciszkański, będący sposobem bycia i posługiwania w Kościele i w świecie.

Celem niniejszego opracowania była próba ukazania aktualnego stanu kaznodziejstwa podejmowanego i wypełnianego w *Prowincji*. Stało się to możliwe poprzez przeprowadzenie badań ankietowych wśród prezbiterów franciszkańskich w Polsce i za granicą. Ta przestrzeń duszpasterskiej i apostołskiej działalności „franciszkanów śląskich” nie była jak dotąd przedmiotem badań i opracowań naukowo-teologicznych. Aktualność kaznodziejstwa zaznaczona w celu rozprawy określona została poprzez cezurę czasową zawartą w tytule niniejszej pracy. Punktem odniesienia dla opracowania zawartego w tytule problemu badawczego był Sobór Watykański II. Nie chodziło o przedstawienie nauki Vaticanum II dotyczącej przepowiadania słowa Bożego. Opracowanie skupia się na ukazaniu inspiracji płynącej z nauczania ojców soborowych, nauczania poszczególnych papieży i wskazań zawartych w innych dokumentach

Kościoła, znajdujących odzwierciedlenie w odnowie życia zakonnego w Kościele, tożsamości zakonnej oraz dowartościowaniu i włączeniu charyzmatu poszczególnych instytutów do wypełniania dzieł ewangelizacyjnych i apostołskich. Niniejsza praca, ze względu na zakres przeprowadzonych badań, określonych w tytule rozprawy, uwzględnia powyższe wskazania odnosząc je do *Zakonu Braci Mniejszych* i *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* – jako jednostki *Zakonu*. Kwerenda źródeł z zakresu dokumentów Kościoła, *Zakonu*, *Prowincji* oraz literatury przedmiotu pozwoliła na stworzenie kwestionariusza ankiety badawczej, umożliwiającej, w sposób całościowy, umożliwiającej dokonanie bliższej analizy osoby kaznodziei franciszkańskiego i stanu kaznodziejstwa aktualnie realizowanego w *Prowincji*. W wyniku przeprowadzonych badań uzyskano 138 wypełnionych kwestionariuszy ankiet stanowiących podstawę do omówienia zarysowanego w tytule zagadnienia. Celem opracowania była również próba nakreślenia i uchwycenia franciszkańskiej specyfiki przepowiadania słowa Bożego. Jest to istotny element franciszkańskiej tożsamości kaznodziei, na który należy położyć szczególny nacisk w kształceniu przyszłych prezbiterów i formacji ciągłej braci, szczególnie misjonarzy ludowych i rekolekcjonistów. Na podstawie przeprowadzonych rozważań, w oparciu o założony we wstępie kierunek opracowania, należy stwierdzić, że cel pracy został zrealizowany.

Opracowanie ukazuje aktualny stan wypełnianego zadania kaznodziejskiego w *Prowincji*. Punktem wyjścia do analizy obrazu przepowiadania słowa Bożego w terażniejszości było krótkie przedstawienie bogatej i skomplikowanej historii *Prowincji* liczącej już 166 lat. To ona ukonstytuowała dzisiejszy obraz „panewnickich franciszkanów”, stanowiących część wielkiej rodziny *Zakonu Braci Mniejszych*. Ukazanie podstaw prawnych wspólnoty założonej przez św. Franciszka ponad 800 lat temu, omówienie ustroju *Zakonu* i *Prowincji* stanowiły wstęp do rozważań nad charakterystyką dzisiejszej rzeczywistości, w której posługują ankietowani prezbiterzy. Ukazano stan personalno-materialny służący posłudze duszpasterskiej podejmowanej przez poszczególne wspólnoty domów zakonnych na terenie Polski i poza jej granicami. Główna oś analizy odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu ankiety badawczej dotyczyła rzeczywistości polskich klasztorów. Niestety nie udało się uzyskać pełniejszego obrazu i charakterystyki posługi kaznodziejskiej wypełnianej poza granicami Polski. Na szczególną uwagę, i z pewnością odrębne badania, których w niniejszym opracowaniu nie udało się wyszczególnić, zasługuje duszpasterstwo na

Ukrainie, podejmowane przez członków *Prowincji* należących do *Fundacji Wszystkich Świętych Zakonu Serafickiego*, posługujących w dwóch obrządkach: rzymskokatolickim i grekokatolickim. Inną kwestią, którą można w przyszłości podjąć, jest opis specyfiki wypełnianego zadania głoszenia słowa Bożego w krajach Europy południowej (Czechy), zachodniej (Niemcy, Austria, Włochy) oraz w krajach posługi misyjnej (Boliwia, Republika Środkowoafrykańska, Tanzania) lub innych miejscach franciszkańskiej obecności i misji (Rosja, Ziemia Święta, Hong-Kong).

Aktualnie realizowana formacja głosicieli słowa Bożego w *Prowincji* zupełnie pomija, lub w najlepszym przypadku całkowicie marginalizuje, przygotowanie poszczególnych braci laików (nie posiadających święceń kapłańskich) do posługi kaznodziejskiej. Na większą uwagę zasługuje również merytoryczne i praktyczne przygotowanie alumnów seminarium do posługi kaznodziejskiej, zwłaszcza głoszenia misji ludowych i rekolekcji. Odpowiednie wskazania winny znaleźć umocowanie zarówno w prawodawstwie *Prowincji* oraz formacji seminaryjnej poprzez większą liczbę godzin ćwiczeń homiletycznych lub praktyki pastoralne. Jednym z wiodących postulatów w *Prowincji* jest także odrodzenie się odnowionej instytucji *misjonarza i rekolekcjonisty*. Trudność może stanowić tu charakter posługi podejmowanej przez członków *Prowincji*, która zdominowana jest przez duszpasterstwo parafialne oraz katechezę szkolną. Wielu braci łączy w sobie funkcje i urzędy parafialne z obowiązkami wynikającymi z zadań powierzonych im w poszczególnych domach zakonnych lub w strukturach prowincjalnych. Obiektywnie rzecz ujmując liczba kapłanów mogących poświęcić się w pełni zadaniu misjonarza i rekolekcjonisty jest znikoma. Rzeczywistość duszpasterska w *Prowincji* domaga się, aby odpowiednie struktury formacyjne na szczeblu prowincjalnym uwzględniały ten fakt w tworzeniu i aktualizacji zapisów prawnych, norm i statutów dotyczących posługi kaznodziejskiej.

Z analizy danych uzyskanych w wyniku przeprowadzenia badania ankietowego wynika, że przepowiadanie słowa Bożego podczas homilii jest realizowane w miarę poprawnie i rzetelnie. Większą uwagę należy zwrócić na czas przygotowania homilii oraz jej aspekty formalne i materialne, które są uwzględniane dość często u połowy ankietowanych. Przepowiadanie homilijne ma charakter chrystocentryczny i eklezjalny, wzbogacone elementami duchowości i charyzmatu franciszkańskiego. Dużą rolę odgrywają w nim odniesienia mariologiczne i egzystencjalne. Wielką uwagę zwraca się na prostotę przekazu oraz długość jednostki homilijnej, która nie przekracza 15 minut dla

homilii niedzielnej (44,9%) i w uroczystości (47,1%), 5 minut dla homilii w dni powszednie (58,0%) oraz 10 minut dla innych homilii okolicznościowych. W kontekście wskazań Kościoła odnoszących się do głoszenia homilii, zestawiając je z praktyką kaznodziejską w *Prowincji*, należy wskazać kilka mankamentów wypełnianej posługi. Jednym z nich jest praktyka „dyżuru kaznodziejskiego” podejmowanego przez jednego głoszącego na wszystkich mszach świętych w ciągu jednej niedzieli lub uroczystości, co należałoby odrzucić jako przejaw niezrozumienia zadania i znaczenia osoby celebrans-homilisty w zgromadzeniu liturgicznym. Drugim aspektem, nie podjętym w niniejszym opracowaniu, jest zwyczaj czytania listów pasterskich, przewidzianych do odczytania w ramach homilii mszalnej, przez alumnów seminarium. Obecny jest on nie tylko w Panewnikach, gdzie znajduje się seminarium, lecz często praktykowany jest w innych klasztorach, do których bracia alumni udają się z posługą. Praktyka ta wynika zapewne z faktu, że listy te nie są traktowane jako homilia, której głoszenie zastrzeżone jest dla osoby wyświęconej. Tymczasem opracowane w 2017 roku wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące homilii mszalnej mówią, że listy pasterskie przeznaczone do odczytania w miejsce homilii mają spełniać wymogi stawiane homilii w liturgii stanowiąc jej integralną część i dlatego muszą być odczytywane przez osobę wyświęconą. Pierwszy aspekt pozostaje do rozwiązania w ramach poszczególnych wspólnot domów zakonnych, natomiast na drugą kwestię należy zwrócić większą uwagę na poziomie formacji seminaryjnej.

Przepowiadanie seryjne ogniskuje się w głównej mierze wokół przeprowadzania misji ludowych i głoszenia rekolekcji. Badania wykazały, że tę posługę w ciągu ostatnich 5 lat wypełniało jedynie 31 ankietowanych, co stanowi zaledwie 22,5% wszystkich badanych. Na przyczyny tego zjawiska wskazano już wcześniej. Uwidoczniony został brak powszechnej praktyki wypełniania tego zadania przy pomocy zespołu kompetentnych osób (szczególnie przy prowadzeniu misji świętych). Należy odrzucić praktykę jednoosobowego prowadzenia misji ludowych. Dostrzega się brak współpracy pomiędzy duszpasterzami a wiernymi świeckimi. Widoczny jest „klerykalizm” w realizowaniu utartego schematu misji i rekolekcji, powielany wielokrotnie w różnych miejscach posługi. Pewnego rodzaju *novum* domagającym się zauważenia są te dzieła przepowiadania seryjnego, które realizowane są w ramach duszpasterstwa młodzieżowo-powołaniowego i szkoły nowej ewangelizacji. Współbracia posługujący w tych instytucjach prowincjalnych, podejmujący się również prowadzenia tradycyjnych misji

i rekolekcji, włączają wypracowane przez nich metody w środowisko parafialne przy współpracy lokalnych duszpasterzy i wiernych świeckich.

Franciszkańskie przepowiadanie słowa Bożego w *Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce* opiera się na formacji zakonnej, świadomości własnej tożsamości zakonnej i nieustannym pogłębianiu życia wewnętrznego duchowością św. Franciszka z Asyżu. Głęboko zakorzeniona w świadomości franciszkańskiej miłość do Kościoła i Ewangelii jest przyczyną sprawczą nieustannego odnawiania się posługi kaznodziejskiej wypełnianej z polecenia Kościoła, dla Kościoła i z Kościołem. Pomocą w realizacji tego zadania są metody, formy i sposoby aktualizacji posługi głoszenia słowa Bożego we współczesnym świecie. Wnioski i postulaty homiletyczne zawarte w niniejszym opracowaniu wskazały te przestrzenie, które mają udoskonalić warsztat kaznodziejski wśród braci *Prowincji*. Obowiązek ten spoczywa zarówno na prowincjalnych strukturach formacyjnych, jak i indywidualnie na osobie każdego kaznodziei, aby „życie i Reguła Braci Mniejszych polegała na zachowywaniu świętej Ewangelii Pana naszego Jezusa Chrystusa” (RZ 1,1).

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

1.1. Pismo święte

Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wyd. III poprawione, Poznań-Warszawa 1980.

Pismo święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Częstochowa 2009.

1.2. Księgi liturgiczne

Komunia święta i kult tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985.

Lekcjonarz mszalny, t. 1, Poznań 1981.

Lekcjonarz mszalny, t. 1, Poznań 2015.

Mszał Franciszkański, Wrocław 1998.

Mszał Franciszkański, wyd. II uzupełnione, Wrocław 2008.

Mszał Rzymski dla diecezji polskich, wyd. II poszerzone, Poznań 2010.

Obrzędy bierzmowania, wyd. II popr., Katowice 2008.

Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, Katowice 2008.

Obrzędy chrztu dzieci, wyd. III, Katowice 2007.

Obrzędy pokuty, wyd. II, Katowice 2009.

Obrzędy sakramentu małżeństwa, wyd. III, Katowice 2009.

Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo, wyd. II popr., Katowice 2009.

1.3. Dokumenty Kościoła powszechnego

Codex Iuris Canonici, Friburgi Brisgoviae – Ratisbonae 1918.

Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. II popr., Poznań 2002.

Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.

Kompendium Nauki Społecznej Kościoła, Kielce 2005.

Wykaz odpustów. Normy i nadania, wyd. 4 bis, Katowice 2004.

Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań 2002:

Deklaracja o wolności religijnej *Dignitas humanae*, 7.12.1965, s. 410-421.

Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, s. 377-401.

Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, 28.10.1965, s. 288-301.

Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*, 7.12.1965, s. 433-471.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, 28.10.1965, s. 236-258.

Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965, s. 478-508.

Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, 28.10.1965, s. 264-275.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 21.11.1964, s. 104-166.

Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, 18.11.1965, s. 350-363.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 7.12.1965, s. 526-606.

Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4.12.1963, s. 48-78.

1.4. Nauczanie papieży

BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, 22.02.2007.

BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 30.09.2010.

FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Christus vivit*, 25.03.2019.

FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 24.11.2013.

FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Veritatis gaudium*, 8.12.2017.

FRANCISZEK, Encyklika *Laudato si*, 24.05.2015.

JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Redemptionis donum*, 25.03.1984.

- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, 25.03.1996.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Centesimus annus*, 1.05.1991.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Christifideles laici*, 30.12.1988.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*, 25.03.1995.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Laborem exercens*, 14.09.1981.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, 30.12.1987.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Veritatis splendor*, 6.08.1993.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini*, 31.05.1998.
- JAN XXIII, Encyklika *Mater et Magistra*, 15.05.1961.
- JAN XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, 11.04.1963.
- PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, 29.06.1971.
- PAWEŁ VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, 6.08.1964.
- PAWEŁ VI, Encyklika *Evangelii nuntiandi*, 8.12.1975.
- PAWEŁ VI, Encyklika *Populorum progressio*, 26.03.1967.
- PAWEŁ VI, Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*, 26.06.1968.
- PAWEŁ VI, List apostolski *Octogesima adveniens*, 14.05.1971.
- PAWEŁ VI, Motu proprio *Ecclesiae sanctae*, 6.08.1966.
- PAWEŁ VI, Motu proprio *Pastorale munus*, 30.11.1963.

1.5. Dokumenty Stolicy Apostolskiej

KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA:

Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 8.12.2016.

Kapłan – głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa, Poznań 1999.

KONGREGACJA DS. INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO:

- Dekret *Ad instituenda experimenta*, 4.06.1970.
- Dekret *Cum superiores generales*, 27.11.1969.
- Dekret *Dum canonicarum*, 8.12.1970.
- Dekret *Religionum laicalium*, 31.05.1966.
- Instrukcja *Congregavit nos in unum Christi amor*, 4.02.1994.
- Instrukcja *Essential elements*, 31.05.1983.
- Instrukcja *Faciam tuam, Domine requiram*, 11.05.2008.
- Instrukcja *Nel presentare*, 6.04.1980.
- Instrukcja *Optiones Evangelicae*, 12.08.1980.
- Instrukcja *Renovationis causam*, 6.01.1969.
- Instrukcja *Ripartire da Christo*, 19.05.2002.
- Instrukcja *Tożsamość i misja brata zakonnego w Kościele*, 4.10.2015.
- Instrukcja *Venite seorsum*, 15.08.1969.
- Wskazania *Dimensio contemplativa*, 12.08.1980.
- Wskazania *Mutuae relationes*, 14.05.1978.
- Wskazania *Nowe wino, nowe bukłaki*, 6.01.2017.
- Wskazania *O przystosowaniu formacji w postulacie i nowicjacie*, 5.03.1967.
- Wskazania *Potissimum institutioni*, 2.02.1990.

KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW:

- Dyrektorium homiletyczne*, Poznań 2015.
- Instrukcja *Redemptionis sacramentum*, 25.03.2004.

1.6. Dokumenty Kościoła lokalnego

II Synod Plenarny Kościoła w Polsce 1991-1999, Poznań 2001.

Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy, Gliwice 2018.

Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej, wyd. 2, Katowice 2012.

Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2016.

Zasady Formacji Kapłańskiej. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia, Częstochowa 1999.

1.7. Dokumenty generalne Zakonu Braci Mniejszych

DOKUMENTY PRAWNE:

Constituzioni generali dell'Ordine dei Frati Minori, Roma 2016.

Reguła Braci Mniejszych, Katowice-Kraków-Wrocław 1990.

Reguła i Konstytucje generalne Zakonu Braci Mniejszych, Wrocław, Katowice-Kraków-Poznań-Wrocław 2005.

Statuti generali dell'Ordine dei Frati Minori, Roma 2016.

Statuty generalne Zakonu Braci Mniejszych, Katowice-Kraków-Wrocław 1990.

Statuty generalne Zakonu Braci Mniejszych, Wrocław, Katowice-Kraków-Poznań-Wrocław 2010.

DOKUMENTY KAPITUŁ GENERALNYCH:

Ku peryferiom z radością Ewangelii. Fratres et Minores in Nostra Aetate. Asyż. Zielone Świąta 2015, Roma 2015.

Niech Pan obdarzy cię pokojem. Kapituła generalna, Asyż 2003, Rzym 2003.

Niosący dar Ewangelii, Wrocław 2010.

Pan mówi do nas w drodze. Nadzwyczajna Kapituła Generalna, Alwernia-Asyż 2006, Wrocław 2006.

W drodze ku nadzwyczajnej Kapitułce generalnej „Powołanie Zakonu dzisiaj”, Rzym 2005.

DOKUMENTY MINISTRA GENERALNEGO:

BINI G., *Od wspomnienia do proroctwa. Kapituła generalna w Asyżu 1997*, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/8-9.

- BINI G., *Vocavit nod Deus ut eamus per mundum. Relacja ministra generalnego na kapitule generalną, Kapituła generalna OFM 2003*, Rzym 2003.
- BINI G., *Zakon dzisiaj. Refleksje i perspektywy*, Rzym 2000.
- CARBALLO J. R., *Smak słowa, Powołanie intelektualne Braci Mniejszych dzisiaj. List ministra generalnego OFM na temat studiów*, Rzym 2005.
- CARBALLO J. R., *Z jasnością i śmiałością w czasie odnowy. Relacja ministra generalnego na Nadzwyczajną Kapitułę Generalną, Alwernia-Asyż 2006*, Wrocław 2006.
- KOSER K., *Formacja w Zakonie Braci Mniejszych. Dokument Kapituły Generalnej Nadzwyczajnej*, Meddelin 1971, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/6-7.
- KOSER K., *Powołanie Zakonu dzisiaj. Deklaracja Kapituły generalnej w Madrycie w 1973*, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/5.
- SCHALÜCK H., *Zakon i ewangelizacja dzisiaj. Kapituła generalna w San Diego (USA) 1991*, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/6-7.
- SCHALÜCK H., *Zakon i ewangelizacja dzisiaj. Wytyczne dla działania Zakonu na lata 1991-1997*, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/6-7.
- VOUGHN J., *Nasze powołanie do ewangelizacji. Propozycja działania. Kapituła generalna 1985*, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/6-7.

DOKUMENTY ZARZĄDU GENERALNEGO:

- Bracia i Mniejsi ku peryferiom. Wytyczne Definitorium Generalnego do animacji Zakonu na lata 2016-2017*, Rzym 2016.
- Definitorium generalne, Subsydium dla formacji do przejrzystego, solidarnego i etycznego używania naszych zasobów ekonomicznych, *Franciszkańskie zarządzanie finansami*, Rzym 2014.
- Definitorium generalne, Subsydium, *Nasza franciszkańska tożsamość*, Rzym 2012.
- Komisja dla „Służby w Wierności i Wytrwałości”, *Nasze powołanie. Między rezygnacją a wiernością*, Rzym 2019.
- Komisja Międzynarodowa ds. priorytetu: „Duch modlitwy i pobożności”, *Wędrowanie ku „głębi serca”. Refleksje służące odkrywaniu na nowo wartości życia wewnętrznego i milczenie w życiu franciszkańskim*, Rzym 2003.
- Łaska początków. 800-lecie powstania Zakonu Braci Mniejszych, Wytyczne do animacji na lata 2006-009*, Rzym 2005.
- Naśladowcy Chrystusa dla braterskiego świata. Priorytety do animacji na lata 2003-2009*, Rzym 2004.

- Rada Plenarna OFM, *Dokument na temat formacji*, Rzym 1981, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/5.
- Rada Plenarna OFM, *Ewangelia wzywa nas*, Salwador de Bahia 1983, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/5.
- Rada Plenarna OFM, Guadalajara-México, *Wspólnota braterska w misji w świecie, który się zmienia*, Rzym 2001.
- Rada Plenarna OFM, *Kto ma uszy niechaj posłysz, co mówi Duch do Braci Mniejszych. Nairobi 2018*, Rzym 2018.
- Rada Plenarna OFM, *Nowe wino do nowych bukłaków. Konstancin-Jeziorna 2013*, Rzym 2014.
- Rada Plenarna OFM, *W drodze do nowych czasów*, Rzym 1995, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-b-3/8-9.
- Ratio Evangelizationis „Wypełnić ziemię Ewangelią Chrystusa”*, Rzym 1994-1995, Archiwum Prowincji WNMP, nr kat. 7-B-3/8-9.
- Rozpocząć na nowo od Ewangelii. Wytyczne do animacji na lata 2010-2015*, Rzym 2010.

SEKRETARIAT GENERALNY DS. FORMACJI I STUDIÓW:

- Duch modlitwy i pobożności*, Rzym 1997.
- Formacja w Zakonie Braci Mniejszych*, Rzym 1995.
- Kongres Animatorów Powołaniowych, *Pan daje mi braci. Duszpasterstwo powołaniowe w Zakonie Braci Mniejszych na przyszłość*, Asyż 2000.
- Podręcznik dla gwardianów*, Rzym 2019.
- Ratio formationis franciscanae*, Rzym 2008.
- Ratio studiorum. „In notitia veritatis proficere”*, Rzym 2001.
- Zostaliście powołani do wolności. Formacja ciągła w Zakonie Braci Mniejszych*, Rzym 2008.

SEKRETARIAT GENERALNY DS. EWANGELIZACJI:

- Jedna wiara w wielu kulturach. Doświadczenie franciszkańskie*, w: *Jeden jest Pan*, t. 8, red. S. B. BRZUSZEK, Z. M. STYŚ, Warszawa – Rzym 2011, s. 251-272.
- Posłani, by ewangelizować jako bracia mniejsi w parafii. Materiały dla duszpasterstwa parafialnego*, Rzym 2009.

1.8. Dokumenty Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce

Informator Wyższego Seminarium Duchownego na rok akademicki 2013/2014, Katowice-Panewniki 2013.

Katalog Prowincji Wniebowzięcia N.M.P. Zakonu Braci Mniejszych, Rzym-Katowice-Panewniki 1979.

Katalog Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 2015.

Katalog Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 2006.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia N.M.P. Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 1991.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice 1989.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Polsce Zakonu Braci Mniejszych, Katowice-Panewniki 2002.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 1998.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 1999.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 2001.

Schematyzm Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 2020, wersja elektroniczna.

Statuty do Spraw Formacji i Studiów, Katowice-Panewniki 2017.

Statuty Partykularne Prowincji, Katowice-Panewniki 1993.

Statuty Partykularne Prowincji, Katowice-Panewniki 1998.

Statuty Partykularne Prowincji, Katowice-Panewniki 2007.

Statuty Partykularne Prowincji, Katowice-Panewniki 2011.

Statuty Partykularne Prowincji, Katowice-Panewniki 2020.

1.9. Pisma franciszkańskie:

Leksykon Duchowości Franciszkańskiej, red. W. M. MICHALCZYK, Kraków – Warszawa 2006.

Pisma św. Franciszka i św. Klary, Warszawa 1992.

Pisma św. Franciszka z Asyżu. Teksty łacińskie i starowłoskie w polskim przekładzie, Kraków 2009.

Święci Franciszek i Klara. Pisma, wyd. łacińsko-polskie II popr., Kraków-Warszawa 2004.

Święty Franciszek. Św. Klara. Pisma, Kraków 2015.

2. Literatura przedmiotu:

ADAMCZYK J., *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Annales Canonici” 10 (2014), s. 79-102.

ADAMCZYK J., *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „Analecta Cracoviensia” 50 (2018), s. 239-254.

BAR J. R., *Drogą rad ewangelicznych*, Warszawa 1978.

BAR J. R., *Franciszkowa droga. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, Warszawa 1982.

BIELA B., *Uwarunkowania psychologiczno-społeczne przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne”, 7 (2011), s. 100-118.

BIELSKI T. (oprac.), *Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II*, Poznań-Warszawa 1970.

BROŃSKI W., *Kaznodzieja jako autor homilii. Aspekty homiletyczno-prawne*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 119-130.

BROŃSKI W., *Kaznodzieja jako autor homilii. Aspekty homiletyczno-prawne*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 119-130.

BROŃSKI W., *Kształcenie alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce do posługi kaznodziejskiej we współczesnym świecie*, w: *Kapłan w posłudze słowa Bożego*, red. L. SZEWCZYK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2010, s. 46-57.

- BRZUSZEK B., *Charyzmat powołania franciszkańskiego we współczesnym Kościele*, w: *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, red. J. BAR, Warszawa 1982, s. 52-63.
- CAPOBIANCO P., *Privilegia et facultates Ordinis Frantrum Minorum*, Ex Conventu S. M. Angelorum Nuceriae Sup. (Salerno) 1948.
- CARBALLO J. R., *List Ministra Generalnego Zakonu Braci Mniejszych z okazji śmierci Jana Pawła II*, „*Studia Franciszkańskie*” 16 (2006), s. 13-14.
- CHMIELEWSKI M., *Dzień skupienia*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. CHMIELEWSKI, Lublin – Kraków 2002, s. 233-234.
- CHMIELEWSKI M., *Rekolekcje*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. CHMIELEWSKI, Lublin - Kraków 2002, s. 744-751.
- CYGAŃSKI A., *Dialogiczny wymiar homilii po Soborze Watykańskim II*, Kraków 2018.
- DERDZIUK A., *Misja kapłana w świetle konstytucji kapucyńskich*, w: *Munus sanctificandi: gaudium vel onus? Zadanie uświęcania: radość czy ciężar?*, red. B. W. ZUBERT, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2009, s. 141-151.
- DRAGUŁA A., *Dydaktyka fonetyki pastoralnej*, w: *Dydaktyka homiletyki. Sympozjum sekcji homiletów polskich*, red. J. TWARDY, Katowice 2001, s. 40-54.
- Dydaktyka homiletyki. Sympozjum sekcji homiletów polskich*, red. J. TWARDY, Katowice 2001.
- DYK S., *Hermeneutyka słowa Bożego w liturgii*, „*Studia Pastoralne*” 7 (2011), s. 148-165.
- DYK S., *Podmiot przepowiadania homilijnego w świetle współczesnych dokumentów Kościoła*, „*Kieleckie Studia Teologiczne*” 8 (2009), s. 283-297.
- DYK S., *Słuchanie słowa Bożego w życiu konsekrowanym*, „*Studia Teologiczne. Nowe Życie w Chrystusie*” 33 (2015), s. 229-243.
- DYMOŃSKI E., *Od prorocstwa do świadectwa, czyli nasz wspólny charyzmat*, „*Studia Franciszkańskie*” 16 (2006), s. 17-28.
- Franciszkańska reguła życia*, red. L. HARDICK, J. TERSCHLÜSEN, K. ESSER, Niepokalanów 1988.
- FREEMAN G. P., SEVENHOVEN H., *Testament św. Franciszka – komentarz duchowy*, Kraków 2009.
- GABARA P., *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 23,3 (2014), s. 79-92.
- GAMBARI E., *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998.

- GEMELLI A., *Franciszkanizm*, Warszawa 1988.
- Głosimy Pana Jezusa Chrystusa. Treść przepowiadania*, red. H. SŁAWIŃSKI, Kraków 2017.
- GNIECKI CZ., *Św. Franciszek z Asyżu jako zakonodawca – założyciel trzech zakonów*, „Studia Franciszkańskie” 20 (2010), s. 87-100.
- GOGOLA J. W., *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela. Studium z teologii życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła od Vaticanum II po Vita Consecrata na przykładzie charyzmatu terezańskiego*, Kraków 2000.
- Homilia niedzielna. Dokumenty Konferencji Episkopatu Stanów Zjednoczonych*, red. H. SŁAWIŃSKI, Kraków 2015.
- IAMMARRONE G., *Duchowość franciszkańska. Istota i podstawowe treści. Chrześcijańska propozycja życia na dziś*, Kraków 1998.
- IRIARTE L., *Historia franciszkanizmu*, Kraków 1998.
- IRIARTE L., *Powołanie franciszkańskie*, Kraków 1999.
- JAN PAWEŁ II, *Homilia z okazji kanonizacji błogosławionego Jana z Dukli, w: Mszał Franciszkański*, Wrocław 1998, s. 293-295.
- KALBARCZYK A., *Trema u kaznodziejów. Specyfika i sposoby opanowania*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 190-204.
- KAMIŃSKI R., *Normatywny i praktyczny wymiar refleksji teologicznopastoralnej*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 58,3 (2011), s. 321-332.
- KAMIŃSKI R., *Przynależność do parafii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 33,6 (1986), s. 21-51.
- KAMIŃSKI R., *Z metodologii teologii pastoralnej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 235-249.
- KIJAS Z. J., *Kto szuka Boga. Napomnienia św. Franciszka*, Kraków 2011.
- KIJAS Z. J., *Powołanie franciszkańskie. Przeżywanie charyzmatu w XXI wieku*, Kraków 2003.
- KLEMENTOWICZ M., *Homilia jako tekst integralny teologicznie*, w: *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, red. M. DĄBRÓWKA, M. KLEMENTOWICZ, Tarnów 2017, s. 9-19.
- KOPEĆ J. J., *Droga krzyżowa. Duchowość, nabożeństwa i antologia współczesnych tekstów polskich*, Niepokalanów 1994.
- KUŹNIK B., *Problematyka dogmatyczno-moralna w kaznodziejstwie ks. dra Stanisława Bisty. Studium homiletyczne*, Katowice 2016 (pr. doktorska).

- Leksykon duchowości franciszkańskiej*, red. W. M. MICHALCZYK, Kraków-Warszawa 2006.
- LEWEK A., *Teologiczno-misyjny i personalistyczny model formacji kaznodziei*, w: *Integralne kształcenie kaznodziei*, red. W. BRŃSKI, Lublin 2006, s. 57-74.
- LEWEK A., *Współczesna odnowa kaznodziejstwa, z. 2: Zarys homiletyki ogólnej*, Warszawa 1980.
- LIPIŃSKI H., *Podstawowe elementy franciszkanizmu i ich zastosowanie w pedagogice franciszkańskiej*, w: *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, red. J. BAR, Warszawa 1982, s. 39-48.
- LISZKA P., *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*, Wrocław 1996.
- ŁASKI J., *25 września – bł. Władysława z Gielniowa. Rozważanie*, w: *Mszał Franciszkański*, Wrocław 1998, s. 285-286.
- MAKOWSKI A., *Misje miasta jako narzędzie ewangelizacji na peryferiach*, „Polonia Sacra” 22,1 (2018), s. 97-114.
- MAKOWSKI A., *Nowa ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, „Studia Redemptorystowskie” 13 (2015), Warszawa, s. 247-259.
- MAKOWSKI A., *Odnowione misje ludowe narzędziem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczne”, 64,12 (2017), s. 99-116.
- MANSSELLI R., *Pierwsze stulecie historii franciszkanów*, Kraków 2006.
- MEZGLEWSKI A., *Proces likwidacji niższych seminariów duchownych w latach 1959-1963*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 4 (2002), s. 31-57.
- MIGUT B., *Celebracja liturgiczna jako locus homilii*, „Roczniki Teologiczne” 64,8 (2017), s. 83-95.
- NIEZGODA C., *Charakterystyka duchowości św. Franciszka*, w: *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, red. J. BAR, Warszawa 1982, s. 30-38.
- OCHOTNY P., *Źródła i formy przepowiadania słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 11,4 (2016), s. 215-231.
- OLSZAŃSKI T., *Przepowiadanie śmierci Pańskiej w kazaniach pasyjnych*, WA 13, 2 (1985), s. 166-169.
- OSTAFIŃSKI W., *„Quaestio de quaestionibus”, czyli problem pytań retorycznych i ich funkcji w sztuce kaznodziejskiej*, „Roczniki Teologiczne” 67,12 (2020), s. 121-136.

- OSTAFIŃSKI W., *O sposobach obrazowania w świętokrzyskich kazaniach radiowych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57,4 (2004), s. 261-276.
- OSTAFIŃSKI W., *Waga pierwszego zdania, czyli jak zaczynać kazanie*, „Roczniki Teologiczno-Homiletyczne” 58,2 (2011), s. 193-212.
- PANUŚ K., *Ani długie, ani krótkie, lecz w sam raz! Przymiot brevitatis w kazaniu*, „Przegląd Homiletyczny” 8 (2004), s. 145-152.
- PANUŚ K., *Historia kaznodziejstwa*, Kraków 2007.
- PANUŚ K., *Sztuka głoszenia kazań*, Kraków 2008.
- PANUŚ K., *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele katolickim*, cz. 1, *Kaznodziejstwo w kościele powszechnym*, Kraków 1999.
- PANUŚ K., *Zarys historii kaznodziejstwa w kościele katolickim*, cz. 2, *Kaznodziejstwo w Polsce – od średniowiecza do baroku*, Kraków 2001.
- PANUŚ K., *Zarys historii kaznodziejstwa w kościele katolickim*, cz. 2, *Kaznodziejstwo w Polsce – od oświecenia do XX wieku*, Kraków 2001.
- PAŃCZAK A., *18 lipca – bł. Szymon z Lipnicy. Rozważanie*, w: *Mszał Franciszkański*, Wrocław 1998, s. 199-201.
- PIWOWARCZYK I., *Językowy obraz cierpienia w przemyskich Kazaniach pasyjnych z lat 2000-2009*, w: *Kapłan w posłudze słowa Bożego*, red. L. SZEWCZYK, W. J. SZTYK, Katowice 2010, s. 132-147.
- PREJS R., *Która rocznica? Czy 150-lecie erygowania Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce?* „Studia Franciszkańskie” 16 (2006), s. 437-440.
- PREJS R., *Za Franciszkiem. Dzieje Pierwszego Zakonu Franciszkańskiego 1209-1517*, Kraków 2011.
- PRZYCZYNA W., *Kazanie jako słowo Boże*, w: *Fenomen kazania*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1994, s. 48-66.
- PRZYCZYNA W., *Rekolekcje dla dzieci wczoraj i dziś*, w: *Rekolekcje dla dzieci*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1996, s. 7-39.
- PRZYCZYNA W., SIWEK G., *Metodologia teologii homiletycznej*, w: *Metodologia teologii praktycznej*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 2011, s. 70-84.
- PRZYCZYNA W., SIWEK G., *O metodologii homiletyki*, w: „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 289-300.
- PRZYCZYNA W., *Słowo Boże i ludzkie w kazaniu. Charakterystyczne cechy kazania jako utworu mówionego*, w: *Współczesna polszczyzna w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. KURZOWA, W. ŚLIWIŃSKI, Kraków 1994, s. 167-170.

- PRZYCZYNA W., SZEWCZYK L., *Polska bibliografia homiletyczna*, Kraków 2007.
- PRZYGODA W., *Paradygmaty metodologiczne we współczesnej teologii pastoralnej*, „Teologia Praktyczna” 10 (2009), s. 31-43.
- RATZINGER J., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005.
- SANCHEZ O. R., *Planowanie formacji franciszkańskiej*, w: *Współczesna formacja franciszkańska*, red. A. SCHMUCKI, Wrocław 2014, s. 283-323.
- SIWEK G., „*Mowa serca*” *odpowiedzią na problemy współczesnej posługi Słowa*, „Symposium” 10,1 (2006), s. 55-66.
- SIWEK G., *Misje ludowe w teorii i praktyce Kościoła. Studium homiletyczne*, Kraków 1999.
- SIWEK G., *Posługa słowa w epoce mediów*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 292-309.
- SIWEK G., *Przepowiadać skuteczniej. Elementy retoryki kaznodziejskiej*, Kraków 1992.
- SIWEK G., *Przepowiadanie pozaliturgiczne*, „Biblioteka Kaznodziejska” 149, 6 (2005), s. 19-22.
- SIWEK G., *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Teologia Pastoralna*, t. 2, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2002, s. 131-179.
- SIWEK G., *Rekolekcje*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, red. R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIJAŁKOWSKI, Lublin 2006, s. 725-731.
- SKONIECZNY P., *Kim jest proboszcz zakonny? O relacji pomiędzy przełożonym zakonnym a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Annales Canonici” 10 (2014), s. 59-80.
- SŁAWIŃSKI H., *Przepowiadanie Chrystusowego krzyża*, Warszawa 1997.
- SŁAWIŃSKI H., *Znaczenie, geneza i struktura „Dyrektorium homiletycznego”*, „Polonia Sacra” 19,3 (2015), s. 155-176.
- SOROBURSKI I. R., *Osoba i zadania homilisty według wskazań Verbum Domini i Evangelii gaudium*, „Studia Pastoralne” 13 (2017), s. 221-236.
- SOROBURSKI I., *Specyfika kaznodziejstwa franciszkańskiego*, w: *Wielcy mówcy franciszkańscy. Nasi mistrzowie posługi słowa*, red. L. SZEWCZYK, Katowice-Panewniki 2016, s. 9-12.
- STYŚ Z., SYKUŁA M., FILIPIUK G., WOJAS J., „*Forma sororum*”. *Święta Klara z Asyżu. 800-lecie powstania Zakonu Świętej Klary. Materiały z sympozjum naukowego*, Warszawa-Kraków 2012.

- SZEWCZUL B., *Pojęcie domu zakonnego i jego znaczenie w życiu zakonnym*, „Prawo Kanoniczne” 56,2 (2013), s. 17-39.
- SZEWCZUL B., *Problematyka odzwierciedlenia charyzmatu instytutu zakonnego w jego prawie własnym*, „Prawo Kanoniczne” 58,3 (2015), s. 65-85.
- SZEWCZYK L., *Ksiądz Władysław Basista jako wychowawca, homileta i logopeda*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 47,2 (2014), s. 435-444.
- SZEWCZYK L., *Odnowa przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009.
- SZPYRA SZ., *„Biada mi gdybym nie głosił Ewangelii” (1Kor 9,16c). Motywy przepowiadania u św. Pawła*, „Nurt SVD” 2 (2016), s. 250-262.
- SZTAFROWSKI E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I-IV, Warszawa 1985.
- SZTEINKE A., *Reformackie korzenie Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, w: *150 lat historii prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych*, red. A. BARCIAK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2008, s. 9-52.
- ŚLIWIŃSKI A., *Słowo Boże w Kościele. Z problematyki przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Elbląskie” 4 (2002), s. 193-202.
- Św. Bonawentura. *Pisma ascetyczno-mistyczne*, red. C. NIEZGODA, Warszawa 1984.
- TOMASZEWSKI T., *„Lectio divina” w nauczaniu Benedykta XVI i w pracach Synodu Biskupów z 2008 roku*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 15 (2010), s. 255-267.
- TOMCZAK S., *Zarys dziejów Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (1923-1991)*, w: *150 lat historii prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych*, red. A. BARCIAK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2008, s. 75-130.
- TWARDY J., *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemysł 2009.
- TWARDY J., *Proces przygotowania homilii*, „Roczniki Teologiczne” 61,12 (2014), s. 73-87.
- TWARDY J., *Zachowanie kaznodziei na ambonie*, w: *Mowa żywa. Wybrane aspekty komunikacji kaznodziejskiej*, red. J. TWARDY, W. BROŃSKI, J. NOWAK, Kielce 2005, s. 167-185.
- Wielcy mówcy franciszkańscy. Nasi mistrzowie posługi słowa*, red. L. SZEWCZYK, Katowice-Panewniki 2016.
- WISZOWATY E., *Przepowiadanie w ponowoczesności*, „Studia Pastoralne” 9 (2013), s. 178-190.

WOJSYK L., *Muzyka w seminariach prowincji franciszkańskiej Wniebowzięcia NMP (wspomnienia)*, w: *150 lat historii prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych*, red. A. BARCIAK, W. J. SZTYK, Katowice Panewniki 2008, s. 293-296.

Współczesna formacja franciszkańska, red. A. SCHMUCKI, Wrocław 2014.

ZUBERT B. W., *Dom zakonny*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, Lublin 1983, kol. 50-51.

ŻĄDŁO A., *Hermeneutyka tekstów liturgicznych w służbie przepowiadania liturgicznego*, „Roczniki Teologiczne” 62,12 (2015), s. 93-114.

ŻUCHOWSKI K., *3 października – św. Jana z Dukli*, w: *Mszał Franciszkański*, Wrocław 1998, s. 295-297.

3. Literatura pomocnicza

BAR J. R., *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977.

CELARY I., *Pastoralne wskazania dotyczące liturgii sakramentalnej*, Katowice 1998.

CENCINI A., *Wspólnota zakonna wspólnotą świętych i grzeszników*, Kraków 2004.

DOMASZK A., *Zdolność wiernych świeckich do przepowiadania słowa Bożego*, „Seminare” 20 (2004), s. 111-133.

Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I i II, red. S. MAŁYSIAK, Kraków 1996.

Homiletyka duszpasterska. Zbiorowy podręcznik nauki kaznodziejstwa dla polskiego kleru, (opr. zb.), Kielce 1935.

KAMIŃSKI R., *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017.

KAMIŃSKI R., *Tworzenie prac promocyjnych z teologii praktycznej*, „Roczniki Teologiczne” 66,6 (2019), s. 41-62.

KAMIŃSKI R., *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2000, s. 15-59.

KARCZEWSKI R., *Język homilii a nowa ewangelizacja w świetle Lineamenta XII Ogólnego Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów „Nowa Ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*, w: *Omnia transeunt – Caritas manet. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Władysławowi Głowie w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. H. SŁOTWIŃSKA, L. PINTAL, M. WYROSTKIEWICZ., Lublin 2012, s. 647-657.

- KOROLKO M., *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990.
- KOWALSKI R., *Mówione Magisterium Kościoła – kaznodziejstwo papieża Franciszka*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 1 (2018), s. 179-196.
- KRAM J., *Zarys kultury żywego słowa*, Warszawa 1995.
- KROK D., FORTUNA O., *Znaczenie wokalnych elementów struktury kazania dla jego recepcji*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 21 (2001), s. 181-213.
- Listy Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. M. ROMANEK, Kraków 2007.
- MATWIEJUK K., *Język narodowy w liturgii*, „Liturgia Sacra”, 17,1 (2011), s. 37-51.
- MISZTAŁ W., *Cisza i milczenie: aktualność propozycji chrześcijańskiej*, „Analecta Cracoviensia” 45 (2013), Kraków, s. 185-203.
- PAŁĘCKI J. P., *Pytania o liturgię. Misterium liturgii w życiu Kościoła*, Lublin 2015.
- PAWIŃSKI S., *Cisza i milczenie w przepowiadaniu słowa Bożego*, „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 239-254.
- Podręcznik asystencji FZŚ i MF*, red. A. PAŃCZAK, Warszawa-Woźniki 2008.
- RATZINGER J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- ROJSZCZAK-ROBIŃSKA D., *Język a Kościół*, „Kwartalnik językoznawczy” 2,2 (2010), s. 76-91.
- SOBCZYK A. J., *Aktualne nurty i perspektywy teologii duchowości katolickiej w Polsce w świetle periodyku „Duchowość w Polsce”*, „Studia Nauk Teologicznych” 11 (2016), s. 245-263.
- SZEWCZYK L., *Homilia pogrzebowa*, w: *Pogrzeb chrześcijański. Obrzędy, teologia, praktyka*, red. CZ. KRAKOWIAK, W. PAŁĘCKI, Lublin 2012, s. 96-110.
- TWARDY J., *Głoszenie kazań odpustowych*, „Roczniki Teologiczne” 64,12 (2017), s. 161-174.
- WASZECKI T., *Franciszku – jestem. Kazania rekolekcyjne dla ludu Bożego według nowej ewangelizacji*, Górki Wielkie 2011.
- WASZECKI T., *Pięciu wspaniałych franciszkańskich siewców ziarna słowa Bożego*, t. 1, Górki Wielkie 2004.
- WAWRZYŃIAK J., *Misje ludowe. Historia – teologia – praktyka*, Gerard Siwek, Kraków 2009: [recenzja], „Studia Salvatoriana Polonica” 3 (2009), s. 410-413.
- WIERZBICKI P., *Znaczenie okresu propedeutycznego w formacji kandydatów do kapłaństwa*, „Kościół i Prawo” 17,2 (2015), s. 101-117.

ZIELIŃSKA H., *Kształcenie głosu*, Lublin 1996.

ZIMON D., *Improwizacja czy rubrycystyka*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 11 (1978), s. 66-69.

4. Maszynopisy:

HARDICK L., J. TERSCHLÜSEN, K. ESSER, *Franciszkańska reguła życia*, Paryż 1961, (msp. – b. kl.).

Konstytucje generalne Zakonu Braci Mniejszych, 1954 r., (msp. – BP nr kat. 761 III).

Konstytucje generalne Zakonu Braci Mniejszych, tłum. 2 wyd., Kuria Prowincjalna O.F.M. – Panewniki 1971, (msp. – BP nr kat. 2809 III).

KOSER K., *Sprawozdanie o. Generała Zakonu Braci Mniejszych na Kapitule Generalnej w Asyżu w 1979 roku*, (msp. – b. kl.).

LAMORSKI O. M., *Przywileje liturgiczne Zakonu Braci Mniejszych na podstawie „Privilegia et facultates Ordinis Fratrum Minorum” Pacyfika Capobianco OFM i obowiązujących przepisów liturgicznych*, Kraków 2006, (pr. magisterska).

Materiały pomocnicze dla Franciszkańskich Rekolekcyjistów i misjonarzy wydane z okazji 750-tej rocznicy Błogosławionej śmierci Świętego Franciszka z Asyżu, cz. 1, z. 1, (msp. – b. kl.).

RAK R., *Homiletyka* (skrypt), 1960/1961 r., (msp. – BP nr kat. 4407 III).

Statuty Prowincji oraz Statut dla zarządzania parafią zakonną i Statut dla spraw studiów i wychowania Prowincji Wniebowzięcia N.M.P. Zakonu Braci Mniejszych w Polsce, Katowice-Panewniki 1979, (msp. – BP nr kat. 3557 III).

Statuty Prowincji Wniebowzięcia N.M.P. w Polsce Zakonu Braci Mniejszych. Poprawione i uzupełnione na Kapitule Prowincjalnej w 1980 r., Katowice-Panewniki 1981, (msp. – BP nr kat. 2586 III).

Statuty Prowincji Wniebowzięcia Najś. Maryi P. OL. Franciszkanów w Polsce, Katowice Panewniki (brak daty – ok. 1970 r.; msp. – BP nr kat. 757 III).

SWACZYNA J. S., *Problem akomodacji Zakonu Franciszkańskiego według Piusa XII*, (pr. licencjacka), Lublin 1961, (msp. – BP nr kat. M 0154).

TRAWIŃSKI J. I., *OFM Hodie. Wybór głównych zagadnień posoborowej odnowy życia zakonnego Zakonu Braci Mniejszych*, z. 1, Kraków 1978, (msp. – b. kl.).

Zagadnienia z duchowości św. Franciszka z Asyżu (oprac. zbiorowe), z. 8, Kraków 1977, (msp. – b. kl.).

Zagadnienia z duchowości św. Franciszka z Asyżu (oprac. zbiorowe), z. 10, Kraków 1978, (msp. – b. kl.).

5. Netografia:

BENEDYKT XVI, *Bez Boga człowiek jest samotny, a społeczeństwo zagubione*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/synod_05102008.html, [dostęp: 15.03.2021].

BIESOK E., *Kryptonim „Oset”*, <http://prowincja.panewniki.pl/artukul,904,s,sub8.html> [dostęp: 13.05.2020].

BIESOK E., *Wspomnienia*, <http://prowincja.panewniki.pl/wspomnienia,s,sub2.html> [dostęp: 15.09.2020].

Dokumenty Kościoła o życiu konsekrowanym, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty-kosciola-o-zyciu-konsekrowanym/> [dostęp: 23.02.2021].

Encyklopedia PWN, *Szkoła franciszkańska*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/szkola-franciszka;3902475.html> [dostęp: 6.06.2020].

Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, *Ks. Leszek Szewczyk*, https://silesia.edu.pl/index.php/Szewczyk_Leszek [dostęp: 13.05.2020].

Encyklopedia wiedzy o Kościele katowickim na Śląsku, *Ks. Bartłomiej Kuźnik*, https://silesia.edu.pl/index.php/Ku%C5%BAnik_Bart%C5%82omiej [dostęp: 15.03.2021].

FRANCISZEK, *Głosie Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/asyz_mloedziej_04102013.html [dostęp: 15.03.2021].

Franciszkański Zakon Świeckich w Polsce, *Regiony*, <http://www.fzs.info.pl/regiony/regiony.html> [dostęp: 31.07.2020].

Franciszkański Zakon Świeckich, *Informacje*, <http://www.fzs.info.pl/informacje/informacje.html> [dostęp: 31.07.2020].

Franciszkańskie Centrum Młodzieżowo-Powołaniowe „Trzej Towarzysze” *Idea powstania*, <https://trzejtowarzysze.com/centrum/> [dostęp: 1.12.2020].

Historia nabożeństwa Gorzkich Żali, <https://priest.pl/historia-nabozenstwa-gorzkich-zali/> [dostęp: 1.12.2020].

- Instrukcja o misjach i rekolekcjach parafialnych*,
<https://www.diecezjaplocka.pl/dla-ksiezy/xliii-synod-diecezji-plockiej/statuty-instrukcje-regulaminy-wskazania/instrukcje/instrukcja-o-misjach-i-rekolekcjach-parafialnych/> [dostęp: 15.11.2020].
- Klasztor Franciszkanów w Chorzowie-Klimzowcu*,
<http://prowincja.panewniki.pl/chorzow-klimzowiec,klasztor,13,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020]
- Klasztor Franciszkanów w Cieszynie*,
<http://prowincja.panewniki.pl/cieszyn,klasztor,14,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].
- Klasztor Franciszkanów w Kobylinie*,
<http://prowincja.panewniki.pl/kobylin,klasztor,22,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].
- Klasztor Franciszkanów w Koszarawie*,
<http://prowincja.panewniki.pl/koszarawa,klasztor,23,s,sub2.html> [dostęp: 1.12.2020].
- Parafia Matki Bożej Uzdrawienia Chorych w Bojszowach, Ks. *Andrzej Kolek*,
<http://www.mbuch.pl/?p=main&what=11> [dostęp: 15.05.2020].
- Pierwsza Niedziela Słowa Bożego i myśl franciszkańska*,
<https://www.franciszkanie.pl/artykuly/pierwsza-niedziela-slowa-bozego-i-mysl-franciszkanska> [dostęp: 1.06.2020].
- Romitorium Matki Bożej Anielskiej. Franciszkańska Pustelnia w Jaworzynce*,
<http://www.jaworzynka.franciszkanie.pl/romitorium-czyli-pustelnia...-franciszka-ska-koniecznie.html> [dostęp: 1.12.2020].
- Słownik Języka Polskiego PWN, *Reguła*,
<https://sjp.pwn.pl/szukaj/Regu%C5%82a.html> [dostęp: 23.02.2021].
- SNE Zacheusz*,
<http://prowincja.panewniki.pl/snezacheusz,s,sub3.html> [dostęp: 1.12.2020].
- SOBKOWSKI A., *Historia Prowincji*,
<http://prowincja.panewniki.pl/historiaprowincji,s,sub2.html> [dostęp: 15.03.2020].
- WYSZYŃSKI A., *O relacji między duchowością a charyzmatem Zakonu Braci Kaznodziejów*, <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/referaty-konferencje-artykuly/duchowosc-roznych-rodzin-zakonnych/wyszynski-a-op-o-relacji-miedzy-duchowoscia-a-charyzmatem-zakonu-braci-kaznodziejow-30108/> [dostęp: 15.01.2021].
- XII Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Lineamenta*,
https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_2007_0427_lineamenta-xii-assembly_pl.html [dostęp: 15.03.2021].

ANEKS

KWESTIONARIUSZ ANKIETY

PRZEPOWIADANIE SŁOWA BOŻEGO W PROWINCJI WNIEBOWZIĘCIA NMP ZAKONU BRACI MNIEJSZYCH W POLSCE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

Czcigodny Ojciec,

Posługa głoszenia słowa Bożego należy do istoty każdej posługi duszpasterskiej, którą podejmujemy w imieniu całego Kościoła. Jako Bracia Mniejsi, za wzorem św. Franciszka z Asyżu, nie tylko odkrywamy we własnym powołaniu wartość Słowa Bożego, ale również z synowskim posłuszeństwem podejmujemy zadanie jego przekazywania.

Zwracam się z prośbą o szczere wypełnienie poniższej ankiety, której wyniki posłużą do naukowego opracowania zagadnienia stanu kaznodziejstwa w naszej Prowincji zakonnej, jak również pomogą wysunąć postulaty odnośnie do wykonywanej przez nas posługi słowa. Ankieta jest anonimowa i przeprowadzana na użytek rozprawy doktorskiej, za wiedzą promotora oraz za zgodą Ministra Prowincjalnego naszej Prowincji.

o. mgr Antonin K. Brząkalik OFM
minister prowincjalny

ks. dr hab. prof. UŚ Leszek Szewczyk
promotor, Wydział Teologiczny UŚ

o. mgr lic. kan. Idzi R. Soroburski OFM
doktorant, Wydział Teologiczny UŚ

KWESTIONARIUSZ ANKIETY

1. Średni wiek ankietowanych (liczba lat): **47,0**
2. Średnia stażu zakonnego (liczba lat): **26,1**
3. Średnia stażu kapłańskiego (liczba lat): **18,6**
4. Proszę podać swoje wykształcenie teologiczne (stopień/tytuł naukowy):

bez tytułu	magister	licencjat kanoniczny	doktor	doktor habilitowany	profesor
25 - 18,1%	83 - 60,1%	15 - 10,9%	14 - 10,1%	0 - 0,0%	1 - 0,7%

5. Miejsce zamieszkania / charakter domu zakonnego:

klasztor bez parafii	klasztor z parafią	dom profesorski	dom studentów	kuria	inne
33 - 23,9%	97 - 70,3%	2 - 1,4%	2 - 1,4%	2 - 1,4%	2 - 1,4%

Polska	Europa wschodnia	Europa pld. / zach.	Ameryka południowa	Afryka	inne
118 - 85,5%	6 - 4,3%	10 - 7,2%	1 - 0,7%	1 - 0,7%	2 - 1,4%

6. Charakter prowadzonej posługi:

Duszpasterstwo w kościele klasztornym	66 - 47,8%
Duszpasterstwo parafialne	65 - 47,1%
Misjonarz ludowy / rekolekcjonista	29 - 21,0 %
Kapelan (siostry zakonne, szpital, areszt itp.)	26 - 18,8%
Duszpasterstwo innych grup (studenci, młodzież, FZŚ itp.)	46 - 33,3%
Duszpasterstwo okazjonalne (zastępstwa w parafiach)	80 - 58,0%

7. Aktualne stanowisko (pełniona funkcja):

Gwardian (prezes)	11 - 8,0%
Wikariusz domu	16 - 11,6%
Ekonom	20 - 14,5%
Formator	10 - 7,2%
Proboszcz	20 - 14,5%
Wikariusz parafialny	21 - 15,2%
Katecheta	22 - 15,9%
Kapelan	11 - 8,0%

Pracownik naukowy	1 – 0,7%
Wykładowca	9 – 6,5%
Student	10 – 7,2%
Stacjonariusz	36 – 26,1%
Emeryt / rezydent / rekonwalescent	7 – 5,1%
Kurialista	4 – 2,9%

8. Jakie elementy formalne przepowiadania oraz elementy wypowiedzi kaznodziejskiej są dla Ojca istotne?

	bardzo ważne	ważne	mniej ważne	nieważne
Kontakt wzrokowy	34,8%	56,5%	2,9%	5,8%
Intonacja i siła głosu	50,7%	42,8%	3,6%	2,9%
Tempo wygłaszania	21,7%	64,5%	10,9%	2,9%
Postawy i gesty	21,0%	51,4%	23,2%	4,3%
Kompozycja wypowiedzi	36,2%	52,2%	8,0%	3,6%
Ubiór i wygląd	13,0%	50,7%	29,0%	7,2%
Argumentacja	37,0%	52,2%	5,8%	5,1%
Dialogowość	10,9%	46,4%	30,4%	12,3%
Obrazowość	29,7%	55,1%	10,1%	5,1%
Stosowanie przykładów	34,1%	52,9%	10,9%	2,2%
Poprawność językowa	49,3%	44,2%	3,6%	2,9%
Inne, jakie?				

9. Podczas głoszenia homilii najczęściej korzysta Ojciec z:

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Kartki z zapisem całości homilii	13,8%	31,2%	15,9%	39,1%
Wykresu, szkicu lub kilku punktów	5,8%	16,7%	42,8%	34,8%
Notatek (zawierające cytaty, zdania, myśli itp.)	5,1%	27,5%	34,8%	32,6%
Tylko własnej pamięci	23,9%	27,5%	34,8%	13,8%
Inne, jakie?				

10. Jak często głosi Ojciec homilię w ciągu tygodnia?

Codziennie	kilka razy	raz	bardzo rzadko	nigdy
13 – 9,4%	66 – 47,8%	20 – 14,5%	30 – 21,7%	9 – 6,5%

11. Jak często głosi Ojciec homilię w niedziele?

Co tydzień	kilka razy w miesiącu	raz w miesiącu	Kilka razy w roku	nigdy
48 – 34,8%	45 – 32,6%	29 – 21,0%	11 – 8,0%	4 – 2,9%

12. Homilię niedzielną głosi Ojciec najczęściej:

	zawsze	często	rzadko	nigdy
W ciągu „dyżuru kaznodziejskiego”	54,4%	15,2%	15,2%	15,2%
Na Mszach św. odprawianych tylko przez siebie	34,8%	30,4%	13,8%	21,0%
Na Mszach św. odprawianych przez innych kapłanów	8,0%	35,5%	36,2%	20,3%

13. Co jest dla Ojca źródłem homilii?

	Zawsze	często	rzadko	nigdy
Pismo święte	79,0%	13,0%	5,1%	2,9%
Liturgia	10,9%	50,0%	26,1%	13,0%
Tradycja i Magisterium Kościoła	6,5%	51,4%	32,6%	9,4%
Pierwsze czytanie	11,6%	58,0%	25,4%	5,1%
Psalm responsoryjny	3,6%	19,6%	54,3%	22,5%
Drugie czytanie	7,2%	55,8%	33,3%	3,6%
Aklamacja przed Ewangelią	3,6%	11,6%	55,1%	29,7%
Ewangelia	64,5%	19,5%	10,8%	5,2%
Teksty stałe mszy św.	1,4%	8,7%	67,4%	22,5%
Teksty zmienne mszy św.	2,2%	8,0%	59,4%	30,4%
Tajemnica dnia (wspomnienia, święta, uroczystości)	18,8%	58,0%	20,3%	2,9%
Obrzędy, znaki liturgiczne	0,0%	25,3%	55,1%	19,6%

Bieżące wydarzenia z życia Kościoła	2,9%	48,6%	39,9%	8,7%
Bieżące wydarzenia z życia społecznego	2,2%	26,1%	58,7%	13,0%
Doświadczenia słuchaczy	5,8%	49,3%	34,8%	10,1%
Inne, jakie?				

14. Ile czasu poświęca Ojciec na przygotowanie homilii w dni powszednie?

Kilka dni	jeden dzień	kilka godzin	godzinę i mniej	nigdy się nie przygotowuję
11 – 8,0%	26 – 18,8%	25 – 18,1%	73 – 52,9%	3 – 2,2%

15. Ile czasu poświęca Ojciec na przygotowanie homilii niedzielnej?

Kilka tygodni	tydzień	kilka dni	jeden dzień i mniej	nigdy się nie przygotowuję
6 – 4,3%	15 – 10,9%	77 – 55,8%	39 – 28,3%	1 – 0,7%

16. Jak długo (średnio) głosi Ojciec homilię?

	<3 minut	3-5 minut	5-8 minut	8-10 minut	10-15 minut	>15 minut
W dni powszednie	8,7%	58,0%	21,7%	4,3%	2,2%	0,7%
W niedziele	0,0%	1,4%	17,4%	33,3%	44,9%	2,9%
W uroczystości	0,0%	2,2%	13,0%	30,4%	47,1%	7,2%
Pogrzebowe	0,7%	8,7%	33,3%	37,0%	14,5%	1,4%
Ślubne	0,0%	7,2%	22,5%	40,6%	22,5%	2,9%
Dla dzieci	0,7%	15,9%	23,9%	28,3%	16,7%	3,6%
Dla młodzieży	0,7%	8,7%	23,2%	29,7%	23,9%	2,9%
Okolicznościowe (odpust, pasterka, Boże Ciało itp.)	0,0%	2,2%	6,5%	12,3%	45,7%	31,9%
Specjalne (rekolekcje, misje, dni skupienia)	0,7%	0,7%	3,6%	2,9%	18,8%	65,9%

17. Jaka formę homilii najczęściej Ojciec wykorzystuje?

	Zawsze	często	rzadko	nigdy
Monolog	42,0%	39,1%	15,2%	3,6%
Dialog wirtualny (zachęcający słuchacza do podążania za głoszoną myślą)	15,2%	56,5%	13,0%	15,2%
Dialog rzeczywisty (najczęściej z dziećmi i młodzieżą)	18,1%	36,2%	31,9%	13,8%

18. Do jakiej grupy ludzi najczęściej głosi Ojciec homilię?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Wierni w różnym wieku	61,6%	37,0%	0,7%	0,7%
Młodzież	2,2%	18,1%	68,1%	11,6%
Dzieci	2,2%	26,1%	57,2%	14,5%
Osoby konsekrowane	4,3%	29,0%	45,7%	21,0%
Członkowie wspólnot parafialnych	8,7%	27,5%	40,6%	23,2%
Grupy specjalne (np. FZS, studenci, dni skupienia)	7,2%	24,6%	45,7%	22,5%

19a) Czy grupa słuchaczy ma wpływ na treść głoszonej homilii?

	wielki	mały	żaden
Treść	79,0%	14,5%	6,5%

19b) Czy grupa słuchaczy ma wpływ na formę głoszonej homilii?

	wielki	mały	żaden
Forma	72,0%	20,0%	8,0%

20. Jaki cel przyświeca Ojcu w przygotowaniu i głoszeniu homilii?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Dogmatyczny (prowadzący do poznania podstawowych prawd wiary)	33,3%	50,7%	11,6%	4,3%
Misyjny (prowadzący do ugruntowania wiary)	29,7%	61,6%	5,8%	2,9%

Mistagogiczny (wprowadzający w misterium wiary)	13,0%	55,1%	26,1%	5,8%
Moralny (prowadzący do życia zgodnie z wiarą)	29,0%	54,3%	15,2%	1,4%
Diakonijny (prowadzący do zaangażowania w posługi np. Caritas, wspólnoty itp.)	2,9%	29,7%	56,5%	10,9%

21. Podczas osobistego sprawowania sakramentów, obrzędów oraz różnych okoliczności jak często głosi Ojciec homilię obrzędową lub okolicznościową?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Chrzest święty	29,0%	14,5%	42,0%	14,5%
Sakrament małżeństwa	61,6%	10,1%	23,9%	4,3%
Namaszczenie chorych	13,8%	21,0%	39,1%	26,1%
Pogrzeb	65,9%	10,1%	18,8%	5,1%
Odpust	55,8%	10,9%	26,8%	6,5%
Jubileusze (np. małżeńskie, zakonne, kapłańskie, parafii itp.)	35,5%	20,3%	29,7%	14,5%
Obrzędowe (śluby zakonne, pokutne itp.)	26,1%	7,2%	30,4%	36,2%
Związane z życiem lokalnej społeczności	23,9%	24,6%	33,3%	18,1%
Przy różnego rodzaju innych okolicznościach	15,2%	31,9%	37,7%	15,2%

22. Skąd czerpie Ojciec inspiracje do tworzenia homilii?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Komentarze biblijne	23,9%	55,8%	12,3%	8,0%
Zbiory kazań różnych autorów	10,1%	37,0%	35,5%	17,4%
Propozycje homilii zamieszczone w Internecie	6,5%	25,4%	36,2%	31,9%
Internetowe konferencje (szukanie ciekawych myśli)	5,8%	38,4%	35,4%	20,3%
Internetowe komentarze do ewangelii (videoblogi)	3,6%	23,2%	37,7%	35,5%
Pomoce homiletyczne z czasopism teologicznych	5,8%	21,7%	37,0%	35,5%
Program duszpasterski	4,3%	20,3%	42,0%	33,3%
Pisma franciszkańskie	2,2%	23,2%	57,2%	17,4%

Pisma Ojców Kościoła	4,3%	23,9%	56,5%	15,2%
Dokumenty Kościoła	4,3%	29,7%	53,6%	12,3%
Autorskie pomysły	16,7%	52,2%	21,7%	9,4%
Medytacja / rozmyślanie	24,6%	50,7%	16,7%	8,0%
Własne archiwum	12,3%	43,5%	26,1%	18,1%
Inne, jakie?				

23. Skąd czerpie Ojciec wiedzę na temat bieżących informacji dotyczących sytuacji życiowych słuchaczy?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Z własnych doświadczeń	29,0%	62,3%	2,9%	5,8%
Z obserwacji codziennego życia	28,3%	68,8%	2,9%	0,0%
Z wypowiedzi innych osób	13,8%	65,9%	18,1%	2,2%
Z literatury	2,2%	45,7%	39,1%	13,0%
Z prasy katolickiej	1,4%	44,2%	44,9%	9,4%
Z prasy codziennej	0,7%	18,8%	52,9%	27,5%
Z telewizji	1,4%	19,6%	52,9%	26,1%
Z internetu	5,8%	42,8%	31,9%	19,6%
Inne, jakie?				

24. Jakie elementy charyzmatu franciszkańskiego włącza Ojciec do głoszenia słowa Bożego?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Życie Ewangelią	51,4%	47,1%	0,7%	0,7%
Posłuszeństwo Kościołowi	21,7%	60,1%	13,8%	4,3%
Pojednanie, pokój, dobro i sprawiedliwość	11,6%	60,9%	21,7%	5,8%
Szacunek wobec stworzenia	6,5%	35,5%	44,9%	13,0%
Szacunek wobec duchownych	8,0%	30,4%	47,8%	13,8%
Świadectwo życia i słowa	26,8%	63,8%	6,5%	2,9%
Ewangelizacja	28,3%	51,4%	13,8%	6,5%
Pokuta i nawrócenie	19,6%	65,2%	8,7%	6,5%
Kwestie społeczne	5,1%	34,1%	51,4%	9,4%
Godność człowieka	19,6%	55,8%	15,9%	8,7%

Życie modlitwy	21,0%	65,2%	10,1%	3,6%
Znaki czasu	8,0%	58,0%	27,5%	6,5%
Braterstwo i umniejszenie	9,4%	47,8%	35,5%	7,2%
Inne, jakie?				

25. Jak często w przepowiadaniu posługuje się Ojciec elementami duchowości franciszkańskiej?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Naśladowanie Chrystusa	31,9%	62,3%	3,6%	2,2%
Chrystus – Bóg i Człowiek	27,5%	58,7%	12,3%	1,4%
Maryja – Matka Boża	16,7%	58,7%	22,5%	2,2%
Cnoty i wady	13,0%	55,1%	25,4%	6,5%
Nawrócenie i pokuta	19,6%	59,4%	15,9%	5,1%
Zachowywanie Ewangelii	38,4%	56,5%	2,9%	2,2%
Posłuszeństwo	13,0%	55,8%	23,9%	7,2%
Czystość	8,0%	44,9%	39,9%	7,2%
Życie bez własności	5,8%	37,0%	46,4%	10,9%
Nagroda i kara wieczna	2,9%	48,6%	41,3%	7,2%
Szacunek	12,3%	55,1%	23,9%	8,7%
Przebaczenie	22,5%	64,5%	10,1%	2,9%
Miłość	35,5%	55,8%	5,8%	2,9%
Inne, jakie?				

26. Jakie prawdy wiary, wskazania moralne, teksty nauczania papieskiego i Magisterium Kościoła włącza Ojciec do przepowiadania?

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Trójca Święta	9,4%	47,8%	37,7%	5,1%
Bóg Ojciec - Stworzyciel	14,5%	58,7%	23,2%	3,6%
Syn Boży - Odkupiciel	29,0%	60,1%	9,4%	1,4%
Duch Święty – Pocieszyciel	14,5%	56,5%	24,6%	4,3%
Misterium życia Chrystusa	23,2%	64,5%	10,1%	2,2%
Kościół święty	11,6%	74,6%	11,6%	2,2%
Maryja – Matka Chrystusa	11,6%	61,6%	22,5%	4,3%

Maryja – Matka Kościoła	8,7%	58,0%	28,3%	5,1%
Eschatologia – życie wieczne	9,4%	58,7%	27,5%	4,3%
Dekalog	13,8%	63,0%	18,8%	4,3%
8 Błogosławieństw	6,5%	37,7%	45,7%	10,1%
Przykazanie miłości Boga	26,1%	65,2%	4,3%	4,3%
Przykazanie miłości bliźniego	26,1%	61,6%	8,7%	3,6%
Siedem sakramentów	5,1%	52,9%	38,4%	3,6%
Przykazania kościelne	1,4%	29,0%	58,0%	11,6%
Życie chrześcijańskie	13,0%	68,8%	12,3%	5,8%
Godność ludzka	10,9%	59,4%	23,9%	5,8%
Katolicka nauka społeczna	1,4%	34,1%	51,4%	13,0%
Obrona życia ludzkiego	13,0%	46,4%	31,9%	8,7%
Encykliki papieskie	1,4%	18,1%	63,8%	16,7%
Adhortacje apostolskie	0,7%	13,8%	60,9%	24,6%
Katechezy papieskie	0,7%	21,7%	56,5%	21,0%
Inne, jakie?				

27. Jakie jest doświadczenie Ojca w przepowiadaniu rekolekcyjno-misyjnym w ciągu ostatnich 5 lat (proszę podać liczbę)?

	nigdy	1 raz	2-5 razy	6-10 razy	10-20 razy	<20 razy
Misje ludowe	77,5%	6,5%	11,6%	3,6%	0,0%	0,7%
Renowacja misji	81,9%	8,0%	7,2%	2,2%	0,0%	0,7%
Rekolekcje adwentowe	47,8%	16,7%	22,5%	6,5%	2,9%	3,6%
Rekolekcje wielkopostne	26,1%	8,7%	20,3%	19,6%	10,9%	14,5%
Rekolekcje dla studentów	76,1%	13,0%	9,4%	0,0%	0,7%	0,7%
Rekolekcje dla młodzieży szkolnej	31,2%	15,2%	30,4%	11,6%	4,3%	7,2%
Rekolekcje dla dzieci	34,1%	10,9%	26,8%	15,2%	6,5%	6,5%
Rekolekcje dla grup zamkniętych (np. FZŚ, Dzieci Maryi, ministranci itp.)	57,2%	13,8%	20,3%	5,8%	0,7%	2,2%
Rekolekcje dla sióstr zakonnych	60,1%	18,1%	18,1%	0,7%	2,2%	0,7%
Rekolekcje zakonne w prowincjach OFM	90,6%	2,9%	5,8%	0,0%	0,0%	0,7%

Rekolekcje zakonne innych zgromadzeń męskich	94,2%	2,9%	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%
Rekolekcje kapłańskie	82,0%	8,0%	5,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Kazania pasyjne	37,0%	21,7%	33,3%	5,8%	2,2%	0,0%

28. Gdzie najczęściej podejmował Ojciec posługę rekolekcyjno-misyjną w ciągu ostatnich 5 lat?¹

	bardzo często	często	rzadko	nigdy
Na terenie (archi)diecezji zamieszkania	41,5%	33,9%	16,1%	8,5%
Poza (archi)diecezją zamieszkania	5,2%	34,8%	36,5%	23,5%
Na terenie własnej prowincji zakonnej (OFM)	10,8%	22,5%	31,5%	35,1%
Na terenie innych prowincji zakonnych (OFM)	0,9%	7,2%	27,0%	64,9%
W parafiach diecezjalnych	38,1%	32,2%	20,3%	9,3%
W parafiach innych zakonów i zgromadzeń	0,9%	9,9%	29,7%	59,5%
W innych zgromadzeniach zakonnych	2,7%	11,5%	24,8%	61,1%
W innych ośrodkach rekolekcyjnych	2,7%	9,7%	24,8%	62,8%
We własnym ośrodku rekolekcyjnym	4,5%	4,5%	16,1%	75,0%

29. a) Jaką tematykę porusza Ojciec w kaznodziejstwie misyjnym?²

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Nawróćcie się	28,9%	56,6%	7,2%	7,2%
Ratuj duszę swoją	17,3%	35,8%	29,6%	17,3%
Chrystus – Zbawiciel człowieka	33,3%	48,1%	14,8%	3,7%
Bóg jest Miłością	48,8%	39,3%	6,0%	6,0%
Inne, jakie?				

¹ Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec żadnego doświadczenia praktycznego.

² Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec żadnego doświadczenia praktycznego.

29. b) Jaka tematykę porusza Ojciec w kaznodziejstwie rekolekcyjnym?³

	zawsze	często	rzadko	nigdy
Bóg obecny w Kościele (modlitwa, sakramenty itp.)	31,6%	47,4%	10,5%	10,5%
Wg aktualnego programu duszpasterskiego	5,3%	47,4%	36,8%	10,5%
Wg wskazań proboszcza	21,1%	15,8%	57,9%	5,3%
Na podstawie życia św. Franciszka i św. Klary	5,3%	31,6%	47,4%	15,8%
Na podstawie elementów duchowości franciszkańskiej	0,0%	42,1%	36,8%	21,1%
Na podstawie elementów charyzmatu franciszkańskiego	0,0%	42,1%	31,6%	26,3%
Na podstawie tradycyjnych wskazań dla misji i misjonarzy (podręcznik, propozycje)	0,0%	26,3%	21,1%	52,6%
Wg własnego pomysłu autorskiego	15,0%	60,0%	15,0%	10,0%
Inne, jakie?				

30. a) Z jakich pomocy korzysta Ojciec w czasie prowadzenia seryjnego?

REKOLEKCJE⁴				
	zawsze	często	rzadko	nigdy
Obecność 2 kapłana	1,9%	11,7%	43,7%	42,7%
Posługa diakona	0,0%	1,0%	34,7%	64,4%
Posługa kleryków WSD	0,0%	3,9%	32,4%	63,7%
Posługa braci zakonnych	1,0%	4,0%	31,7%	63,4%
Posługa siostr zakonnych	0,0%	9,8%	33,3%	56,9%
Posługa świeckich	8,9%	30,7%	35,6%	24,8%
Posługa lokalnych duszpasterzy	8,9%	36,6%	36,6%	17,8%
Współpraca z miejscowymi katechetami i członkami wspólnot parafialnych	10,8%	40,2%	32,4%	16,7%
Współpraca z członkami innych wspólnot (spoza	4,0%	12,9%	35,6%	47,5%

³ Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec żadnego doświadczenia praktycznego.

⁴ Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec doświadczenia praktycznego w prowadzeniu rekolekcji.

parafii) oraz zaproszonych gości				
Zaplecze multimedialne (komputer, ekran, rzutnik, prezentacje itp.)	9,4%	28,3%	35,8%	26,4%
Oprawa muzyczna (własna)	6,8%	16,5%	27,2%	49,5%
Oprawa muzyczna (z zewnątrz)	5,8%	29,8%	36,5%	27,9%
Dekoracje, materiały informacyjne	9,8%	30,4%	34,3%	25,5%
Własny program rekolekcji (zatwierdzony przez miejscowego proboszcza)	22,1%	45,2%	14,4%	18,3%
Inne, jakie?				

30. b) Z jakich pomocy korzysta Ojciec w czasie prowadzenia seryjnego?

MISJE LUDOWE⁵				
	zawsze	często	rzadko	nigdy
Obecność 2 kapłana-misjonarza	38,3%	27,7%	12,8%	21,3%
Obecność 3 kapłana-misjonarza	0,0%	4,3%	10,9%	84,8%
Posługa diakona	0,0%	0,0%	23,9%	76,1%
Posługa kleryków WSD	2,2%	0,0%	23,9%	73,9%
Posługa braci zakonnych	2,2%	2,2%	13,0%	82,6%
Posługa siostr zakonnych	0,0%	4,3%	17,4%	78,3%
Posługa świeckich	0,0%	19,6%	28,3%	52,2%
Posługa lokalnych duszpasterzy	8,7%	32,6%	23,9%	34,8%
Współpraca z miejscowymi katechetami i członkami wspólnot parafialnych	10,9%	28,3%	39,1%	21,7%
Współpraca z członkami innych wspólnot (spoza parafii) oraz zaproszonych gości	2,2%	13,0%	28,3%	56,5%
Zaplecze multimedialne (komputer, ekran, rzutnik, prezentacje itp.)	8,7%	17,4%	32,6%	41,3%
Oprawa muzyczna (własna)	4,4%	13,3%	15,6%	66,7%

⁵ Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec doświadczenia praktycznego w prowadzeniu misji ludowych.

Oprawa muzyczna (z zewnątrz)	6,5%	23,9%	19,6%	50,0%
Dekoracje, materiały informacyjne	6,5%	28,3%	23,9%	41,3%
Własny plan misji (zatwierdzony przez miejscowego proboszcza)	32,6%	26,1%	13,0%	28,3%
Współpraca z innymi (okolicznymi) parafiami i ich duszpasterzami	8,7%	4,3%	17,4%	69,6%
Inne, jakie?				

31. Na jakie elementy posługi kapłańskiej w czasie misji i rekolekcji Ojciec zwraca uwagę?⁶

	tak	nie	nieistotne
Zamieszkanie na plebanii (w klasztorze)	70,4%	5,1%	24,5%
Zamieszkanie na terenie parafii	45,3%	22,1%	32,6%
Posługa w konfesjonale	92,9%	2,0%	5,1%
Życie modlitwy i pobożności (breviarz, różaniec, rozmyślanie itp.)	83,5%	10,3%	6,2%
Świadectwo życia franciszkańskiego wobec miejscowych kapłanów (np. habit)	86,5%	6,3%	7,3%
Postawa wstrzemięzliwości i postu	61,5%	22,9%	15,6%
Świadectwo życia braterskiego (wspólne posiłki z kapłanami)	86,5%	5,2%	8,3%
Wierność przepisom w sprawowaniu liturgii (zwłaszcza Eucharystii) mimo lokalnych „zwyczajów”	70,1%	17,5%	12,4%
Franciszkańska wrażliwość i dbałość o rzeczy święte	87,6%	5,2%	7,2%
Dobre przygotowanie do głoszenia rekolekcji i misji	91,7%	3,1%	5,2%
Zgodność głoszonych nauk z Magisterium Kościoła	90,5%	4,2%	5,3%
Korzystanie ze zwyczajów i przywilejów franciszkańskich w kaznodziejstwie	62,5%	15,6%	21,9%
Wprowadzanie elementów duchowości franciszkańskiej w życie parafii	60,2%	18,4%	21,4%
Inne, jakie?			

⁶ Proszę nie wypełniać jeżeli nie posiada Ojciec żadnego doświadczenia praktycznego.

32. W jaki sposób Ojciec pogłębia i rozwija talent kaznodziejski w czasie formacji ciągłej?

	tak	nie	nieistotne
Prowincjalne spotkania misjonarzy i rekolekcyjnych	25,4%	60,1%	14,5%
Warsztaty kaznodziejskie	5,8%	79,0%	15,2%
Studia licencjackie / doktoranckie	13,8%	72,5%	13,8%
Lektura czasopism homiletycznych	55,8%	31,9%	12,3%
Sympozja i sesje naukowe	12,3%	71,0%	16,7%
Literatura teologiczna z zakresu homiletyki	46,4%	40,6%	13,0%
Spotkania formacyjne (diecezjalne)	31,9%	58,0%	10,1%
Spotkania formacyjne (zakonne)	45,7%	47,8%	6,5%
Współpraca z doświadczonymi kaznodziejami	54,3%	34,1%	11,6%
Wymiana doświadczeń we wspólnocie braterskiej	81,2%	12,3%	6,5%
Kapituły domowe	45,7%	42,0%	12,3%
Kapituły prowincjalne	13,0%	62,3%	24,6%
Lektura dokumentów Kościoła	65,9%	22,5%	11,6%
Lektura dokumentów papieskich	56,5%	29,0%	14,5%
Opinia świeckich / słuchaczy	66,7%	24,6%	8,7%
Opinia współbraci / innych kapłanów	71,7%	17,4%	10,9%
Samodzielna analiza nagrywanych homilii	9,4%	73,2%	17,4%
Codziennie rozmyślanie / medytacja	80,4%	13,8%	5,8%
Codziennie głoszenie homilii	40,6%	47,1%	12,3%
Słuchanie kazań / homilii / konferencji w internecie	63,8%	26,1%	10,1%
Inne, jakie?			

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Stan personalny Prowincji w latach 1965-2020	47
Tabela 2. Szczegółowy stan personalny Prowincji na dzień 1 stycznia 2020 r.	48
Tabela 3. Posługa kaznodziejska w latach 1965-1998.....	98
Tabela 4. Wykaz prac rekolekcyjno-misyjnych w latach 1981-2020	99
Tabela 5. Częstotliwość głoszenia homilii niedzielnej.	109
Tabela 6. Rodzaje grup odbiorców homilii.....	111
Tabela 7. Częstotliwość głoszenia homilii w czasie sprawowania sakramentów, obrzędów i innych okoliczności	111
Tabela 8. Źródła homilii.....	119
Tabela 9. Przykazania Boże i kościelne jako źródła homilii.....	128
Tabela 10. Kwestie moralne i społeczne jako źródła homilii.....	131
Tabela 11. Nauczanie papieskie jako źródła homilii.....	132
Tabela 12. Życie codzienne słuchaczy jako źródła homilii.....	135
Tabela 13. Cel homilii.....	139
Tabela 14. Przygotowanie homilii w dni powszednie.....	144
Tabela 15. Przygotowanie homilii niedzielnej	144
Tabela 16. Elementy formalne wypowiedzi kaznodziejskiej	148
Tabela 17. Zapis przygotowanej homilii.....	153
Tabela 18. Długość jednostek homilijnych	155
Tabela 19. Miejsca posługi rekolekcyjno-misyjnej.....	160
Tabela 20. Posługa przepowiadania w czasie misji ludowych.....	166
Tabela 21. Tematyka misji ludowych	167
Tabela 22. Środki pomocy w prowadzeniu misji ludowych	169
Tabela 23. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji adwentowych i wielkopostnych	176
Tabela 24. Tematyka rekolekcyjna	179
Tabela 25. Środki pomocy w prowadzeniu rekolekcji	181
Tabela 26. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji dla studentów, młodzieży i dzieci ...	186
Tabela 27. Posługa rekolekcyjna dla grup zamkniętych	187
Tabela 28. Posługa przepowiadania w czasie rekolekcji zakonnych i kapłańskich	187
Tabela 29. Posługa głoszenia kazań pasyjnych.....	197
Tabela 30. Elementy <i>charyzmatu franciszkańskiego</i> w przepowiadaniu	207
Tabela 31. Elementy <i>charyzmatu franciszkańskiego</i> w przepowiadaniu	210
Tabela 32. Elementy <i>charyzmatu franciszkańskiego</i> w przepowiadaniu	212
Tabela 33. Elementy <i>duchowości franciszkańskiej</i> w przepowiadaniu.....	216

Tabela 34. Elementy <i>duchowości franciszkańskiej</i> w przepowiadaniu.....	218
Tabela 35. Elementy <i>duchowości franciszkańskiej</i> w przepowiadaniu.....	219
Tabela 36. Formacja do posługi kaznodziejskiej - kompetencje zarządu Prowincji.....	223
Tabela 37. Osobista troska o formację kaznodziejską	228
Tabela 38. Charakterystyka franciszkańskiego wymiaru kaznodziejstwa	232
Wykres 1. Wykształcenie teologiczne ankietowanych	107
Wykres 2. Źródło homilii	121
Wykres 3. Forma homilii – monolog.	140
Wykres 4. Forma homilii - dialog wirtualny	141
Wykres 5. Forma homilii - dialog rzeczywisty.	142